**<u>בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים פליליים</u>**

**ע"פ 4506/15**

**ע"פ 4838/15**

**ע"פ 4840/15**

**ע"פ 5010/15**

| | |
|---|---|
| לפני: | כבוד השופט ע' פוגלמן<br>כבוד השופט י' עמית<br>כבוד השופט נ' סולברג |
| המערערים בע"פ 4506/15: | 1. צבי בר<br>2. שאול לגזיאל |
| המערער בע"פ 4838/15: | 3. חיים גייר |
| המערער בע"פ 4840/15: | 4. דוד לוי |
| המערערת בע"פ 5010/15: | 5. מדינת ישראל |

נ ג ד

| | |
|---|---|
| המשיבה בע"פ 4506/15, בע"פ 4838/15 ובע"פ 4840/15: | מדינת ישראל |
| המשיב בע"פ 5010/15: | חיים גייר |

ערעור על הכרעת הדין וגזר הדין של בית המשפט המחוזי בתל אביב-יפו (כב' השופט הבכיר צ' גורפינקל) בת"פ 61784-01-13 הכרעת הדין מיום 26.2.2015; גזר הדין מיום 4.6.2016

| | | |
|---|---|---|
| תאריך הישיבות: | י"ב בתמוז התשע"ו | (18.7.2016) |
| | ט"ו בתמוז התשע"ו | (21.7.2016) |

| | |
|---|---|
| בשם המערער 1 בע"פ 4506/15: | עו"ד נבות תל-צור; עו"ד שרון קיסר; עו"ד ירון ליפשס |
| בשם המערער 2 בע"פ 4506/15: | עו"ד ז'ק חן; עו"ד ירון קוסטליץ; עו"ד הדס ליס |
| בשם המערער בע"פ 4838/15: | עו"ד ד"ר יעקב וינרוט; עו"ד ד"ר יחיאל וינרוט; עו"ד עמית חדד |

בשם המערער בע"פ 4840/15: עו"ד אבי חימי

בשם המערערת בע"פ 5010/15 והמשיבה בע"פ 4506/15, בע"פ 4838/15 ובע"פ 4840/15: עו"ד דן אלדד; עו"ד מיכל רגב; עו"ד טל פרג'ון; עו"ד נטלי קוקוי

# פסק-דין


**חלק כללי ..... 2**

**האישום הראשון – השופט ע' פוגלמן ..... 6**

**האישום השני – השופט נ' סולברג ..... 47**

**האישום השלישי – השופט י' עמית ..... 76**

**האישום הרביעי – השופט נ' סולברג ..... 103**

**האישום החמישי – השופט י' עמית ..... 130**

**גזרי הדין ..... 133**

צבי בר – השופט ע' פוגלמן ..... 133

שאול לגזיאל – השופט נ' סולברג ..... 143

חיים גייר – השופט י' עמית ..... 150

דוד לוי – השופט נ' סולברג ..... 152

**סיכום הערעורים ..... 154**


## חלק כללי

השופט ע' פוגלמן:

כתב האישום שהוגש בהליך זה נוגע לשורת טובות הנאה שניתנו לצבי בר (להלן: בר), מי שכיהן כראש עיריית רמת גן בין השנים 1989-2013, על ידי יזמים ואנשי עסקים שפעלו בעיר רמת גן. לגרסת המדינה, בטובות הנאה אלו ביקשו היזמים לשחד את בר כדי שיפעל לטובתם ויקדם את המיזמים שבהם היו בעלי עניין; ואילו לטענת בר והיזמים, מדובר בתשלומים או בטובות הנאה לגיטימיים שניתנו על רקע מערכות יחסים חבריות או עסקיות (למעט התשלומים נושא האישום הראשון, שבר מכחיש את עצם קבלתם). בית המשפט המחוזי קיבל את גרסת המדינה והרשיע את המערערים בעבירות השוחד שיוחסו להם. על כך הערעורים שלפנינו.

1. נפתח את דיוננו בהצגה קצרה של הדמויות הרלוונטיות:

(-) צבי בר שימש תקופה ארוכה, מסוף שנות ה-80 ועד לשנת 2013, כראש עיריית רמת גן. במהלך התקופה כיהן בר כיושב ראש הוועדה המקומית לתכנון ולבנייה רמת גן, חבר בוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה מחוז תל אביב (להלן: הוועדה המחוזית) וחבר בוועדת משנה ב' להתנגדויות של הוועדה המחוזית.

(-) שאול לגזיאל (להלן: לגזיאל) הוא קבלן ויזם נדל"ן הפועל ברמת גן. לבר וללגזיאל היכרות שנמשכת על פני כמה עשורים והם מצויים בקשרי ידידות.

(-) עמנואל ארביב (להלן: ארביב) הוא איש עסקים ובן משפחתו של לגזיאל. יאמר כבר בנקודה זו כי ארביב נחקר תחילה כחשוד בפרשה ובחודש דצמבר שנת 2011 הוגש נגדו כתב אישום. בשנת 2013 חתם ארביב על הסכם עד מדינה והעיד בהליך כעד תביעה.

(-) חיים גייר (להלן: גייר) הוא איש עסקים ובעליהן של מספר חברות העוסקות בתחום הפיננסים והנדל"ן. בר וגייר מכירים משנת 1990 ומצויים בקשרי ידידות.

(-) דוד לוי (להלן: לוי) הוא איש עסקים, בעל חברת תל-סאן בע"מ (להלן: תל-סאן), העוסקת במתן שירותי מטבע ובמתן הלוואות.

(-) עו"ד מרדכי גלוסקה (להלן: גלוסקה) הוא מקורבו של בר, אשר שימש בתקופה הרלוונטית בא כוחו של בר. בנוסף שימש גלוסקה כבא כוחם של לגזיאל, של ארביב ושל חברות שונות בבעלותם ובניהולם.

כתב האישום בהליך זה הוגש נגד בר, לגזיאל, גייר ולוי והוא מורכב מ-5 אישומים שונים, שלפרטיהם נדרש אגב דיון בכל אישום לגופו. בשלב זה נעמוד על תמצית האישומים.

2. עניינו של האישום הראשון שוחד כסף שנתנו, לפי המיוחס, לגזיאל ובן משפחתו ארביב לבר. על פי כתב האישום, בתקופה הרלוונטית היו לגזיאל וארביב בעלי אינטרסים במיזם נדל"ן בשם בית ליר אור הנמצא במרחב התכנון של רמת גן. על פי הנטען, ארביב סייע לבר ליטול הלוואה, ולאחר זאת העביר ביחד עם לגזיאל כספים לפירעונה במקומו. בתמורה פעל בר לקידום המיזם.

במסגרת אישום זה נטען בנוסף כי בר פנה לארביב כדי שזה יעסיק את בנו, יואב בר (להלן: יואב), באחת מהחברות שבבעלותו (Paragon Israel). נטען כי בר ביקש את עזרת ארביב בהעסקת בנו חרף ניגוד העניינים שבו היה מצוי ומבלי שדיווח על ניגוד עניינים זה, וזאת בעת שעסק במסגרת תפקידיו השונים במיזמי נדל"ן שבהם היו לארביב אינטרסים, לרבות מיזם בית ליר אור. בר זוכה מהעבירה נושא פרק זה במסגרת הכרעת הדין ואין על כך לפנינו ערעור מטעם המדינה. לפיכך לא ארחיב בנקודה זו.

3. האישום השני נסוב על שוחד שנתן, לפי המיוחס, לגזיאל לבר על דרך העברת מניות לבנו יואב. על פי כתב האישום, בנקודת הזמן הרלוונטית היה לגזיאל בעל עניין במיזם הנדל"ן מגדלי התמרים שבמרחב התכנון של רמת גן. בתקופה זו העביר לגזיאל מניות של חברת מד פטרוליום בע"מ ליואב ללא תמורה. בנוסף לכך, בר הואשם בעבירה של מרמה והפרת אמונים בגין כך שבעת שהיה בשותפות עסקית עם לגזיאל (בתקופה הרלוונטית היו שניהם בעלי מניות בחברת אקו פאואר בע"מ), טיפל בר בענייניו של לגזיאל ונמנע מלדווח על כך לגורם רשמי כלשהו.

4. האישום השלישי עניינו שוחד שנתן, לפי המיוחס, גייר לבר. במהלך התקופה הרלוונטית לכתב האישום היה גייר בעל אינטרסים במיזם הר נפוליאון הנמצא במרחב התכנון של רמת גן ובעל אינטרסים במיזם גבעת אנדרומדה, הנמצא במרחב התכנון של תל אביב-יפו ובסמכותה של הוועדה המחוזית. כעולה מכתב האישום, גייר מסר שוחד לבר בדרך של חתימה על מסמך הנחזה להיות הסכם הלוואה מיום 8.9.2003 שלפיו גייר מלווה לבר סך של 440,000 ש"ח לתקופה של שנה. בפועל לא נדרש בר להחזיר את ההלוואה. ביום 7.4.2009 (לאחר פתיחת החקירה המשטרתית) החזיר בר לגייר סכום חלקי של 200,000 ש"ח. עוד נטען כי בר היה מצוי בניגוד עניינים עת טיפל

במסגרת תפקידיו השונים בענייניו של גייר, ונמנע מלדווח על כך לגורם רשמי. בנוסף הואשמו בר וגייר בשיבוש מהלכי משפט.

5. כמפורט באישום הרביעי, בתקופה הרלוונטית לאישום זה היה לוי נציגה ומיופה כוחה בישראל של חברת Hillcrest Holding Ltd (להלן: הילקרסט), שאחיו של לוי, מאיר לוי הוא בעל השליטה ונושא משרה בה. בתקופה הרלוונטית החזיקה החברה מקרקעין במרחב התכנון של רמת גן. לפי הנטען בכתב האישום, לוי נתן שוחד לבר על דרך של העמדת כספים לרשותו של בר, בהתאם לבקשותיו, בסך כולל של 984,320 ש"ח: סך של 465,000 ש"ח מחשבונו הפרטי של לוי; וסך של 519,320 ש"ח מחשבון תל-סאן שניתן כהלוואה. סכום זה הוחזר בהמשך לחברה. במהלך המשפט חזרה בה המדינה מהיבט אחרון זה של האישום, והתמקדה – לעניין עבירת השוחד – בארבעת התשלומים שהועברו מלוי לחשבונו של בר. נטען כי סכומי השוחד ניתנו לבר בתמורה לקידום האינטרסים הכלכליים של לוי ושל הילקרסט במיזם הנושא שם זה ברמת גן.

6. האישום החמישי עוסק בכך שבר השמיט מהדו"חות שהגיש לשלטונות המס את הכנסותיו מלקיחת השוחד בשנים 2000, 2001, 2003 ו-2006 בסך כולל של 1,924,014 ש"ח, בכוונה להתחמק ממס.

טרם דיון: הכרעה מקדמית

7. במהלך הדיון לפנינו בהליך זה ביקשה המדינה להגיש לעיוננו הסדר טיעון שנחתם עובר לדיון עם גלוסקה, שהואשם במסגרת כתב אישום נפרד. סברנו כי דין הבקשה להידחות. מקרה זה מדגים את הקושי שבניהול כמה הליכים מקבילים שעניינם באותה פרשה: אנו מצויים בהליך פלילי, ומשעה שאין המדינה מבקשת לראות בהסדר משום ראיה – וטוב שכך – לא התבהר באיזו מסגרת מבוקש להגישו ואיזה משקל יש ליתן לו. סופו של דבר – לא ראינו לקבל את בקשת המדינה.

מבנה הדיון

סדר הדיון באישומים השונים יהיה כדלקמן: אנוכי אדון באישום הראשון; חברי, השופט נ' סולברג, ידון בפרשיות נושא האישומים השני והרביעי; חברי, השופט

י' עמית, ידון באישומים השלישי והחמישי. לבסוף, נדון בערעורים המופנים נגד גזרי הדין בפרשה.

## האישום הראשון

השופט ע' פוגלמן:

עובדות כתב האישום

8. בשנת 1994 התקשרה עיריית רמת גן, הבעלים הרשום של חלקה 43 בגוש 6204 ברחוב בן גוריון 26-28 ברמת גן, בהסכם קומבינציה עם חברת ליר אור חברה לעבודות הנדסה בע"מ (להלן: ליר אור). לפי ההסכם, התחייבה ליר אור להקים בחלקה בניין משרדים ומסחר בתמורה להעמדת המגרש על ידי העירייה לשם בניית הבניין (ת/765). לאחר ההסכם נותרה עיריית רמת גן בעלת 25% מהזכויות בחלקה. בחלוף כשנה התקשרה ליר אור בעסקת קומבינציה נוספת עם הבעלים הרשום של חלקה 229 בגוש 6204 ברחוב בן גוריון 26-28 ברמת גן. על פי התכניות שחלו על החלקות, ניתן היה להקים בחלקה האחת בנין בן 9 קומות מעל קומת קרקע למסחר; ובחלקה השנייה – בניין בן 6 קומות מעל קומת קרקע למסחר (להלן: התכניות).

9. בין השנים 1999-2001 הקימה ליר אור על החלקות מרתפי חניה ומעטפת של בניין שכונה "בית ליר אור" (להלן: בית ליר אור). בפועל נבנה בית ליר אור תוך חריגה של אלפי מ"ר מהשטחים המותרים על פי התכניות ותוך חריגה ממספר הקומות ומקווי הבניין המותרים. ביום 19.7.2000 הוגשה תכנית רג/1203 לאישור הוועדה המחוזית (להלן: תכנית רג/1203). מטרת התכנית הייתה איחוד וחלוקה של חלקות 43 ו-229 לשם יצירת מגרש אחד, תוך הגדלת זכויות הבניה ומספר הקומות המותר לבניה. הלכה למעשה נועדה התכנית להכשיר בדיעבד את חריגות הבניה. בשנת 2001 מונו כונסי נכסים קבועים על כלל נכסיה וזכויותיה של ליר אור בבית ליר אור, וזאת לשם מימוש משכנתה שרבצה על בית ליר אור לטובת בנק הפועלים. ככונס נכסים מטעם העירייה מונה גלוסקה, מקורבו של בר ואיש אמונו.

10. בשנת 2005 ריכזו ארביב ולגזיאל קבוצת משקיעים ישראלים וזרים אשר רכשה, באמצעות חברת בלנטפורט (להלן: בלנטפורט), שבעליה היו ארביב ולגזיאל, בחלקים שווים, את זכויות ליר אור בבית ליר אור, שעמדו – כאמור – על 75%

מהזכויות במיזם (להלן: עסקת בית ליר אור). ביום 19.7.2005 הושלמה העסקה על ידי בלנטפורט. לפי הנטען בכתב האישום, עסקת בית ליר אור כללה, מעבר לתשלום לכונסי הנכסים בגין הזכויות בבית ליר אור, תשלום בסך 250,000 דולר שהוגדר על ידי לגזיאל בפני ארביב כ"עמלה" שהייתה אמורה להימסר לידי גלוסקה, כונס הנכסים מטעם העירייה ומקורבו של בר (להלן: העמלה). סכום זה היה אמור להשתלם בחלקים שווים על ידי ארביב, שריכז את קבוצת המשקיעים הזרים בבית ליר אור, ועל ידי לגזיאל, מרכז קבוצת המשקיעים הישראלים.

11. ביום 5.8.2005 נטלו בר ורעייתו הלוואה בסך 225,000 ליש"ט מחברה אנגלית העונה לשם Grove Property Finance Limited (להלן: גרוב). מי שחתם על מסמכי ההלוואה בשם בני הזוג בר היה גלוסקה, ומי שערב לתשלומי הריבית היה ארביב. בר ורעייתו העמידו דירה בבעלותם בלונדון כבטוחה להחזר הלוואה שנטלו. מועד החזר ההלוואה נקבע ל-360 ימים ממועד נטילתה לכל המאוחר, והריבית שבצדה הועמדה על 7% מעל הריבית הנוהגת בבנק ברקליס בלונדון. ביום 10.8.2005 זוכה חשבון בר ורעייתו בבנק אוצר החייל בסכום של 223,330.34 ליש"ט (בניכוי עמלות העברה). לאחר שהתקבלו כספי ההלוואה המשיך ארביב לעמוד בקשר שוטף עם נציגי גרוב, בשם בר, בנוגע להלוואה. בין היתר שילם ארביב שלושה מתשלומי הריבית שנדרשו על ידי גרוב בסכום כולל של 13,448 ליש"ט.

12. במהלך חודש אפריל שנת 2006 נפגשו לגזיאל, גלוסקה וארביב במשרדו של גלוסקה. בפגישה ביקש גלוסקה כי ארביב יעביר את חלקו בעמלה שהייתה אמורה להשתלם לו במסגרת המיזם – כאמור מעלה – לטובת החזר הלוואתו של בר. לאחר הפגישה ביקש לגזיאל מארביב "להימנע" מלשאול יותר מדי שאלות על אודות "העמלה". ארביב, אשר רצה לוודא כי לגזיאל והמשקיעים הישראלים ישלמו גם הם את מחצית "העמלה" שהוטלה עליהם במקביל לתשלום שיועבר ממנו (ארביב), ביקש כי חלקם של המשקיעים הישראלים יועבר אליו וכי הסכום במלואו ישולם על ידו לטובת פירעון ההלוואה שנטל בר. בהמשך לכך, העביר לגזיאל (בשם המשקיעים הישראלים) את חלקו בעמלה – בסכום של 99,125 דולר – במזומן לגלוסקה. גלוסקה העביר את הכספים לר', מקורבו של ארביב (להלן: ר'), ולאחר מכן הועברו המזומנים (באמצעות נותן שירותי מטבע) אל מחוץ לגבולות ישראל, אל חשבון חברת Hevmell Financial Corp במונקו אשר בשליטת ארביב (להלן: הבמל). ארביב הוסיף לסכום זה סכום של 125,000 דולר מכספי המשקיעים הזרים. ביום 23.11.2006 הורה ארביב על ביצוע העברה בנקאית בסכום של 110,000 ליש"ט (שמקורם בכספים שהועברו על ידי לגזיאל

וארביב כמתואר מעלה) מחשבונה של חברה שבשליטתו לחשבון גרוב. תשלום זה נזקף לזכות חשבון ההלוואה של בר בגרוב.

13. בגין מעשים אלה הואשם בר כי נטל מלגזיאל ומארביב שוחד בסך של 224,125 דולר ששימש לצורך תשלום על חשבון ההלוואה וכמו כן שוחד בדמות טובות הנאה שעיקרן קבלת הסיוע מצד ארביב בנטילת ההלוואה והערבות שהעניק לתשלומי הריבית. בר הואשם בנוסף בעבירה של מרמה והפרת אמונים בשל כך שפעל בניגוד עניינים במסגרת תפקידיו הציבוריים השונים, אך בית המשפט המחוזי הורה על מחיקתה של עבירה זו שנבלעה בעבירת השוחד. בהיעדר השגה מטעם המדינה על הקביעות הנוגעות למחיקת האישום של מרמה והפרת אמונים – לא אדרש לכך.

14. בתמורה לשוחד, כך לפי כתב האישום, קידם בר את מכירת בית ליר אור לבלנטפורט באופן שהטיב עם לגזיאל ועם ארביב מבחינה כלכלית, ואף פעל לקדם את אישור חריגות הבניה בבית ליר אור. נטען כי מעורבותו של בר במכירת בית ליר אור לבלנטפורט הייתה יוצאת דופן לעומת מיזמים אחרים והתבטאה בהפעלת לחץ חריג מצדו על עובדי העירייה המעורבים במכירה ובקיום ישיבות ארוכות בלשכתו בשעות לא מקובלות. עוד נטען כי הסכום ששילמה בלנטפורט לרכישת זכויות ליר אור בבית ליר אור היה נמוך באופן משמעותי מהצעות אחרות לרכישת הזכויות האמורות, וזאת כתוצאה ממעורבותו של בר. לאחר השלמת העסקה פעל בר לקידום השכרת בית ליר אור למכללה למשפטים ולאכלוסו המידי, באופן שהטיב עם לגזיאל ועם ארביב. עוד גרסה המדינה כי אישור הוועדה המחוזית לתכנית רג/1203 ניתן לבקשת בר; וכי הוא דאג להקל בתנאי האכלוס לבית ליר אור. לצד זאת נאשמו בר ולגזיאל במסגרת האישום הראשון בכך שהלבינו את תשלומי השוחד באמצעות שרשרת העברות הכספים שתוארו לעיל, במטרה להסוות את לקיחת השוחד מהרשויות בישראל.

עיקרי הכרעת הדין

15. בהכרעת הדין הרשיע בית המשפט המחוזי את בר ואת לגזיאל בעבירות השוחד והלבנת ההון שיוחסו להם. בית המשפט אימץ את גרסת המדינה וקבע כי במסגרת רכישת בית ליר אור התבקש ארביב להעביר, יחד עם השותפים האחרים, "עמלת תיווך" בסך 250,000 דולר כדמי תיווך עבור גלוסקה. כספים אלה שימשו ככסות לשוחד שניתן לבר בדמות פירעון ההלוואה שנטל בלונדון. קביעה זו נסמכה על גרסתו של עד המדינה ארביב – שנמצאה מהימנה ואותנטית – ונתמכה בראיות חיצוניות; על עדותו

של ר׳; על פנייתו של בר לארביב לסייע לו ליטול את ההלוואה; ועל דחיית גרסאותיהם של בר ולגזיאל. בית המשפט מצא כי גרסת ההגנה אינה מבוססת וכי היא לא נתמכה בראיות אובייקטיביות שיש בהן כדי לעורר ספק סביר. עוד נקבע כי גרסת ההגנה אינה עומדת במבחני ההיגיון והשכל הישר, שכן בר לא נתן הסבר מספק לנטילת ההלוואה בדרך מסורבלת דווקא בלונדון ולהעברות הכספים המורכבות שבוצעו כדי לסלקה. אשר ללגזיאל, בית המשפט קבע כי זה היה מודע לכך שהתשלום ״על חשבון״ ה״עמלה״ לגלוסקה הוא כסות לשוחד.

16. לעניין התמורה שניתנה עבור מתן השוחד, בית המשפט לא מצא כי פעולותיו של בר בהקשר למיזם בית ליר אור נעשו בניגוד לאינטרס הציבור והעירייה. בנוגע לרכישת המיזם על ידי בלנטפורט – לא הוכחה התערבות מצד בר. בנוגע לקידום המיזם לאחר כניסתה של החברה, נקבע כי פעולותיו של בר לקידום המיזם והענקת הטבות ליזמים עלו בקנה אחד עם האינטרס הציבורי ונעשו לטובת העיר ותושביה. על אף זאת, בית המשפט קבע כי אין בידו לשלול כי כספי השוחד אף הם הניעו את בר להעמיד את המיזם בראש סדרי העדיפויות.

17. אשר להלבנת ההון נקבע כי העובדה שכספי השוחד הוזרמו לחשבונו של בר באופן גלוי לכאורה אין בה הגנה מפני עבירת הלבנת הון. זאת, שכן מטרת בר ולגזיאל בנטילת הלוואה בלונדון על ידי בר וכיסויה באופן שהוצג מעלה הייתה להכניס את כספי השוחד שנתנו לגזיאל וארביב לבר למערכת הכלכלית הלגיטימית.

טענות הצדדים בערעור

על מנת למנוע סרבול וחזרה על הדברים אעמוד בשלב זה בתמצית על טענותיהם המרכזיות של המערערים ועל תשובת המדינה; ובהמשך אדרש בהרחבה לטענות השונות, לפי העניין.

טענות בר

18. לעמדת בר, אין די בכך שכספים הועברו לזכות חשבון הלוואתו שלו בלונדון כדי להביא למסקנה מרשיעה. בעיקרו של דבר, בר חולק על קביעותיו של בית המשפט המחוזי שלפיהן לא פרע את ההלוואה באופן עצמאי. גרסתו של בר לאירועים נושא האישום הראשון היא כי היו ברשותו סכומי כסף ניכרים שהוחזקו במזומן בכספת בביתו. לטענתו, סכומים אלה נצברו על ידו שנים רבות קודם לכן בעבודות יעוץ

בטחוני בחו"ל, לפני בחירתו לראשות העיר. מספר חודשים לאחר נטילת ההלוואה בלונדון הוא מסר לגלוסקה מעטפות שהכילו כסף מזומן (שאותו נטל מן הכספת) לצורך החזר ההלוואה, בסכום כולל העולה על 200,000 דולר, וזהו הסכום אשר שימש לפירעון ההלוואה.

19. לחלופין, נטען כי אף מהגרסה של עד המדינה ארביב לא ניתן להסיק כי ההלוואה נפרעה באמצעות כספי שוחד, שכן מגרסה זו עולה כי גלוסקה המחה את זכותו לקבלת כספי העמלה לבר, שבתורו "התחשבן" עם גלוסקה לאחר מכן בדרך אחרת, וזאת נוכח קיומם של קשרים עסקיים ענפים בין השניים. לבסוף נטען כי לא הוכחו המעשים שהמדינה טענה כי נעשו על ידי בר ב"תמורה" למתת שקיבל, והודגש כי בית המשפט המחוזי קבע כי פעולות בר בעניין זה עלו בקנה אחד עם האינטרס הציבורי.

טענות לגזיאל

20. לטענת לגזיאל, הוא לא היה מעורב בסיכום כלשהו שלפיו "עמלה" לגלוסקה תשמש ככסות לשוחד, ואף גרסתו של עד המדינה ארביב שוללת את מעורבותו בהקשר זה. לגזיאל גורס כי המדינה אף לא הוכיחה כי אכן ניתנה לגלוסקה עמלת תיווך במסגרת המיזם, וכי עדותו של ארביב בעניין זה נעדרת חיזוק בראיות חיצוניות. לדברי לגזיאל, הוא לא היה מודע להלוואה שנטל בר בלונדון ולא היה מעורב בהעברות הכספים לשם פירעונה. בכך, לשיטתו, נופלת גרסת המדינה ביחס להרשעתו בעבירה של מתן שוחד. לתמיכה בגרסה זו טוען לגזיאל כי אף בית המשפט המחוזי קבע כי אין ראיה ישירה לכך שהכספים ששימשו לכיסוי ההלוואה מקורם בו.

21. מעבר לכך נטען כי תזת השוחד אינה מתיישבת עם ה"היגיון והשכל הישר". כך, לדברי לגזיאל, שכן אין היגיון ביצירת עמלה פיקטיבית כסיפור כיסוי לשוחד, שעה שהנוגעים בדבר לא טורחים לספר עליה בחקירתם הראשונה. כמו כן, ככל שמדובר בהלוואה למראית עין, לא ברור מדוע זו ניטלה בסכום כפול מהכספים שהיו אמורים להשתלם כעמלה לגלוסקה (כזכור, סכום ההלוואה היה 225,000 ליש"ט ואילו סכום ה"עמלה" – 250,000 דולר). נוסף לכך נטען כי הצדדים לא התנהלו בזמן אמת כמי שסיכמו על שוחד וכמי שיודעים שההלוואה ניטלה אך לצורכי שוחד; ולא ברור מדוע הצדדים – המעורבים לכאורה בתכנית שוחד – יעבירו את כספי השוחד באופן מסורבל, כאשר לגזיאל היה יכול מלכתחילה להעביר את הכספים ישירות לארביב.

לבסוף, לגזיאל טוען כי מעדותו של גלוסקה עולה כי את הכספים להחזר ההלוואה הוא קיבל מבר, ולא ממנו (לגזיאל); כי גרסת ארביב אינה מהימנה ולא ניתן לבסס עליה את הרשעתו; וכי לא הוכח קיומו של קשר סיבתי בין המתת האסורה לבין התמורה שכביכול התקבלה.

טענות המדינה

22. המדינה סומכת ידיה על הכרעת הדין של בית המשפט המחוזי. לעמדתה, טענותיהם של בר ולגזיאל מופנות לקביעות עובדה ומהימנות של בית המשפט המחוזי, שכידוע ערכאת הערעור לא תתערב בהן בנקל. המדינה סבורה כי הקביעות בעניין מהימנות עדויותיהם של ארביב ושל ר' נתמכו בראיות חיצוניות רבות; כי בר לא הציג ראיות להוכחת גרסתו; וכי לא עלה בידו, במסגרת חקירות רבות, להסביר מדוע ארביב הוא זה שפרע את ההלוואה שנטל מגרוב. לעניין הטענה החלופית של בר, שלפיה גלוסקה המחה לו את זכותו לקבל את כספי העמלה נוכח קשרים עסקיים בין השניים, נטען כי בר וגלוסקה העידו שלא היו ביניהם "התחשבנויות" כלשהן. אשר לטענת לגזיאל שלפיה אין ראיה ישירה הקושרת אותו להעברת סך של 100,000 דולר לכיסוי ההלוואה – נטען כי קיימות ראיות רבות הקושרות אותו להעברת כספי השוחד ובהן – בין היתר – עדות ארביב, שנמצאה מהימנה על ידי בית המשפט המחוזי; הודעות דואר אלקטרוני מזמן אמת בין ארביב לבין לגזיאל; וכמו כן ראיות נסיבתיות המחזקות את הגרסה שמסר ארביב. במענה לטענות בר ולגזיאל שלפיהן לא הוכח יסוד ה"בעד" הדרוש להרשעה בעבירות שוחד נטען כי הוכחת סטייה מן השורה אינה תנאי להרשעה.

אקדים ואומר כי לאחר עיון ובחינה של טענות הצדדים הגעתי למסקנה כי יש לדחות את הערעורים של בר ושל לגזיאל ביחס לאישום הראשון.

דיון והכרעה

עבירת השוחד

23. כאמור, מוקד הפרשות שלפנינו הוא ביחסי השוחד שהתקיימו – לפי המיוחס – בין בר לבין המערערים הנוספים (לעבירת לקיחת השוחד ראו סעיף 290 לחוק העונשין, התשל"ז-1977 (להלן: חוק העונשין); לעבירת מתן שוחד ראו סעיף 291 לאותו החוק). כעולה מלשון החוק, היסוד העובדתי של העבירות כולל שלושה רכיבים, אותם יש להוכיח: לוקח השוחד הוא עובד ציבור; המתת שקיבל עובד הציבור היא שוחד;

ולקיחת השוחד נעשתה בעד פעולה הקשורה בתפקידו של עובד הציבור. אשר ליסוד אחרון זה – יסוד ה"בעד" – משמיע חוק העונשין כי התמורה יכולה להיות "כסף, שווה כסף, שירות או טובת הנאה אחרת" (סעיף 293(1) לחוק העונשין), וכי אין נפקא מינה אם השוחד ניתן בעד ביצוע פעולה, השהייתה או הימנעות מעשייתה ואם ניתן בעד פעולה מסוימת או כדי להטות למשוא פנים בדרך כלל; אם השוחד ניתן לידי הלוקח או שהנהנה מהשוחד היה אדם אחר; ואם נלקח על ידי עובד הציבור על מנת לסטות מן השורה במילוי תפקידו, או בעד פעולה שעובד הציבור היה חייב לעשותה על פי תפקידו (סעיף 293 לחוק העונשין). היסוד הנפשי הוא מודעות – גם על דרך של עצימת עיניים – ליסודותיה העובדתיים של העבירה (להרחבה ראו ע"פ 4456/14 קלנר נ' מדינת ישראל, פסקה 4 לחוות דעתו של השופט נ' הנדל (29.12.2015) (להלן: עניין קלנר)).

התשתית הראייתית לביסוס הרשעתם של בר ולגזיאל

24. התזה המרשיעה – שאומצה על ידי בית המשפט המחוזי – נשענת בעיקרה על עדותו המפורטת של עד המדינה ארביב. ארביב העיד כי לקראת סוף שנת 2004 או תחילת שנת 2005 פנה אליו לגזיאל – שהוא כאמור קרוב משפחתו – ועניין אותו בעסקת בית ליר אור (פרוטוקול הדיון, בעמ' 65). במסגרת הצגת פרטי העסקה אמר לגזיאל לארביב שהמשקיעים בעסקה יידרשו לשלם לגלוסקה "עמלת תיווך" בסכום של 250,000 דולר עבור "הבאת העסקה והמימון" (פרוטוקול הדיון, בעמ' 67). לדבריו, נאמר לו כי העמלה תעבור לגלוסקה במזומן:

> "נאמר לי, באיטלקית, 'בלי קבלה'... ההבנה הכללית בעסקים של 'ללא קבלה' זה במזומן. אבל אני לא זוכר את המילים האלה, אלא את המילים 'ללא קבלה'" (פרוטוקול הדיון, בעמ' 69).

עוד העיד ארביב כי הביע לפני לגזיאל את חששו שמא מדובר בעסקה "מפוקפקת":

> "ת. אני חושב שמה שאמרתי להם באותו זמן, זה, שוב, מבלי להיכנס לפורמאליות, אני חושב שהשתמשתי במילה בערבית להגיד לו [ללגזיאל – ע' פ'] שאני מקווה שזו לא עיסקה מפוקפקת.
> ש. למה התכוונה כשאמרת את זה?
> ת. קישרתי את זה במוח שלי לדברים שידעתי שקורים ברמת-גן.

ש. אילו דברים?
ת. תשלומים לאנשי ציבור.
ש. אילו אנשים ציבור?
ת. סבא שלי דיבר איתי רק על ראש-העיר.
ש. ומה שאול אמר על זה שלא רצית עסקה מפוקפקת?
ת. הוא 'דחה' אותי, אמר לי 'זה לא חשוב, זה לגלוסקא, אל תדאג'" (פרוטוקול הדיון, בעמ' 69-70).

25. בהמשך לכך העיד ארביב כי באביב 2005 הוא נפגש עם בר, בפגישה שבה נכחו, לפי זכרונו, גם גלוסקה ולגזיאל. בפגישה זו התעניין בר בקבלת הלוואה בלונדון. כעבור כמה שבועות קישר ארביב את בר עם נציג גרוב, אשר העניקה לבר את ההלוואה, ופעל עבורו להשגת ריבית "הגיונית" (פרוטוקול הדיון, בעמ' 72-74). לטענת ארביב, לאחר נטילת ההלוואה הוא נשא בכמה תשלומי ריבית עבור בר (פרוטוקול הדיון, בעמ' 75-77).

26. בר אינו כופר בכך שארביב היה מעורב בטיפול בהלוואה, וכי הוא ביקש ממנו לסייע לו בנטילתה (יוער כי בית המשפט המחוזי קבע כי הסיוע בנטילת ההלוואה נעשה על רקע החברות בין השניים. הכרעת הדין, פסקה 54). כפי שציין בית המשפט המחוזי, למעורבות ארביב נודעה חשיבות רבה: ארביב קישר את בר עם נציג גרוב והמליץ על בר כלווה אמין, והדבר היה בעל ערך בשל גילו המתקדם של בר במועד קבלת ההלוואה – גיל אשר הקשה עליו ליטול הלוואה בלונדון. בזכות מעורבות ארביב אף זכה בר לריבית נמוכה ביחס לריבית השוק בנסיבות העניין, גם אם שיעורה היה לא מבוטל (שם, פסקה 46; ראו גם עדות גלוסקה: פרוטוקול הדיון, בעמ' 794-795).

27. לא יהיה זה למותר להזכיר את ניסיונותיו החוזרים ונשנים של בר להרחיק עצמו ממעורבות זו של ארביב ואת הגרסאות הסותרות שהשמיע בעניין הן בחקירותיו במשטרה, הן בבית המשפט המחוזי. כשנשאל בחקירתו הראשונה כיצד הגיע לחברת גרוב השיב "חיפשתי ומצאתי", וכאשר נשאל במישרין אם ארביב סייע לו בנטילת ההלוואה – הכחיש זאת (ת/71, שורת 707-710; הכרעת הדין, פסקה 48). בחקירתו השנייה ציין בר כי ביקש מגלוסקה "לסדר לו" הלוואה, ואף הנחה אותו (או הסכים לכך) שיפנה לארביב בעניין זה (ת/2, שורות 9-19). בחקירתו השלישית התנער מאמירה זו. גם בעדותו בבית המשפט לא הצליח בר לספק גרסה סדורה בעניין זה: בחקירה ראשית טען שהפנה את גלוסקה לארביב, אך לאחר זאת אישר שהוא עצמו שוחח עם ארביב בנושא. בחקירה הנגדית שב והכחיש שפנה לארביב בעניין (פרוטוקול הדיון, בעמ' 389 ובעמ' 472). בצדק ייחס לכך בית המשפט המחוזי משקל בכל הנוגע להערכת מהימנותו של בר.

28. לאחר זאת, במהלך חיי ההלוואה שימש ארביב "איש קשר" בין גרוב לבין בר ופעל להבטיח כי תשלומי הריבית ישולמו בזמן (הכרעת הדין, פסקה 71; ת/152; עדות גלוסקה: פרוטוקול הדיון, בעמ' 800; ראו גם ניסיונות ארביב לסייע לבר למחזר את ההלוואה: ת/165-166). בהמשך ארביב אף פרע כמה תשלומי ריבית שבהם חב בר (למעט תשלום הריבית הראשון, אשר מוסכם כי הגיע מכיסו של בר (נ/19)). בית המשפט המחוזי קבע – כממצא עובדתי – כי ארביב הוא שנשא בתשלומי הריבית וזאת על רקע אי הנעימות שחש כלפי נציג חברת גרוב, שבפניו הצהיר ארביב על אמינותו של בר (הכרעת הדין, פסקאות 71-74). קביעה זו מבוססת היטב בחומר הראיות: תשלומי הריבית שולמו מחשבונו האישי של ארביב (ראו למשל ת/153). את תשלום הריבית השני התבקש ארביב לשלם לאחר שדרישת תשלום הגיעה לביתו של בר – אשר "כעס" על כך (ראו בהקשר זה הודעת דואר אלקטרוני (ת/153) ששלח גלוסקה לארביב, שלפיה " the man is very angry because he received documents to his home address telling him that he has to pay the loan today. They should send the documents to my address. He is now very angry with me."). אף בר לא חלק על כך שכעס על כך שהמסמכים נשלחו לביתו, אף שציין כי כעסו נבע מכך שהבין שהוא חייב כספים. אציין כי חלק מהסכום ששילם ארביב עבור תשלום הריבית השני כוסה בהמשך על ידי גלוסקה). בתשלום הריבית השלישי נשא ארביב לאחר התכתבות עם גלוסקה בעניין, במחשבה שהסכום יקוזז בהמשך מסכום ה"עמלה" שבה הוא חב. דברים אלה נתמכים בתכתובות דואר אלקטרוני שהוחלפו בינו לבין גלוסקה. תשלום הריבית הרביעי בוצע על ידי ארביב לאחר שקיבל דרישה לכך מגרוב, לה השיב כי ידאג לתשלום ביום המחרת. גם לכך יש תיעוד (ראו לכל אלה: ת/159; ת/160; פרוטוקול הדיון, בעמ' 76 ובעמ' 477; ת/267.31; לתיעוד כל תשלומי הריבית ברישום פנימי של ארביב ראו ת/161).

עינינו הרואות: ארביב הוא שפרע את מרבית תשלומי הריבית (בין היתר גם באמצעות העברות בנקאיות מחברה שבבעלותו); והיה זה הוא שסייע לבר בנטילת ההלוואה מגרוב.

29. שנה מאוחר יותר, בפסח 2006, נפגש ארביב – לפי עדותו – עם גלוסקה ולגזיאל במשרדו של גלוסקה. במהלך פגישה זו התבקש ארביב על ידי גלוסקה – כזכור, מקורבו של בר, ששימש בתקופה הרלוונטית כבא כוחו; בא כוחם של לגזיאל, ארביב והחברות שבבעלותם; ואחד מכונסי הנכסים שמונו לבית ליר אור – לפרוע את ההלוואה שנטל בר. וכך, בלשונו של ארביב:

> "מוטי [גלוסקה – ע' פ'] אמר בהפתעה שהוא רוצה שאשלם את חלקי בדמי התיווך ע"ח ההלוואה. הכוונה ל-125,000 $. תגובתי היתה שזו פעם ראשונה שביקשו ממני בצורה פורמאלית לשלם את חלקי – זו לא פעם ראשונה ששמעתי שצריך לשלם 250,000 $" (פרוטוקול הדיון, בעמ' 77).

30. כעולה מעדות זו, מקור הכסף לפירעון ההלוואה היה כספי "עמלה" שהייתה אמורה להשתלם לגלוסקה בחלקים שווים על ידי ארביב (נציג קבוצת המשקיעים הזרים במיזם בית ליר אור) ולגזיאל (נציג קבוצת המשקיעים הישראלים). כאמור, גלוסקה ביקש כי תשלום העמלה יוסב לטובת בר על חשבון ההלוואה (פרוטוקול הדיון, בעמ' 77). ארביב העיד כי כששמע את הבקשה של גלוסקה חשש שמא מדובר בתשלום לא חוקי:

> "מלכתחילה לא הרגשתי בנוח כי שאול [לגזיאל – ע' פ'] כשדיבר על העסקה ללא קבלות [כך במקור – ע' פ']. חשבתי שמי שעומד מאחורי הכל הוא ראש העיר [...] הראשון שאמר לי שצריך לשלם את העמלה הוא שאול במרץ-אפריל, השיחה איתו היתה ברוח טובה, בצחוק, אבל כשהיינו במשרד של מוטי [גלוסקה – ע' פ'] הבנתי שכובד הנושא [כך במקור – ע' פ']. זו היתה שיחה בענין תשלום שלא הסכמתי לשלם, והם הנחיתו עלי שאני חייב לשלם עבור ההלוואה" (פרוטוקול הדיון, בעמ' 78).

לאחר זאת, על פי טענת ארביב, הוא סיכם עם לגזיאל שהאחרון יעביר לו את הכסף דרך מקורבו (של ארביב) בישראל, ר', שיעביר את הכספים (עבור ארביב) ללונדון:

> "שאול [לגזיאל – ע' פ'] רצה לשלם עבורי, במזומן, אמרתי לו מה אעשה עם המזומן, אני לא משתמש במזומן, אלא משתמש בפנקס שיקים או כרטיס אשראי, אמרתי לו שאם יש לו מזומן, אדבר עם [שמו של ר' – ע' פ'] ולראות אם הוא יכול להעביר אלי את הכספים ללונדון [...] בסופו של דבר קיבלתי את הכסף" (פרוטוקול הדיון, בעמ' 79).

לפי עדותו של ארביב, לבסוף קיבל מר' סכום של 100,000 דולר שמקורו בכספי המשקיעים הישראלים שהועברו באמצעות לגזיאל. לסכום זה הוסיף ארביב סכום של 125,000 דולר והעביר את כלל הכספים לפירעון ההלוואה שנטל בר בלונדון (פרוטוקול הדיון, בעמ' 79).

31. בתמצית, גרסת המאשימה היא כי מסלול הכסף היה כדלקמן: (1) סכום של כ-100,000 דולר הועבר מלגזיאל ← לגלוסקה ← לר׳ ← להבמל (שבשליטת ארביב) ← ל-CML Fund Management Limited שבשליטת ארביב (להלן: CML). (2) האחרון הוסיף ממקורותיו סכום של כ-125,000 דולר – והעביר את הכספים לגרוב.

[בנקודה זו אעיר כי ישנה אי בהירות מסוימת ביחס לשאלת "התחנה האחרונה" שאליה הגיעו הכספים טרם שהועברו על ידי ארביב לגרוב. בעיקרי הטיעון שהגיש בר עובר לדיון לפנינו הוא גרס כי סכום של 110,000 ליש"ט הועבר מחשבונו האישי של ארביב לחשבון גרוב (סעיף 7 לעיקרי הטיעון מטעמו). לעומת זאת, בסיכומיו בבית המשפט המחוזי גרס בר כי הכספים הועברו לגרוב מחשבון נאמנות שנפתח על שם גלוסקה ב-CML (להלן: חשבון הנאמנות; עמ׳ 41 לסיכומים מטעמו). המדינה מצדה לא התייחסה במישרין לנקודה זו. מהמסמכים שהוגשו עולה כי הכספים הועברו מר׳ להבמל, וממנה לחשבון ב-CML. משם העביר ארביב את הכספים לגרוב. כמו הצדדים לפנינו, גם בית המשפט המחוזי לא דק פורתא בהבחנה בין חשבונו הפרטי של ארביב לבין ההעברה שבוצעה לגרוב מחשבון CML. משנראה כי הצדדים אינם מייחסים לכך חשיבות של ממש, לא ראיתי להתעכב על סוגיה זו].

32. בית המשפט המחוזי מצא את גרסתו של ארביב מהימנה (הכרעת הדין, פסקה 85), וביסס עליה את הרשעתם של בר ולגזיאל. כידוע – ואין צריך להרחיב בדבר – ערכאת הערעור אינה נוהגת להתערב בקביעות מסוג זה, אשר לגביהן נהנית הערכאה הדיונית מיתרון בהיותה זו אשר התרשמה מן העדים.

33. כעולה מהכרעת הדין, בית המשפט העדיף את גרסתו של ארביב אף בשל כך שנמצאו לה תימוכין במספר היבטים: ראשית, עדותו של ארביב נתמכה בתיעוד העברת סכום של כ-100,000 דולר מגלוסקה לר׳, ומר׳ לארביב (דרך חברות בבעלותו) (ת/154, ת/155 ות/157); ובתיעוד העברת סכום של כ-110,000 ליש"ט מארביב לגרוב (ת/163). סכומים אלה תואמים את לב גרסתו של ארביב, שלפיה קיבל מהמשקיעים הישראלים סכום של 100,000 דולר, שלו הוסיף סכום של 125,000 דולר לטובת פירעון ההלוואה שנטל בר.

34. שנית, עדותו של ארביב בנוגע לקיומה של "עמלה" במסגרת מיזם בית ליר אור נתמכה במסמכים חיצוניים רבים – ובעיקרם חליפות דואר אלקטרוני. מדובר בשתי

קבוצות של הודעות: קבוצת ההודעות הראשונה כוללת תכתובות דואר אלקטרוני המוכיחות את עצם קיומה של עמלת התיווך במסגרת המיזם (ת/144, ת/145 ות/146). בקבוצה זו שתי הודעות ששלח ארביב לשותפיו במיזם והודעה נוספת שנשלחה לארביב מניק לוין – אחד המשקיעים הזרים במיזם בית ליר אור – שבהן מצוין כי ההוצאות במיזם כוללות גם רכיב של עמלת תיווך, בנפרד מרכיב אחר שהתייחס ל"הוצאות נוספות" (הכרעת הדין, פסקה 32; ת/144, ת/145 ות/146); קבוצת ההודעות השנייה כוללת תכתובות דואר אלקטרוני שמהן נלמדת מעורבותם של ארביב ושל לגזיאל בפירעון ההלוואה שנטל בר בלונדון (ת/152, ת/156 ות/160). מדובר בשתי הודעות דואר אלקטרוני בשפה האנגלית שאליהן מוען לגזיאל ב"העתק" (CC), ובהודעה נוספת – באיטלקית, שפת אמו של לגזיאל – שנשלחה ללגזיאל ישירות. בהודעה הראשונה, מיום 28.11.2005 (ת/152), כותב ארביב לגלוסקה – עם העתק ללגזיאל – תחת הכותרת "URGENT":

> "Dear Moti
> i must speak to you urgently in connection with paying about £5,000 interest on the loan. We must do it by this week or penalty interest will add up
> pls call me to discuss
> emanuel".

בהודעה השנייה, מיום 31.7.2006 (ת/160), משיב ארביב לנציג חברת גרוב – בהעתק ללגזיאל ולגלוסקה – בעניין אחד מתשלומי הריבית, כי התשלום יבוצע למחרת ("We will be making a payment tomorrow"). כותרת הודעת הדואר האלקטרוני: "Mr & Mrs Bar".

בהודעה השלישית, מיום 27.8.2006 (ת/156), כותב ארביב ללגזיאל באיטלקית:

> "shaul
> mi devi
> $625 per i soldi di [-]
> sono arrivati solo 74375".

ובעברית:

> "שאול
> אתה חייב לי 625$ עבור הכסף של [שם פרטי שזהה לשמו הפרטי של ר' – ע' פ']

הגיעו רק 74375″

נקבע כי הודעות אלו תומכות בגרסת ארביב ומעידות על מעורבות לגזיאל בפירעונה של ההלוואה (הכרעת הדין, פסקה 207).

35. שלישית, עדותו של ארביב נתמכה בגרסתו של ר׳, שהעיד כי קיבל מגלוסקה כספים במזומן בסכום כולל שלא עלה על 100,000 דולר, שאותם העביר בשלושה חלקים לארביב (כאמור, להעברות אלו נמצא תיעוד במסמכים). ר׳ העיד כי בשנת 2006, לאחר שארביב פנה אליו בנושא, הגיע גלוסקה למשרדו ומסר לו מעטפות כסף מזומן בשתי הזדמנויות שונות:

> ״ב-2006 ארביב הודיע לי שמישהו יביא משהו עבורו, ומישהו הגיע למשרד בהרצליה פיתוח [...] הוא נתן לי מעטפה, שמתי אותה על שולחן בתוך משרדי. האדם שהביא לי את המעטפה הוא מוטי גלוסקה, לא זכור לי בדיוק מה אמר לי כשנתן לי את המעטפה, עבור עמנואל או מעמנואל [ארביב – ע׳ פ׳] [...] איני יודע מה היה בתוך המעטפה כשקיבלתיה, אך כשפתחתיה לאחר מכן ראיתי שהיו מזומנים – דולרים אמריקאים בסכום שאיני זוכר, אך ממידע שקיבלתי מחילופי אימיילים – היו 3 אימלים שונים בשלושה תאריכים, שהתייחסו לשלוש [כך במקור – ע׳ פ׳] סכומים שונים״ (פרוטוקול הדיון, בעמ׳ 192-193).

בהמשך העיד ר׳ על חבילת מזומנים נוספת שקיבל מגלוסקה (פרוטוקול הדיון, בעמ׳ 194). מהמסמכים – שעליהם עמדתי לעיל (בפסקה 33) – עולה כי את הכספים העביר ר׳ לארביב בשלושה חלקים. כך העיד גם ארביב (פרוטוקול הדיון, בעמ׳ 80-79). העברות אלו אושרו על ידי ר׳ גם בעדותו בבית המשפט (פרוטוקול הדיון, בעמ׳ 193-194). לדבריו, בהתכתבויות בינו לבין ארביב בנושא כינה את חבילות הכספים בשמות קוד, וזאת משום שלא חש בנוח עם העברת הכספים במזומן:

> ״רציתי להרחיק את עצמי מהפעולה, לא הרגשתי בנוח מהעברה כי בעסקים שאני עובד עם בנקים בינלאומיים, מזומן זה לא דרך להעביר כסף מ- ואל חשבונות, ושבדר״כ כסף עובר בין בנק לבנק דרך העברה בנקאית״ (פרוטוקול הדיון, בעמ׳ 193; ראו גם בעמ׳ 195).

36. בית המשפט המחוזי התרשם שר׳ העיד ״בתום לב״ אשר לסכומים שהועברו על ידו לארביב (הכרעת הדין, פסקה 85). דבריו של ר׳ נתמכו גם בתמליל שיחה שהתקיימה בינו לבין ארביב, ושהוקלטה על ידי ארביב ללא ידיעתו של ר׳ (ת/158ב).

שיחה זו מעידה על מעורבותם של השניים, כמו גם של לגזיאל, בהעברת הכספים לפירעון ההלוואה שנטל בר. משיחה זו עולה כי ר׳ וארביב היו מוטרדים שמא לגזיאל יודה בכך שהעביר את הכסף לר׳, כמו גם מן האפשרות שבמהלך חקירת המשטרה נתפס חומר במשרדו של לגזיאל (אליו מתייחסים הדוברים בשמו הפרטי – שאול). וכך נשמעו השניים:

> "Speaker: I think you have to be careful about that. And then, and then I think we need to find, you know,
> Speaker: we're going to see, if Shaul says to me I gave the money to [ר׳ – ע׳ פ׳] go and speak to him...
> Speaker: Right, that's the question. And if he does that, and if they ask me how the money, how the money comes.
> Speaker: not very nice if he does that.
> Speaker: no, it's not. That's what I'm saying. But remember this, these things, these things everybody will look after their own" (ת/158ב, בעמ׳ 13).

נקבע כי שיחה זו מעידה על חששם של ארביב ור׳ מכך שלגזיאל יסבך אותם בכך שיספר לחוקרי המשטרה על אודות העברות הכספים המפלילות (הכרעת הדין, פסקה 226).

37. לבסוף, נמצאה תמיכה לעדותו של ארביב בתמליל שיחה שהתקיימה בינו לבין לגזיאל ביום 13.8.2007, שהוקלטה במסגרת האזנות סתר (ת/168). השיחה עוסקת בהלוואה שנטל בר, ומלמדת על מודעותו של לגזיאל אליה. בשיחה נשמעים חילופי דברים שמהם עולה כי בר כעס על כך שמכתב הנוגע להלוואה נשלח לכתובתו הפרטית:

> "עמנואל [ארביב – ע׳ פ׳]: איך החבר שלנו עכשיו כאן? הגדול?
> שאול [לגזיאל – ע׳ פ׳]: קצת עצבני.
> עמנואל: אה, כן? פשוט (לא ברור) בשבוע שעבר... (לא ברור) לא רוצה לדבר.
> שאול: כן, למה? פשוט הגיעה (לא ברור) לבית שלנו בגלל החוב.
> עמנואל: אה.
> שאול: לכאן, לתל אביב... לרמת גן, הבנת?
> עמנואל: אה, אה.
> שאול: הוא עצבני. מה ככה?

עמנואל: עצבני?
שאול: כן" (שם, בעמ' 1).

בית המשפט המחוזי קבע כי השיחה מעידה בבירור על מודעותו של לגזיאל להלוואה שנטל בר (הכרעת הדין, פסקה 218).

על יסוד כל אלה, הרשיע בית המשפט המחוזי את בר ולגזיאל כאמור מעלה.

האם הוכחה עבירת השוחד?

בטרם דיון – הסתמכות על עדותו של ארביב כעד מדינה

38. כידוע, לשם הרשעה בעבירת שוחד בהסתמך על עדותו של עד מדינה אין צורך בתוספת ראייתית (ראו סעיף 296 לחוק העונשין והשוו לסעיף 54 לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א-1971; על היחס בין שני הסעיפים עיינו: ע"פ 385/87 תלאוי נ' מדינת ישראל, פ"ד מב(1) 140, 147-150 (1988)). בצד הכלל האמור, טענו לפנינו המערערים – וביתר שאת לגזיאל – כי בית המשפט המחוזי לא נתן משקל מספיק לעובדה שארביב עיין בחומר החקירה טרם הפיכתו לעד מדינה, שכן הוא נחשף אליו לאחר שהוגש נגדו כתב אישום בפרשה. אלא שמקובלת עליי קביעת בית המשפט המחוזי שלפיה ההגנה לא הצביעה על חומר חקירה מסוים שחשיפתו של ארביב אליו השפיעה על גרסתו בעניין זה (הכרעת הדין, פסקה 229), ואף לפנינו לא פירטה ההגנה מהם חומרי החקירה המסוימים שחשיפתו של ארביב אליהם עלולה הייתה להשפיע על עדותו. לכך אוסיף כי עדותו של ארביב נתמכה – כאמור מעלה – בראיות חיצוניות רבות. משאלה הם פני הדברים, אעבור כעת לבחינת טענות המערערים באישום הראשון. תחילה אדון בערעורו של בר; ולאחר מכן אדון בהרשעתו של לגזיאל.

<u>עבירת לקיחת השוחד – בר</u>

39. עובדות היסוד בפרשה זו אינן שנויות, למעשה, במחלוקת: בר נטל הלוואה בסכום ניכר בלונדון מאת גרוב. ההלוואה נפרעה בחלקה על ידי תשלום שהועבר מחשבונותיו של ארביב (ושל חברה בשליטתו). בסופו של יום העביר ארביב לגרוב סכום של 120,000 ליש"ט (שמתוכו שולמה קרן ההלוואה שנטל בר וחלק מתשלומי הריבית. הכרעת הדין, פסקה 172). ככל שמקור הכסף ששימש לפירעון ההלוואה הוא ארביב (או לגזיאל, שותפו – שאלה נכבדה שלה נדרש בהמשך), סיפור זה הוא, בפשטות, סיפור של מתן שוחד לבר. כאשר יזם, המקיים קשר רשמי עם ראש עיר,

מעביר לו סכומי כסף ניכרים מטעמים לא מוסברים, חזקה כי אלה ניתנו בעד פעולה הקשורה בתפקידו הציבורי (ע"פ 1877/99 מדינת ישראל נ' בן עטר, פ"ד נג(4) 695, 710 (1999) (להלן: עניין בן עטר)). כך גרסה המדינה, וכך קבע בית המשפט המחוזי.

גרסת בר

40. טענתו המרכזית של בר היא כי הכסף ששימש לפירעון ההלוואה הוא כספו שלו. לאמור: לטענת בר, ההלוואה נפרעה ממקורותיו, הגם שבסופו של יום הגיעו הכספים מחשבונות הקשורים בארביב. לפי גרסתו של בר, כאשר נתבקש על ידי גלוסקה לדאוג לפירעון ההלוואה, הוא מסר לו למעלה מ-200,000 דולר כסף מזומן שהוחזק בכספת בביתו. לפנינו טען בר כי הוא אינו יודע בדיוק מה היה מסלול הכסף מנקודה זו ואילך. אולם, להבנתו, גלוסקה העביר סכומים אלה במעטפות לר'; ובהמשך לכך הועברו הכספים על ידי ר' לחשבון הנאמנות, בשתי דרכים: 100,000 דולר הועברו בשלוש העברות בנקאיות ישירות לחשבון הנאמנות; ו-100,000 דולר נוספים הופקדו בחשבון השקעות שפתח ר' על שם גלוסקה בחו"ל (להלן: חשבון ההשקעות), ומשם לחשבון הנאמנות. סכומים אלה במצטבר, כך בר, שימשו את ארביב לפירעון ההלוואה מגרוב.

אם לפשט, טענת בר היא כי מסלול הכסף היה כדלקמן: (1) סכום של 100,000 דולר הועבר מבר ← לגלוסקה ← לר' ← לחשבון הנאמנות ← לגרוב. (2) סכום של כ-100,000 דולר נוספים הועבר מבר ← לגלוסקה ← לר' ← לחשבון ההשקעות ← לחשבון הנאמנות ← לגרוב.

לחלופין טוען בר כי גרסת ארביב כשלעצמה איננה גרסה מרשיעה, שכן עולה ממנה כי גלוסקה המחה לו זכות לקבלת כספי העמלה וזאת כחלק מפעילות עסקית לגיטימית שהתנהלה ביניהם. לדברי בר, במצב דברים זה לא מן הנמנע שהוא החזיר לגלוסקה את החוב האמור בדרך אחרת, במסגרת "התחשבנות" שנערכה בין השניים.

אדון בטענות לפי סדרן.

41. כאמור, בר גורס כי בשלב מסוים מסר לו גלוסקה כי הוא נדרש להשיב את ההלוואה מגרוב. על רקע זה נטל בר סך של למעלה מ-200,000 דולר במעטפות מזומן, כסף שאותו שמר בכספת בביתו. כזכור, טענת בר היא כי סכום זה נצבר אצלו בעבודות ביטחוניות שונות שביצע בחו"ל. בית המשפט המחוזי דחה את גרסתו של בר, ולא מצאתי עילה להתערב בהכרעתו זו.

42. כבר בראשית הדברים יצוין כי גרסה זו של בר נולדה בשלב מאוחר. כשנשאל בר במשטרה אם מסר אי פעם כסף במזומן על מנת להעבירו לחו"ל, הוא הכחיש את הדברים:

> "שאלה: האם אי פעם העברת כסף במזומן או בדרך אחרת במט"ח לחו"ל באמצעות מאן דהוא?
> תשובה: בחיים לא.
> שאלה: מעטפות?
> תשובה: בחיים לא, NEVER EVER.
> שאלה: האם אתה מכיר אדם בשם [ר']?
> תשובה: זו הפעם הראשונה שאני שומע שם כזה.
> שאלה: האם אתה יודע אולי על בחור [תיאורו של ר']?
> תשובה: בחיים לא.
> שאלה: האם לא מסרת באמצעותו אולי בעקיפין כסף שיעביר לך לחו"ל?
> תשובה: בחיים לא" (ת/14, שורות 421-431).

43. הנה כי כן, בר שלל מכל וכל בחקירתו את האפשרות שהעביר מט"ח במעטפות, – אותה גרסה שעליה הוא מבקש להישען כיום. ולא רק את "סיפור המעשה" הכחיש בר; גם ביחס לשאלה אם כלל הוחזק על ידי בר מט"ח ידעה גרסתו תמורות, וזו השתנתה והתפתחה ככל שחלף הזמן. בחקירתו הראשונה מיום 2.12.2008 העיד בר כי לא החזיק בתקופה של 7 שנים עובר לחקירה מזומן בסכומים העולים על 10,000 ש"ח, וכי מקור המזומן המועט שהיה לו היה כספים שנותרו לו מטיולים בחו"ל:

> "שאלה: האם יש לך ו/או היה לך ב – 7 השנים האחרונות כסף מזומן בסכומים של מעל 10,000 ש"ח?
> תשובה: שלילי.
> שאלה: מה מקור הכסף המזומן שבכספת בבית?
> תשובה: שרידים של טיולים, מט"ח מטיולים" (ת/1, שורות 390-394).

בחקירה מאוחרת השתנה מקור הכספים הנטען. הפעם גרס בר כי מקור המט"ח הוא כספי ירושה שקיבל מאביו, כספי חסכונות וכספים שהרוויח בעסקיו עובר לכהונתו כראש העיר:

> "שאלה: ומה היה מקור הדולארים ששימשו אותך לרכישת הרכב של בנך יואב? [בר מסר בחקירתו הראשונה כי השתמש בכספי המזומן לצורך רכישת רכב לבנו, יואב (ת/1, שורות 395-396) – ע' פ']
> תשובה: היה לי בעבר הרחוק דולארים. משך השנים חסכתי, שמתי בצד, קיבלתי גם ירושה מאבי, והיו לי גם עסקים פרטיים חובקי עולם, לפני היותי ראש עיר.
> [...]
> שאלה: שאלתי אותך בתאריך 2.12.2008 'האם יש לך ו/או היה לך ב – 7 השנים האחרונות כסף מזומן בסכומים של מעל 10,000 ש"ח?' גם על שאלה זו השבת בשלילה, כשנשאלת 'מה מקור הכסף המזומן שבכספת בבית?' השבת 'שרידים של טיולים, מט"ח מטיולים'. וכעת אתה אומר שמשך השנים חסכת, קיבלת גם ירושה מאביך, והיו לך גם עסקים פרטיים חובקי עולם, לפני היותי ראש עיר. מדוע לא אמרת זאת כשנשאלת ביום הראשון?
> תשובה: אני הייתי בלחץ החקירה, אבל מה שאני מוסיף עכשיו זו תוספת, שתשלים לך את החקירה" (ת/3, שורות 69-85) (ההדגשות במקור – ע' פ').

בחקירה נוספת, ביום 21.12.2008, נשאל בר שוב על אודות הכספים שהרוויח מייעוץ ביטחוני. הפעם גדל הסכום: בר גרס כי החזיק במט"ח בהיקף של 180,000-100,000 דולר (ת/5, שורות 10-71). בהמשך, כשנשאל ממי קיבל את הסכומים האמורים סירב להשיב, ומסר לחוקרת: "אני אביא לך תשובה מלאה תוך 10 ימים" (ת/5, שורות 59-71). בחקירתו הבאה (מיום 24.12.2008) ציין בר כי אין בידו את הנתונים הרלוונטיים (ת/6, שורות 8-16). בבית המשפט כבר טען כי סכום כספי המזומן שהחזיק בכספת בביתו היה "בסביבות ה-500, 550 אלף דולר, לא פחות" (פרוטוקול הדיון, בעמ' 405).

44. אף שבר ביקש לעשות במשפטו שימוש ראייתי בסכומי מט"ח ניכרים שלכאורה נצברו לטובתו בעבודות ייעוץ ביטחוני בחו"ל, לא עלה בידו להוכיח כי הוא אמנם הרוויח במרוצת השנים את הסכומים האמורים – וזאת הגם שבעדותו בבית המשפט הודה בר כי איש לא אסר עליו למסור מידע בנושא (פרוטוקול הדיון, בעמ' 457). שני עדי הגנה שהובאו מטעם בר בנקודה זו לא הועילו. העד עמוס גולן העיד כי אינו יודע מהם סכומי הכסף שקיבל בר בקשר לעבודתו (וזאת אף שלפי גרסתו היה

מקובל לשלם "הרבה כסף" עבור סוג העבודות שביצע בר; פרוטוקול הדיון, בעמ' 670). אפי יבין, שתצהיר מטעמו הוגש מטעם ההגנה, לא נחקר בחקירה נגדית והמדינה הסכימה לקבל את התצהיר, אך לא כראיה לאמיתות תוכנו (פרוטוקול הדיון, בעמ' 677). משכך דבריו הם בגדר עדות מפי השמועה, שכידוע אינה יכולה לבסס את אמיתות גרסתו של בר אשר להכנסותיו מעבודתו בחו"ל (יעקב קדמי על הראיות חלק ראשון 349 (2009)). על רקע זה ישנו יותר מספק אם אמנם בר החזיק בתקופה הרלוונטית את סכומי הכסף שלהם טען.

45. מכל מקום, ניתן לראות כי גרסתו של בר בעניין הכספים בכספת ידעה תמורות רבות. תחילה טען כי לא החזיק בביתו סכומי מזומן העולים על 10,000 ש"ח, וכי מקורם של אלה בשאריות מט"ח שנותרו לו מנסיעות לחו"ל. לאחר מכן הוסיף כי החזיק כספים נוספים במזומן שקיבל מירושת אביו, מחסכונות ומעסקיו בחו"ל. רק בהמשך ציין בר כי הרוויח בעסקיו בחו"ל סכומים של 180,000-100,000 דולר. והנה, בעדותו בבית המשפט גדל שוב הסכום ל-550,000-500,000 דולר שהוחזקו בכספת בביתו במשך כל השנים.

46. אף בנושא השימוש שעשה בר בכספי המט"ח שלכאורה צבר לא הייתה גרסתו של בר עקבית. בתחילה טען בר כי כספי המט"ח שימשו בעיקר לרכישת רכב לבנו ("שאלה: האם לשם רכישת הג'יפ עשית שימוש בכל חסכונות ה – $ שהיו לך או שנשאר לך כסף? תשובה: נשארו לי קצת $, אני לא זוכר בדיוק, זה בכספת ואני לא יכול להעריך" (ת/3, שורות 93-95) (ההדגשה הוספה – ע' פ')); בהמשך גרס כי עשה בהם שימוש להמרות מט"ח (ת/5, שורות 10-26); ורק בשלב מאוחר מסר כי פרע באמצעות כספים אלה את ההלוואה שנטל עבורו ארביב בלונדון – כטענתו היום. אם לא די באלה, בר גרס כי כספי המזומן שהיו ברשותו הספיקו גם להחזר הלוואה נוספת, שקיבל מאדם בשם סולימאן אלישר, בסכום של 100,000 ש"ח (ת/7, שורות 421-422); ולביצוע המרות מט"ח נוספות בסכומים משמעותיים מול חברת תל סאן (עבור המרת מט"ח בסכום של 50,000 ש"ח ראו ת/9, שורות 547-552; עבור המרה בסכום של 20,000 ש"ח ראו ת/9, שורות 561-565; עבור המרה בסכום של 160,000 ש"ח ראו ת/9, שורות 594-604). הייתכן שבידי בר היו כספים בהיקף כזה שהספיק לכל השימושים האמורים, אולם הוא לא זכר את סכומם ולו בקירוב, וזאת מקום שהדבר היה יכול להפריך לפחות שניים מחשדות השוחד נגדו? ולמותר לציין כי גרסה זו לא עלתה בקנה אחד עם דיווחיו של בר בזמן אמת. החוקרים הציגו לבר את הצהרת ההון שלו שהוגשה לרשויות המס בחודש מרץ שנת 1989, שבה הצהיר כי בידיו סכום של

2,200 דולר מזומן בלבד. בר אישר שחתם על ההצהרה האמורה, אך טען כי קיבל מאביו כספי מזומן שלא הצהיר עליהם; וכי הצהרת ההון אינה משקפת את מלוא כספי המזומן שהיו בידיו באותה העת (ת/3, שורות 163-171).

47. העולה ברורות מכל אלה הוא כי גרסת בר כיום היא גרסה כבושה. כידוע, משקלה הראייתי נמוך מזה של הגרסה הראשונית שנמסרה, נוכח החשד המתעורר באשר לאמיתותה – וזאת כל עוד אין בפי העד הסבר משכנע לכבישת גרסתו (ע"פ 6344/12 בוגוסלבסקי נ' מדינת ישראל, פסקה 32 (12.7.2016); ע"פ 1645/08 פלוני נ' מדינת ישראל, פסקה 10 (3.9.2009)). ההסבר שהציג בר לכבישת גרסתו – כאילו לא רצה להצטייר כמי שמחזיק מזומן במעטפות (פרוטוקול הדיון, בעמ' 422-423) – אינו מקובל עליי. אני מתקשה להשתכנע בכך שמטעמי נראות ציבורית היה נכון בר להסתבך בעבירה פלילית חמורה מסוג שוחד, שעה שבמהלך חקירותיו חוקריו מטיחים בו את החשד, וטיב הסיכון שלו הוא חשוף – ברור. הסבר זה אף אינו מתקבל על הדעת שעה שבר הודה בפני חוקריו במשטרה, בשלב מאוחר בחקירה, כי יש ברשותו מאגר כספי מזומן בהיקף של 100,000-180,000 דולר מעסקיו בעבר. אם כבר היה נכון להודות בהחזקת מזומן בסכומים מסוג זה, מדוע שלא ינקה מעצמו את חשד השוחד באותה הזדמנות?

48. לבסוף, גרסת "הכספים בכספת" אף אינה מתיישבת עם השכל הישר. אם נזקק בר לסכום כסף ניכר במועד נטילת ההלוואה, מדוע נדרש להלוואה מלכתחילה – שעה שלכאורה עמדו לרשותו כספי מזומן זמינים בכספת? מדוע לא עשה בהם שימוש? הטענה שלפיה בר שמר את הכספים "לביטחון" (פרוטוקול הדיון, בעמ' 367) אינה מסתברת כאשר ההלוואה בלונדון חייבה את בר בריבית ששיעורה לא מבוטל (לטענת המדינה, שלא נסתרה – 3%-7% מעל הריבית הנוהגת בבנק ברקליס; ראו גם ת/84, סעיף 6(a)), ומקום שבו בר עצמו – לגרסתו – בחר להשתמש בכספים אלה לפירעון ההלוואה בעת הצורך. למעשה, ההלוואה ניטלה בשעה שלטובת בר עמדו מקורות מימון רבים אחרים, כגון פיקדונות מט"ח וקופות גמל בנות פירעון. אכן, ניתן להעלות על הדעת מקרים שבהם אדם יבחר מטעמיו ליטול הלוואה גם שעה שלרשותו אמצעים כלכליים אחרים, אפילו משמעות הדבר כי הוא חב בריבית גבוהה. ברם במקרה זה לא עלה בידו של בר לספק הסבר מניח את הדעת לנטילת ההלוואה האמורה. על רקע זה לא מצאתי פגם בקביעת בית המשפט המחוזי כי נטילת ההלוואה נראית משוללת היגיון כלכלי, ובניגוד לטענת בר – גם לדעתי הדבר מלמד "שלא מדובר בהלוואה תמימה הניטלת במהלך העסקים הרגיל" (הכרעת הדין, פסקה 63), וכי יש בכך ראיה נסיבתית המחזקת את המסקנה כי בר ידע שלפחות חלק מההלוואה יוחזר ממקורות כספיים

שאינם שלו. אף יש משקל לכך שבתחילת חקירותיו הסתיר בר הלוואה זו (ת/1, שורות 93-111), ולא סיפק הסבר משכנע לכך בבית המשפט (הכרעת הדין, פסקאות 56-58).

49. ונקודה אחרונה בעניין גרסת "הכספים בכספת": בר מטיל יהבו על מסמכים שונים (ת/170, ת/172, ת/173 ות/174) שנערכו ב-CML שבבעלות ארביב. לעמדת בר, מסמכים אלה מוכיחים את גרסתו שלפיה ר' העביר לארביב את מלוא הסכום שנמסר לגרוב לשם פירעון ההלוואה (חלף סכום של 100,000 דולר בלבד, כקביעת בית המשפט המחוזי). בכך, לטענת בר, יש כדי לחזק את גרסתו שלפיה ההלוואה נפרעה באמצעות כספיו שלו. אמנם, מסמכים אלה היו עשויים לסייע לבסס את הטענה שלפיה מלוא הסכום שהתקבל לפירעון ההלוואה הועבר מר', שכן לכאורה עולה מהם כי סכום של 110,000 ליש"ט נתקבל בחשבון נאמנות שפתחה CML על שם גלוסקה; וכי סכום זה שימש לפירעון ההלוואה. דא עקא, ארביב הודה מאוחר יותר – לאחר הפיכתו לעד מדינה – כי מדובר במסמכים שהוכנו על מנת לתמוך בגרסתו הראשונית עוד כחשוד בפרשה. לגבי אחד המסמכים (ת/170 – מכתב מויקטוריה כביר, דירקטורית ב-CML לארביב מיום 8.6.2009) העיד ארביב כי הוא זה שעמד מאחורי כתיבתו, במטרה לבסס את גרסתו (הראשונית) השקרית:

> "לאחר 2 חקירות באפריל נתבקשתי ע"י המשטרה לעשות שיעורי בית, ועוה"ד אמרו לי לכתוב מכתבים, ובהם כתבתי שאלות, וביחד עם עוה"ד פתרנו את השאלות שכתבתי. ביקשנו מויקטוריה להקליד את המכתבים ולחתום. המכתבים הם נכונים, עד כמה שידעתי אז, אבל למשל בסע' 5 של מכתב התשובה, וסע' 6, כשויקטוריה עשתה את הדברים פיזית, הייתי זה שאמרתי לה מה לעשות" (פרוטוקול הדיון, בעמ' 90-89).

וכך העיד ארביב בחקירתו הנגדית:

> "אני שאמרתי לה [לויקטוריה – ע' פ'] מה לעשות. איני משנה את דברי, אך המכתבים הללו היה בהם תרמית – ספין שכיוון אותי כדי להרחיק אותי מהפרשה. אמרתי שהמכתבים פחות או יותר נכונים, ושהם מייצגים את האופן שבו החברה עשתה החישובים" (פרוטוקול הדיון, בעמ' 115).

עיננו הרואות – ארביב העיד כי המסמכים נועדו "לתפור" גרסה שתעלה בקנה אחד עם האופן שבו ערכה CML את חישוב הכספים שהתקבלו אצלה מר' (שמקורם כאמור בלגזיאל) לשם פירעון ההלוואה. בדומה, בנוגע לת/172 (מכתב מיום

28.8.2006 המופנה לגלוסקה מחברת CML ובו ציון של הסכום שהתקבל ותשלומים ששולמו כביכול בנוגע לחשבונו, ומסמך אישור שליחת הפקס), העיד ארביב כי תוכנו אינו מדויק:

> "זהו מכתב שצורף לפקס, אני מאמין ששני המכתבים הללו נמצאו מופרדים, ונתתי את המכתבים הללו וניירת נוספת לעוה"ד אז מעוז, ואמרתי לו שאיני בטוח שהם קשורים אחד לשני. מבחינת הנתונים, המכתב לא מדוייק. זו טיוטה שהכתבתי לויקטוריה ואני לא מאמין שהמכתב נשלח למוטי [גלוסקה – ע' פ'] אי פעם, אבל אישור הפקס בעמ' 2, 3, נשלח למוטי, כך אני מאמין, ביחד עם עוד מכתב שאיני יודע מה הוא, יתכן שזו הגרסה הנכונה" (פרוטוקול הדיון, בעמ' 90).

אשר לת/173 ות/174 – תצהיר של דירקטור ופרוטוקולים המתעדים ביצוע פעולות בחשבון שנפתח על שם גלוסקה ב-CML כביכול בהוראת גלוסקה – הבהיר ארביב כי אלו לא נחתמו בזמן אמת (פרוטוקול הדיון, בעמ' 90-91).

על רקע זה קבע בית המשפט המחוזי כי אמינותם של המסמכים מוטלת בספק (הכרעת הדין, פסקה 144). בהסתמך על עדותו של ארביב, נקבע כי מדובר במסמכים שחלקם הוכן בדיעבד על ידי ארביב כדי לתמוך בגרסתו (שם, פסקה 122). לגבי מסמכים אחרים נקבע כי הם משקפים כיצד נרשם בחברה החשבון שנפתח על שמו של גלוסקה, אך הם לא נחתמו בזמן אמת (שם, פסקה 128). אשר לת/172 צוין כי ארביב העיד בבירור כי אישור הפקס, שנושא את התאריך 29.8.2006, ושצורף למכתב שכביכול נשלח לגלוסקה, צורף במקור למכתב אחר לחלוטין (פרוטוקול הדיון, בעמ' 90). בקביעות אלו לא ראיתי מקום להתערב. ממילא נקבע שאין במסמכים אלה כדי לעורר ספק סביר באשר לאשמתו של בר, מקום שבו ניתן היה להביא ראיות ישירות להעברות הכספים האמורות, כנטען על ידי ההגנה (שם, פסקה 144). אלו הן קביעות עובדה מובהקות, ולא ראיתי לסטות מהן.

50. לכך יש להוסיף כי ניסיונו של בר להישען על גלוסקה כעד תומך בגרסתו אינו משכנע. כזכור, לפי בר הכספים מן הכספת הועברו לגלוסקה וזה העבירם הלאה, לר'. גלוסקה אכן העיד כי פעמיים מסר מעטפה מבר לאדם שמאפייניו דומים לאלה של ר' – שאת פרטיו קיבל ככל הנראה מארביב – ואז כן היום אין הוא יודע מה הכילה המעטפה (פרוטוקול הדיון, בעמ' 770-771). ברם, בית המשפט המחוזי דחה את טענת גלוסקה שלפיה קיבל את הכספים שהעביר לר' מבר. בית המשפט העדיף את עדות ארביב,

שלפיה התשלום שהגיע מגלוסקה לר' – שאת קיומו אישר ר' (פרוטוקול הדיון, בעמ' 192 ובעמ' 194) – היה למעשה חלקו של לגזיאל (על חשבון קבוצת המשקיעים הישראלים) בתשלום ה"עמלה". לא ראיתי להתערב במסקנה זו. ראשית, בית המשפט קבע כי עדותו של גלוסקה הייתה בעייתית ולא מהימנה (הכרעת הדין, פסקה 111). שנית, ראוי לציין כי מדובר בגרסה כבושה מצד גלוסקה, שהושמעה רק בחקירתו החמישית במשטרה (הכרעת הדין, פסקה 108). השאלה מדוע לא מסר גלוסקה גרסה זו כבר בתחילת חקירותיו – גרסה שהיא לכאורה "גרסה מזכה" גם מבחינתו – נותרה ללא מענה (הכרעת הדין, פסקה 111). שלישית, וכפי שקבע בית המשפט המחוזי, הסברה שלפיה גלוסקה העביר הלאה מעטפות מבלי שידע את תוכנן אינה מתיישבת עם מעורבותו העמוקה בהלוואה. כעולה מהכרעת בית המשפט המחוזי ומטענותיו של בר – גלוסקה טיפל עבור בר בהלוואה הן בשלב נטילתה, הן לאחר מכן, וזאת כאיש אמונו של בר (הכרעת הדין, פסקאות 147-155). כך למשל, העיד גלוסקה כי הוא היה זה שהחתים את בר על הסכם ההלוואה (פרוטוקול הדיון, בעמ' 765); וכי הוא עסק בטיפול בתשלומי הריבית של ההלוואה (פרוטוקול הדיון, בעמ' 768). גלוסקה אף התכתב עם ארביב בעניין תשלום הקרן (ת/162). משכך, לא ניתן לסמוך על גרסתו של גלוסקה ברמת הטענה שלפיה כספי המזומן שהעביר לר' מקורם בבר.

51. גרסת בר אף נסתרת בראיות אחרות. כזכור, בר טוען כי הסכום שהעביר דרך גלוסקה הוא למעלה מ-200,000 דולר. אלא שארביב ור' – שגם את עדותו בעניין זה אימץ בית המשפט המחוזי (הכרעת הדין, פסקה 161) – טענו כי הסכום שקיבלו מגלוסקה היה 100,000 דולר בלבד. לפנינו חזר בר על הטענה כי לא ניתן לסמוך על עדותו של ארביב לביסוס המסקנה כי הסכום שהגיע אליו מישראל עמד על 100,000 דולר בלבד וכי לא הועברו מאת בר סכומים נוספים בדרכים אחרות. לאחר עיון, לא מצאתי לסטות מקביעותיו העובדתיות של בית המשפט המחוזי בעניין היקף הסכומים שהועברו לארביב מר' – 100,000 דולר לכל היותר. ארביב העיד, כפי שצוין קודם לכן, כי קיבל מר' סכום של כ-100,000 דולר (פרוטוקול הדיון, בעמ' 79). כאמור מעלה, בית המשפט המחוזי התרשם כי ארביב העיד באופן "כן ואמיתי", עדות שהייתה "קוהרנטית עומדת במבחן ההיגיון והשכל הישר" (הכרעת הדין, פסקה 86). עדותו של ארביב הועדפה גם מפני שהיא נתמכה – כפי שהוזכר – בראיות חיצוניות, לרבות תכתובות דואר אלקטרוני מזמן אמת (ת/162). לדברים נמצאים תימוכין גם באמירותיו של ר' בתמליל שיחה שהתנהלה בינו לבין ארביב, שאותה הקליט ארביב בלא ידיעתו של ר', שלפיהן הסכום שהעביר לארביב לא עלה על 100,000 דולר (ת/158 בעמ' 11, בעמ' 12 ובעמ' 24).

52. כאמור, בר לא חלק לפנינו על כך שראיות אלו אכן מוכיחות העברת סכום של 100,000 דולר לארביב (דרך CML) (הודעת הערעור, פסקה 93), אולם לשיטתו אין בכך כדי להוכיח שלא הועברו סכומים נוספים בדרך אחרת. לטענתו, סכום נוסף של כ-100,000 דולר הועבר על ידי ר׳ דרך חשבון השקעות שנפתח בחו״ל על שמו של גלוסקה. אין בידי לקבל טענה זו. כעולה מגרסתו של ר׳, הוא אכן פתח חשבון השקעות עבור ישראלי, ואף ייתכן שמדובר בגלוסקה (פרוטוקול הדיון, בעמ׳ 195-196; הכרעת הדין, פסקה 135). אולם ר׳ העיד כי אין קשר בין חשבון ההשקעות – לבין העברת הכספים בין גלוסקה לבין ארביב (פרוטוקול הדיון, בעמ׳ 204). גלוסקה עצמו שלל את האפשרות שפתח חשבון השקעות בשוויץ, ולא הוצגה כל ראיה התומכת בקיומו של חשבון כזה. יתרה מכך: כפי שנלמד בהליך שהתנהל בבית המשפט המחוזי, גלוסקה פנה לבנק SCS Alliance בשוויץ (שבו נהג ר׳ לפתוח חשבונות עבור לקוחותיו; ת/900), ובנוכחות החוקרת ציין כי נאמר לו שלא קיים חשבון בנק על שמו (פרוטוקול הדיון, בעמ׳ 789). בקשה לחיקור דין שהוגשה בשוויץ שללה אף היא קיומו של חשבון על שם גלוסקה או בר בבנק זה (ת/709). עוד עמד בית המשפט המחוזי על כך שאין במסמכים שהציגה ההגנה בהקשר זה (למשל צילום דרכון של גלוסקה שהחזיק ר׳: נ/50), והמעידים לכאורה על פתיחת חשבון ההשקעות על שם גלוסקה, כדי לעורר ספק סביר בתזה המרשיעה, מקום שבו הייתה יכולה ההגנה להציג מסמכים ישירים המעידים על העברות בנקאיות מחשבון ההשקעות האמור, ככל שהיו כאלו, לחשבון הנאמנות ב-CML. זאת, בדומה למסמכים שהציגה המדינה, המעידים על העברת 100,000 דולר מר׳ להבמל (הכרעת הדין, פסקאות 140-144). בקביעות אלו לא מצאתי להתערב. כל זאת, עוד מבלי שנדרשנו לחוסר ההיגיון שבפיצול הסכום שלכאורה העביר בר לגלוסקה והעברתו לארביב בשתי דרכים שונות.

53. עולה מכל האמור כי בר לא הצליח לבסס את טענתו בדבר העברת ״סכומים נוספים״ מגלוסקה ל-CML וממנה לגרוב לשם פירעון ההלוואה. נותרנו לפיכך עם קביעות בית המשפט המחוזי שלפיהן הסכום שהועבר לארביב על ידי ר׳ לשם פירעון ההלוואה עמד על 100,000 דולר בלבד; כי מקורם של כספים אלה אינו בבר; וכי לא הוכח שהועברו מהמשקיעים בישראל (או ממקורות כספיים אחרים מישראל) סכומים נוספים לפירעון ההלוואה.

סופו של עניין: אני סבור כי הוכח שבר לא פרע את ההלוואה באמצעות הכספים שהחזיק בכספת בביתו או באמצעות כל סכום אחר שהיה בבעלותו. סכום הקרן נפרע באמצעות כספים שהועברו מארביב, שמקור חלקם – ועל כך בהמשך – לגזיאל. אף תשלומי הריבית (למעט תשלום הריבית הראשון) מומנו על ידי ארביב.

הטענה השנייה והחלופית: המחאת זכות

54. בפתח הדברים יודגש כי טענה זו הושמעה על ידי בר בחצי פה (ראו סעיף 8 לעיקרי הטיעון מטעמו). לטענת בר, אפילו תתקבל גרסתו של ארביב – אין בה כדי לבסס את התזה המרשיעה. זאת משום שלא ניתן להסיק ממנה בהכרח כי הכספים ששימשו לפירעון ההלוואה הם כספי שוחד, אלא כספים שנתקבלו כתוצאה מהמחאת זכותו של גלוסקה לקבלת כספי העמלה לידי בר על דרך פירעון ההלוואה שנטל מגרוב. מקור "המחאת הזכות", כך הטענה, בקשרים עסקיים ענפים שהתקיימו בין בר לבין גלוסקה, שבמסגרתם אך מתקבל על הדעת כי גלוסקה יעביר כספים לבר (למשל, באמצעות פירעון ההלוואה), ואילו בר ישיב לו את החוב מאוחר יותר בדרך אחרת, במסגרת התחשבנות שתערך בין השניים. אין בידי לקבל גרסה זו. ראשית, בר וגלוסקה שללו קיומה של התחשבנות ביניהם בעניין כלשהו. בר עצמו העיד כי גלוסקה לא היה חייב לו כסף (פרוטוקול הדיון, בעמ' 479), ואף גלוסקה לא העיד על התחשבנות כזו שאירעה בפועל בינו לבין בר (פרוטוקול הדיון, בעמ' 788). שנית, בר לא הציג כל ראיה התומכת בטענה שאכן נערכה התחשבנות כזו לאחר פירעון ההלוואה.

"בעד פעולה הקשורה בתפקידו"

55. משקבעתי כי אכן נתקבלה אצל בר טובת הנאה בדמות פירעון ההלוואה שנטל בלונדון, יש להמשיך ולבחון אם זו ניתנה "בעד פעולה הקשורה בתפקידו". בענייננו, אין מחלוקת כי במועד העברות הכספים האמורות היה בר ראש עיריית רמת גן, המעורב בקידום מיזמי נדל"ן שונים בעיר (ובכללם בית ליר אור). במקביל, באותה התקופה ממש היה לגזיאל יזם מוביל ודומיננטי במיזם בית ליר אור, שפעל אל מול העירייה בקידום המיזם. כידוע, מקום שבו אנו עוסקים בעבירת שוחד, די למדינה שתוכיח כי במתן השוחד מבקש הנותן להניע את עובד הציבור לפעולה. אין צורך בהוכחה כי עובד הציבור "סטה מן השורה". עמדתי על כך לאחרונה בהקשר דומה בעניין לופוליאנסקי (ע"פ 5669/14 לופוליאנסקי נ' מדינת ישראל (29.12.2015) (להלן: עניין לופוליאנסקי)):

> "הוכחה כי עובד הציבור נהג כלפי נותן התרומה שלא כמנהגו, תוך סטייה מן המקובל אצלו או מן המקובל במקום עבודתו, עשויה ללמד על כך שהוא היה ער לתרומה שהועברה ושבשל כך סבר שעליו לפעול למען נותן התרומה ולהשיב לו כגמולו. ויודגש הדגש היטב:

> עבירת השוחד מתגבשת גם מקום שבו לא הוכחה כלל 'סטייה מן השורה' (וראו סעיף 293(7) לחוק העונשין שלפיו 'אין נפקא מינה בשוחד [...] אם נלקח על מנת לסטות מן השורה במילוי תפקידו או בעד פעולה שעובד הציבור היה חייב לעשותה על פי תפקידו')" (עניין לופוליאנסקי, פסקה 98. ראו מנגד ע"פ 4735/14 צ'רני נ' מדינת ישראל, פסקה 223 (29.12.2015) (חוות דעתו של השופט י' עמית) (להלן: עניין צ'רני)).

ציינתי שם כי במקרים רבים תתקשה המאשימה להוכיח סטייה מהשורה כאמור. כך, שכן עבירות מסוג זה אינן מתבצעות בראש חוצות – ומכאן הקושי שבהצגת ראיות ישירות להוכחתן; ומשום שאין זה פשוט להוכיח כי החלטה מסוימת שקיבל עובד הציבור אינה נופלת במתחם שיקול הדעת הנתון לו.

56. בענייננו, בית המשפט המחוזי קבע כי על מניעיו של לגזיאל בהעברת כספים לטובת פירעון ההלוואה – גיוסו של בר לסייע בקידום מיזם בית ליר אור – ניתן ללמוד מעצם העובדה שההלוואה נפרעה, בין היתר, באמצעות כספים שהעביר לגזיאל; מכך שבר פעל לקידום המיזם; ומסמיכות הזמנים בין קידום המיזם לבין פירעון ההלוואה (הכרעת הדין, פסקה 312). אכן, נקבע כי פעולותיו של בר לקידום מיזם בית ליר אור לא הזיקו באופן ממשי לרמת גן, ולעיתים קרובות אף תאמו את האינטרס הציבורי (שם, פסקה 305). יחד עם זאת, בית המשפט המחוזי עמד על כך שבר האיץ באנשי המקצוע לקדם את המיזם; וכי לא ניתן לשלול שכספי השוחד הם שהניעו את בר להעמיד את המיזם בראש סדר העדיפויות (שם, פסקה 308). את אלה מחזקת עדותו המפורטת של עד המדינה ארביב, שמסר כי גלוסקה הוא שביקש – בפגישה עמו ועם לגזיאל – לפרוע את ההלוואה שנטל בר, וזאת כחלק מהפעילות העסקית המשותפת שלהם בעניין בית ליר אור (ראו לעיל, פסקה 29). כל אלה תומכים במסקנה שלפיה כוונתו של לגזיאל במתן הכספים הייתה להניע את בר לפעול לטובת קידום המיזם.

57. ההגנה מבקשת לכרסם במסקנה זו בהפנותה לשיחות שנקלטו בהאזנות סתר בין בר לבין לגזיאל, שלעמדתה אינן מתיישבות עם מסקנת בית המשפט המחוזי שלפיה ניתן לו שוחד על מנת לקדם את מיזם בית ליר אור. נטען כי בשתי השיחות האמורות (שיחה 1413 ושיחה 1593) בר לא נעתר לדרישותיו של לגזיאל בעניין המיזם, ואף נשמע נוזף בו (בין היתר באומרו: "זוהי עזות מצח וחוצפה שלא נשמעה כדוגמתה [...] כופפתי פה את היועץ המשפטי את כולם"; ובשיחה אחרת, שבה התגלעה מחלוקת בין היזמים לבין העירייה בנושא היטל ההשבחה במיזם – שהוחלט כי תוכרע על ידי שמאי מכריע – לגזיאל מוחה על כך, אך בר מטיח בו: "תלך איתנו לבית משפט"). נטען כי

תוכן דבריו של בר, כמו גם סגנונו הבוטה, מלמדים כי לגזיאל לא העביר לבר שוחד על מנת שזה יסייע לו בקידום המיזם.

58. בית המשפט המחוזי מצא כי אין בשיחות האמורות כדי לשלול את המסקנה המרשיעה (הכרעת הדין, פסקה 285). נקבע כי סגנון הדיבור של בר בשיחות אלו – בוטה ככל שיהא – אינו יכול לשלול שעבר שוחד בין השניים, הן משום שזהו סגנונו של האיש, הן משום שגם אם בר לא אהב את דרישות היזמים – אין פירושו של דבר כי לא ניתן שוחד לשם קידום מיזם בית ליר אור. דברים אלה נראים לי במקומם. ראשית, השיחות מגלות תמונה מורכבת ביחס להתנהלותו של בר במיזם. כך, למשל, בשיחה 1593 מספר בר ללגזיאל כי "הולכים לקראתו [לקראת לגזיאל – ע' פ'] בנושא המיזם, ללמדנו כי בחלק מן המישורים בר פעל לקידום מיזם בית ליר אור. שנית, העובדה שבר לא פעל תמיד בהתאם לרצונותיו ודרישותיו של לגזיאל (ואולי כעס על כפיות טובה מצדו, על רקע מאמצים שעשה בקשר למיזם) אין בה כדי לשלול את המסקנה שטובת ההנאה – בדמות פירעון ההלוואה – לא ניתנה לבר על מנת שזה יפעל לקידום המיזם. מכל מקום, שאלת התוצאה – פעל או לא פעל לטובת קידום המיזם – אינה מכרעת. עמדנו לא פעם על כך שעבירת השוחד היא עבירה התנהגותית, והיא עשויה להתגבש גם מקום שבו עובד הציבור לא פעל בפועל לטובת קידום האינטרס של נותן המתת (ע"פ 8027/04 אלגריסי נ' מדינת ישראל, פסקה 15 (23.2.2006) (להלן: עניין אלגריסי)).

59. בר מבקש לבסס טענתו שלפיה לא הוכח כי המתת ניתנה "בעד פעולה הקשורה בתפקידו" גם על כך שארביב, לפי עדותו, לא סבר כי הוא נותן לו שוחד; וכמו כן על קיומו של פער זמנים בין מועד מתן השוחד הנטען לבין האינטרס שצמח לארביב וללגזיאל בבית ליר אור. טענות אלו נדחו על ידי בית המשפט המחוזי, ולא ראיתי שהונחה עילה להתערב בקביעותיו. אשר לטענה הראשונה – ארביב העיד כי עוד משלב ההשקעה במיזם בית ליר אור חשד כי העסקה כוללת שוחד לבר, ועל רקע חשדו זה אף חשש להשקיע כספים במיזם (פרוטוקול הדיון, בעמ' 65-66). חשדו של ארביב גבר כאשר הבין כי תשלום העמלה לגלוסקה ייעשה ללא קבלה. ארביב העיד כי חשד שמדובר בעסקה מפוקפקת, ואף העלה חשד זה לפני לגזיאל (פרוטוקול הדיון, בעמ' 69-70). לפי קביעת בית המשפט המחוזי, במועד שבו התבקש להעביר את כספי העמלה לטובת כיסוי ההלוואה של בר ארביב כבר ידע כי מדובר בכספי שוחד (הכרעת הדין, פסקה 311). אשר לטענה השנייה – נקבע כי מיזם בית ליר אור קודם בעירייה משך תקופה ארוכה – עובר לפנייה לארביב לסיוע בנטילת ההלוואה והרבה לאחריה

(שם, פסקה 310). יוצא מכך כי ארביב (ולגזיאל) היו בעלי אינטרס במיזם בית ליר אור במועד שבו התבקש הסיוע בנטילת ההלוואה, לא כל שכן במועד פירעון ההלוואה. כאמור, לא ראיתי להתערב במסקנות אלו.

60. הנה כי כן, איני סבור שבר הצליח לעורר ספק סביר בתזה שלפיה המתת התקבלה "בעד פעולה הקשורה בתפקידו". לדעתי הוכח כי ההלוואה נפרעה עבור בר על מנת להניע אותו לפעול לטובת קידום מיזם בית ליר אור – בין אם בסופו של יום אכן פעל כך בר, בין אם לאו. יזם מעביר לראש עיר שבה הוא בעל אינטרס כספים בסכומים הקרובים למיליון ש"ח בערכי התקופה. לא נטען ולא הוכח כי בין השניים שררה חברות כה מיוחדת עד שיש בכוחה להסביר מתת כה נדיבה. בהיעדר הסבר סביר לכך – הוכח יסוד "בעד פעולה הקשורה בתפקידו" שבעבירת השוחד.

היסוד הנפשי

61. היסוד הנפשי הדרוש להוכחה בעבירת שוחד הוא מודעות לכל הנסיבות המרכיבות את היסוד העובדתי של העבירה (עניין לופוליאנסקי, פסקה 97) – היינו, "עובד הציבור צריך להיות מודע לכך שהמתת ניתנת לו בקשר למילוי תפקידו, כלומר: שהיא לא ניתנה לו, ולא הייתה ניתנת לו, כאדם פרטי, אילולא היה נושא באותו תפקיד. בעצם, המודעות הנדרשת מלוקח השוחד מתייחסת לכוונה של נותן השוחד: זוהי כוונה לתת מתת לעובד הציבור בעד פעולה הקשורה בתפקידו. במודעות לכוונת הנותן טמונה השחיתות של הלוקח" (עניין בן עטר, בעמ' 710; ראו גם עניין לופוליאנסקי, פסקאות 24-25; ראו מנגד עניין צ'רני, שם). בפסיקתנו נקבעה חזקה עובדתית, שלפיה "בדרך כלל יש להעמיד עובד ציבור בחזקתו שהוא יודע שהנזקקים לשירותיו אינם נותנים לו את חסדיהם, אלא על מנת שיטה להם חסד במסגרת מילוי תפקידו" (דנ"פ 6162/9 בן עטר נ' מדינת ישראל, פסקה 6 (10.1.2000); ראו גם עניין אלגריסי, שם). לדעתי, לא עלה בידי בר לסתור את החזקה האמורה.

62. טוען בר לפנינו כי גם אם הוכח שההלוואה שנטל נפרעה באמצעות כספי ארביב (ולגזיאל), שגה בית המשפט המחוזי עת הסיק כי הוא היה מודע לכך שההלוואה נפרעה עבורו, או לכך שהדבר נעשה על מנת להניעו לפעול לקידום מיזם בית ליר אור. נטען כי למעט הבקשה הראשונית לסיוע בעניין קבלת ההלוואה, גלוסקה הוא שטיפל עבור בר בהחזרתה, ללא מעורבות מצד בר. בר גורס כי הוא פעל בעניין זה תוך הסתמכות על עצתו של גלוסקה, שהיה באותו מועד בא כוחו. עניין זה מעיד – לשיטת

בר – כי הוא לא היה מודע לביצוע העבירה; וכי קמה לו הגנה של "טעות סבירה במצב הדברים". עוד הוסף כי העובדה שכל פעולותיו נעשו ללא "סטייה מן השורה" מהווה ראיה להיעדר מודעות מצדו לקבלת הכספים, ולמצער לכך שאלה נתקבלו על מנת שיפעל לקידום מיזם בית ליר אור.

63. אין בידי להיעתר לטענות אלו. לעניין מודעות בר לפירעון ההלוואה ולזהות הגורם שפרע אותה – יש לזכור כי סכומה של ההלוואה היה משמעותי, ואף הריבית שבצדה הייתה בלתי מבוטלת. שעה שהיום בר אינו חולק על מעורבותו העמוקה של ארביב בנושא ההלוואה, אף לא על כך שסכום של כמיליון ש"ח הוחזר על חשבון ההלוואה – ובהינתן שדחיתי את גרסת בר כי הוא זה שפרע את ההלוואה – המסקנה האפשרית היחידה היא כי בר היה מודע לכך שארביב (ולגזיאל) הם שנשאו בתשלום. העובדה שגלוסקה טיפל בחלקים נרחבים מן ההלוואה אינה משנה מכך. בר לא הצביע לפנינו על כל סיבה מניחה את הדעת לכך שגלוסקה, שהיה כאמור מקורבו ובא כוחו, יפעל מאחורי גבו על מנת לסבכו בפלילים. לכל היותר ניתן לגרוס כי בר – אשר הבין היטב את הפסול שבמעשיו – נמנע באופן מכוון ממעורבות ישירה בטיפול בפירעון ההלוואה (ראו לעיל את תגובתו הנרגזת לדרישת התשלום שהגיעה לביתו; פרוטוקול הדיון, בעמ' 76; ת/267.31; ת/153). אלא שגם אז אין מדובר בהיעדר מודעות, אלא – למצער – בעצימת עיניים (ראו סעיף 20(ג)(1) לחוק העונשין; ע"פ 7704/13 מרגולין נ' מדינת ישראל, פסקה 42 לחוות הדעת של השופט נ' הנדל (8.12.2015)). גם בכך די כדי לגבש יסוד נפשי של מודעות לקבלת הכספים.

64. גם את הטענה שלפיה קמה לבר הגנת "טעות סבירה במצב דברים" איני רואה לקבל. כפי שקבע בית המשפט המחוזי, וכפי שציין בר עצמו, מעורבות גלוסקה בהלוואה לא הייתה במסגרת תפקידו כבא כוחו של בר, אלא – כפי שקבע בית המשפט המחוזי (הכרעת הדין, פסקה 155) – כחבר וכמקורב שניהל את הטיפול השוטף בהלוואה. בר לא ביקש להיעזר בגלוסקה – אף לא בקירוב – מתוך "ניסיון כן ואמיתי לדעת מהן דרישות החוק ולעמוד בהן" (ע"פ 5672/05 טגר בע"מ נ' מדינת ישראל, פסקה 65 (21.10.2007); ראו עוד ע"פ 845/02 מדינת ישראל נ' תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית לישראל בע"מ, פסקה 36 (10.10.2007)).

65. בר היה מודע אפוא לקבלת הכספים מצד היזמים, ולדעתי גם היה מודע לכך שהכספים ניתנים לו בעד פעולה הקשורה בתפקידו. כידוע, חזקה על עובד ציבור המקבל טובת הנאה מאדם הנמצא עמו בקשר רשמי כי הוא מודע לכך שזו ניתנת לו

בעד פעולה הקשורה בתפקידו (עניין לופוליאנסקי, פסקה 99 והאסמכתאות שם). חזקה זו לא נסתרה כל עיקר, שהרי בר לא הציג כל טעם מבורר לכך שיקבל כספים מצד יזמי מיזם בית ליר אור, שאינם "בעד פעולה הקשורה בתפקידו".

סיכום

66. מצאנו כי בר לא פרע את ההלוואה באמצעות כספיו שלו, וכי זו נפרעה באמצעות כספים שמקורם בארביב, בעל אינטרס בעסקת בית ליר אור (בהמשך הדיון נבחן אם הוכח די הצורך כי חלק מן הסכום שולם על ידי לגזיאל). עוד מצאנו כי טובת הנאה זו ניתנה לבר על מנת שזה יפעל לקידום מיזם בית ליר אור; וכי בר היה מודע לכך, ולמצער עצם את עיניו בנקודה זו. על רקע דברים אלה, לו דעתי הייתה נשמעת, היינו דוחים את ערעורו של בר על הכרעת הדין.

<u>עבירת מתן השוחד – לגזיאל</u>

נקודת המוצא לדיון זה תהא הדברים שנקבעו ביחס לבר. כזכור, מצאתי כי לא כספיו של בר הם ששימשו לפירעון ההלוואה. נותר אפוא לברר אם הוכח – ברמה הדרושה במשפט פלילי – כי חלק מן הסכום ששימש לפירעון ההלוואה מקורו בלגזיאל. אם כך יוכח, הרי שיש להרשיע את לגזיאל בעבירת מתן שוחד.

67. בערעורו הציג לגזיאל חזית מחלוקת רחבה, שעיקרה בהכחשתו הגורפת של המסכת העובדתית כפי שזו נקבעה על ידי בית המשפט המחוזי. בעיקרו של דבר, גרסת לגזיאל היא כי הוא מעולם לא העביר כספים לטובת פירעון ההלוואה של בר. בית המשפט המחוזי דחה את גרסתו של לגזיאל והעדיף על פניה את גרסתו של ארביב – שנתמכה בראיות נסיבתיות. לפי גרסה אחרונה זו שנתקבלה על ידי בית המשפט המחוזי, במהלך קידום מיזם בית ליר אור פנה לגזיאל לארביב וביקש ממנו להעביר עמלת תיווך לגלוסקה בסכום של 250,000 דולר. כעולה מגרסת ארביב – שאומצה על ידי בית המשפט המחוזי – התשלום היה אמור להתבצע במזומן וללא קבלה. נקבע כי בפסח 2006 נפגשו ארביב, גלוסקה ולגזיאל במשרדו של גלוסקה. במהלך הפגישה דרש גלוסקה, בנוכחות לגזיאל, כי ארביב ישלם את חלקו בעמלה (בסכום של 125,000 דולר) על חשבון הלוואתו של בר בלונדון (הכרעת הדין, פסקה 75).

68. ארביב העיד כי ניסה להתחמק מהתשלום משום שמבחינתו היה מדובר במצב לא נוח, וחשש כי לגזיאל הוא שייהנה מהכספים (פרוטוקול הדיון, בעמ׳ 78). נוכח חששות אלה, ועל מנת לוודא שכל צד יעביר את חלקו לפירעון ההלוואה, העיד ארביב כי הוא סיכם עם לגזיאל שהאחרון יעביר את חלקו אליו (לארביב), ואילו הוא – ארביב – יעביר את הסכום הכולל לגרוב (פרוטוקול הדיון, בעמ׳ 78). בהמשך לכך העביר לגזיאל את חלקו בעמלה לארביב באמצעות גלוסקה ור׳. הסכום הגיע כאמור לארביב, ושימש אותו לפירעון ההלוואה (שם, פסקה 76 ופסקה 84).

69. לגזיאל כופר בקביעות אלו. ערעורו מיוסד בעיקרו על שני נדבכים: הראשון, עניינו בטענה כי כלל לא הוכח קיומה של ״עמלה״ לגלוסקה במיזם בית ליר אור, קל וחומר שלא הוכח כי לגזיאל היה מודע לקיומה. השני, עניינו בטענה כי לגזיאל לא היה מודע להלוואה שנטל בר בלונדון, וממילא לא הוכח כי הוא שהעביר את הכספים שבאמצעותם נפרעה ההלוואה. נעמוד על נדבכים אלה אחד לאחד.

״עמלת התיווך״ לגלוסקה

70. ארביב העיד כי בכמה הזדמנויות עלה נושא העמלה בשיחה בינו לבין לגזיאל. לדבריו, לגזיאל היה הראשון שאמר לו כי במסגרת מיזם בית ליר אור יש לשלם לגלוסקה עמלה בסך 250,000 דולר ״בלי קבלה״. בהזדמנות זו אמר ארביב ללגזיאל כי הוא מקווה שלא מדובר בעסקה מפוקפקת, ולגזיאל הרגיע אותו במילים: ״זה לא חשוב, זה לגלוסקה, אל תדאג״ (פרוטוקול הדיון, בעמ׳ 68-70). לדברי לגזיאל, ה״סיפור״ על עמלת התיווך הוא המצאה של ארביב. נטען כי זולת עדות זו אין בנמצא כל ראיה המוכיחה כי אכן סוכם על תשלום עמלת תיווך לגלוסקה במסגרת המיזם. איני מוצא לקבל טענה זו.

71. ראשית, טענת לגזיאל יוצאת במישרין נגד קביעות המהימנות של הערכאה הדיונית. בית המשפט נתן אמון בגרסתו של ארביב לאחר שהתרשם מעדותו באופן בלתי אמצעי. נקבע כאמור כי עדותו קוהרנטית ועומדת במבחני ההיגיון והשכל הישר (הכרעת הדין, פסקה 85). אכן, ארביב לא העיד שראה במו עיניו את לגזיאל מעביר כספים לגלוסקה, אולם עדותו – שנמצאה כאמור קוהרנטית ומהימנה – קושרת את לגזיאל באופן מהותי להעברת העמלה, שכן היא מלמדת על סיכום שערך ארביב עם לגזיאל שלפיו יועברו כספים לשם כיסוי הלוואת בר בלונדון.

72. שנית, עדות ארביב נתמכת בראיות חיצוניות. תחילה, דברי ארביב מוצאים חיזוק בשלוש הודעות הדואר האלקטרוני – כאמור מעלה (בפסקה 34) – שבהן מוזכרת "עמלת תיווך" כחלק מהוצאות המיזם (הכרעת הדין, פסקה 32; ת/144, ת/145 ות/146). בצד זאת, תחשיבי עלויות בעניין המיזם, שנתפסו אצל לגזיאל, מלמדים גם הם על קיומה של העמלה ועל מודעותו של לגזיאל אליה (להלן ביחד: התחשיבים). הראשון הוא תחשיב שנתפס בקלסר של חברת בלנטפורט, שהכיל טבלת הכנסות והוצאות שבה צוינו "דמי תיווך" בסך 250,000 דולר (ת/583). התחשיב השני הוא דו"ח של חברה חיצונית בשם גרניט משנת 2006 (ת/587; להלן: דו"ח גרניט), הכולל עלות תיווך וייזום בעסקת בית ליר אור, שבו מצוינת "עלות תיווך וייזום" עסקת בית ליר אור בסכום של 350,000 דולר.

73. לגזיאל סבור כי לא ניתן ללמוד מן התחשיבים על קיומה של עמלת תיווך או על מודעותו שלו לקיומה. זאת, משום שלא צוין בהם שמדובר בעמלת תיווך דווקא לגלוסקה; הסכומים המופיעים בחלקם אינם תואמים את סכום העמלה שנטען כי ניתנה לגלוסקה; בתחשיבים אחרים שערך ארביב בעניין הוצאות המיזם – כלל לא מופיע רכיב של עמלה; וכך גם בתחשיבים פנימיים שערך לגזיאל בזמן אמת (נ/115 ונ/116). עוד נטען כי דו"ח גרניט לא הוצג ללגזיאל בחקירת המשטרה והוא לא נשאל על אודותיו עד לחקירתו הנגדית בבית המשפט. בהקשר זה ביקש לגזיאל להגיש עתה, בשלב הערעור, ראיות חדשות הקשורות לדו"ח גרניט (אדרש לבקשה זו בהמשך). לבסוף, לגזיאל סבור כי תכתובת מחודש ספטמבר 2006 (ת/164) בינו לבין גלוסקה מעידה אף היא כי לא סוכם על תשלום לגלוסקה במסגרת עסקת בית ליר אור מעבר לשכר הטרחה שהגיע לו ככונס הנכסים שמונה למיזם.

74. גם בהקשר זה לא מצאתי להתערב במסקנות בית המשפט המחוזי. אכן, בתחשיבים לא מצוין במפורש כי העמלה מיועדת דווקא לגלוסקה, אולם איני סבור שיש בכך כדי להשליך על מהימנות גרסת ארביב. עיון בתחשיבים מלמד כי הם כוללים "סכומים לתשלום" בלבד, כך שגם ביחס לתשלומים אחרים אין מצוין שמו המפורש של הנמען להעברות הכספים. אין אפוא נפקות לעובדה ששמו של גלוסקה דווקא נפקד מהתחשיבים. כמו כן, לא ניתן לקבל את הטענה כי הוצאות התיווך המוזכרות בתחשיבים הן בגדר "סעיפי סל", שכן התחשיבים כוללים סעיפים נפרדים להוצאות נוספות. גם בכך שבתחשיבים פנימיים שערך לגזיאל לא צוין רכיב העמלה לגלוסקה אין כדי ללמד כי לא סוכם על תשלום עמלה כפי שהעיד ארביב. אין להתפלא על כך שאדם אשר ער לכך כי הוא מתבקש לשלם תשלום שוחד במסגרת מיזם נדל"ני – אינו

מעלה על הכתב את דבר התשלום. מן הטעם האמור, גם התכתובת בין לגזיאל לבין גלוסקה מחודש ספטמבר 2006 (שכללה שיג ושיח בעניין שכר טרחה שביקש לקבל גלוסקה במסגרת משא ומתן שנערך בין בלנטפורט לבין מכללה למשפטים אשר ביקשה לשכור את בית ליר אור (ת/164)) אינה יכולה לסייע ללגזיאל. גם בנושא זה, ומן הטעם הנזכר לעיל, העובדה שדבר קיומה של העמלה לא הוזכר בתכתובת בין השניים – אינה תומכת בגרסת לגזיאל.

75. לבסוף – לעניין בקשת לגזיאל לצירוף ראיות חדשות. כאמור מעלה, אחד המסמכים שנתפסו אצל לגזיאל הוא דו"ח של חברת גרניט משנת 2006 שבו נזכרת "עלות תיווך וייזום" בסך 350,000 דולר. כעת מבקש לגזיאל לצרף דו"ח מוקדם יותר של חברת גרניט משנת 2005, המתייחס למתווה קודם של עסקת בית ליר אור; וכמו כן מסמכים שהיו מצויים בחומר החקירה, המתייחסים למשא ומתן שניהל לגזיאל עם אדם בשם עמיקם בן צבי (להלן: בן צבי) בעניין ליווי בלנטפורט במשא ומתן בעסקת בית ליר אור. לדברי לגזיאל, ממסמכים אלה עולה כי עמלת התיווך הנזכרת בתחשיבים כלל לא יועדה לגלוסקה אלא לאותו בן צבי. לכל הפחות נטען כי מסמכים אלה מעוררים ספק סביר בתזת המדינה שלפיה עמלת התיווך במיזם בית ליר אור יועדה לגלוסקה. המדינה התנגדה לצירוף הראיות בשלב זה של הדיון. נטען כי המסמכים היו מצויים בחומר החקירה שהועבר ללגזיאל עוד במהלך ניהול ההליך בבית המשפט המחוזי, וכי לגזיאל לא הצביע על כל נימוק לכך שלא זימן את בן צבי לעדות כעד הגנה. עוד הודגש כי מדובר במסמכים שנתפסו במשרדו של לגזיאל ושמתעדים לכאורה משא ומתן שהוא היה צד לו, כך שחזקה עליו שהיה מודע להם. ממילא נטען כי אין בצירוף הראיות כדי להשפיע על תוצאת ההליך.

76. לאחר שעיינתי בבקשה, בתשובת המדינה ובראיות שצירופן מבוקש (עיון שלו הסכימה המדינה), הגעתי למסקנה כי דינה להידחות. כידוע, ככלל לא תקבל ערכאת הערעור ראיות חדשות, למעט כאשר נמצא כי "הדבר דרוש לעשיית צדק", שאז רשאי בית המשפט שלערעור "לגבות ראיות או להורות לערכאה הקודמת לגבות ראיות שיורה" (סעיף 211 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982). בפסיקתו של בית משפט זה נקבעו שלושה שיקולים שעל בית המשפט לשקול בהקשר זה: האחד, אם היה באפשרות המבקש להשיג את הראיות הנוספות במהלך הדיון בערכאה הקודמת; השני, האינטרס בדבר שמירה על עקרון סופיות הדיון; והשלישי, טיבן של הראיות הנוספות והסיכוי שהגשתן תביא לשינוי התוצאה שאליה הגיעה הערכאה הקודמת (ע"פ 8080/12 מדינת ישראל נ' אולמרט, פסקה 11 (6.8.2014)). איני סבור כי הבקשה דנן עומדת באמת המידה האמורה, וזאת גם אם אחיל לגביה גישה מקילה יותר

– כפי שמבקש לגזיאל לעשות – בשים לב לכך שמדובר בנאשם המבקש לערער על הרשעתו (שם, פסקה 10). זאת, שכן השיקול האחרון – האפשרות שהגשת הראיות תביא לשינוי התוצאה – מטה את הכף לעבר דחיית הבקשה (להיות השיקול השלישי השיקול המרכזי בבקשות מסוג זה ראו ע"פ 1690/09 פלוני נ' מדינת ישראל (10.10.2010)). במסמכים שהגשתם מתבקשת אין כדי לשלול קיומה של עמלת תיווך שיועדה לגלוסקה. הממצא העובדתי שנקבע בהכרעת הדין של בית המשפט המחוזי, שלפיו סוכם על תשלום עמלת תיווך לגלוסקה, התבסס – כאמור מעלה – על מגוון ראיות, שדו"ח גרניט היה אך אחת מהן, והוא מעוגן היטב בתשתית הראייתית שהוצגה לפנינו. ממילא התזה שעליה נסמכת הבקשה כעת – כאילו דובר במהלך חיי המיזם על עמלת תיווך, אך זו דווקא יועדה לגורם אחר, שאינו גלוסקה – אינה עולה בקנה אחד עם טענתו העקבית של לגזיאל, שלפיה כלל לא הוסכם על עמלת תיווך במסגרת מיזם בית ליר אור. בין כך בין אחרת, גם אם נניח לצורך הדיון – ומבלי להכריע בכך – כי במהלך דיונים על מתווה מוקדם של מיזם בית ליר אור שלא יצא לפועל דובר על עמלה אחרת, שיועדה לבן צבי, אין בכך כדי להשליך על המחלוקת בענייננו.

סיכומו של דבר: לגזיאל הכחיש ידיעה כלשהי על קיומה של עמלת תיווך במסגרת מיזם בית ליר אור. למול ה"יש" הראייתי התומך בגרסתו של ארביב, ניצבת גרסתו של לגזיאל הנסתרת בחומר הראיות. משכך, לא מצאתי להתערב בקביעת בית המשפט המחוזי שלפיה במסגרת מיזם בית ליר אור סוכם על מתן עמלת תיווך לגלוסקה בסכום של 250,000 דולר, וכי לגזיאל היה צד לסיכום זה.

מודעות לגזיאל להלוואת בר ומעורבותו בפירעונה

77. מכאן לנדבך השני שעליו מיוסדת הגנתו של לגזיאל – מודעותו להלוואה שנטל בר בלונדון ומעורבותו בפירעונה. לגזיאל טען כי לא ניתן לסמוך בעניין זה על גרסת ארביב, שכן זה אינו יכול להעיד על חלקו של לגזיאל בהעברת הכספים. לגזיאל מוסיף כי כפי שנקבע גם בהכרעת הדין, אין בנמצא ראיה ישירה לכך שהוא העביר כספים לבר או לגלוסקה (הכרעת הדין, פסקה 235), ואף גלוסקה ור' שללו בעדותם את הטענה כי היה מעורב בהעברת כספי השוחד. טענות אלו נדחו על ידי בית המשפט המחוזי. נקבע כי לגזיאל היה מודע להלוואה שנטל בר בלונדון ולכך שזו נפרעה – בין היתר – באמצעות הכספים שהוא עצמו העביר לארביב (דרך גלוסקה ור'). גם לקביעה זו בסיס איתן בחומר הראיות.

78. ראשית, ארביב העיד כי לגזיאל נכח בפגישה שהתקיימה באביב 2005, שבה ביקש בר סיוע בנטילת ההלוואה. לגזיאל אישר את נוכחותו בפגישה, אך הכחיש שהבין את הנאמר בה. לטענתו, הפגישה התקיימה באנגלית – שפה שהוא אינו דובר. טענה זו נדחתה על ידי בית המשפט המחוזי, לאחר שנקבע כי קשה להניח שלגזיאל לא הבין דבר מן השיחה, אף לא את נושאה (שם, פסקה 204). קביעה זו נראית לי מבוססת די הצורך. ארביב אף העיד כי כעבור כשנה, היו אלה גלוסקה ולגזיאל שפנו אליו וביקשו שכספי העמלה ישמשו לפירעונה של ההלוואה (פרוטוקול הדיון, בעמ' 77).

79. לפי ארביב, לגזיאל נכח בפגישה שהתקיימה בינו לבין גלוסקה בפסח 2006, שבה התבקש לשלם את חלקו בעמלת התיווך על חשבון ההלוואה שנטל בר. עוד הוא סיפר כי לאחר הפגישה האמורה, יצאו הוא ולגזיאל ממשרדו של גלוסקה ונסעו ברכבו של לגזיאל. ארביב העיד כי הוא עצמו ניסה להתחמק מן התשלום, אך לגזיאל גער בו ועמד על כך שישלם. לאחר זאת חשש ארביב שמא דווקא לגזיאל ינסה להתחמק מתשלום חלקו, ולפיכך דרש כי בשלב הראשון יעביר לגזיאל דרכו את התשלום מטעמו, ורק לאחר מכן הוא ישלם את חלקו שלו (פרוטוקול הדיון, בעמ' 77-79). גרסה זו נמצאה מהימנה על בית המשפט המחוזי, אף על פי שארביב לא ידע להגיד במדויק כיצד העביר לגזיאל את הכסף או כיצד גייס את הסכום הדרוש (הכרעת הדין, פסקאות 200-201). בעניין אחרון זה יש לציין כי ארביב העיד כי לגזיאל הוא שביקש להעביר את הכספים במזומן באופן שאינו יכול להותיר "טביעת אצבע", ועל מנת לאפשר את ביצוע ההעברות המזומן הציע ארביב ללגזיאל כי הכספים יועברו אליו ללונדון באמצעות ר' (פרוטוקול הדיון, בעמ' 78-79). אין תמה אפוא שהאופן שבו גויס הסכום והועבר מיד ליד נותר עלום לארביב.

80. שנית, כאמור מעלה (בפסקה 34), תכתובות דואר אלקטרוני שעסקו בהלוואה שנטל בר – הודעות שנשלחו על ידי ארביב, שאליהן היה לגזיאל מכותב – תומכות גם הן בגרסת ארביב. לגזיאל פירט בהרחבה מדוע לשיטתו לא ניתן לסמוך על הודעות הדואר האלקטרוני כדי לבסס את הרשעתו. נטען כי מדובר בשלוש הודעות בלבד שאליהן כותב, מתוך 45 הודעות הנוגעות להלוואה. מכאן יש ללמוד – לשיטתו – כי מעורבותו בנושא שולית, אם בכלל. אשר לשתי ההודעות שנשלחו באנגלית – נטען כי לגזיאל אינו מבין אנגלית, ולפיכך לא היה מודע לתוכנן. עוד נטען כי לגזיאל לא היה הנמען הישיר של ההודעות, אשר נשלחו אליו אך ב"העתק"; וכי הוא אדם מבוגר שאינו רגיל בדרך התקשרות באמצעות הודעות דואר אלקטרוני. לעניין ההודעה השלישית מארביב, שנכתבה באיטלקית (ת/156), נטען כי ההודעה נשלחה אל לגזיאל

אך משום שגלוסקה – מי שהיה אמון על הטיפול בהלוואת בר – היה בשירות מילואים באותו הזמן. לפיכך, כך הטענה, אין לראות בעובדה שההודעה נשלחה ללגזיאל משום עדות למעורבותו בעניין ההלוואה. עוד נטען כי הסכומים המופיעים בהודעה אינם תואמים את הסכומים שאותם התחייב לכאורה לשלם לגזיאל לארביב.

81. איני מוצא ממש בטענות אלו. תחילה, טענת לגזיאל שלפיה לא קרא את ההודעות משום שאינו מבין אנגלית רחוקה מלשכנע, שכן גם דובר איטלקית לא יתקשה להבין את כותרת ההודעה "Urgent" או את הכותרת "Mr & Mrs Bar". ממילא טענה זו סותרת את הדברים שאמר לגזיאל בחקירתו במשטרה, שלפיהם אם היה רואה הודעת דואר אלקטרוני "מעניינת" היה מתרגמה לעברית (ת/25, שורות 47-50). לגזיאל לא הסביר מדוע לא דאג לתרגם את שתי ההודעות האמורות מאנגלית, אשר ודאי היו עשויות להיות חשובות בשים לב לכך שכותרת אחת מהן הייתה "דחוף" (באנגלית: Urgent, ובאיטלקית: Urgente), וכותרת השנייה – שמו של ראש העיר. גם אם אניח, כטענת לגזיאל – ומדובר בהנחה בלבד – כי לגזיאל לא קרא את הודעות הדואר האלקטרוני בשל היותן הודעות בשפה האנגלית, העובדה שהודעות הדואר האלקטרוני נשלחו ללגזיאל על ידי ארביב בזמן אמת תומכת בעדותו של האחרון, שלפיה לגזיאל היה מודע להלוואה – שאם לא כן לא היה מכתב את לגזיאל להודעות אלו.

82. אכן, אין חולק כי גלוסקה וארביב הם שטיפלו באופן שוטף בהלוואה שנטל בר, ולפיכך אך סביר שלגזיאל אינו מכותב למרבית ההתכתבויות בנושא. אלא שדי בהודעות אלו כדי לשלול את טענת לגזיאל שלפיה הוא כלל לא ידע על קיומה של ההלוואה שנטל בר. בהקשר זה לא מספרן של ההודעות שנשלחו אליו הוא המכריע, אלא העובדה שאכן נשלחו אליו הודעות בנושא – המעידה על כך שהוא היה ב"סוד העניינים". המסקנה שלפיה הדבר מלמד על היכרותו של לגזיאל עם ההלוואה שנטל בר ו"העמלה" שהתבקשו היזמים לשלם מתיישבת גם עם מעורבותו הגבוהה של לגזיאל במיזם. כעולה מעדותו, לגזיאל ניהל 90% מהמיזם. הוא היה היזם המוביל, המנהל, איש הכספים ו"המוציא והמביא" בבלנטפורט בכל האמור במיזם בית ליר אור (פרוטוקול הדיון, בעמ' 708; הכרעת הדין, פסקה 188).

83. לכך אוסיף כי ארביב הסביר מדוע שלח ללגזיאל את ההודעה ת/152 – שבה ביקש לשוחח עם גלוסקה בדחיפות בעניין תשלום הריבית על ההלוואה – בשונה מהודעות אחרות בנושא. כפי שהעיד ארביב, גלוסקה התעכב בהחזר התשלום הראשון

של הריבית, והוא עירב את לגזיאל על מנת להאיץ בו (פרוטוקול הדיון, בעמ' 75-76). גרסה זו נתמכת בראיות חיצוניות המעידות כי גלוסקה אכן התעכב בתשלום האמור (ת/152).

84. אשר להודעה ת/156, שבה כתב ארביב ללגזיאל באיטלקית "אתה חייב לי 625$ עבור הכסף של [ר' – ע' פ']. הגיעו רק 74375": הודעה זו מצביעה במפורש על לגזיאל כמקור לכסף המזומן שהעביר ר' לארביב. עניין זה נלמד מנוסח הפנייה הישירה והמפורשת של ארביב ללגזיאל – "אתה חייב לי" (ההדגשה הוספה – ע' פ'), שנעשתה באיטלקית – שפה המובנת ללגזיאל היטב (במאמר מוסגר אעיר כי פנייה ישירה זו, וכתיבת ההודעה באיטלקית, מלמדות כי ההודעה לא נשלחה ללגזיאל רק בשל כך שגלוסקה היה בשירות מילואים). נוסף לכך, ובניגוד לטענת לגזיאל, בחינת הסכומים המופיעים בהודעה מעלה כי אלה תואמים את מצב העברת הכספים מלגזיאל בנקודת הזמן הרלוונטית לכיסוי ההלוואה שנטל בר. במועד שליחת ההודעה – יום 27.8.2006 – הסכום שהועבר לארביב מישראל היה 74,375 דולר בדיוק (כפי שעולה מעדות ר' וממסמכים נוספים (ת/154 ות/155)). הסכום המבוקש על ידי ארביב – 625 דולר – היה אמור להשלים את סך כל העברות הכספים מלגזיאל לארביב ל-75,000 דולר, הוא הסכום שהיה אמור לעבור לארביב עד לאותו מועד (הכרעת הדין, פסקה 212). דומה שהפוטנציאל המסבך של הודעת דואר אלקטרוני זו היה נהיר גם ללגזיאל, אשר מסר לגביה גרסה מתפתחת וטען בחקירתו כי ההודעה האמורה זויפה (ת/25, שורות 267-262) – טענה שעליה לא עמד בהמשך.

אם כן, הודעות הדואר האלקטרוני האמורות מבססות את מודעותו של לגזיאל להלוואה שנטל בר ואת מעורבותו בפירעונה. דברים אלה נכונים בפרט משום שלא מדובר בהודעות סתמיות שנשלחו ללגזיאל, אלא בהודעות רגישות בעניין הלוואה פרטית של ראש עיר.

85. שלישית, תמלילי שתי שיחות שהוצגו לפני בית המשפט מחזקים גם הם את דברי ארביב. השיחה הראשונה היא זו שהתקיימה בין לגזיאל לבין ארביב ביום 13.8.2007, והיא הוקלטה במסגרת האזנות סתר (ת/168; ראו פסקה 37 לעיל). בשל חשיבות הדברים לענייננו, אביא בשנית את תמליל החלק הרלוונטי:

> "עמנואל [ארביב – ע' פ']: איך החבר שלנו עכשיו כאן? הגדול?
> שאול [לגזיאל – ע' פ']: קצת עצבני.

עמנואל: אה, כן? פשוט (לא ברור) בשבוע שעבר... (לא ברור) לא רוצה לדבר.
שאול: כן, למה? פשוט הגיעה (לא ברור) לבית שלנו בגלל החוב.
עמנואל: אה.
שאול: לכאן, לתל אביב... לרמת גן, הבנת?
עמנואל: אה, אה.
שאול: הוא עצבני. מה ככה?
עמנואל: עצבני?
שאול: כן" (שם, בעמ' 1).

86. שיחה זו עוסקת בהלוואה שנטל בר בלונדון, והיא מלמדת על מודעות ברורה של לגזיאל אליה. כפי שהעיד ארביב, נושא השיחה היה כעסו של בר על כך שהגיע לביתו מכתב בנושא ההלוואה (פרוטוקול הדיון, בעמ' 88). חלק זה בעדותו של ארביב נתמך במסמכים מזמן אמת: האחד, מכתב שנשלח על ידי גלוסקה לגרוב ביום שבו התקיימה השיחה בין ארביב לבין לגזיאל, שבו הדגיש גלוסקה כי התקשורת בנושא ההלוואה צריכה להיעשות רק מול משרדו (ולא מול בר) (ת/508). השני, הודעת דואר אלקטרוני נוספת בין גלוסקה לבין ארביב – שבה דנתי מעלה – שממנה עולה כי בר כעס על כך שהגיעו לכתובתו מכתבים בנושא ההלוואה (ת/153). לבסוף, גרסתו של לגזיאל בנושא זה הייתה מתפתחת ולא עקבית. בחקירתו טען בתחילה כי בר כעס בגלל פיצוץ בצינור בביתו (ת/25, שורות 432-436). בהמשך טען כי "אמרתי לעמנואל [ארביב – ע' פ'], שבר עצבני בגלל החוב ולא בגלל הפיצוץ בצינור" (שם, שורות 440-439). בעדותו בבית המשפט העיד לגזיאל שוב כי סבר שבר כעס בגלל הפיצוץ בצינור בביתו (פרוטוקול הדיון, בעמ' 699). ואולם, בחקירתו הנגדית טען כי שמע את בר מדבר בטלפון על "ביוב ועל חוב בבית" (פרוטוקול הדיון, בעמ' 723). בית המשפט המחוזי קבע על גרסה זו כי היא "אינה מעוררת אמון, בלשון המעטה" (הכרעת הדין, פסקה 221). בהינתן כל אלה, בצדק מסקנתו של בית המשפט הייתה כי שיחה זו מסייעת לבסס את מודעות לגזיאל להלוואה שנטל בר (שם, פסקה 218).

87. השיחה השנייה התקיימה בין ר' לבין ארביב, והיא הוקלטה על ידי ארביב ללא ידיעתו של ר' (ת/158ב), כאמור מעלה (בפסקה 36). כזכור, בשיחה זו הביעו השניים את החשש כי לגזיאל יספר לחוקרי המשטרה על אודות העברות הכספים לר' – ובכך יסבך אותם. האמירות המפלילות הכלולות בשיחה זו מעידות גם הן היטב על מעורבותו של לגזיאל במסכת השוחד. ההסבר שהציע לגזיאל לדברים אלה – שלפיו ארביב ניסה לכוון את השיחה באופן שיפליל אותו – אינו מקובל עליי, הן משום שלא ברור מדוע שר' – שלא ידע כי השיחה מוקלטת – ישתף פעולה עם דברים אלה, אם אין בהם ממש; הן מכיוון שהאפשרות שארביב מפליל את לגזיאל אינה עולה בקנה אחד עם הודעת

הדואר האלקטרוני שבה מבקש ארביב מלגזיאל, בזמן אמת וטרם הפתיחה בחקירה, סך של 625 דולר (על חשבון "חובו" היחסי בתשלום העמלה) (ת/156). עוד אוסיף כי לגזיאל – כאמור מעלה – הוא קרוב משפחתו של ארביב. לגזיאל עצמו העיד כי הוא אינו מסוכסך עם ארביב, ובלשונו: הוא "כמו הבן שלי, אני אוהב אותו" (ת/25, שורות 21-24). גם בכך יש כדי לשלול את הטענה כי ארביב ביקש להפלילו לשווא.

לסיכום: מעדותו של ארביב ומן הראיות החיצוניות הרבות שתומכות בה עולה – למעלה מספק סביר – כי לגזיאל היה מעורב בפירעון ההלוואה שנטל בר בלונדון על דרך של העברת כספי המשקיעים הישראלים לגלוסקה, ומשעשה כן ודאי שהיה מודע לכך.

"בעד פעולה הקשורה בתפקידו"

88. כאמור מעלה, לא מצאתי לסטות מקביעת בית המשפט המחוזי שלפיה כספי השוחד ניתנו לבר על מנת שזה יקדם את מיזם בית ליר אור; וכי לגזיאל היה מודע לכך. גם בעניינו של לגזיאל נסמכת הוכחת רכיב זה על חזקה שבעובדה, שלפיה "מתת לעובד הציבור מאת אדם הנמצא עמו בקשר רשמי, ניתנת בעד פעולה הקשורה לתפקידו" (עניין בן עטר). לגזיאל לא הצביע על כל טעם להעברת הכספים לידי בר (ודאי שכך נוכח טענתו כי לא העביר כל סכום לטובת העניין). בנסיבות אלו לא עלה בידו לסתור את החזקה האמורה.

הערה אחרונה

89. לא לכל התמיהות שהתגלו בפרשה זו ניתן מענה. כך למשל, לא הובהר כיצד הועברו הכספים לגלוסקה (על ידי לגזיאל); כיצד התבצעה העברת הכספים מהבמל ל-CML; מדוע ארביב ולגזיאל לא השתתפו בחלקים שווים בפירעון ההלוואה; מדוע בר פרע חלק מתשלומי הריבית; ומדוע נלקחה ההלוואה בסכום גבוה מהסכום שהתקבל בסופו של דבר מלגזיאל וארביב. עוד נטען לפנינו כי אין היגיון ביצירת "סיפור כיסוי" בדמות עמלת תיווך פיקטיבית, שעה שכל המעורבים בפרשה התכחשו לקיומה של עמלה שכזו; כי הצדדים לא התנהלו בזמן אמת כמי שפועלים במסגרת תכנית שוחד; כי לא נמצא הסבר הגיוני למסלול העברות הכספים המורכב; וכן הלאה. אכן – תמיהות. אך אין בכך כדי לסדוק את המסכת הראייתית שהציגה המדינה. וכפי שנפסק באחת הפרשות:

> "אין זה נדיר כי המסכת הראייתית הפרושה לפני בית-המשפט תלקה בחללים מסוימים או בפרשיות סתומות. תפקידו של בית-המשפט אינו ליצור תמונה המגלה את פרטי המקרה בשלמותם, כי אם להכריע אם על-אף קיומם של אותם חללים ניתן לקשור את הנאשם למעשה מיוחס לו ולהרשיעו בפלילים" (ע"פ 993/00 נור נ' מדינת ישראל, פ"ד נו(6) 205, 232 (2002)).

במקרה זה נפרש לפנינו מארג ראייתי המלמד – מעבר לספק סביר – כי בר נטל, כראש עיר, הלוואה שנפרעה על ידי לגזיאל וארביב – יזמים בעלי אינטרס בעיר. די בכך.

סוף דבר: לו תשמע דעתי נדחה את ערעוריהם של בר ולגזיאל על הרשעותיהם בעבירת שוחד.

<u>עבירה לפי חוק איסור הלבנת הון</u>

90. לצד ההרשעה בעבירות השוחד הרשיע בית המשפט המחוזי את בר ולגזיאל גם בעבירה של הלבנת הון לפי סעיף 3(א) לחוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000. נקבע כי מטרת נטילת ההלוואה בלונדון וכיסויה על ידי לגזיאל וארביב הייתה להכניס את כספי השוחד למערכת הכלכלית הלגיטימית כדי שבר יוכל ליהנות מהם (הכרעת הדין, פסקה 344). לפנינו טענו בר ולגזיאל בעניין עבירה זו כי אם לא יורשעו בעבירת השוחד, יש לזכותם מההרשעה בעבירה של הלבנת הון. עוד טען בר כי המדינה לא הוכיחה את התקיימות יסודות העבירה של הלבנת הון, ובפרט את קיומו של יסוד נפשי מסוג "מטרה" מיוחדת. לגזיאל הוסיף כי משום שהוא לא היה מעורב בהעברות הכספים לכיסוי ההלוואה של בר, לא מתקיים היסוד של "פעולה ברכוש אסור" הנדרש לצורך הרשעה בעבירה דנן.

91. אין בידי לקבל טענות אלו. לדעתי עולה ברורות מכל שאמרנו עד כה כי ההלוואה מגרוב ניטלה במטרה להסוות את כספי הרכוש האסור – הכספים שניתנו לבר מאת לגזיאל וארביב כשוחד. הבחירה של בר ליטול את ההלוואה בחו"ל – כאמור – אינה מקרית, שכן הדבר מקשה על רשויות האכיפה להתחקות אחריה. אף שההלוואה הייתה גלויה ומתועדת, אין זה משנה את תכליתה – "להכשיר" את כספי השוחד ולהכניסם למערכת הבנקאית הלגיטימית, כך שלא יהיה ניתן לשחזר את מקורם העברייני (ראו ע"פ 5076/14 שטרית נ' מדינת ישראל, פסקה 90 (29.12.2015)). נטילתה על ידי בר באופן שעליו עמדתי לעיל מגבשת את היסוד הנפשי המיוחד מסוג "מטרה"

הדרוש לשם הרשעה בעבירה של הלבנת הון, שכן הוכח כי בר פעל על מנת להסתיר את העובדה שמקור הכספים שהועברו לפירעון ההלוואה הוא בעבירת שוחד (שם, פסקה 92). גם בטענות של לגזיאל לא מצאתי ממש. הוכח כי לגזיאל העביר חלק מן הכספים שנועדו לפרוע את ההלוואה שנטל בר. הכסף לא הועבר לבר במישרין, אלא החליף ידיים עד שהגיע לבר בדרך עקלקלה, של פירעון הלוואה שניטלה בחו"ל. זוהי עבירת הלבנת הון במובנה הפשוט.

סוף דבר: אציע לחבריי לדחות את ערעורם של בר ולגזיאל גם בעבירה של הלבנת הון.

לפני סיום

92. סופה של דרך שאליה הגענו הוא כי את עובד הציבור רם הדרג – בר – יש להרשיע בעבירה של קבלת שוחד. עבירות אלו מגלות, שוב, כמה רגיש הוא התפר שבין יזמי נדל"ן לבין נושאי משרה ברשויות מקומיות, בבחינת "פרצה קוראת לגנב" (ראו למשל, מן העת האחרונה, את פסק הדין בפרשת הולילנד: עניין קלנר; ראו גם ע"פ 9437/08 אלגריסי נ' מדינת ישראל (12.5.2009); ע"פ 531/80 אבוחצירא נ' מדינת ישראל, פ"ד לו(3) 589 (1982)). היכן שמסתתר כסף גדול ובמקום שבו הפיקוח דל – צומחת לעיתים השחיתות. לאחר שהדיון המשפטי בפרשות אלו הסתיים, אפשר שהגיעה השעה לבחון את הדברים לא רק באספקלריית המשפט הפלילי – לאחר מעשה – אלא גם קודם לכן.

ש ו פ ט

<u>השופט י' עמית</u>:

אני מסכים.

ש ו פ ט

השופט נ' סולברג:

**אני מסכים.**

**ש ו פ ט**

## האישום השני

השופט נ' סולברג:

**1. כבאישום הראשון, אף האישום השני מייחס לבר וללגזיאל עבירות של קבלה ומתן שוחד (בהתאמה), לפי סעיפים 290-291 לחוק העונשין; כמו כן מיוחסת לבר עבירה של הפרת אמונים לפי סעיף 284 לחוק. כבאישום הראשון, אף כאן עוסק האישום בשוחד שנתן לגזיאל לבר לשם קידום פרויקט יזמי. השוחד ניתן, לפי האישום, בדמות מניות בחברת 'מד פטרוליום' שניתנו לבנו של בר, יואב; הפעולה שבעדה ניתן השוחד, לפי האישום, היא קידום פרויקט מגדלי התמרים (להלן באישום זה: הפרויקט). עבירת הפרת האמונים עוסקת בשותפותו של בר בחברת 'אקו פאוור', שגם לגזיאל היה שותף בה, במועדים הרלבנטיים לקידום הפרויקט. אפתח בתיאור הפרויקט ובתיאור מעורבותו של בר בקידומו, בהתאם לאמור בכתב האישום.**

כתב האישום

**2. לפי כתב האישום, חברת מגדלי התמרים בע"מ הוקמה בשנת 1998 במטרה לרכוש ולהחזיק נכסי נדל"ן; שאול לגזיאל החזיק במניות החברה, באמצעות חברות אחרות, בשיעור של 7.25%, ומשכך היה לו אינטרס כלכלי בחברה. בפרט פעלה החברה על מנת לקדם הקמת פרויקט נדל"ן בין הרחובות בן-גוריון ושדרות התמרים, בשטחה של העיר רמת גן.**

**3. לפי הנטען קידם בר את הפרויקט בכמה מישורים:**

**(א)** פינוי המחסנים: **בשטחי המגרש שכנו מחסנים ששכרה שירותי בריאות כללית. כללית טענה כי היא מחזיקה במחסנים כדייר מוגן וסירבה לפנותם ללא קבלת דמי פיצוי גבוהים, לכל הפחות בסך של 1,200,000 דולר. בין השנים 1999-2002 פעלה עיריית רמת גן בהליכים משפטיים ומנהליים נגד כללית במטרה להביא לפינוי**

המחסנים. ביום 26.8.1999 נשלח לה מכתב התראה לפני מתן צו סגירה מנהלי. בצעד חריג, היה זה בר אשר חתם על מכתב ההתראה במקום מנהל יחידת הפיקוח כמקובל. בעקבות פעילות זו נחתם בסופו של דבר, בשנת 2002, הסכם בין כללית ובין חברת מגדלי התמרים, לפיו תפנה כללית את המחסנים תמורת פיצוי בסך של 200,000 דולר בלבד.

(ב) קידום התב"ע: נטען כי בר פעל נמרצות לקידום התב"ע החלה על המגרש, תוך הפעלת לחץ על עובדי העירייה ובפרט על מהנדס העיר; כמו כן פעל בר לקידום התב"ע בוועדה המקומית ובוועדה המחוזית, בין היתר בכך ששלח מכתבים למתכנן המחוז על מנת שיזרז את העלאת התב"ע לדיון בוועדה, הופיע בוועדה המחוזית וטען בפניה בזכות התב"ע, וזאת מבלי לחשוף בפני הגורמים השונים את קשריו עם בעלי העניין בפרויקט. הוועדה המקומית אישרה את העלאת זכויות הבניה בתב"ע פעם ופעמיים: בפעם הראשונה הועלו זכויות הבנייה מ-49 יחידות דיור ל-96 יחידות דיור; הוועדה המקומית אישרה שינוי זה ביום 14.6.2002, וביום 25.11.2002 אושר השינוי בוועדה המחוזית. בפעם השנייה הועלו הזכויות מ-96 יחידות דיור ל-156 יחידות דיור; הדבר אושר בוועדה המקומית ביום 6.11.2003, והשינוי נכנס לתוקף ביום 25.12.2003.

(ג) שטח ציבורי: לפי התב"ע המקורית שחלה על המגרש, יועד חלקו של המגרש להפקעה על-ידי העירייה לטובת בניית מבני ציבור. על מנת למצות את זכויות הבנייה המרביות בפרויקט, נדרשה חברת מגדלי התמרים לקבל את הסכמת העירייה לבנייה על שטח זה. במסגרת משא ומתן בין השתיים הוסכם עקרונית כי העירייה תוותר על שטח זה ובתמורה תקצה חברת מגדלי התמרים שטח בתוך הבניין שיוקם במסגרת הפרויקט, ובו תבנה החברה מבנה ציבורי. נטען כי בר הנחה את עובדי העירייה שניהלו את המשא ומתן להגיע להסכמות בעניין זה, אף במחיר פשרה. לפי ההסכם שנחתם ביום 16.12.2003 התחייבה העירייה להשתמש בשטח שהוקצה לה לצורך ספריה עירונית או ארכיב לספריה בלבד; נקבע שככל שתחויב חברת מגדלי התמרים בתשלום מע"מ בנוגע להסכם, הוא ינוכה מהיטל ההשבחה שיוטל על הנכס; ושהעירייה תשתתף ב-50% מהוצאות ניהול החלק היחסי של השטח שהוקצה לעירייה.

(ד) היטל ההשבחה: בשנת 2004 מכרה חברת מגדלי התמרים את זכויותיה במגרש תמורת 34% מסך ההכנסות הצפויות ממכירת הדירות בפרויקט. סכום זה נאמד באותה עת בסך של 10,300,300 דולר. כתוצאה מכך נדרשה החברה לשלם לעירייה היטל השבחה. לצורך כך נערכה שומה הן על-ידי שמאי מטעם הוועדה המקומית, הן על-ידי

שמאי מטעם החברה. הפער בין השומות היה ניכר, והצדדים הסכימו כי תערך שומה מכרעת. נטען כי כצעד חריג, ביקש בר ממהנדס העיר להתערב במינוי השמאי המכריע, ובעקבות כך הנחה המהנדס למנות את השמאי יוסף זרניצקי, זאת על אף התנגדותו של שמאי הוועדה המקומית. גובה היטל ההשבחה שקבע זרניצקי היה כמחצית מסך ההיטל שנקבע על-ידי שמאי הוועדה המקומית, וההיטל נקבע תוך דחיית טענות מהותיות שהעלתה העירייה. אף על-פי כן, ועל אף המלצתו של מהנדס העיר להגיש ערעור על שומה זו לבית המשפט, סירב בר לאשר את הגשת הערעור.

4. לאחר שסקרתי את המעורבות הנטענת של בר בקידום הפרויקט, אציג את הטענות לפיהן הדבר נעשה תוך הפרת אמונים ועקב קבלת שוחד.

5. הפרת אמונים – חברת אקו פאוור: ביום 29.1.2002 הוקמה חברת אקו פאוור בע"מ במטרה לרשום פטנט על מכשיר בעל יכולת השבחת חומרים אורגניים, ולעשות בו שימוש מסחרי. לגזיאל החזיק ב-15% ממניות החברה, ו'אמנון עברון ושות' חברת נאמנות בע"מ' (להלן: חברת עברון) החזיקה אף היא ב-15% ממניותיה. ביום הקמת החברה העבירה חברת עברון לבר 5% ממניות החברה תמורת סך של 50 ש"ח, ובכך הפכו בר ולגזיאל לשותפים עסקיים. באותה תקופה קיוו השותפים כי החברה תהווה מקור רווח ופרנסה עבורם. לפיכך, במהלך התקופה הרלבנטית היה בר מצוי בניגוד עניינים חמור בכל הנוגע לקידום הפרויקט, שלשותפו העסקי אינטרס כלכלי בו, ומבלי שדווח על ניגוד העניינים לאף גורם ובשום פורום רשמי.

6. עבירות השוחד – חברת מד פטרוליום: ביום 1.1.2004 הקים לגזיאל יחד עם ד"ר יעקב חנני את חברת מד פטרוליום טריידינג בע"מ. לגזיאל החזיק ב-40% ממניות החברה, וחנני ב-60%. מטרת החברה היתה לרכוש נפט מרוסיה ולשווק אותו בישראל ובעולם. ביום 13.1.2004 העביר לגזיאל ללא תמורה 20% ממניות החברה ליואב בר, ומינה אותו מנהל בחברה. באותו מועד קיוו בר ולגזיאל כי ההחזקה במניות תהווה מקור רווח ופרנסה לבר ולבנו. נטען כי העברת המניות נעשתה תוך מודעות לכך שמדובר בשוחד הניתן לבר כעובד ציבור בעד פעולות הקשורות בתפקידיו כראש עיריית רמת גן, כיושב ראש הוועדה המקומית וכחבר בוועדה המחוזית ובוועדת ההתנגדויות, ובפרט – כתמורה על מאמציו לקדם את האינטרסים הכלכליים של לגזיאל בפרויקט מגדלי התמרים.

הכרעת הדין

7. במסגרת הכרעת הדין פתח בית המשפט המחוזי בדיון על אודות השותפות של בר ולגזיאל באקו פאוור ומתן מניות מד פטרוליום ליואב; ולאחר מכן דן בפרויקט מגדלי התמרים – במידת מעורבותו של לגזיאל בפרויקט ובמידת פעילותו של בר לקידומו. לבסוף הכריע בית המשפט בשאלה אם יש להרשיע את בר ולגזיאל בעבירות שיוחסו להם לאור המכלול כולו. אציג את הכרעת הדין, בתמצית, כסדרה.

(א) אקו פאוור

8. בהכרעת הדין נקבע כי עו"ד עברון קיבל 15% ממניות החברה, ובתמורה העניק לחברה את שירותיו המשפטיים; וכי לגזיאל החזיק ב-15% נוספים ממניות החברה, וכיהן כמנהלה. אין חולק על כך שביום הקמת החברה הועברו לבר 5% ממניותיה שהוקצו לעו"ד עברון תמורת סך של 50 ש"ח, אשר שיקף באותה העת את שוויין של המניות, וכי בר לא דיווח על כך לגורמים כלשהם. עוד נקבע, כי אף שעברון הוא זה שהעביר את המניות לבר, הרי שהפעולה נעשתה מיוזמתו ותוך מעורבותו של לגזיאל.

9. באשר לתמורה שהעביר בר כנגד המניות, נקבע כי הסכום אמנם משקף את שוויין הריאלי של המניות, אולם למעשה מדובר בעסקה המיטיבה עם בר באופן ממשי. ראשית, במקרה של הצלחת המיזם, הרי שהרווחים הצפויים היו עשויים להיות גבוהים במיוחד; שנית, משום שבניגוד ליתר בעלי המניות שהשקיעו עשרות אלפי שקלים בחברה (או, במקרה של עו"ד עברון, סיפקו לה שירותים משפטיים), הרי שבר לא נדרש להשקיע כספים, להעמיד את שירותיו או לבצע עבודה עבור החברה. השאלה מדוע בר לא השתתף בהוצאות החברה כיתר בעלי המניות נותרה ללא מענה הולם. לפיכך אין מדובר בשותפות עסקית תמימה, אלא בפעולה מכוונת שנועדה להיטיב עם בר. באשר למודעותו של בר, נקבע כי הוכחה מודעותו לכך שהוא שרוי במצב של ניגוד עניינים: בר ידע שלגזיאל עומד מאחורי הפרויקט, וידע כי לגזיאל דאג שיועברו לו מניות מחברת אקו-פאוור.

10. בית המשפט המחוזי התייחס בעניין זה לשתי טענות של ההגנה, ודחה אותן. הטענה הראשונה היא כי בר לא קיבל בסופו של דבר כל תמורה מעסקי החברה, והמיזם נעלם ולא היה, כעבור זמן קצר. בית המשפט המחוזי קבע כי השאלה הרלבנטית אינה מה הרוויח בר בדיעבד, אלא מה צפו הצדדים בעת העברת המניות, וקבע כעניין

עובדתי שהצדדים סברו שהחברה עתידה להשיא להם רווחים משמעותיים. טענה שנייה היא שעו"ד עברון, אשר העביר את המניות לבר, פעל גם מטעם היזמים לפינוי מחסני כללית במסגרת הפרויקט, והדבר מחזק את הטענה שאין בדבר כל פגם. אזרח המסתייע בייעוץ משפטי זכאי להניח שעסקה שעורך דין מגבש, מנסח ומוציא לפועל היא חוקית. משכך יש לקבוע כי לבר לא היתה מודעות פלילית המקימה את היסוד הנפשי שבעבירה, וכן שמדובר בטעות המקימה פטור מאחריות פלילית לפי סעיף 34יט לחוק העונשין. בית המשפט דחה טענה זו משום שקבע שבין עו"ד עברון לבין בר לא התקיימו יחסי עורך דין-לקוח, ומעורבותו של עו"ד עברון בהעברת המניות היתה טכנית בלבד.

(ב) מד פטרוליום

11. בעניין העברת מניותיו של לגזיאל ליואב, נקבע כי לגזיאל מסר יפוי כח לעו"ד עברון להעביר ליואב מחצית ממניותיו במד פטרוליום לכשתוקם, עוד בתאריך 22.12.2003, והודעה על כך נמסרה ליואב. החברה נרשמה בתאריך 1.1.2004, וביום 13.1.2004 הועברו המניות, ללא תמורה. בעניין נסיבות העברת המניות העלתה ההגנה כמה טענות, שנדחו על-ידי בית המשפט. ראשית, נטען כי הבסיס להעברה הוא יחסי חברות בין בר ולגזיאל ולא כמתת הניתנת לראש עיר עקב תפקידו. בית המשפט לא מצא כי הקשר בין לגזיאל ובר הוא קשר חברי אישי. לא זו בלבד; בר היה מודע לכך שלגזיאל הוא יזם בעל אינטרסים בעיר וכי עליו להיזהר מפני קבלת מתנות, ודאי מתנות נדיבות בדמות מניות בחברה, אף אילו היה מדובר בקשר חברי.

12. טענה שניה באשר לנסיבות ההעברה היא כי המניות הועברו בתמורה להעסקתו של יואב בחברה. לפי הטענה, הכוונה היתה שיואב, איש שיווק שהשפה האנגלית שגורה על לשונו, יעבוד בחברה בתחום השיווק. חרף כוונה זו, העניין לא מומש מפני שהרעיון שבבסיס החברה נפל מהר מאוד, ויואב לא הספיק להיכנס לתפקיד. בית המשפט דחה הסבר זה, בהסתמך על כמה נימוקים שהעלתה המשיבה: ראשית, הגרסה בדבר כישורי השפה והשיווק של יואב היא גרסה כבושה, שלא הוזכרה בחקירה; שנית, יואב קיבל מניות רק מלגזיאל, ואם העברת המניות מהווה תמורה לעבודתו בחברה היה מצופה שגם ד"ר חנני, המחזיק ביתר המניות, יעביר את חלקו; ושלישית, בפועל לא הועסק יואב בחברה ולא עשה למענה דבר. ד"ר חנני אמר בהודעתו כי מעולם לא פגש ביואב, ומכל מקום ברור כי לא פעל באופן משמעותי בחברה באופן שהצדיק העברת מניות. נקבע כי אם היתה כוונה להעסיק את יואב הרי שהיה מצופה לראות איזושהי

התכתבות או פעילות של יואב במסגרת חייה הקצרים של החברה, וראיה לכך לא נמצאה.

13. לבסוף נדחתה גם טענת ההגנה כי העובדה שהחברה לא הניבה רווחים בסופו של דבר מצביעה על כך שאין מדובר במתנה בעלת מאפיינים של שוחד. בית המשפט קבע, בדומה לקביעתו בעניין אקו פאוור, כי השאלה הרלוונטית היא כיצד תפסו הצדדים בעת העברת המניות את סיכויי הצלחת החברה. בעניין זה נקבע שבאותה העת הצדדים אכן ציפו לכך שהחברה תניב להם רווחים גבוהים, ולכן אין משמעות לכך שבדיעבד החברה לא הצליחה.

(ג) מעורבותו של לגזיאל בפרויקט

14. בעלי המניות בחברת מגדלי התמרים קבעו בהסכם כי לגזיאל ועו"ד רוזנבלום ימונו כמנהלים ומורשי חתימה בפרויקט, כאשר רוזנבלום טיפל בעניינים המשפטיים ולגזיאל בניהול הפרויקט. בהסכם נקבע כי בגין פעולותיו לקידום התב"ע, טיפול במכירת הפרויקט, פיקוח על הקבלן ושיווק, זכאי לגזיאל לדמי ניהול חודשיים בסך 3,000 דולר ל-24 חודשים, ו-5,000 דולר ל-24 חודשים נוספים. לגזיאל היה אחראי גם להסדרת היטל ההשבחה מול העירייה, ופינוי מחסני שירותי בריאות כללית טופל על-ידי בא כוחו, עו"ד עברון. לאחר העיון בעדויות של בר ולגזיאל, הגיע בית המשפט למסקנה כי לגזיאל היה המנוע מאחורי הפרויקט: בא כוחו הפעיל לחץ משפטי לפינוי כללית, ולגזיאל עצמו היה אחראי על קידום התב"ע. כמו כן נקבע כי בר היה מודע לחלקו של לגזיאל בפרויקט ולפעילותו.

(ד) מעורבותו של בר בקידום הפרויקט

15. כזכור, כתב האישום מייחס לבר פעילות לקידום הפרויקט בארבעה היבטים, ובית המשפט דן בהם כסדרם.

16. פינוי המחסנים: בשנת 1996 שונה יעוד המקרקעין מייעוד של מחסנים לייעוד של מגורים, תוך מתן ארכה של שנה למחזיקים להערך בהתאם, ומשכך שהתה כללית במקום שלא כחוק החל משנת 1997. נוכחותה במקום גרמה למפגעים, והיזמים פנו לעירייה בעניין זה בשנים 1997-1998. העירייה שלחה תחילה פקחים, ולאחר שכללית סירבה להישמע להוראות החוק והעירייה, חתם בר על התראה לפני מתן צו הפסקה מנהלי. הגורם הרלבנטי בעירייה שבדרך כלל חותם על ההתראות שהה בחו"ל באותה

תקופה, אולם היה אמור לשוב ארצה ארבעה ימים אחרי חתימת ההתראה. בית המשפט קבע כי להיטותו של בר לחתום על ההתראה בעצמו, במקום להמתין למי שתפקידו לחתום על ההתראות, אומרת דרשני. בר טען בחקירתו כי אין מדובר במקרה חריג וביכולתו להציג התראות רבות בחתימתו, אך בפועל לא עשה כן, ועל כן נקבע שמדובר באירוע חריג. עם זאת, בית המשפט קבע שאנשי המקצוע בעירייה פעלו מול כללית ושאפו לפינוי המחסנים באופן עצמאי עוד בטרם חתימת ההתראה וללא לחץ מצד בר; אך אין בכך כדי לבטל את משמעותה של החתימה התמוהה על ההתראה.

17. קידום התב"ע: התב"ע החלה על המגרש שונתה פעמיים, בשנת 2002 ובשנת 2003, ובעקבות שינויים אלו הוגדלו אחוזי הבניה במגרש מ-49 יחידות דיור ל-156. במסגרת השינויים הוסכם גם שהעירייה תקבל שטח ציבורי של 1,000 מ"ר ברוטו בתוך המבנה, וכמו כן הומרו שטחי משרדים שהיו בתכנית לשטחי מגורים, ושטח הדירות הוקטן. בית המשפט קבע כי החלטות אלו מיטיבות עם היזמים באופן ניכר, ומנוגדות לטובת העיר – הן בשל גובהו של המגדל וההשפעה על חזות העיר, הן בשל האינטרס של העירייה להשאיר את קומות המשרדים על כנן ולהנות מתשלומי ארנונה בשיעורים גבוהים.

18. נקבע כי בר נטל חלק פעיל ביותר בקידום השינויים בתב"ע. כיו"ר הוועדה המקומית הוביל בר את אישור השינויים. בית המשפט ציין כי יו"ר הוועדה המחוזית פנה לוועדה המקומית במכתב ובו הביע התנגדותו לשינוי (השני) אך מהנדס העיר השיב לו כי פנייתו נדחית בשל שיהוי של כחמישה ימים בהודעתו; מהנדס העיר העיד כי מדובר במכתב חריג וכי לא זכור לו מקרה נוסף שבו שיהוי שימש כעילה לדחיית טענות מהותיות. בוועדה המחוזית דיבר בר, כחבר בוועדה, בשבח התכנית, והצליח להעביר אותה למרות התנגדות של חברי ועדה שסברו שהשינוי אינו מתאים לאזור המתאפיין בבניה נמוכה ושהסתייגו מהתכנית מסיבות נוספות.

19. שטח ציבורי: המשיבה טענה כי ההחלטה להקים ארכיון בשטח הציבורי היא הטבה ליזמים, שכן מדובר במבנה ציבורי שאינו מפריע לדיירים. בית המשפט קבע בעניין זה כי מדובר בהחלטה לגיטימית שהתקבלה בסמכות; אך יש לה השפעה על סוגיית ניגוד העניינים, כפי שיבואר להלן.

20. היטל ההשבחה: באשר למעורבותו של בר במינויו של השמאי זרניצקי לשמאי מכריע, נדחתה הטענה כי לבר היה חלק במינויו. לא הוכח כי בר התערב בקביעת זהותו

של השמאי המכריע, ובית המשפט התרשם כי מהנדס העיר הוא שעמד מאחורי המינוי. אין חולק כי זרניצקי הוא שמאי ותיק ומנוסה; והוא העיד כי כלל לא היה בקשר עם בר.

21. באשר להחלטה להימנע מהגשת ערעור על השומה שקבע זרניצקי, נקבע כי אנשי המקצוע בעירייה – היועץ המשפטי, ראש מחלקת הנכסים ומהנדס העירייה – סברו כי יש לערער על השמאות המכרעת. חרף עמדתם, החליט בר שלא להגיש ערעור. כתוצאה מכך, ההיטל שנקבע עמד על סך של 550,250 דולר, בעוד שהשומה המקורית מטעם העירייה היתה בסך של 3,930,000 דולר. בר טען כי נמנע מהגשת ערעור משיקולי יעילות, משום שערעור כזה היה מתברר בבית המשפט במשך שנה ארוכה. בית המשפט קבע כי ההחלטה מצויה בתחום סמכותו של בר, אולם הוא פעל בניגוד להמלצת אנשי המקצוע שהיו תמימי דעים בדבר הצורך בהגשת ערעור.

22. לסיכום מעורבותו של בר בקידום הפרויקט, קבע בית המשפט כי הוכח שבר עסק בפרויקט רבות – חתם על ההתראה לפני צו מנהלי; הוביל את אישור שינוי התב"ע בוועדה המקומית, והדף את המתנגדים בוועדה המחוזית. פעולות אלו הובילו לעליית ערכו של הנכס באופן שהיטיב משמעותית עם היזמים. בר גם קיבל החלטות בנוגע להקמת ארכיון בפרויקט, דבר המיטיב עם היזמים לצורך שיווק הפרויקט, וכמו כן החליט להימנע מהגשת ערעור על הכרעת השמאי בניגוד לעמדת גורמי המקצוע ותוך שהדבר מסב לעירייה נזק כלכלי.

(ה) עבירת הפרת האמונים

23. האם פעל בר בניגוד עניינים העולה כדי הפרת אמונים, שעה שפעל לקידום הפרויקט בעודו מחזיק במניות אקו פאוור? בית המשפט המחוזי השיב על שאלה זו בחיוב.

24. בית המשפט קבע כי בר פעל במצב של ניגוד עניינים בין תפקידו כראש עיר האמון על טובת העיר, לבין היותו שותף של יזם בעל אינטרסים בעיר. השותפות במסגרת חברת אקו פאוור החלה ביום 29.1.2002; שנתיים לפני כן חתם בר על ההתראה לפני צו הפסקה מינהלי בעניין המחסנים; ובמהלך השנים 2002-2003 אושרו תיקוני התב"ע. אמנם לטענת המערערים החברה חדלה מלפעול מהר מאוד, אך בית המשפט לא קיבל טענה זו משום שלא הוכח מתי חברת אקו פאוור הפסיקה את פעילותה, ומשום שבעת הקמתה של החברה ציפו השותפים שתניב רווחים גבוהים, וכבר בעת הזו היה לגזיאל מושקע בפרויקט ופעל לקדמו.

25. נקבע כי ניגוד העניינים האמור עולה כדי הפרת אמונים, משום שראש העיר קיבל החלטות הרות גורל בנוגע לפרויקט בשווי עשרות מיליוני שקלים, שעה שהוא שותף עסקי של יזם באותו הפרויקט. התלות של היזמים בעירייה ובעומד בראשה היא גדולה, והחלטותיו צריכות להתקבל על בסיס שיקולים מקצועיים ועניינים. לא ניתן להבטיח זאת בהיותו שותף של יזם בעיר, המקבל מניות, וצופה לרווח גדול מהן. הדבר פוגע באמון תושבי העיר במערכת, הפגיעה עלולה לחלחל לכל הדרגים בעירייה, וכן לגרום לחוסר שוויון בין היזמים בעיר. עוד נקבע כי המודעות של בר לניגוד העניינים הוכחה, שכן בר ידע שלגזיאל עומד מאחורי פרויקט מגדלי התמרים וידע שלגזיאל דאג להעביר לו מניות בחברת אקו פאוור.

26. בשולי הדברים ציין בית המשפט כי מתן המניות תמורת שוויין הריאלי בלבד, מבלי שנדרש מבר להשקיע כספים בחברה, היה עשוי להחשב גם למתן שוחד, אלא שהמשיבה לא יחסה לו עבירה זו, ולכן בית המשפט לא מצא לנכון להרשיעו בה. עם זאת, ניתן לראות בעצם קבלת המניות – ללא קשר לפעילותו של בר בנוגע לפרויקט בהמשך – כהפרת אמונים כשלעצמה, כאשר מדובר בקבלתן מאת יזם דומיננטי בעיר, ללא תמורה ממשית מעבר לשוויון הריאלי הנמוך. עוד צוין בשולי הדברים, כי בסוגיית ניגוד העניינים אין משמעות לטענה שלפיה קשריו של בר עם לגזיאל לא השפיעו בפועל על הליך קבלת ההחלטות. האיסור להימצא בניגוד עניינים עומד בפני עצמו ואינו תלוי בשאלה אם כתוצאה מניגוד העניינים התקבלה החלטה לא ענייניית.

(ו) עבירות השוחד

27. לבסוף, נדרש בית המשפט לשאלה האם העברת מניות חברת מד פטרוליום ליואב בר עולה כדי שוחד, וענה אף על שאלה זו בחיוב.

28. יפוי הכוח להעברת המניות ליואב ניתן בשלהי חודש דצמבר 2003, בסמוך לאישור תיקון התב"ע השני (ביום 6.11.2003) ואישור ההסכם עם חברת מגדלי התמרים באשר לשטח הציבורי בפרויקט (בחודש נובמבר 2003). מינוי השמאי המכריע וההימנעות מהגשת ערעור התרחשו אף הם בשנים 2003-2004. העברת המניות ליואב ללא תמורה כספית מהווה טובת הנאה לבר עצמו, בהתאם לסעיף 293(5) לחוק, הקובע כי "אין נפקא מינה בשוחד אם ניתן מידי הנותן או באמצעות אדם אחר; אם ניתן לידי הלוקח או לידי אדם אחר בשביל הלוקח; אם לכתחילה או בדיעבד; ואם הנהנה מן השוחד היה הלוקח או אדם אחר". כאמור, נדחתה הטענה לפיה המניות הועברו כשכר ליואב,

וכך גם הטענה כי בסופו של דבר החברה לא הניבה רווחים. מנגד, בר פעל לטובת קידום הפרויקט במגוון היבטים שפורטו לעיל. לא ניתן לשלול כי השיקולים המקצועיים ששקל התערבו בשיקולים אישיים; סמיכות הזמנים בין העברת המניות לפעולותיו של בר קושרת בין המעשים. בית המשפט קבע כי המעשים שתוארו מקימים חזקה שבעובדה כי לגזיאל העניק לבר טובת הנאה תמורת פעולה הקשורה בתפקידו; ההגנה כשלה בסתירת חזקה זו. אף שלא ניתן להצביע על נזק משמעותי שהסבו החלטותיו של בר בנוגע לפרויקט, הרי שהמחוקק קבע כי "אין נפקא מינה בשוחד אם נלקח על מנת לסטות מן השורה במילוי תפקידו או בעד פעולה שעובד הציבור היה חייב לעשותה על פי תפקידו" (סעיף 293(7) לחוק), ולפיכך אין בכך כדי להשפיע על סוגיית ההרשעה.

29. על סמך האמור, הרשיע בית המשפט המחוזי את בר ולגזיאל בעבירות שיוחסו להם בכתב האישום: בר הורשע בעבירת מרמה והפרת אמונים ובעבירה של קבלת שוחד; ולגזיאל הורשע בעבירה של מתן שוחד.

30. בר ולגזיאל (להלן בפרק זה: המערערים) הגישו ערעור על הכרעת הדין; אסקור בתמצית את עיקרי טענותיהם.

ערעורו של צבי בר

31. בר טוען כי יש לזכותו הן מעבירת הפרת האמונים, הן מעבירת השוחד. באשר לעבירת הפרת האמונים טען בר כי לפי הפסיקה, לא בכל מצב שבו אדם מצוי בניגוד עניינים עולה הדבר כדי עבירה פלילית, וכי לשם כך נדרש קיומו של פן מחמיר נוסף. כאשר בוחנים את החשש מפני ניגוד עניינים שיוחס לו, נמצא שאין הוא מצוי ברף החמור המצדיק הרשעה פלילית. ראשית, המניות הועברו לבר מעו"ד עברון ולא מלגזיאל, ואף אם לגזיאל העלה את הרעיון של צירוף צבי בר לחברה, לא ניתן להסיק מכך כי הוא זה שהניע את המהלך. לגזיאל היה שותף משני בחברה (החזיק רק 15% ממניותיה), ובר לא ראה את עצמו כלל כשותף עסקי של לגזיאל. שנית, יש לזכור כי אין כל קשר בין חברת אקו פאוור והעיר רמת גן, כך שבר לא היה מצוי בניגוד עניינים בין האינטרס של העיר לאינטרס של החברה; שלישית, יש ליתן משקל לסכום הזעום שבר שילם תמורת המניות ולכך שתוך זמן קצר המיזם קרס. הפעולות שנקט בר בעניין הפרויקט נעשו חודשים רבים לאחר מכן, ומכאן שבאותה עת לא היה מצוי בניגוד עניינים בשל קיומה של החברה, שבה הוא כלל לא השקיע ואשר הוא יודע כי היא נפחה את נשמתה. רביעית, אין סימולטניות בין מועד השותפות של בר בחברה לבין

פעולותיו ביחס לפרויקט; הצעדים שננקטו לעניין פינוי המחסנים התרחשו שנתיים וחצי לפני הקמת החברה, ופעולות לקידום התב"ע התרחשו כעשרה חודשים לאחר הקמת החברה. כאמור, במועד זה ידע בר שלמיזם אין עתיד. נוסף על טיעונים אלו, שב בר על טענתו לפיה בנסיבות של העברת המניות על-ידי עו"ד עברון אשר טיפל גם בענייניה של חברת מגדלי התמרים ובכל זאת לא ראה דופי בהעברת המניות, היה רשאי בר להסתמך על דבריו ופעולותיו של עו"ד עברון; הדבר מלמד על העדר יסוד נפשי, כמו גם על טעות במצב המשפטי. בשל האמור מבקש בר כי נקבע שניגוד העניינים בו היה מצוי אינו עולה כדי עבירה פלילית של הפרת אמונים, ונזכה אותו מהרשעתו בעבירה זו.

32. באשר לעבירת השוחד, טוען בר כי לא הוכח מעבר לספק סביר שלגזיאל העניק לו טובת הנאה בעד פעולה הקשורה לתפקידו, משום שלא הוכח כדבעי הקשר הסיבתי בין העברת המניות ליואב בר לבין פעולתו של צבי בר כעובד ציבור, וכמו כן לא הוכחה מודעות של בר לקשר סיבתי זה. פעולותיו של בר בנוגע לפרויקט נעשו בשנים שקדמו להעברת המניות; הנושא היחיד שהטיפול בו נמשך לתוך שנת 2004 הוא סוגיית היטל ההשבחה, אשר בעניינה קבע בית המשפט כי בר לא היה מעורב במינוי השמאי המכריע, וכי החלטתו שלא לערער על קביעתו היתה סבירה ובסמכותו. אמנם, מבחינה משפטית אין נפקא מינה אם טובת ההנאה ניתנה מלכתחילה או בדיעבד, אך מבחינה ראייתית כאשר אין ראיה כלשהי על כך שסוכם בין הצדדים על העברת שוחד הרי שלהעדר הסימולטניות יש משמעות רבה. שנית, לגבי חלק ניכר מפעולותיו של בר בעניין הפרויקט קבע בית המשפט שהן לא נעשו בסטייה מתפקידו אלא מדובר בהחלטות שהתקבלו באופן סביר. גם עניין זה הוא בעל משמעות במישור הראייתי, שכן הדבר מנתק את הקשר הסיבתי שבין מתן המניות לבין הפעילות בעניין הפרויקט. לגבי החתימה על ההתראה לפני צו הפסקה מינהלי, אמנם נקבע כי היא 'אומרת דרשני', אולם היא התרחשה כשש שנים לפני העברת המניות ולא יתכן שיש קשר כלשהו בינה לבין העברתן; לגבי קידום התב"ע אמנם נקבע כי הפעילות היטיבה עם היזמים וכי מדובר בהחלטה המנוגדת לטובת העיר, אך באשר להקמת הארכיב ולהיטל ההשבחה קבע בית המשפט כי מדובר בפעולות שלא נפל בהן פגם. המכלול העובדתי מלמד על כך שאין כל קשר בין העברת המניות לבין הפעילות בעניין הפרויקט. אף אם נמצאו פגמים לגבי חלק ממעשיו של בר, הרי שמדובר לכל היותר בטעות בשיקול דעת, שאין בינה ובין העברת המניות ליואב ולא כלום. בהקשר זה מוסיף בר וטוען כי מסקנת בית המשפט המחוזי לפיה שינויי התב"ע בפרויקט היו מנוגדים לטובת העיר אינה עולה בקנה אחד עם חומר הראיות. זאת, משום שמעדויותיהם של מהנדס העיר והיועץ המשפטי שלה, וכן מעיון בפרוטוקולים של הוועדה המקומית לתכנון ובניה, עולה

בבירור כי ההחלטות התקבלו באופן קולגיאלי, לאחר שהוצגה המלצת מהנדס העיר – אשר לא היה נותן ידו להחלטה שלא תואמת את שיקול דעתו ומצפונו המקצועי.

33. באשר לנסיבות העברת המניות, שב בר על טענתו כי המניות הועברו ליואב תמורת עבודתו בחברה, חלף שכר, ועל רקע יחסי חברות בינו ובין לגזיאל. שגה בית המשפט כאשר דחה גרסה זו, כאשר היא עולה באופן ברור מהודעותיהם של ד"ר חנני, של יואב ושל לגזיאל, אך ורק משום שהיה מצופה לראות התכתבות או פעילות בעניין זה. כשם שבית המשפט קבע שהמועד הרלבנטי לבחינת יסודות העבירה הוא ציפיות הצדדים בעת העברת המניות, כך יש לקבוע כי במועד זה, שבו ציפו וקיוו השותפים כי החברה תפעל ותאריך ימים, הם תכננו כי יואב יועסק בחברה תמורת מניות בה. אין חולק כי החברה קרסה זמן קצר לאחר מכן, אולם אין בכך כדי ללמד על מחשבתם ועל תכניתם של הצדדים מלכתחילה. זאת ועוד: המניות הועברו מלגזיאל ליואב על רקע יחסי החברות ביניהם. אף אם המניע ליחסים אלו היה עסקי, אין בכך כדי לשלול את היחסים החבריים שהתפתחו בין השניים. יחסים חבריים אלו צוינו בכתב האישום, ואף אושרו על-ידי בית המשפט. יחסי החברות הם אלו שהולידו את העסקתו של יואב, וממילא גם את העברת המניות מלגזיאל.

ערעורו של לגזיאל

34. לגזיאל טוען אף הוא כי לאור חומר הראיות היה על בית המשפט לקבוע כי המניות הועברו ליואב חלף שכר, ועל רקע יחסי החברות בין לגזיאל לבר. הסדר תשלום כזה מסתבר כאשר עסקינן בחברה חדשה שאך הוקמה, ללא צפי ברור באשר לרווחיותה. הסבר זה מסתבר הרבה יותר מאשר ההסבר של המשיבה, לפיו העברת מניות לבנו של בר בחברה חדשה שהוקמה בהשקעה קטנה ואשר נסגרה תוך חודשיים, ניתנה כטובת הנאה לבר לקידום הליכי תכנון בפרויקט – הליכים שכבר הסתיימו.

35. עוד טוען לגזיאל, כפי שטוען בר, כי לא הוכח יסוד ה'בעד' בעבירת השוחד. לגזיאל מטעים כי ברגיל, מתבצע מתן השוחד לפני התמורה הניתנת על-ידי עובד הציבור, ואילו כאן מדובר לפי הנטען בשוחד שניתן לאחר שהסתיימו הליכי התכנון, כאשר לא נדרשה ולא צפוי היה שתידרש מעורבות נוספת של בר בקידום הפרויקט. הפעולה היחידה שיוחסה לבר לאחר מתן המניות היא הטיפול בענייני היטל ההשבחה, אולם בהקשר זה קבע בית המשפט כי פעולותיו של בר נעשו בסבירות ובסמכות, ומכל מקום באותו שלב כבר שקעה חברת מד פטרוליום וברור היה שלאו טובת הנאה היא. אף ששוחד יכול להינתן בדיעבד, יש לדבר נפקא מינה לעניין קיומה של מודעות לכך

שטובת ההנאה ניתנת בעד פעולה הקשורה בתפקידו של עובד הציבור. כלומר, יש להוכיח שבעת שניתנה טובת ההנאה, היתה מודעות לכך שמדובר בתמורה על פעולות עובד הציבור; דבר זה מעולם לא הוכח. בית המשפט קבע כי בנסיבות העניין קמה חזקת מודעות שלא נסתרה על-ידי לגזיאל ובר, ברם חזקה זו תלויה בנסיבות כל מקרה לגופו, ובענייננו – כאשר עסקינן בשוחד הניתן בדיעבד – לא ניתן לקבוע חזקה כזו. כמו כן, הקשר בין השניים היה חברי ולא רשמי, וגם בשל כך לא ניתן לקבוע כי קיימת חזקת מודעות.

תשובת המשיבה

36. בעיקרי טיעוניה, התייחסה המשיבה לטענות המערערים הן בעניין אקו פאוור, הן בעניין מד פטרוליום.

37. באשר לעבירת הפרת האמונים בעניין אקו פאוור, הבהירה המשיבה כי לשיטתה, שותפות עסקית בין עובד ציבור לבין בעל אינטרס הזקוק לשירותיו, מציבה את עובד הציבור במצב של ניגוד עניינים חמור בין האינטרס הציבורי שעליו הוא מופקד לבין הרצון להיטיב עם שותפו העסקי. עוצמת ניגוד העניינים בנדון שלפנינו גוברת, משום שבניגוד ליתר השותפים בר לא השקיע כספים כלשהם בחברה. ניגוד העניינים אינו נעוץ אפוא באינטרסים של חברת אקו פאוור, אלא בשותפות העסקית שבין בר ללגזיאל.

38. לא זו בלבד שבר היה מצוי בניגוד עניינים, אלא הוא אף פעל באופן אקטיבי באופן ששירת את טובת היזמים, ואף במחיר פגיעה באינטרס הציבורי. כפי שקבע בית המשפט המחוזי, בר פעל לקידום התב"ע ולהגדלת אחוזי הבניה, אף שהדבר מנוגד לטובת העיר. קביעה זו מבוססת ומעוגנת היטב בחומר הראיות. כמו כן, בר הורה לגורמים המקצועיים להגיע לפשרה עם היזמים לגבי השימוש הציבורי, ואכן השימוש שנקבע מיטיב עם היזמים.

39. בנוסף, אין מדובר באירוע חד-פעמי בו היה בר מצוי בניגוד עניינים, אלא בניגוד עניינים מתמשך. במשך תקופה של כשנתיים ביצע בר פעולות שונות בעניין הפרויקט תוך שהיה מצוי בניגוד עניינים ומבלי ליידע איש על כך. עוד יש ליתן משקל למעמדו הבכיר של בר כראש עירייה דומיננטי, בעל השפעה מכרעת בוועדה המקומית, וכן בהיקף הפרויקט והשפעתו על העיר. מכלול הנסיבות הללו מוביל למסקנה כי ניגוד

העניינים שבו היה שרוי בר אכן חצה את הרף הפלילי, והוא מקיים את הדרישה לקיומו של פן מחמיר נוסף.

40. עוד טוענת המשיבה, כי בר מנסה להמעיט ממעורבותו של לגזיאל בחברה ובהעברת המניות, ולטעון כי עו"ד עברון הוא שעומד מאחורי המהלך. ברם, בית המשפט המחוזי קבע כי אף שעו"ד עברון הוא זה שהעביר את המניות בפועל, הרי שלגזיאל הוא היוזם של המהלך והוא אשר הניע אותו. קביעה עובדתית זו מעוגנת היטב בחומר הראיות, ואין עילה להתערב בה. לגזיאל גם היה הגורם הדומיננטי בחברה, אף שהחזיק רק 15% ממניותיה. הוא היה מנהל החברה והוביל את התנהלותה העסקית.

41. באשר לטענותיו של בר לעניין הסכום הזעום שאותו שילם ולקריסת החברה, סמכה המשיבה את ידיה על קביעותיו של בית המשפט המחוזי, לפיהן בר אמנם שילם סכום זעום אך הוא גם לא נדרש להשקיע בחברה כיתר בעלי המניות ולפיכך מדובר בהטבה משמעותית הפועלת לחובתו ולא לזכותו; וכי בזמן אמת האמינו כל המעורבים כי מדובר בחברה שעתידה להפיק רווחים משמעותיים. קביעות אלו מעוגנות היטב בחומר הראיות.

42. באשר לסימולטניות שבין החזקת המניות למעורבות בפרויקט, נטען כי הליכי התכנון והאישור של הפרויקט התנהלו בין השנים 1998-2004, וכי בר החזיק במניות אקו פאוור מיום הקמתה ב-29.1.2002 ולכל המוקדם עד לחודש ינואר 2004. טענת בר לפיה ידע זמן קצר לאחר הקמת החברה כי היא אינה צפויה להניב רווחים איננה נתמכת בראיות כלשהן; מחומר הראיות דווקא עולה כי בעלי המניות האמינו בסיכויי ההצלחה של החברה גם לקראת סוף תקופה זו. ביום 24.10.2003 השקיעו בעלי המניות סך של 42,000 ש"ח נוספים בחברה, ובחודש יולי 2003 היה משרד עורכי הפטנטים של החברה אופטימי לגבי סיכויי רישום הפטנט. במהלך תקופה זו פעל בר, כאמור, לטובת הפרויקט, בהיותו נתון במצב של ניגוד עניינים.

43. לבסוף התייחסה המשיבה לטענת ההסתמכות על עו"ד עברון, וטענה כי בנסיבות העניין בר אינו עומד בתנאי סעיף 34יט לחוק העונשין, העוסק בטעות במצב המשפטי. כדי שתקום לבר הגנה מכוח הסעיף, נדרש להוכיח כי "הטעות היתה בלתי נמנעת באורח סביר". בר אינו עומד באמות המידה שנקבעו בפסיקה לעניין פרשנות הסעיף. מעדותו של בר עולה כי היה מודע לבעייתיות שבשותפות עסקית עם יזם הבונה בעירו; בר לא טען שנועץ בעו"ד עברון, ולא שטח בפניו את הבעייתיות במלואה;

ממילא, הוא לא קיבל ממנו יעוץ משפטי כלשהו בעניין; לא נועץ בגורם המקצועי הרלבנטי – יועמ"ש העירייה, אף שיכל לעשות כן. סיכומם של דברים, בין בר ובין עו"ד עברון לא התקיימו יחסי עו"ד-לקוח ובר ידע כי אין באפשרותו להסתמך על התנהלותו של עו"ד עברון.

44. באשר לעבירות השוחד בעניין מד פטרוליום, טענה המשיבה כי יסוד ה'בעד' בעבירת השוחד הוכח מעבר לספק סביר. לפי הפסיקה, קיימת חזקה שבעובדה לקיומו של קשר סיבתי בין המתת לבין פעולה הקשורה בתפקידו של עובד הציבור, כאשר בזמן טובת ההנאה מתקיים קשר מקצועי בין עובד הציבור לבין הנותן. קשר שכזה התקיים בין בר ללגזיאל, בהיותו יזם הבונה בעיר שבר עומד בראשה. באשר לטענת המערערים כי העובדה שבר פעל ממניעים של טובת העיר מנתקת את הקשר הסיבתי, טוענת המשיבה כי אין הדבר כן, שכן החוק אינו מבחין בין שוחד הניתן לטובת סטייה מהשורה לכזה הניתן בעד פעולה שעובד הציבור היה חייב לעשותה על-פי תפקידו.

45. באשר לסוגיית הסימולטניות, הרי שבזמן העברת המניות ליואב היה לגזיאל היזם המוביל את הפרויקט, המופקד באופן אישי על קידום התב"ע ועל טיפול בהיטל ההשבחה. העברת המניות ליואב נעשתה על התפר שבין הטיפול בשני הנושאים הללו – סיום הטיפול בתב"ע ותחילת הטיפול בהיטל ההשבחה. אף אם לא כל ההתפתחויות בהליך השומה היו צפויות מראש, הרי שבעת העברת המניות החל הליך השומה, אשר בכל שלביו היתה מעורבת הוועדה המקומית, בראשותו של בר. אמנם נקבע בהכרעת הדין כי בר לא התערב במינוי השמאי המכריע, וכי אי-הגשת ערעור היתה במסגרת סמכותו, אך גם נקבע כי השמאות המכרעת היתה רחוקה מעמדת העירייה והסבה לה נזק כלכלי. בעת העברת המניות ציפו הצדדים לכך שהחברה תניב רווחים בשיעורים גבוהים, וכי עתיד להתקיים הליך היטל השבחה שהוועדה המקומית מעורבת בו. ממכלול זה עולה שמערכת היחסים האינטרסנטית בין בר ללגזיאל אינה חד-פעמית אלא מתמשכת על פני שנים רבות, ומכאן שסוגיית הסימולטניות אינה מערערת את החזקה לקיומו של קשר סיבתי בין המתת לבין פעולת עובד הציבור.

46. באשר למודעות הצדדים לקשר הסיבתי, על-פי הפסיקה קיימת חזקת מודעות במצב הדברים שלפנינו. בר היה מודע לקשר המקצועי בינו לבין לגזיאל, לאינטרסים של לגזיאל בפרויקט, להיקף הפרויקט ולעובדה כי הטיפול בו מצוי במסגרת תפקידו. לגזיאל היה מודע לתפקידו של בר כראש העירייה וכיו"ר הוועדה המקומית, וכן לאינטרסים שלו-עצמו כיזם ברמת גן בכלל, ובפרויקט מגדלי התמרים בפרט.

47. באשר לטענות המערערים בדבר נסיבות העברת המניות ליואב, טענה המשיבה כי בית המשפט קבע כממצא עובדתי, שמערכת היחסים בין בר ולגזיאל גלשה אמנם מעבר לקשר של ראש עיר ויזם, אולם אין מדובר בחברות אלא בידידות המונעת מאינטרס כלכלי; וכמו כן קבע כממצא עובדתי שיואב לא קיבל את המניות חלף שכר עבודה. מדובר בקביעות המעוגנות היטב בחומר הראיות, ואין עילה להתערב בהן.

פרשת אקו-פאוור: בין שוחד להפרת אמונים

48. בפרשת אקו-פאוור הואשם והורשע בר בעבירת מרמה והפרת אמונים. הפרת האמונים מתבטאת בכך שהיה שרוי במצב של ניגוד עניינים. על אף שניתן לראות את העברת המניות תמורת שווין הריאלי מבלי שנדרש להשקעה כספית בחברה, כטובת הנאה, לא הואשם בר בעבירת שוחד. ממילא, גם לגזיאל לא הואשם בעבירה פלילית בקשר לפרשה זו. לדברי המשיבה, הדבר נעוץ בהעדר תשתית ראייתית מספקת, לנוכח פטירתו של עו"ד עברון ז"ל.

49. להחלטה זו נפקות רבה, שכן מועד התגבשות העבירה לפי שתי החלופות הוא מועד שונה. עבירת השוחד מתגבשת בעת נתינת – וקבלת – טובת ההנאה. יש להוכיח כי טובת ההנאה ניתנה בעד פעולה באותה עת; וכן את המודעות של הנותן והמקבל לכך. לעומת זאת, עבירת הפרת האמונים המבוססת על קיומו של ניגוד עניינים, מתגבשת בעת שעובד הציבור מצוי בניגוד עניינים. העבירה מתגבשת אפוא בשלב שבו פועל עובד הציבור מתוך ניגוד עניינים, ובהשוואה לעבירת השוחד, שם מדובר בנקודת הזמן שבה מתקבלת טובת הנאה בעד פעולה הקשורה בתפקידו של עובד הציבור.

50. נמקד תשומת לבנו אפוא במועד שבו היה בר מצוי בניגוד עניינים: שלהי שנת 2002, עת אישרה הוועדה המקומית את שינוי התב"ע הראשון. באותה עת החזיק בר במניות חברת אקו פאוור, ובכך היה שותף עסקי של לגזיאל, אשר החזיק גם הוא במניות החברה. לטענת המשיבה, בכך נוצר ניגוד עניינים בין האינטרס הציבורי עליו מופקד בר כיו"ר הוועדה המקומית, ובין האינטרס שלו כאדם פרטי לקדם את ענייניו של שותפו העסקי. בר מצדו טוען, כי מדובר בניגוד עניינים שאינו חוצה את הרף הפלילי. הגיעה שעת ההכרעה.

51. עבירת המרמה והפרת האמונים, הקבועה בסעיף 284 לחוק, קובעת כי "עובד הציבור העושה במילוי תפקידו מעשה מרמה או הפרת אמונים הפוגע בציבור, אף אם לא היה במעשה משום עבירה אילו נעשה כנגד יחיד, דינו – מאסר שלוש שנים". הקושי הטמון

בעמימותה של עבירה זו ובהיותה 'עבירת-סל' הוא מן המפורסמות; ברם, בענייננו עסקינן בהפרת אמונים הנובעת מהימצאות במצב של ניגוד עניינים, סוגיה אשר נדונה לעומקה בדנ"פ 1397/03 מדינת ישראל נ' שבס, פ"ד נט(4) 385 (2004) (להלן: דנ"פ שבס), ומשכך נקודת המוצא לדיוננו תהא בדברים שנקבעו שם.

52. הדיון הנוסף בעניין שבס הוקדש "לבירור עיקריה ותחומי פרישתה של עבירת המירמה והפרת אמונים, במגמה לקבוע מבחן ברור ומדויק ככל הניתן ליסודותיה של העבירה" (שם, עמוד 400, בציטוט ההחלטה לקביעת דיון נוסף). הלכה למעשה, עסק הדיון הנוסף בהפרת אמונים מסוג אחד – זו הנובעת מהימצאות במצב של ניגוד עניינים. כפי שנאמר שם, לא כל ניגוד עניינים עולה כדי עבירה פלילית, ולעתים ריפויו של פגם זה צריך להתבצע בדרך המנהלית או המשמעתית; ניגוד עניינים העולה כדי עבירה פלילית של הפרת אמונים הוא "אותו ניגוד עניינים המביא לפגיעה מהותית באינטרס המוגן על-ידי האיסור הפלילי על הפרת אמונים" (שם, עמוד 416). האיסור הפלילי הקבוע בעבירה זו מגן על שלושה אינטרסים שונים. האינטרס המוגן הראשון הוא הבטחת אמון הציבור בעובדי הציבור, אמון החיוני לשמירה על קיומו של שלטון תקין. האינטרס המוגן השני הוא שמירה על טוהר המידות של עובדי הציבור. ערך זה נועד להבטיח התנהגות הוגנת וישרה של עובד הציבור. האינטרס המוגן השלישי הוא הבטחת תקינותה של פעולת המינהל, תוך הגשמתו של התפקיד הציבורי. הוא בא לוודא שעובדי הציבור יפעלו על-פי הדין ועל-פי הכללים שלפיהם מתנהל הליך קבלת ההחלטות של המינהל הציבורי.

53. בדנ"פ שבס נדונו גם אמות מידה לבחינת השאלה אם ניגוד העניינים מביא לפגיעה מהותית באינטרסים אלו. בפסק דין זה נדונו שלושה היבטים של ניגוד העניינים, שאינם בגדר רשימה סגורה וממצה של השיקולים: ראשית, עוצמת ניגוד העניינים: "לא הרי קירבת משפחה הדוקה ופעילה כהרי היכרות מזדמנת. לא הרי ניגוד עניינים המבוסס על קשר כספי אישי או על אינטרס כלכלי כהרי ניגוד עניינים המבוסס על קשר מוסדי" (שם, עמוד 419); שנית, מידת הסטייה מהשורה, אף שאין היא נדרשת כשלעצמה באופן הכרחי לשם חציית הרף הפלילי, משפיעה על היקף הפגיעה באינטרס המוגן; ושלישית, מעמדו של עובד הציבור והשפעת פעולותיו על עובדי ציבור אחרים ועל הציבור בכללותו.

54. כאן מקום להעיר כי אף שנקבע שהעבירה הפלילית מגינה על שלושת הערכים המוגנים הללו, וכי כל אחד מהם עומד בפני עצמו, הרי שלדידי ספק אם יש לראותם כשווי מעמד. העמדה לדין בגין הימצאות בניגוד עניינים אשר פגע אמנם באמון

הציבור במינהל הציבורי, אך מבלי שהדבר הוביל לפגיעה בפועל בתקינות המינהל ובטוהר מידותיו, עוררה ביקורת לא מועטה (ראו: דנ"פ שבס, עמודים 411-413 לחוות הדעת של הנשיא ברק, וחוות הדעת של השופטים חשין ומצא; מרדכי קרמניצר ואח' מרמה והפרת אמונים: בחינה ביקורתית והמלצות לשיפוט החקיקה 196 (2008) (להלן: מרמה והפרת אמונים); מירי גור אריה "פניקה מוסרית והשחיתות השלטונית: השתלטות העברה הפלילית של הפרת אמונים על התחום האתי והמשמעתי" משפט ועסקים יז 447 (2014)). אכן, יתכן שיש טעם ביצירת מדרג בין שלושת הערכים המוגנים. ברם, ספק אם מדובר בשאלה מעשית, וזאת משום שברגיל שלושת הערכים המוגנים שזורים זה בזה, ומעשה של הפרת אמונים יפגע בשלושתם יחד, אף אם בעוצמה משתנה. לדידי, קשה לחשוב על סיטואציה שבה ניגוד העניינים פוגע באופן מהותי באמון הציבור, מבלי שהיתה לו השלכה של ממש על תקינות פעילותו של עובד הציבור, ולו משום שבמצב כזה על עובד הציבור להימנע באופן יזום מניגוד העניינים שבו הוא מצוי, ולמצער לדווח עליו לגורמים הרלבנטיים. לשון אחר: בשל חשיבותו של אמון הציבור ברשות המינהלית, הרי שכאשר עובד ציבור מצוי בניגוד עניינים הפוגע במראית פני תקינות המינהל הציבורי, עצם העובדה שלא נקט אמצעים נדרשים כדי למנוע את ניגוד העניינים היא כשלעצמה פוגעת פגיעה מהותית בתקינות המינהל.

55. מכל מקום, נשוב לאמות המידה שנקבעו בדנ"פ שבס לבחינתה של השאלה אם ניגוד העניינים פוגע באופן מהותי בערכים המוגנים על-ידי העבירה: עוצמת ניגוד העניינים, מידת הסטייה מן השורה, ומעמדו של איש הציבור. כיצד יש ליישמם בענייננו?

56. באשר לעוצמת ניגוד העניינים, ברי כי מערכת הקשרים בין בר ולגזיאל כפי שנפרשה לפנינו איננה בגדר 'היכרות מזדמנת'; מדובר ביחסים אינטנסיביים, שראשיתם בקשרים מקצועיים סטנדרטיים שבין יזם לראש עיר, אך אחריתם ביחסים מיוחדים שהתפתחו בין השניים. גם לגרסת המערערים, לא נמנע בר מלבקש מלגזיאל שיסדר עבודה לבנו, דבר המלמד על טיב היחסים ביניהם; כפי שנקבע בנוגע לפרשת פראגון, לגזיאל לא היה היזם היחיד בעיר שבר פנה אליו בבקשה מעין זו. זאת ועוד, המערערים אף מבקשים, ועל כך להלן, שנקבע כי בין השניים קיימת מערכת יחסים חברית, שמחמתה יש להורות על זיכוים מעבירות שוחד. במצב דברים זה כשלעצמו, שבו לבר ולגזיאל קשרים הדוקים, היה בר מצוי בניגוד עניינים ברמה כזו המחייבת אותו לדווח על כך לגורמים הרלבנטיים.

57. אך בכך לא מתמצית מערכת הקשרים בין בר ולגזיאל, ולא על עצם ניגוד עניינים זה הואשם בר בעבירת הפרת אמונים; השניים הפכו לשותפים עסקיים ביום 29.1.2002, כאשר הועברו לבר מניות חברת אקו פאוור תמורת שוויין הריאלי. אין חולק כי לא קיים ניגוד עניינים בין תפקידו הציבורי של בר ובין האינטרסים שלו בחברת אקו פאוור; ניגוד העניינים הנטען הוא בין תפקידו הציבורי של בר ובין שאיפתו להיטיב עם שותף עסקי. לפיכך, על מנת לבחון את עוצמת ניגוד העניינים שנוצרה משותפות עסקית זו, יש לעמוד בקצרה על נסיבות היווצרותה, על מִשכה ועל טיבה.

58. באשר לנסיבות היווצרותה של השותפות, השאלה המרכזית היא מידת מעורבותו של לגזיאל ביצירתה של השותפות ובפעילותה של החברה. לשאלה זו משמעות משום שניתן ללמוד ממנה מהי מידת השאיפה של בר להיטיב לשותפו, אך דומני שהצדדים העניקו משקל יתר לשאלה זו. לו בעבירת שוחד עסקינן, השאלה אם לגזיאל יזם ודחף את העברת המניות היא שאלה קריטית; אך כאשר עסקינן בניגוד עניינים, עצם השותפות העסקית היא זו שיוצרת את ניגוד העניינים, ואילו היקף חלקו של לגזיאל ביצירתה הוא שאלה משנית. בעניין זה נקבע בהכרעת הדין כי לגזיאל היה המנוע מאחורי צירופו של בר לחברה, וכן כי הוא זה שניהל אותה. גרסתו של בר, לפיה עברון היה 'רוח החיה' מאחורי הדברים, נדונה בהכרעת הדין ונדחתה על סמך הודעותיהם של בר ולגזיאל במשטרה ועדויותיהם בבית המשפט. אכן, כטענתו של בר, התעלם בית המשפט המחוזי מהודעתו של ד"ר חנני במשטרה בעניין זה, שם עולה כי הוא סבור שעו"ד עברון הוא אשר יזם את צירופו של בר לחברה. ברם, מעיון בהודעה עולה כי דברים אלו נאמרו כהשערה בלבד, ולא מידיעה. סבורני, כי גם אם חלקו של לגזיאל בהבאתו של בר לחברה אינו בלעדי, וכי הדבר נעשה תוך שיתוף פעולה עם ד"ר חנני, שהסביר לו על המיזם, הרי שלא ניתן לומר שלגזיאל כלל לא היה מעורב בהבאתו של בר לחברה. בהיותה של שאלה זו, כאמור, שאלה משנית, הרי שאינני סבור שיש נפקות של ממש לקביעת ממצא עובדתי מדויק בעניין זה, ודי בכך שנקבע – וכדין נקבע – כי לגזיאל היה אחד הפעילים בהבאתו של בר לחברה.

59. לִמשכה של השותפות העסקית משמעות רבה לענייננו. שוב, לו היינו עוסקים בעבירת השוחד, די היה בקביעה כי בעת העברת המניות סברו הצדדים כי יש בכך משום טובת הנאה, אף אם קרס המיזם בסמוך לאחר מכן – ועל כך להלן, בעניין מד פטרוליום. ברם, כאשר עסקינן בקבלת החלטות מתוך ניגוד עניינים, השאלה הרלבנטית היא היקפו ועוצמתו של ניגוד העניינים בעת קבלת ההחלטות. משכך, ברי כי ההחלטות שהתקבלו בעניין פינוי המחסנים אינן נגועות בניגוד העניינים הנטען כאן, משום

שבאותה עת לא היתה קיימת שותפות עסקית בין בר ולגזיאל. הפעולות הראשונות של בר בעניין הפרויקט, שנעשו לאחר הקמת אקו פאוור, הן שינויי התב"ע; הראשון ביניהן ארע כמה חודשים לאחר התאגדותה של אקו פאוור. משקל רב יש לשאלה אם באותה עת עדיין היתה החברה פעילה, ואם עדיין קיוו בעלי מניותיה להפיק ממנה רווחים: אם התשובה על כך בחיוב, עוצמתו של ניגוד העניינים גבוהה, אך אם התשובה לכך בשלילה, עסקינן בניגוד עניינים בין התפקיד הציבורי, לבין שאיפה להיטיב עם שותף עסקי לשעבר – מצב שמטבעו מעורר חשש לניגוד עניינים בעוצמה נמוכה יותר.

60. בית המשפט המחוזי לא קבע בעניין זה ממצא עובדתי, והסתפק בכך שלא הוכח בפניו מתי סיימה החברה את פעולתה. נדמה, כי בית המשפט הסתפק בכך משום שסבר שדי בכך שבעת הקמתה של החברה, ציפו השותפים להפיק ממנה רווחים: "בזמן אמת, בעת הקמת החברה, השותפים ציפו שתניב רווחים גבוהים. וכבר בעת הזו לגזיאל היה מושקע בפרוייקט מגדלי התמרים ופעל לקדמו, בידיעתו של בר" (פסקה 430 להכרעת הדין). לגישתי, כאמור, השאלה אם בעת פעילותו של בר בעניין הפרויקט עדיין היתה החברה פעילה, היא שאלה רלבנטית ובעלת משקל כאשר עסקינן בסוגיית ניגוד העניינים. ברם, אף שבית המשפט המחוזי לא קבע בעניין זה ממצא עובדתי, הרי שמעיון בחומר הראיות עולה כי המשיבה הצליחה להראות כי החברה היתה פעילה במועד קבלת ההחלטות, לכל הפחות לעניין שינויי התב"ע, ואילו בר לא הצליח להביא תימוכין לגרסתו לפיה החברה חדלה מלפעול תוך חודשים בודדים.

61. הטענה לפיה מדובר במיזם שנחל כישלון מהיר נטענה מפיו של בר בעדותו בבית המשפט, שם ציין שהמיזם החזיק מעמד 'כמה חודשים' (עמודים 373-374 לפרוטוקול; פסקה 363 להכרעת הדין). ברם, ממסמכי החברה עולה כי באוגוסט 2002 הושקעו בחברה 59,500 ש"ח, ובאוקטובר 2003 הושקעו בה 42,000 ש"ח נוספים. עיון במסמכי החברה מעלה עוד, כי החברה עמדה בקשר של ממש עם משרד הפטנטים ששכרה, במהלך שנת 2003. די בנתונים אלו, שלא קיבלו מענה מפיו של בר, כדי לקבוע שהחברה היתה עדיין פעילה בעת שבר עסק בענייני התב"ע, ומכאן שבאותה עת היה מצוי בניגוד עניינים בין האינטרס הציבורי שעליו הופקד, ובין השאיפה לסייע לשותפו העסקי.

62. לבסוף, אין להתעלם מטיבה של השותפות העסקית. מצד אחד, בר היה שותף 'רדום' בחברה; הוא רכש מניות בסכום זניח, ולא נדרש עוד להשקיע בחברה. אף אם היה שותף לדיונים שונים בתחילת דרכה, הרי שבהמשך, התעניינותו בפעילות החברה הלכה ופחתה. מכאן, טוען בר שאין לייחס לשותפות עסקית זו משמעות גבוהה, וכי

האינטרס להיטיב עם שותף עסקי במסגרתה של שותפות כזו הוא מזערי; ובוודאי שאין מדובר בניגוד עניינים החוצה את הרף הפלילי. ברם, למטבע זו יש צד שני. היותו של בר שותף 'רדום' משמעה, שהחברה הסכימה לכך שבר יהנה מפירותיה של ההשקעה מבלי שהוא צריך להשקיע בעצמו; לזכות ברווח מבלי לשאת בסיכון. מדובר בהטבה של ממש, שניתן היה לראותה כטובת הנאה אשר בנסיבות ראייתיות אחרות יכולה גם לבסס אישום בשוחד, ולא 'רק' בהפרת אמונים. בענייננו נמנעה המשיבה מכך, לטענתה בשל קשיים ראייתיים; אך הדבר מעצים באופן ניכר את עוצמתו של ניגוד העניינים. יתרה מכך, מקובלת עלי עמדתו של בית המשפט המחוזי לפיה בנסיבות אלו, עצם רכישת המניות תוך ויתור יתר בעלי המניות על השקעה בחברה, כאשר מדובר בחברה שאחד הגורמים הדומיננטיים בהקמתה וניהולה הוא יזם הבונה בעיר, היא כשלעצמה עלולה לעלות כדי הפרת אמונים, משום שהיא יוצרת קשר של חובה והכרת תודה כלפי אותו יזם. אין צורך לקבוע מסמרות בעניין זה, שבר לא הואשם בו, אולם ודאי שעובדה זו מעצימה עד מאד את ניגוד העניינים שבו היה בר שרוי. עוד אעיר כי במצב דברים זה פוחתת חשיבות השאלה אם בעת קבלת ההחלטות עדיין היתה החברה פעילה, משום שגם אם פעילותה הופסקה, עדיין 'חייב' בר ללגזיאל על שהכניס אותו לשותפות, הלכה למעשה, בחינם.

63. עד כה הארכתי לדון בעוצמת ניגוד העניינים שבר היה מצוי בו, והגעתי לכלל מסקנה כי בעת הדיון בשינויי התב"ע היה בר מצוי בניגוד עניינים חריף, שכן על פני הדברים עולה שהחברה עדיין היתה פעילה, ותנאי השותפות העסקית בין בר ולגזיאל היו מיטיבים ביותר עם בר, כך שהיתה לו שאיפה להיטיב חזרה לשותפו העסקי. האם ניגוד עניינים זה גרם לבר לסטות מן השורה?

64. סטייה מן השורה בעקבות הימצאות בניגוד עניינים יכולה להתרחש במנעד רחב של מצבים, ובהיקפים שונים. "לא הרי סטייה חמורה מהשורה כהרי סטייה קלה מהשורה; לא הרי סטייה נמשכת כהרי סטייה חד-פעמית" (דנ"פ שבס, עמוד 420). על כך יש להוסיף: לא הרי סטייה ממסגרת סמכותו של עובד הציבור, לסטייה הנעשית במסגרת סמכותו; לא הרי סטייה מטריאלית מן השורה, כסטייה פרוצדורלית ממנה (השוו: ע"פ 5496/14 רבין נ' מדינת ישראל, חוות דעתו של השופט נ' הנדל, לעניין שוחד הנעה (29.12.2015); מרמה והפרת אמונים, עמודים 253-267). כאשר שולחנו של עובד ציבור עמוס בתיקים, מתן תשומת לב מיוחדת לאחד מהם – והכל כדת וכדין, הן בתוכן הן בפרוצדורה – יכול גם הוא להחשב לסטייה מן השורה, אף אם קלה יותר. בענייננו-שלנו, נקבע אמנם כי כל פעולותיו של בר נעשו במסגרת סמכותו. במובן זה, אכן אין מדובר כאן בסטייה חריפה מן השורה (וכזכור, סטייה כאמור מן השורה אינה

תנאי הכרחי להתגבשות העבירה שבה עסקינן). אולם נדמה כי מורגשת היטב הסטייה מן השורה, וזאת בשלושה היבטים שונים. ראשית, בעצם מעורבותו של ראש העיר בקידום הפרויקט, וברצונו העז לדאוג לכך; פקידי עירייה שונים העידו, בהקשרים שונים, על כך שבר הביע התעניינות חריגה והפעיל לחץ מיוחד לקידום הטיפול בענייני הפרויקט במהירות האפשרית (ראו פסקה 413 להכרעת הדין, לעניין שינויי התב"ע; פסקה 420 לעניין זירוז מינוי שמאי מכריע; פסקה 422, לעניין ההחלטה שלא לערער על השומה). בעניין זה מקובלת עלי אמנם טענתו של בר, לפיה זו היתה גישתו הכללית לעניין קידום פרויקטים בעיר; אולם אף אם ניתן להצביע על כך שבר היה להוט לקדם פרויקטים באופן כללי, יחסו לפרויקט זה באופן מיוחד ניכר מכמה פעולות ספציפיות, כגון דחיית טיעוניו של יו"ר הוועדה המחוזית בשל שיהוי, אירוע שהעיד עליו מהנדס העיר כארוע חריג, וכן פנייה ישירה לגורמים המקצועיים להתפשר בעניין השטח הציבורי; ומהנדס העיר אף העיד כי באופן כללי "מבחינת קצב הטיפול היה שוני בין תכנית זו לאחרות. היא נקבעה כתכנית חשובה לכן פעלנו בה באינטנסיביות יותר" (עמוד 223 לפרוטוקול). שנית, באה לידי ביטוי הסטייה מן השורה בכך שנקבע כי ההחלטות שהתקבלו, אף אם בסמכות, היטיבו בסופו של דבר עם היזמים והיו מנוגדות לאינטרס של העיר. זאת, הן ביחס לכך שהפרויקט אינו מתאים לסביבה התכנונית שבה הוא הוקם, הן בנוגע לוויתור על זכויות כספיות וקנייניות של העירייה במגרש (ראו פסקאות 413-412 ופסקה 424 להכרעת הדין). שלישית, הדבר בא לידי ביטוי בכך שההחלטות לעניין השמאות המכרעת נעשו בניגוד לעמדת גורמי המקצוע. אף אם לבר סמכות לעשות כן, ואף אם חלק מגורמי המקצוע ציינו שיש פנים לכאן ולכאן, בסופו של דבר העדיף בר לוותר על סכומי כסף ניכרים רק כדי שהעניין לא 'יתקע' בבית המשפט, וזאת בניגוד לעמדת כלל גורמי המקצוע בעירייה (שם, פסקה 422). דומני כי מכלול זה מצביע על סטייה ממשית מן השורה, אף אם לא מהחמורות שידענו.

65. ולבסוף, לעניין מעמדו של בר כעובד ציבור. על מעמדו הרם של בר אין צורך להכביר במילים; מדובר בראש המערכת המוניציפלית בעיר רמת גן, אשר ניהל אותה ביד רמה במשך שנים רבות. היזמים הבונים בעיר תלויים בהחלטותיו, ואופן ההתנהלות שלו מחלחל כלפי מטה, אל כל שדרת הניהול של העירייה. כאשר ראש העירייה מקבל החלטות תוך כדי שהוא מצוי בניגוד עניינים, הריהו מקרין כלפי חוץ וכלפי פנים כי העירייה פועלת ללא יושרה ציבורית. יפים בהקשר זה דבריו של הנשיא ברק בדנ"פ שבס:

> "אכן, עובד מדינה בכיר משמש דוגמה לכפופים לו. מעמדו הציבורי מאפשר לו להקרין כלפי הציבור הרחב הגינות, אמון, יושר ויושרה. כאשר עובד ציבור זה מצוי בניגוד

> עניינים הוא מקרין כלפי הכפופים לו וכלפי הציבור כולו את כישלונה של המערכת הציבורית, את שבירתם של הכלים הממלכתיים. כאשר ניגוד העניינים כולל בחובו היבט כספי, עובד הציבור מקרין את הקשר בין הון לשלטון. כל אלה מבססים פגיעה מהותית באמון הציבור בעובדי הציבור, פגיעה מהותית בטוהר המידות ופגיעה מהותית בתקינות המינהל" (שם, **עמוד 421**).

66. שקלול כל אלו: עוצמת ניגוד העניינים שבר היה מצוי בו היתה גבוהה למדי, בהתחשב בעובדה שבעת קבלת ההחלטות, למצער לעניין התב"ע, היה שותף עסקי פעיל בחברה שנוהלה על-ידי לגזיאל, וכן משום שאופיה של שותפות זו היטיב עמו עד מאד. לקבלת ההחלטות נלווית סטייה מסוימת מן השורה, המתבטאת במעורבותו של ראש העיר, ובהעדפה מסוימת של האינטרסים של היזמים, אף אם הדבר נעשה בתחום סמכותו. בר עמד בראש הפירמידה של השלטון המקומי ברמת גן, וניהל את העירייה ביד רמה. לאור מכלול כל הנסיבות הללו ניתן לקבוע כי אין לפנינו מקרה-גבול שבו מתעורר ספק אם ראוי להרשיע את בר בעבירת הפרת אמונים, אלא בהתנהלות אשר מתחילתה ועד סופה נגועה בהפרת האמון שנתן הציבור בבר, כשלוחו בניהול העירייה ובקידום האינטרסים של הציבור כולו. אזכיר, כי לדידי עצם יחסי הקרבה בין בר ולגזיאל העמידו את בר במצב של ניגוד עניינים, אף אם איננו פלילי; על אחת כמה וכמה לאחר שרכש את מניות חברת אקו פאוור, אשר להשקפתו של בית המשפט המחוזי – אליה הצטרפתי – היה מעשה זה כשלעצמו יכול להחשב כמעשה של הפרת אמונים, ללא קשר להשלכותיו. עיסוקו של בר בפרויקט באופן מתמשך, לאחר שהפך לשותף עסקי של לגזיאל, ללא דיווח על כך לגורמים הרלבנטיים, עולה כדי הפרת אמונים.

67. נותר לדון בסוגיית היסוד הנפשי של בר. בדנ"פ שבס נקבע כי לצורך הרשעה בהפרת אמונים די בכך שעובד הציבור מודע להיבטים העובדתיים של העבירה, ואין הוא צריך ברובד נוסף של מחשבה פלילית:

> "המחשבה הפלילית הנדרשת בעבירה של הפרת אמונים – ככל שהדבר נוגע לפרט העובדתי של מעשה "הפרת אמונים הפוגע בציבור" – הינה זו של מודעות. הדרישה הינה כי לעושה יהא יחס סובייקטיבי-הכרתי לטיב המעשה. נדרש יחס נפשי לטיב הפיזי של ההתנהגות. לא נדרש כי העושה יהא מודע לכך כי מעשהו מהווה "הפרת אמונים", או כי מעשהו פוגע בערכים שהאיסור הפלילי נועד להגן עליהם. לא נדרש שעובד הציבור יהיה מודע לערכים אלה. די בכך שהוא מודע ליסודות העובדתיים-פיזיים המבססים הפרת אמונים זו. אין צורך בכך שמודעותו זו תתפשט גם להערכתם הנורמטיבית של היסודות העובדתיים" (שם, **בעמוד 422; ההפניות הושמטו – נ' ס'**).

כפי שהטעים השופט חשין בחוות דעתו בדנ"פ שבס, מסקנה זו מתבקשת מן הצמצום בהגדרת היסוד העובדתי של העבירה. משנקבע שיש להטיל אחריות פלילית רק על פעולה בניגוד עניינים הפוגעת פגיעה מהותית בערכים המוגנים על-ידי האיסור, ממילא די בעצם המודעות לקיום יסודותיה העובדתיים: "מתוך שמצמצמים אנו את העבירה של הפרת חובת אמונים אך לפגיעה מהותית בטוהר המידות ובתקינות פעילותו של המינהל הציבורי, הנחת היסוד היא שעובד הציבור היה מודע לעובדה שעובר הוא על לאו שבחוק" (שם, בעמוד 445).

68. בעניינו-שלנו, קבע בית המשפט המחוזי כי בר היה מודע לשותפות העסקית בינו ובין לגזיאל, וכן לעובדה שלגזיאל הוא בעל אינטרסים בפרויקט. למעלה מן הצורך נקבע כי הוכח שבר ידע שיש בשותפות עסקית בין ראש עיר ובין יזם הבונה בעיר פסול מוסרי. בר מבקש לערער על קביעה זו, תוך שהוא טוען כי לא היתה לו כלל מודעות לשותפות העסקית, בשל חלקו השולי לטענתו של לגזיאל ביצירתה ובניהולה, בשל חלקו השולי שלו בשותפות, ובשל כך שהתקווה להשאת רווחים מהשותפות נגוזה עד מהרה. באשר לטענות אלו, הרי שמדובר בטענות עובדתיות בעיקרן שהתייחסתי אליהן – ודחיתי אותן – לעיל, תוך בירור עוצמתו של ניגוד העניינים. לפי התשתית העובדתית שנקבעה בהכרעת הדין, ואשר לא ראיתי לנכון להתערב בה, לגזיאל היה לכל הפחות אחד האנשים המרכזיים שהשפיעו על בר להיכנס לשותפות, וניהל את ענייניה; ובמועד קבלת ההחלטות בעניין התב"ע, טרם נגוזה התקווה להשאת רווחים ממנה. ממילא, קשה להלום את הטענה שבר 'שכח' מכל העניין כאשר עסק בענייני הפרויקט, ולא היה מודע באותה העת לשותפות.

69. ואולם, לעניין היסוד הנפשי טוען בר טענה נוספת: את העברת המניות ביצע עו"ד עברון, אשר היה מודע לענייני של לגזיאל בפרויקט. בר הסתמך על שיקול דעתו המקצועי של עו"ד עברון ולכן יש לקבוע כי לא היה מודע להימצאותו במצב של ניגוד עניינים. אעיר, כי במסגרת ההליך בבית המשפט המחוזי טען בר כי הסתמכותו על עו"ד עברון גם מקימה עבורו הגנה פלילית לפי סעיף 34יט לחוק (טעות במצב המשפטי); בערעור שלפנינו לא נטענת עוד טענה זו, ובר מתמקד בטענה שיש לקבוע, בשל הסתמכות זו, כי לא היה לו היסוד הנפשי הדרוש לשם הרשעה בעבירה, וכן כי הדבר מהווה שיקול נוסף לכך שאין מדובר בניגוד עניינים מן הסוג החמור, העולה כדי הפרת אמונים.

70. אין בידי לקבל טענה זו. כזכור, היסוד הנפשי הדרוש לשם הרשעה בעבירת הפרת אמונים הוא של מודעות ליסודות העובדתיים של העבירה. בהתאם לתשתית העובדתית שנקבעה, בר אכן היה מודע הן לשותפות העסקית במסגרת חברת אקו פאוור, הן לחלקו ולעניינו של לגזיאל בפרויקט. אין הוא צריך להיות מודע לכך שמחמת נתונים אלו הוא מצוי בניגוד עניינים חריף. אולם גם אם הדבר היה נדרש, סבורני כי ההסתמכות הנטענת של בר על עו"ד עברון כמוה כעצימת עיניים. עו"ד עברון לא נשאל על-ידי בר אם יש בשותפות בעיה כלשהי, ואם עליו לדווח על כך למאן דהוא. הכתובת הטבעית לשם כך – היועץ המשפטי של העירייה או חברי הוועדות לתכנון ובנייה – לא נשאלו על כך אף הם. יש יותר מהיתממות בטענה לפיה שתיקתו של עו"ד עברון והעדר התייחסותו לקיומו האפשרי של ניגוד עניינים, לימדה את בר כי התנהלותו כשרה. מעובד הציבור, קל וחומר כאשר עסקינן בראש מערכת ציבורית גדולה, נדרשת אחריות אישית לבירור המותר והאסור לו; 'הקטנת ראש', כפי שנטען כאן, כמוה כעצימת עיניים מפני קיומו של ניגוד העניינים, על כל המשתמע מכך.

71. סוף דבר: צבי בר היה שרוי בניגוד עניינים בעוצמה גבוהה, בהיותו שותף עסקי של שאול לגזיאל לאורך זמן, ובד בבד אחראי על החלטות שונות הנוגעות לפרויקט שהוא מקדם בעיר. בר לא עשה דבר כדי לרפא את ניגוד העניינים שבו היה נתון, ומהחלטותיו עולה כי דאג לקידומו של הפרויקט מעבר לשורת ההתנהלות הרגילה. בר אף היה מודע לניגוד העניינים שבו היה נתון. בשים לב גם למעמדו הרם של בר בהיררכיה הציבורית, עולה התנהגותו כדי הפרת אמונים. בשל כך, אציע לדחות את הערעור על הרשעתו של בר בעבירת הפרת אמונים בפרשת מגדלי התמרים, ולהותיר את ההרשעה על כנה.

עבירת השוחד – מד פטרוליום

72. ניתן לחלק את טענות המערערים לעניין הרשעתם בעבירת השוחד לשניים: טענות בעניין נסיבות העברת המניות ליואב בר, וטענות לעניין קיומה של חזקה בדבר קיום קשר סיבתי בין המתת לפעולת עובד הציבור, וכן בדבר מודעות לכך, בנדון שלפנינו.

73. באשר לנסיבות העברת המניות, בית המשפט המחוזי דחה את טענת המערערים לפיה ניתנו המניות בשל קשר חברי וכשכר עבור עבודתו בחברה. טענות אלו נדחו על בסיס קביעות עובדתיות, לפיהן הקשר בין בר ולגזיאל אמנם התפתח לכדי קשר אישי,

אך היה מבוסס על אינטרסים כלכליים ולא על חברות; וכי ההסבר בדבר הענקת המניות כשכר הוא בלתי סביר, משום שהגרסה בדבר כישוריו של יואב היא גרסה כבושה; משום שרק לגזיאל העביר לו מניות, ולא ד"ר חנני, כפי שהיה מצופה; ומשום שאין כל אינדיקציה לעבודה של יואב בחברה. עיינתי בטענות המערערים לעניין קביעות אלו, ולא מצאתי עילה להתערב בהן.

74. אכן, יחסי חברות עשויים לספק הסבר חלופי אחר למתן טובת הנאה לעובד ציבור, אך לשם כך יש לבסס קיומם של יחסי חברות הדוקים דיים, שלאורם ניתן יהיה להסביר את מתן טובת ההנאה, בנסיבותיה – ובלבד שזו תהיה "קטנת ערך וסבירה בנסיבות העניין" (השוו ע"פ 8080/12 מדינת ישראל נ' אולמרט, פסקה 103 לחוות דעתו של השופט פוגלמן (28.9.2016)). מדובר בשאלה עובדתית בעיקרה, המבוססת על ההתרשמות ממערכת היחסים שבין הצדדים. בית המשפט המחוזי קבע בהכרעת הדין כי "היחסים בין הנאשמים (בר ולגזיאל – נ' ס') גלשו מעבר לקשר שבין ראש עיר ויזם בעירו. לגזיאל היה מודע לכוחו והשפעתו של בר ודאג לטפח את היחסים עמו לצורך קידום האינטרסים שלו ברמת גן. ויודגש, לא מדובר בחברות אמיצה אלא בידידות שהמניע לה – אינטרס כלכלי" (פסקה 21 להכרעת הדין). המערערים לא הצביעו על נימוק כלשהו לסטות מקביעה עובדתית זו. בהינתן תשתית עובדתית זו, קשה לתרץ מתן מניות לבנו של בר על רקע 'יחסי חברות' כשלעצמם. היחסים בין בר ולגזיאל היו יחסים עסקיים-כלכליים. במסגרתם של יחסים כאלו אין נותנים מתנות-חינם בסדר גודל שכזה; הסבר שכזה למתן המניות אינו סביר, ואינו מתיישב עם השכל הישר וניסיון החיים.

75. ואולם, טוענים המערערים כי לא יחסי החברות כשלעצמם הביאו את לגזיאל להעניק ליואב את המניות; יחסי חברות אלו הובילו אותו להעסיק את יואב, וזאת בתמורה למניות. ברם, גם גרסה עובדתית זו נדחתה על-ידי בית המשפט המחוזי, ונימוקיו עמו. המערערים אמנם הצביעו על כך שניצניה של גרסה זו מצויים כבר בהודעות למשטרה של ד"ר חנני, של יואב ושל לגזיאל, אולם העיון בהודעות אלו מלמד על כך שחנני למעשה לא פגש מעולם את יואב, ולגזיאל לא זכר במדויק כיצד השתרבב יואב לחברה. שניהם לא זכרו מהם כישוריו של יואב, ועל איזה רקע (מלבד הרקע האישי) התקבל לעבוד כמנהל בחברה. בעדותו בבית המשפט העלה לגזיאל לראשונה את הטענה כי ליואב היו כישורי שיווק המתאימים לתפקיד; מכאן, שבצדק קבע בית המשפט כי הגרסה – כגרסה אחידה, שלמה והגיונית – הועלתה רק בשלב מאוחר של המשפט. גרסה זו אינה סבירה גם לגופה, לנוכח העובדה שאין זה סביר שחברה תשכור עובד לשירותיה – אף אם בתמורה למניות – כאשר מניות אלו יוצאות מכיסו של אחד השותפים בלבד; וכן, לנוכח העובדה שלמרות שהחברה היתה פעילה

כשלושה חודשים, אין ולו אסמכתא אחת לפועלו של יואב בחברה, אף שנשכר לפי הנטען להיות אחראי על תחום השיווק.

76. אינני מקבל את טענת המערערים בהקשר זה, כביכול הורשעו רק בשל 'תמיהות' בעלמא שהעלה בית המשפט בנוגע לגרסתם, וזאת בניגוד לכללי ההוכחה בדין הפלילי. הראיות הנסיבתיות שלפנינו מצביעות במובהק על טובת הנאה שהועברה ליואב, ללא סיבה נראית לעין. במצב דברים זה, נדרש לספק הסבר סביר חלופי לראיות הנסיבתיות; אולם על אפשרות חלופית זו "להיות מהותית ולא זניחה, צריך שתהיה לה אחיזה סבירה בחומר הראיות, ועליה לעמוד במבחני השכל הישר וניסיון החיים" (ע"פ 6392/13 מדינת ישראל נ' קריאף, פסקה 100 לחוות דעתי (21.1.2015)). כאשר הגרסה החלופית להעברת המניות ליואב מעלה תמיהות של ממש, וכאשר היא אינה מתיישבת עם השכל הישר, אין מנוס מלקבוע שהמניות הועברו כטובת הנאה, ללא כל תמורה נראית לעין.

77. מכאן יש לעבור לסוג השני של טענות המערערים, באשר להוכחת יסוד ה'בעד' ולהוכחת היסוד הנפשי של עבירת השוחד בענייננו. בית המשפט המחוזי קבע כי סמיכות הזמנים שבין חתימת יפוי הכוח להעברת המניות (בחודש דצמבר 2003) ובין אישור התיקון השני לתב"ע (ביום 6.11.2003) ואישור ההסכם בעניין הספריה (בחודש נובמבר 2003) קושרת בין הדברים, ומקימה חזקה שבעובדה כי לגזיאל העניק לבר טובת הנאה תמורת פעולה הקשורה בתפקידו. עוד קבע בית המשפט כי בר היה מודע להעברת המניות לבנו, וכן לתפקידו של לגזיאל בקידום הפרויקט. כמו כן, לגזיאל היה מודע לתפקידו של בר וליכולתו לקדם את הפרויקט. משכך, הוכח יסוד ה'בעד' והיסוד הנפשי הדרוש לשם הרשעה. המערערים משיגים על קביעות אלו. לטענתם, משהועבר השוחד לאחר עיקר פעילותו של בר בנוגע לפרויקט, ומשלא נקבע כי היתה סטייה משמעותית מן השורה במסגרת פעולות אלו, הרי שמבחינה ראייתית לא הוכחו כדבעי יסודות העבירה הנ"ל.

78. אין בידי לקבל טענות אלו. כידוע, עבירת השוחד נעשית מטבעה במחשכים, ולעתים מקשה הדבר על הוכחה ישירה ליסוד מיסודות העבירה, ובמיוחד לכך שטובת ההנאה ניתנה בעד פעולת עובד הציבור, כמו גם למודעות ליסוד זה. לרוב, מתבססת הרשעה בעבירת השוחד על הסקת מסקנה זו מנסיבות מתן טובת ההנאה. פסיקתנו אף הכירה בחזקה עובדתית כפולה – הן באשר ליסוד ה'בעד', הן באשר למודעות לו – לפיה עצם מתן טובת הנאה לעובד ציבור מאדם הנמצא עמו בקשר רשמי, נעשית בשל תפקידו ובעד פעולה הקשורה לתפקיד זה. חזקה זו, הנובעת מניסיון החיים, קובעת "כי

מתת לעובד הציבור מאת אדם הנמצא עמו בקשר רשמי, ניתנת בעד פעולה הקשורה לתפקידו. מכאן נובעת גם חזקה שבעובדה (הניתנת, כמובן, לסתירה) כי עובד הציבור הלוקח מתת כזאת מודע לכך שהמתת ניתנת לו בעד פעולה הקשורה בתפקידו" (ע"פ 1877/99 מדינת ישראל נ' בן עטר, פ"ד נג(4) 695, 710-711 (1999) (להלן: עניין בן עטר)).

79. החזקה ניתנת כמובן לסתירה; סתירתה תלויה בקיומו של הסבר חלופי למתן טובת ההנאה. כאמור לעיל, ההסברים החלופיים שהציגו המערערים נדחו, כעניין עובדתי. אינני רואה הסבר נוסף להעברת המניות, המעורר ספק סביר בתחולתה של החזקה. הטענה לפיה כעיקרון וככלל גורף, כאשר טובת ההנאה ניתנה אחרי פעולת עובד הציבור הנטענת חזקה זו נסתרת, אינה מקובלת עלי. יתכן שבמצב כזה יקל ליתן הסבר חלופי למתן טובת ההנאה, אך הסבר כזה צריך שיינתן, וצריך שיהיה סביר ומעוגן בחומר הראיות. כזאת לא עשו המערערים, משנדחתה גרסתם לפיה המניות הועברו כתשלום שכר ליואב ועל רקע החברות בין בר ובין לגזיאל. נסיבות העניין וסמיכות הזמנים בין הטיפול בתב"ע להעברת המניות, מלמדים על כך שחזקה זו נותרה על כנה.

80. לבסוף, אתייחס לטענה אחת שהועלתה בערעורו של לגזיאל בנוגע למדרג שנוצר בין שלושה אישומים שונים בפרשה זו, שיש דמיון מסוים ביניהם: בפרשת פראגון נקבע כי בר היה מצוי בניגוד עניינים, אך זוכה בשל זוטי דברים; בפרשת אקו פאוור נקבע כי בר היה מצוי בניגוד עניינים, והורשע; ובפרשת מד פטרוליום הואשמו הן בר הן לגזיאל בעבירת השוחד, והורשעו. מה טעם יש להבחין בין המקרים?

81. קיים קשר הדוק בין עבירת השוחד לעבירת הפרת האמונים בגין ניגוד עניינים: "מעשה שוחד הוא במהותו פעולה במצב של ניגוד עניינים" (עניין בן עטר, עמוד 713), אלא שמעבר להימצאות במצב של ניגוד עניינים, עבירת השוחד עוסקת ביצירה מכוונת של ניגוד עניינים על-ידי נותן השוחד, ובמודעות של המקבל. זהו הפער שבין ניגוד עניינים 'רגיל', שיכול לעלות כדי הפרת אמונים, ובין שוחד. בכל שלוש הפרשיות ניתנה לבר טובת הנאה מסוימת – סידור עבודה לבנו בחברת פראגון, העברת מניות לבר בחברת אקו פאוור, והעברת מניות לבנו בחברת מד פטרוליום. מבחינת היסוד העובדתי של מתן 'שוחד', במובנו כ"שווה כסף, שירות או טובת הנאה אחרת" (סעיף 293(1) לחוק העונשין), הרי שבכל שלוש הפרשיות מתקיים יסוד עובדתי זה; ברם, השאלה אם מתן טובת ההנאה עולה כדי עבירת השוחד תלויה בהוכחת כוונתו של הנותן, כי מתן טובת ההנאה יהא בעד פעולה הקשורה בתפקידו, וכן במודעות המקבל

לכוונה. כאמור, קיימת חזקה עובדתית כי מתן טובת הנאה לעובד ציבור אינה נעשית בחינם, אלא לצורך השפעה על פעולותיו, אולם חזקה זו נלמדת מניסיון החיים והיא כמובן ניתנת לסתירה. בעוד שבעניין מד פטרוליום סמיכות הזמנים בין העברת המניות לקבלת ההחלטות, כמו גם טיב העברת המניות שלא ניתן לו הסבר סביר, מקימים חזקה זו, הרי שהדבר כלל אינו בטוח כאשר עסקינן בעניין פראגון ובעניין אקו פאוור. בשתי פרשיות אלו סברה המשיבה שלא ניתן להגיע ממכלול הראיות הנסיבתיות למסקנה סבירה אחת ויחידה, לפיה ניגוד העניינים נוצר בצורה מכוונת על-ידי לגזיאל, וכי בר היה מודע לכוונה זו. משכך, החליטה שאין מקום להעמידם לדין בגין עבירת השוחד, ולהסתפק באישום של הפרת אמונים כלפי בר, שכן מכל מקום הוא היה מצוי בניגוד עניינים. בית המשפט המחוזי הבחין בין חומרת ניגוד העניינים שבפרשת פראגון ובין חומרת ניגוד העניינים שבפרשת אקו פאוור; משלא ערערה המדינה על הזיכוי בפרשת פראגון, אין לנו צורך להידרש לשאלה אם מוצדק היה לזכותו מאישום זה. בנוגע לפרשת אקו פאוור, כאמור לעיל, דעתי היא כי דין ההרשעה לעמוד על כנה.

לסיכום האישום השני

82. את רכיבי עבירת הפרת האמונים ועבירת השוחד שבהן הורשעו בר וגלזיאל, פרטנו לפרוטות: עוצמת ניגוד העניינים; משכו, היקפו ואופיו; טובת ההנאה שקיבל בר; כוונת לגזיאל בנתינתה; המודעות של שניהם לכל אלו. אחרי העיון בפרטים, אין לשכוח את הכלל, התמונה העגומה הניבטת אלינו: צבי בר, ראש עירייה דומיננטי, פעיל ונמרץ לטובת תושבי עירו לאורך שנים רבות, מטפל בפרויקט שללגזיאל עניין רב בו. הטיפול נוטה חסד, בלשון המעטה, ליזמים המקדמים את הפרויקט; למשך תקופת זמן משמעותית, בר שותף עסקי של לגזיאל – שותפות המצויה על סיפה של עברת השוחד, בהיותה מעין טובת הנאה הניתנת חינם; ובנו מקבל אף הוא שותפות בחברה בעלת אופי יזמי, הפעם אף ללא תמורה כלשהי. היחסים שנרקמו בין בר ולגזיאל פגעו פגיעה אנושה בטוהר המידות של השירות הציבורי; כפי שקבענו, הם חצו את הרף הפלילי. ההתבוננות ממעוף הציבור אינה תחליף לעיון המדוקדק ביסודות העברה, אך אין לשכוח אותה בבואנו לסכם את שראינו, לזכור ולהזכיר, מהם מעשים של פקיד ציבור, שכמותם לא יֵעשו.

83. סוף דבר: אציע לחברי לדחות את ערעורם של בר ושל לגזיאל על כלל רכיבי הכרעת הדין בנוגע לאישום השני, פרשת מגדלי התמרים.

ש ו פ ט

השופט ע' פוגלמן:

אני מסכים.

ש ו פ ט

השופט י' עמית:

אני מסכים.

ש ו פ ט

## האישום השלישי

השופט י' עמית:

1. במסגרת האישום השלישי מיוחסת לצבי בר עבירה של לקיחת שוחד ולחיים גייר עבירה של מתן שוחד, ולצידן עבירות נוספות. הדיון בערעורים הנוגעים לאישום זה ייפתח בבירור עבירת השוחד, העומדת במוקד האישום, ובהמשך נדון בערעורים על הרשעותיהם של בר וגייר (להלן בפרק זה: המערערים) בעבירות של הלבנת הון ושיבוש מהלכי משפט.

לשלמות התמונה יצויין כי בשל החפיפה לעבירת השוחד, זוכה בר מן האישום בעבירה של הפרת אמונים. כמו כן זוכה בר מעבירה של הפרת אמונים שיוחסה לו בקשר לפרוייקט אנדרומדה.

הנפשות הפועלות

(-) צבי בר: כזכור, בתקופה הרלוונטית לענייננו בר היה ראש העיר רמת גן וכיהן כיו"ר הוועדה המקומית לתכנון ולבניה.

(-) חיים גייר: איש עסקים בעל נכסים רבים, מצוי בקשרי ידידות ממושכים עם בר.

(-) יוסף קרייתי: בעליה של חברת "נפוליאון" חברה להשקעות ופתוח בע"מ, שהחזיקה בבעלותה קרקע במקום הידוע כ"הר נפוליאון" ברמת-גן. בין השנים 1987-2003 ניסה קרייתי לקבל היתר בניה בהר נפוליאון או לחלופין להגיע להסכם להחלפת קרקעות עם העירייה, אך לשווא.

אבני הבניין מהן מורכב האישום בשוחד

(-) הסכם ההלוואה: הסכם מיום 8.9.2003, ולפיו גייר, באמצעות חברת אילן גת שירותים בע"מ, העניק לבר הלוואה בסך 100,000 דולר. מועד פירעון ההלוואה נקבע ליום 10.9.2004 ושיעור הריבית השנתית הועמד על 6%, כאשר הימנעות מהחזר ההלוואה במועד תגרור ריבית פיגורים שנתית בשיעור 12% (ת/99).

(-) פרוייקט נפוליאון או הפרוייקט: תכנית בניין עיר (תב"ע) שלפיה חברת נפוליאון תעביר את המקרקעין שבבעלותה לעיריית רמת-גן בתמורה למגרש אחר בעיר שבו ניתן יהיה לבנות מגדל מגורים.

(-) הסכם קרייתי: הסכם שנחתם ביום 28.3.2004, ולפיו קרייתי, באמצעות חברת נפוליאון, יעביר לגייר, באמצעות חברת פרנו השקעות בע"מ, סכום של 250,000 דולר בתוספת מע"מ, וזאת בתנאי שהוועדה המחוזית תאשר את פרוייקט נפוליאון בתוך מסגרת הזמנים שנקבעה בהסכם (ת/104). ביום 20.2.2005, נחתמה תוספת להסכם, שבמסגרתה הוארך המועד לאישור הפרוייקט עד ליום 30.6.2008 (ת/106).

2. במבט כולל, התיזה המרשיעה קלה לתיאור ולהבנה כבר בשלב זה: גייר העניק לבר הלוואה על סך 100,000 דולר ונמנע מלדרוש את הכסף בחזרה, כאשר במקביל הוא פעל מול בר לקידום פרוייקט נפוליאון.

בדומה לשאלה שנשאלה במסגרת אישומים אחרים, יש לבחון אם העברת כסף מידיים זרות לידיו של בר, במקביל לאינטרס של הנותן בקידום פעילות יזמית-נדל"נית בעיר רמת-גן, אכן מהווה שוחד או שמא ניתן לספק הסבר מזכה מתקבל על הדעת שיש בו כדי להקים ספק סביר בעניינם של בר או גייר. גרסתם של המערערים היא שמדובר בהלוואה תמימה שניתנה לבר במסגרת יחסי החברות ההדוקים בינו לבין גייר, ומלכתחילה סיכמו השניים כי תהיה אפשרות להאריך את מועד ההלוואה עד להפשרת קרקע בבעלותו של בר באזור כפר יונה.

3. בית המשפט המחוזי קבע, כי לא עלה בידי התביעה להוכיח שהסכם ההלוואה נערך מעיקרו כמסווה לשוחד. ואולם, נקבע כי בר ידע מלכתחילה שמדובר ב"מהלך לא כשר", ובהמשך, כאשר חלף המועד לפירעון ההלוואה וגייר החליט לא לדרוש את כספו, התגבשה אצלו כוונה פלילית למתן שוחד. כמו כן נקבע כי גייר ובר פעלו לקידום פרוייקט נפוליאון, והעובדה שמדובר בפרוייקט חיובי מבחינה ציבורית איננה גורעת מקיומם של יסודות עילת השוחד. לפיכך הורשעו בר וגייר בלקיחת ובמתן שוחד, בהתאמה.

בערעור מטעמו של בר נטען כי ההלוואה שהוא קיבל מגייר לא היתה בעד פעולה הקשורה בתפקידו כראש עיר, וגם העובדה שגייר לא דרש את פירעון ההלוואה במועד שנקבע מלכתחילה אינה קשורה לתפקידו של בר אלא לידידות בין השניים. בערעורו של גייר על הכרעת הדין נטען כי התיזה שהוצגה בכתב האישום קרסה בפסק דינו של בית משפט קמא, והרשעתו של גייר לוקה בכשלים מהותיים המחייבים את זיכויו. להלן נדון בטענות אלו ביתר פירוט.

התשתית העובדתית

4. העובדות שאינן שנויות כיום במחלוקת הן כלהלן: בר וגייר הם חברים טובים מזה שנים ארוכות. בר לווה מגייר 100,000 דולר ולא החזיר את הסכום במשך למעלה מחמש שנים, עד אשר הוזמן לחקירה במשטרה. בר לא דיווח על ההלוואה במסגרת

הצהרת הון שהגיש ביום 29.2.2004. בר לא עמד בפני מחסור באמצעים כספיים, והיה ביכולתו להחזיר את ההלוואה במשך התקופה. ביום 2.9.2003, בר נטל הלוואה נוספת בסכום של 50,000 דולר מאת ידידו רוני לרנר. הלוואה זו ניתנה לתקופה מקסימלית של שבע שנים אך בר החזיר אותה כעבור זמן קצר. ביום 20.5.2007 הנפיק בר שיק ע"ס 30,000 ש"ח לטובת גייר (באמצעות חברת פרנו), אך השיק לא נפרע מעולם.

גייר פעל לקידום פרוייקט נפוליאון, ובתמורה ציפה לקבל 250,000 דולר מקרייתי, בהתאם להסכם ביניהם. בר פעל באופן נמרץ לקידום פרוייקט נפוליאון, אך ככלל, חברת נפוליאון לא נהנתה מפריבילגיות מצד העירייה. עם זאת, בהיבט מסויים נפל פגם בהתנהלותו של בר, כאשר חתם על מסמך הפוטר את חברת נפוליאון מתשלום היטל השבחה (ת/107; ולהלן: מסמך ההבהרה). בסופו של דבר גייר לא קיבל מקרייתי את התמורה המובטחת, מפני שהתב"ע לא אושרה בתוך מסגרת הזמנים שנקבעה בהסכם קרייתי.

יצויין כי לאחר שגייר ובר הוזמנו לחקירה במשטרה, נפגשו השניים ביום 1.12.2008, ולבקשתו של בר, גייר העביר לו תחשיב שמפרט את גובה החוב העדכני (ת/115). בהמשך, בר החזיר לגייר סכום של 200,000 ש"ח, ויתרת החוב לא נפרעה.

הלוואה, מתנה או הלוואה שהפכה למתנה?

5. הדיון בטיבה של ההלוואה נחלק לשני פרקים: דיון בנסיבות שבהן ניתנה ההלוואה ונחתם הסכם ההלוואה, ודיון בשאלה מדוע ההלוואה לא הוחזרה במועד שנקבע בהסכם ההלוואה. כפי שיתבהר, הדיון החשוב הוא האחרון.

6. נסיבות מתן ההלוואה: בפני בית משפט קמא ובפנינו נשמעו לא מעט טענות בנוגע לנסיבות מתן ההלוואה. המדינה טענה כי הנסיבות מעידות על כך שההלוואה היתה פיקטיבית וההסכם נועד להסוות את תשלום השוחד. מנגד, טענו בר וגייר כי הנסיבות מלמדות שמדובר בהלוואה כנה על רקע קשרי הידידות האמיצים ביניהם.

קיימות מספר אינדיקציות מעוררות חשד לגבי האופן שבו ניתנה ההלוואה. חשבון הבנק של חברת אילן גת, שממנו הועבר הסכום לחשבונו של בר, נפתח יום אחד לפני שניתנה ההלוואה. בנוסף, סכום ההלוואה הועבר מחשבונה של חברת איי.אי.אס החזקות בע"מ לחברת איי.אי.אס שירותים בע"מ, משם לחברת אילן גת בע"מ, וממנה לחשבונו הפרטי של בר. גייר ניסה לספק הסברים להשתלשלות העניינים, ובשלב זה

עומדת על מכונה מסקנתו הזהירה של בית משפט קמא, לפיה לא ניתן לקבוע "ברמת הוודאות הנדרשת במשפט הפלילי כי גייר התכוון מלכתחילה לתת שוחד במסווה של הלוואה" (פסקה 517 להכרעת הדין).

7. לעומת זאת בעניינו של בר נקבע, כאמור, כי "בר התכוון מלכתחילה לקבל כסף כהלוואה ולא להחזירה ובכך לקח שוחד". קביעה זו נשענת על "היעדר ההיגיון הכלכלי בנטילת ההלוואה מלכתחילה, והימנעות מדיווח אודות ההלוואה בהצהרת ההון" (פסקאות 516-519 להכרעת הדין). כאן מצאתי מקום לסטות במידת מה מקביעתו של בית משפט קמא, מכיוון שהזהירות שננקטה לגבי גייר מתבקשת גם בעניינו של בר, ולטעמי היא מקשה על הקביעה כי מלכתחילה בר לא התכוון להחזיר את ההלוואה.

אני נכון להניח כי אנשים שונים אינם תמיד מנהלים את ענייניהם הכספיים בהתאם למצוות ההיגיון, ויש להיזהר היטב שלא לזקוף לחובתו של נאשם כל תמיהה לגבי התנהלותו הכלכלית. לכן, לא אתן משקל שלילי לעצם העובדה שבר נטל הלוואה כאשר מצבו הכלכלי לא הצריך זאת, וניתן להניח לטובתו של בר כי הוא נהג כך מסיבה תמימה שלא הובהרה. לראיה, באותה תקופה בר לווה כסף גם מלרנר, ולטעמי, ההבדלים בין תנאי הלוואת לרנר לבין תנאי ההלוואה שנלקחה מגייר אינם משמעותיים (השוו לפסקאות 483-486 להכרעת הדין). כמו כן, בניגוד לבית משפט קמא אינני סבור שהאופן בו נערך הסכם ההלוואה מעורר תמיהה כשלעצמו. מקובלת עליי טענתם של המערערים כי סביר שהלוואה "חברית" תעוגן במסמך משפטי סדור ומחייב, ואינני מוצא בכך נתון חשוד שיש לזקוף אותו לחובתם. נהפוך הוא, הסכמי הלוואה, גם בין חברים ובמיוחד כאשר אחד מהם הוא דמות ציבורית, ראוי לעגן בכתב.

לפיכך, הדיון ייערך על בסיס ההנחה כי המניע למתן ההלוואה היה יחסי החברות בין בר לבין גייר. כאמור, ישנן אינדיקציות מחשידות לגבי נסיבות מתן ההלוואה, וכפי שיפורט להלן, במועד שבו ניתנה ההלוואה גייר כבר היה מעורב בפרוייקט קרייתי. על כן בהחלט קיימת אפשרות כי השניים העלו במחשבתם, או אף בשיחותיהם, את האפשרות שכספי ההלוואה יישארו לנצח בידי בר, אך תרחיש זה לא הוכח במידה מספקת כדי לבסס עליו מסקנות בהליך פלילי.

8. הימנעות מהחזר ההלוואה: לאחר שחלף המועד להחזרת ההלוואה, בר לא פעל בהתאם להוראות הסכם ההלוואה ולא החזיר את הכסף לגייר. בהכרעת הדין נקבע כי החל מנקודה מסויימת על ציר הזמן, שני הצדדים להסכם ההלוואה לא התכוונו למלא

אחריו, כך שההלוואה שינתה פניה והפכה למעשה למתנה. במסגרת הערעורים שבפנינו נדרשנו לשוב ולבחון בקפדנות אם מסקנה זו אכן מבוססת על חומר הראיות במידה מספקת כנדרש בהליך פלילי.

גייר הלין בערעורו על ההבחנה בין "שלב התום" לבין "שלב השוחד", ולטענתו סביר יותר להניח כי כשם שההלוואה ניתנה מתוך יחסי חברות כך גם הארכת מועד הפירעון נבעה ממניע זהה ואין לה הקשר פלילי. דין הטענה להידחות, שכן כאשר בהלוואה עסקינן, חלוף הזמן מהווה פקטור חשוב ואין לקבל את ההנחה ש"אין שום הבדל בין שנתיים לבין חמש שנים". נקודת המוצא היא שהלוואה, במהותה, צריכה לחזור לידי המלווה במועד שנקבע. כאשר חלפו יותר מחמש שנים וההלוואה לא הוחזרה, למרות שבהסכם המקורי נקבעה תקופה של שנה, זוהי אינדיקציה משמעותית לכך שלא היתה לצדדים כוונה להחזיר את ההלוואה גם בעתיד.

9. בר וגייר ניסו להפחית מחשיבותו של הסכם ההלוואה והציגו אותו כמסמך סטנדרטי שלא הוקדשה לו מחשבה מיוחדת, אך התקשיתי לאמץ את הטענה. מדובר במסמך משפטי סדור ומפורט ש"סוגר את כל הפינות" ולצידו נחתם שטר חוב כדת וכדין. בהסכם אף נקבע במפורש כי "כל שינוי בהסכם זה לא יהיה בר תוקף אלא אם נעשה במפורש ובכתב ונחתם על ידי שני הצדדים" (סעיף 13). יש להבהיר כי אמנם, כפי שטען בא-כוחו של גייר, "הצדדים הם אדוני החוזה" ו"לחוזה אין שום 'דרישות של כבוד' מהצדדים"; אך יחד עם זאת, לאחר שתנאי ההלוואה הוסדרו בהסכם כתוב, ההתעלמות ממנו מעוררת חשד ועשויה ללמד על שינוי מאוחר ביחסם של הצדדים לאותה הלוואה. כך למשל, על-פי גרסתו של בר מסתבר שהוא הכניס את עצמו למצב בעייתי מאד, מכיוון שהסכמה בעל-פה על הארכת מועד הפירעון אינה תקפה, ולכן מבחינה משפטית ההסכם הופר על-ידו וריבית הפיגורים – ע"ס 12% – הולכת ותופחת עם השנים. לטענתם של גייר ובר, הידידות ביניהם האפילה על הסיטואציה המשפטית והם סמכו לחלוטין איש על רעהו. טיעון זה ניתן לקבל גם כאשר אין מדובר ביחסי חברות קרובים, אך מנגד, הדבר מעורר את השאלה מה ראו השניים לכבול עצמם בהסכם נוקשה בכתב.

10. בר וגייר הציגו גרסה שלפיה מלכתחילה לא היתה כוונה לקבוע מועד קשיח להחזר ההלוואה. הטענה כי מועד החזר ההלוואה היה גמיש כבר מלכתחילה, נתמכה בעדותה של טולדנו, רו"ח ומשפטנית שעבדה אצל גייר והכינה עבורו את הסכם ההלוואה. לדברי טולדנו, היא שאלה את גייר מהי תקופת ההלוואה והוא ענה לה: "שנה, ואם תידרש הארכה, נאריך" או "שנה עד שתופשר הקרקע", כאשר הכוונה היא

לקרקע שבבעלותו של בר בכפר יונה, שבאותו שלב טרם הופשרה לבנייה (עמ' 672 ו-675 לפרוטוקול). בית המשפט המחוזי לא קבע קביעה ברורה לגבי מהימנות עדותה של טולדנו, ואני מוכן לקבל את דבריה ולהניח כי אכן הסכם ההלוואה נערך במחשבה תחילה שייתכן שבר יזדקק לארכה מסויימת של מועד הפירעון. בהקשר זה אציין כי בניגוד לעדותה של טולדנו ממנה עולה כי הקשר בין פירעון ההלוואה לבין הפשרת הקרקע עלה כבר במעמד עריכת ההסכם, הרי שמתצהירה (ת/897) עולה כי רק בחלוף המועד להחזר ההלוואה גייר אמר לה על הקשר בין הדברים. מכל מקום, גם לשיטתם של בר וגייר, ההלוואה ניתנה לתקופה של שנה מפני שהשניים העריכו שזהו מועד ריאלי להפשרת הקרקע של בר בכפר יונה, ולכל היותר דובר על "שנה שנתיים" (עמ' 382, 513, 566 ו-587 לפרוטוקול).

פסק דינו של בית משפט קמא מבטא קושי לקבוע מהו המועד המדוייק שבו התגבשו יסודות העבירה, אך ראוי להבהיר כי קושי זה נובע בעיקרו מגרסאות עמומות של בר וגייר לגבי מועד הפירעון. עמימות זו אכן משחקת לידי המערערים למשך תקופה מסויימת, אך בחלוף הזמן היא הופכת את עורה ומחזקת דווקא את גרסת התביעה, שכן השנים חולפות ולא נקבע מועד חדש להחזר ההלוואה.

11. חרף דבריה של טולדנו, אינני מקבל את הטענה כי ההלוואה ניתנה מלכתחילה עד למועד שבו תופשר הקרקע בכפר יונה, יהא המועד אשר יהא. ראשית, הכוונה הראשונית של הצדדים היתה שונה, והיא מעוגנת בהסכם ההלוואה. גם אם היתה מחשבה להאריך את המועד, הכוונה היתה לתקופה כוללת של "שנה שנתיים", כאמור. שנית, במשטרה הציג בר גרסה שונה שלפיה "אם הייתי יכול לכסות את החוב לפני מכירת הפרדס, הייתי עושה" (ת/14, שורות 75-76). בניגוד לכך, כיום אין חולק כי מבחינה כלכלית בר היה מסוגל להחזיר את ההלוואה בכל רגע נתון בלי קשר לגורל הפרדס בכפר יונה, ובניגוד לטענתו של גייר בערעור, הוא היה מודע לכך (עמ' 405 ו-572 לפרוטוקול). שלישית, בר טען שבמועד מתן הלוואה הצפי הריאלי להפשרת הקרקע היה שנה, או אפילו חצי שנה (עמ' 513 לפרוטוקול). בניגוד לכך, נקבע בהכרעת הדין כי באותו מועד הצפי להפשרת הקרקע היה 3-5 שנים, כך שקשה לקבל את הטענה שיש קשר בין הלוואה שנקצבה לשנה לבין הפשרת הקרקע. גייר הדגיש בערעורו שהוא ניזון מפיו של בר בלבד ולא יכול היה לדעת בעצמו מתי צפויה ההפשרה, אך אין בכך להועיל לו: גם אם גייר חשב שהקרקע אמורה להיות מופשרת תוך שנה, הרי שבחלוף שנתיים לכל היותר הוא כבר אמור היה לדרוש את החזר ההלוואה, ולא כך עשה.

12. עיון בדבריהם של גייר ובר עצמם מלמד שהתחייבותו של בר להחזיר את הסכום עברה מטמורפוזה והפכה מחובה ברורה ומוצהרת להתחייבות עמומה, וההסכם הנוקשה הפך לאות מתה. גייר העיד בבית המשפט כי לאחר שחלף מועד הפרעון הוא פגש את בר באקראי במסעדה, והסכים להאריך את תוקף ההסכם (עמ' 568 לפרוטוקול). בנוגע לשנים שחלפו מאז, העיד גייר:

> "לא דרשתי מצבי שיפרע אותו [את החוב – י"ע], כי לאורך השנים, גם אחרי החקירה, היה ברור לצבי ולי שמדובר בהלוואה [...] ההלוואה היא חברית. לצבי היתה תחושה שהקרקע עומדת להפשיר [...] כל השנים לא לחצתי ואמרתי לו שיחזיר, הנושא עלה מדי פעם, הוא בדרך כלל היה אומר לי שבכפר יונה ככה וככה [...] בכל מקרה יש לו יכולת כספית לפרוע את החוב גם בלי כפר יונה. לאורך כל התקופה מדי פעם היה ברור שיש הלוואה ויש לשלם והוא ישלם הכל בדרך מכובדת, לא היה ספק ואפילו לא לרגע" (עמ' 571).

עולה מן הדברים, כי גם לאחר שחלף מועד הפירעון, במשך שנים לא נקבע מועד חדש לפירעון ההלוואה, אף לא בעל-פה, ומכאן ועד לוויתור על החוב המרחק אינו גדול (ראו גם ת/10, שורות 292-295). בר וגייר ביקשו לזקוף זאת דווקא לזכותם, במעין טענת "מיגו", שאם היתה להם כוונה פלילית, הם היו מסווים את השוחד באמצעות הארכה בכתב של ההסכם. כדבריו של גייר: "אם ההלוואה היתה פיקציה הייתי טורח כל שנה לעלות לרגל ללשכת צבי בר ולהחתימו" (עמ' 590 לפרוטוקול). אמנם זהו קו טיעון אפשרי, אבל העובדה שהשניים לא טשטשו את עקבותיהם לחלוטין, איננה מלמדת שהם אינם שותפים לדבר עבירה.

מכל האמור הולכת ומתבהרת התמונה שלפיה, מבחינה מעשית, בחלוף הזמן הלכה והיטשטשה כוונתם של גייר ובר כי ההלוואה תוחזר, עד אשר שינתה ההלוואה את פניה והפכה למתנה.

13. גם בחינת הסיטואציה המתמשכת מנקודת מבט של היגיון כלכלי מובילה למסקנה דומה. כאמור, אני מוכן להניח כי מלכתחילה בר נטל את ההלוואה, שלא למטרת שוחד, למרות שלא הזדקק לכך ולמרות שאין היגיון כלכלי במהלך כזה. עם זאת, בהמשך מתגבר חוסר ההיגיון הכלכלי עד כדי כך שהוא מקשה מאד לאמץ את גרסתם של המערערים.

גייר נשאל בחקירתו הנגדית מדוע נזקק בר להלוואה, שהרי היו בידו סכומים נכבדים. תשובתו של גייר היתה שיש להבחין "בין אנשים אמידים שיש להם רכוש ובין נזילות – כסף מזומן", ובר ביקש "הלוואה לתקופה קצרה – תקופת גישור". אם היינו מתעלמים מן האמצעים הכלכליים הזמינים שהיו בידי בר, היה בכך לכאורה כדי לספק הסבר למהות ההלוואה. דא עקא, כאן טמון גם העוקץ מבחינתם של המערערים, שכן קשה עד מאד להניח שהם הסכימו למתוח את "תקופת הגישור" על פני למעלה מחמש שנים. אם נחזור ונשווה את עניינו להלוואת לרנר, הרי שם בר החזיר את ההלוואה כעבור זמן קצר. בהקשר זה אציין כי כאשר בר נשאל במשטרה מדוע נחפז להחזיר את הכסף לגייר – לאחר שהופשר הפרדס בכפר יונה ולאחר שהוזמן לחקירה – תשובתו היתה "אני לא אוהב להיות חייב לאיש" (ת/1, שורה 234; וכן ת/14 שורה 68). תמוהים בעיניי גם דבריו של בר בבית המשפט לפיהם מי שנטל את ההלוואה הוא זה שמחליט מתי להחזיר אותה (עמ' 513 לפרוטוקול).

בנוסף, אין היגיון מבחינתו של בר להשאיר את החוב לתפוח ולצבור ריבית במשך שנים, כאשר יש בידו להחזיר את ההלוואה בכל שלב בדרך. בשנת 2008, גובה החוב עמד על יותר מ-135,000 דולר. סכום הריבית הוא סכום משמעותי (למעלה ממאה אלף ש"ח), ולא מצאתי תשובה מתקבלת על הדעת לשאלה מדוע בר הסכים לשאת בעלויות מימון אלה בשעה שיש בידו אמצעים להחזר ההלוואה. בהתאמה, מצידו של גייר, השנים חולפות אך הוא לא גובה מבר את החזר ההלוואה ואף לא את תשלומי הריבית (משמעותו של השיק ע"ס 30,000 ש"ח תידון להלן). כאן כבר לא מדובר בצעד פזיז או בלתי מוסבר מבחינה כלכלית טהורה, אלא במצב מתמשך של "חוב" שהולך ותופח בלי כל סיבה.

גם מכיוון זה מתחזקת אפוא המסקנה כי החל משלב מסויים בר לא התכוון להחזיר את ההלוואה וגייר לא התכוון לדרוש זאת.

14. מסקנת ביניים: החל מנקודת זמן מסויימת, לכל המאוחר כשנתיים לאחר החתימה על הסכם הלוואה, בר לא התכוון לשלם וגייר לא התכוון לדרוש מבר את החזר ההלוואה, כלומר גייר העניק לבר 100,000 דולר.

למיצער, אף אם אאמץ את גרסתם של בר וגייר שלפיה היתה כוונה עתידית להחזיר את ההלוואה, עדיין יש בכך כדי למלא את יסוד ה"מתת" לצורך עבירת שוחד, מכיוון שהארכת מועד הפירעון במשך שנים, ללא מועד פרעון מוגדר וללא כוונה של

ממש לגבות את הריבית ההסכמית, מהווה טובת הנאה. יתרה מזאת, כבר נקבע בפסיקה כי גם הענקת הלוואה בתנאים רגילים עשויה לעלות כדי שוחד, שכן "המבחן איננו בהכרח מה הם תנאי ההלוואה, אלא אם היא ניתנת בכוונה לזכות למשוא פנים בעת מילוי התפקיד, ומקבל ההלוואה יודע שהיא ניתנה בכוונה זו" (ע"פ 150/88 לושי נ' מדינת ישראל, פ"ד מב(2) 650, 656 (1988)). על אחת כמה וכמה במקרה דנן, שההלוואה בתנאים ההסכמיים הרגילים, שינתה את פניה בחלוף הזמן.

האם המתת ניתנה לבר בקשר לתפקידו הציבורי?

15. בשלב זה נשוב ונעמיד לנגד עינינו את יסודות העבירה של לקיחת שוחד, לפי סעיף 290 לחוק העונשין:

> "היסוד העובדתי של עבירת השוחד כולל שלושה רכיבים: הראשון, מי שלקח את השוחד הוא עובד ציבור. השני, הדבר שקיבל עובד הציבור – המתת – הוא שוחד. השלישי, לקיחת השוחד היא בעד פעולה הקשורה בתפקידו של עובד הציבור. יש להראות קשר סיבתי עובדתי בין המתת לבין הפעולה הקשורה בתפקידו של עובד הציבור, וכן ידיעה בדבר קיומו של קשר סיבתי זה. היסוד הנפשי של עבירת השוחד הוא מודעות או עצימת עיניים ליסודות העובדתיים של העבירה" (ע"פ 4456/14 קלנר נ' מדינת ישראל, בפסקה 4 לפסק-דינו של השופט הנדל (29.12.2015)).

בר, בהיותו ראש העיר רמת גן, הוא עובד ציבור בכיר. ההגדרה ל"שוחד" היא רחבה (סעיף 293 לחוק העונשין; ע"פ 5669/14 לופוליאנסקי נ' מדינת ישראל, בפסקה 12 לפסק-דינו של חברי השופט פוגלמן (29.12.2015) (להלן: עניין לופוליאנסקי)), וודאי שטובת הנאה כה משמעותית כויתור על חוב בסך 100,000 דולר (לפני ריבית) היא "מתת" לכל דבר ועניין. הגדרת המתת כ"שוחד" תלויה בכוונותיהם של הצדדים (שם, בפסקה 20). אם מדובר במתנה תמימה בלי קשר לתפקידו של בר כעובד ציבור, לא מדובר במתן שוחד או בלקיחת שוחד; ואם בר קיבל את המתת בעד פעולה הקשורה לתפקידו הרי שמתקיימים יסודות העבירה של לקיחת שוחד. כך, בהתאמה, גם בענייננו של גייר: ניתן יהיה להרשיעו בעבירה של מתן שוחד רק אם יוכח שהוא ויתר על החוב מסיבה הקשורה לתפקידו של בר, מתוך ציפיה לקידום האינטרס שלו בפרוייקט קרייתי.

16. נעבור אם כן לבירור הרכיב השלישי של היסוד העובדתי: האם המתת ניתנה על ידי גייר ונלקחה על ידי בר "בעד פעולה הקשורה בתפקידו" של בר?

חבריי כבר עמדו על הקושי האינהרנטי הטמון בהוכחת רכיב ה'בעד' בעבירת השוחד ועל דרכי ההתמודדות עם קושי זה (ראו פסקאות 55-56 לחוות דעתו של השופט פוגלמן ופסקה 78 לחוות דעתו של השופט סולברג באישום השני). לנוחות הקורא אשוב ואזכיר כי בפסיקה נקבעה "חזקה שבעובדה, הנובעת מניסיון החיים, כי מתת לעובד הציבור מאת אדם הנמצא עמו בקשר רשמי, ניתנת בעד פעולה הקשורה לתפקידו. מכאן נובעת גם חזקה שבעובדה (הניתנת, כמובן, לסתירה) כי עובד הציבור הלוקח מתת כזאת מודע לכך שהמתת ניתנת לו בעד פעולה הקשורה בתפקידו" (ע"פ 1877/99 מדינת ישראל נ' בן עטר, פ"ד נג(4) 695, 710-711 (1999); עניין לופוליאנסקי, בפסקה 99 לפסק-דינו של חברי השופט פוגלמן).

17. גייר היה מצוי ב"קשר רשמי" עם בר, נוכח תפקידיהם החשובים של השניים בקידום פרוייקט נפוליאון, ובהמשך נרחיב בנקודה זו. לצד זאת, אין ספק כי גייר ובר הם חברים טובים מזה שנים ארוכות, ומכאן טענתם כי ההלוואה ניתנה והוארכה אך ורק בשל יחסי החברות השוררים ביניהם ובלי שום קשר לפרוייקט נפוליאון. בהקשר זה מן הראוי להזכיר כי:

> "יחסי ידידות וחברות בין הנותן למקבל אינם מהווים כשלעצמם חיסיון מפני הרשעה בעבירת שוחד, כשם שמתת קטנה אינה ערובה לכך כי אינה שוחד. טיבם של יחסי החברות וגודל המתת נמנים עם הגורמים שיש ליתן את הדעת עליהם, לצורך הכרעה בשאלה אם היה במתת משום עבירת שוחד. המבחן תמיד הוא מבחן המטרה, של הנתינה או הלקיחה, והמטרה נקבעת על-פי ראייה כוללת של הנסיבות. שהרי אין המטרה גלויה, דרך כלל, לעין כול, ועל בית משפט לעמוד עליה מתוך ניסיון החיים, השכל הישר ומכלול נסיבותיו של כל מקרה [...] הכלל הוא, כי עובד ציבור אינו רשאי לקבל טובת הנאה, אף מידיד, כל עוד קיים מגע כלשהו ביניהם במסגרת תפקידו של עובד הציבור [...] אך ברור הוא כי הדברים שאמרנו מחייבים סייג [...] קבלת טובת הנאה סבירה ומקובלת בין ידידים תיראה לכאורה כמעשה תמים, אלא אם הוכח מן הנסיבות היפוכו של דבר [...] כך הוא אם תצליח התביעה להצביע על נסיבות שמהן עולה כי ביחסי הידידות מעורבת אהבה התלויה בדבר, ועל-כן הטעם למתן טובת ההנאה אינו נעוץ רק בידידות לשמה, אלא כרוך בו גם היבט אינטרסאנטי, הקשור להיותו של המקבל עובד ציבור שהנותן נזקק, או ייזקק, לשירותיו" (ע"פ 4148/96 מדינת ישראל נ' גנות, פ"ד נ(5) 367, 376-378 (1996); ההדגשות נוספו – י"ע).

ודברים דומים נאמרו בעניין אטיאס:

> ״עובד הציבור אינו רשאי לקבל טובת הנאה אפילו מידיד, כל עוד קיים מגע כלשהו ביניהם במסגרת תפקידו של עובד הציבור. ככל שההיכרות האישית רופפת יותר, טובת ההנאה ׳נכבדה׳ יותר, או הקשר עם התפקיד אמיץ יותר, כן תגבר הנטייה להסיק מן הנסיבות של הנתינה והלקיחה את היסוד הנפשי הנדרש. מטרת הנתינה או הלקיחה היא הקובעת. אם יש ראייה שטובת ההנאה ניתנה או נלקחה ׳בעד פעולה הקשורה בתפקידו׳ של עובד הציבור – אשם אותו אדם בעבירת שוחד [...] זאת ועוד. אם טובת ההנאה עוברת את גבול המקובל בחיי היום יום ובין הצדדים אין יחסי היכרות אישית מלבד קשרים הנובעים מתפקידו של הלוקח, מהוות נסיבות אלה גופן ראייה למטרה פסולה [...]״ (שם, בפסקאות 30-31).

בענייננו, השאלה הצריכה בירור היא אם המתת ניתנה במסגרת יחסי החברות או כשוחד עבור קידום פרוייקט נפוליאון.

18. המעורבות והאינטרס של גייר בקידום פרוייקט נפוליאון גלויים לעין, בהינתן שהובטח לו סכום של 250,000 דולר בתנאי שהפרוייקט יאושר בתוך תקופת הזמן שהוגדרה בהסכם קרייתי. במקביל, בר היה מעורב בקידום פרוייקט נפוליאון ו״דירבן את אנשי המקצוע בעירייה לקדם את התוכנית״ (פסקה 568 להכרעת הדין). בר היה מודע היטב למעורבותו של גייר (״ידעתי שגייר הוא איש של קרייתי״ (עמ׳ 378 לפרוטוקול); ״ידעתי שהוא עובד עם לאה שפרבר, שהוא מניע את הדברים״ (עמ׳ 528 לפרוטוקול)), וכמובן שגם להיפך. בהינתן מעורבות כה עמוקה, ובהינתן התלות של גייר בבר לצורך קבלת התשלום המותנה מכוח הסכם קרייתי, קשה להניח כי העברת סכום לא פעוט של 100,000 דולר נותרה מרחפת בספֵירה החברית בלבד ולא נקשרה ליחסיהם המקצועיים של השניים. מצב הדברים הוא כזה שגייר שואף לקבל את התמורה שהובטחה לו בהסכם קרייתי ולשם כך יש לו אינטרס כי בר יקדם את הפרוייקט, כאשר באותה שעה ממש, מתעלמים שני הצדדים מחובתו החוזית של בר להחזיר לגייר 100,000 דולר בתוספת ריבית. במצב דברים זה, כאשר ה״עננה״ בדמות ההלוואה מרחפת מעל השניים לכל אורך הדרך, אין מנוס מן המסקנה כי גם בר וגם גייר הבינו, גם אם בשתיקה, כי ההימנעות מהחזר ההלוואה קשורה לתפקידו של בר כראש העיר ולהשפעתו על פרוייקט נפוליאון. התרחיש המזכה, שלפיו הוויתור על החזר ההלוואה היה חברי בלבד, ולא היה קשור כלל ועיקר לקידום פרוייקט נפוליאון, הוא תרחיש שקשה לקבלו. על כן יש לדחות את טענתו של בר, לפיה ״בתקופה הזו

לקחתי הלוואה מגייר, בכל זאת דחיתי את קרייתי כי אין קשר בין הדברים. ההלוואה היא מידיד נפש, ולא קשורה לנדל"ן בעיר" (עמ' 376 לפרוטוקול).

19. המערערים הדגישו את העובדה שהסכם קרייתי נחתם אחרי הענקת ההלוואה, ומכאן הטענה כי לא תיתכן זיקה בין האירועים, ולא ייתכן כי גייר העניק לבר שוחד בצורת הלוואה לפני שהיה לו אינטרס כלשהו בקידום פרוייקט נפוליאון. התשובה לכך היא כפולה: ראשית, גייר היה מעורב בפרוייקט נפוליאון כבר לפני החתימה על הסכם קרייתי. שנית, כפי שהוסבר לעיל, כאמור, בעקבות בית משפט קמא, אני נכון להניח לזכות המערערים, כי הורתה של ההלוואה הייתה כשרה, ועבירת מתן השוחד התגבשה רק לאחר שחלף המועד להחזר ההלוואה, היינו לאחר החתימה על הסכם קרייתי. יתר על כן, מקובלת עליי טענת באי-כוח המדינה, לפיה מבט מעמיק בכרונולוגיה של האירועים אף מחזק את המסקנה כי מדובר בשוחד:

(-) החל מחודש יולי 2002 גייר סייע לקרייתי בניסיונות להפיק תועלת כלכלית מהקרקע בהר נפוליאון (ת/885 מיום 18.7.2002; ת/105 מיום 13.11.2003; ת/258 מיום 2.12.2003; דבריו של קרייתי לפיהם גם לפני החתימה על הסכם קרייתי "חיים [גייר] ייעץ לי ועזר לי כשביקשתי את עזרתו" בנוגע לפרוייקט נפוליאון (עמ' 340 לפרוטוקול; ת/624, שורות 261-269)).

(-) בחודש ספטמבר 2003 נחתם הסכם ההלוואה שבמסגרתו גייר העניק לבר הלוואה על סך 100,000 דולר לתקופה של שנה; זוהי הפעם הראשונה שבה גייר מלווה לבר כסף ומערכת היחסים בין השניים לא כללה הלוואות נוספות.

(-) בחודש מרץ 2004 העמיקה המעורבות של גייר בקידום פרוייקט נפוליאון, ובמסגרת הסכם קרייתי הובטח לו סכום של 250,000 דולר אם תכנית נפוליאון תאושר במסגרת הזמנים שנקבעה.

(-) בחודש ספטמבר 2004 חל מועד הפירעון לפי הסכם ההלוואה, אך בר לא החזיר לגייר את הכסף. לטענתם של השניים הם סיכמו על הארכת תקופת ההלוואה בלי לנקוב מועד מוגדר לפירעון.

(-) ביום 13.9.2006 חתמו בר ומהנדס העיר על "מסמך ההבהרה" בעניין פרוייקט נפוליאון. מסמך ההבהרה פוטר את חברת נפוליאון מתשלום היטל השבחה,

ונחתם לפני שנערך דיון בוועדה המקומית ובהנהלת העיר, בניגוד לעמדתו של היועץ המשפטי של העיריה.

(-) ביום 31.12.2007 החליטה ועדת ההתנגדויות של הוועדה המחוזית לתכנון ולבניה לתת תוקף לתב"ע של פרוייקט נפוליאון, בכפוף לאישור שר הפנים לפי סעיף 188 לפקודת העיריות [נוסח חדש]. בהמשך, אישרה מועצת העיר את התכנית, ובמהלך חודש פברואר 2009, בר הצליח לשכנע את מנכ"ל משרד הפנים כי הפרוייקט אינו דורש את אישור שר הפנים.

(-) בתאריך 30.6.2008 חלף המועד האחרון להתרחשותו של "אירוע מזכה" לפי ההארכה להסכם קרייתי. קרייתי סירב לשלם לגייר את התמורה המותנית, בטענה שהתכנית לא נכנסה לתוקף בתוך מסגרת הזמנים שנקבעה בהסכם.

20. טענה נוספת שנשמעה מפי המערערים, היא כי למעשה בר לא פעל לקידום האינטרסים של קרייתי בפרוייקט נפוליאון אלא אף הקשיח עמדות והוסיף דרישות שהכבידו על קרייתי והיטיבו עם האינטרס הציבורי, כגון גודל יחידות הדיור והיקף מקומות החניה. נראה לכאורה, כי יש ממש בתיאור זה (פסקאות 520-528 להכרעת הדין), אך יש לזכור שעל פי הסכם קרייתי, התמורה של גייר הותנתה אך ורק במועד אישור התב"ע, ללא תלות במידת הרווח הכלכלי של קרייתי מהפרוייקט. אמנם ניתן להניח כי גייר היה שמח להיטיב עם קרייתי גם בהיבטים נוספים (ראו להלן בפסקה 24, לעניין גודל הדירות), אך מצד שני אין לקבל את התיאוריה שלפיה מרגע מתן השוחד, בר הפך להיות "משועבד" לאינטרסים של קרייתי, כך שהעובדה שבר הציג עמדה נוקשה מול קרייתי בנוגע לתנאי הפרוייקט, איננה מלמדת שהוא לא קיבל שוחד מגייר בתמורה לזירוז אישור הפרוייקט (ראו גם פסקאות 57-58 לחוות דעתו של חברי השופט פוגלמן).

יודגש, כי בנקודה מסויימת בר אכן פעל באופן חריג ובלתי-תקין, כאשר נחפז לחתום על הסכם ההבהרה. ההסכם פוטר לכאורה את קרייתי מתשלום היטל השבחה, ולא למותר לציין כי לדברי גייר "סוגיית היטל ההשבחה היתה בלב התביעות של קרייתי" (ת/275, שורות 310-311). בר חתם על ההסכם לפני שקיבל את אישור הוועדה המקומית והנהלת העיר, ובהקשר זה אני מאמץ את קביעתו של בית משפט קמא שלפיה "העובדה שבר חתם על המסמך חרף עמדתו הברורה והחד משמעית של שווקה [יועמ"ש העיריה – י"ע] כנגד החתימה, הינה בעייתית בלשון המעטה" (פסקה 552 להכרעת הדין). התנהלות זו של בר מדליקה נורה אדומה גם בהקשר של עבירת השוחד.

בחקירתו של גייר במשטרה הוא נשאל אם האיץ או ביקש מבר לחתום על המסמך ותשובתו היתה "אני לא יודע, אני לא זוכר", וכן נשאל גייר אם חתימה על הסכם ההבהרה מהווה "אירוע מזכה" לצורך הסכם קרייתי וענה שאינו יודע (ת/27, שורות 271-275; ת/26, שורות 540-542). גם בר טען שהוא לא זוכר אם גייר יזם את החתימה על מסמך ההבהרה (ת/14, שורה 189). עם זאת, על אף החשדות, לא הוכח שגייר השפיע על פעולה זו של בר, וכן לא הוכח אינטרס אישי מיוחד של גייר בכך שהסכם ההבהרה ייחתם דווקא באותו מועד.

להסרת ספק, נזכיר בהקשר זה כי לצורך עבירת השוחד אין הכרח להכריע בשאלת ה"סטייה מן השורה", שכן עבירת השוחד מתגבשת במלואה גם במקרה שבו עובד הציבור שלקח שוחד לא היטיב עם הנותן באופן חריג או פסול (סעיף 293(7) לחוק העונשין). לכן, קביעתו של בית משפט קמא לפיה "להיטותו של בר לקדם את הפרוייקט עולה בקנה אחד עם האינטרס הציבורי" (פסקה 543), איננה גורעת מן האפשרות להרשיע את בר.

21. היבט נוסף של המסכת הראייתית נעוץ בטיבו של הסכם קרייתי ובסיבה שבעטיה בחר קרייתי להיעזר בגייר והסכים לשלם לו 250,000 דולר: האם בשל כישוריו של גייר או בשל קשריו עם ראש העיר? לא הייתה מחלוקת כי גייר הוא איש עסקים מוכשר, אך גם בנקודה זו לא מצאתי סיבה לסטות מקביעתו הנחרצת של בית המשפט המחוזי, באומרו "לאור אופי פעילותו של גייר ועל אף כישוריו, אין לי ספק כי במקרה זה קרייתי גייס אותו לקידום הפרוייקט לאור קשריו עם בר" (פסקה 533 להכרעת הדין). כפי שיתברר להלן, גייר הבין היטב שתפקידו בעסקה הוא להשפיע על בר לקדם את הפרוייקט במהירות, וכמובן שהדבר משליך על האופן שבו נתפסת ההלוואה שלא הוחזרה.

בעדותו של גייר הוא הדגיש שתרומתו לפרוייקט היתה הרעיון של ביצוע חילופי השטחים בדרך של תכנית איחוד וחלוקה במקום הפקעה, ובכך נחסך משני הצדדים תשלום מס גבוה. לדברי גייר: "תפקידי לא היה להשיג הישגים מול העיריה, אלא מעורבותי היתה בנושא המס, תרמתי תרומה גדולה לקרייתי וגם לעירייה" (עמ' 591 לפרוטוקול). ייתכן שגייר ייעץ לקרייתי גם בתחום המס, אך כמו בית משפט קמא אף אני אינני סבור שזה היה תפקידו העיקרי. טענתו זו של גייר איננה מתיישבת עם דבריו של קרייתי שיובאו להלן; היא איננה מתיישבת עם תוכנו של הסכם קרייתי, שמתנה את התשלום באישור התכנית עד למועד מסויים; וגם לא עם דבריו של גייר

במשטרה, לפיהם "תפקידי היה לראות מלמעלה שהעסק מתקדם ונגמר" (ת/26, שורות 186-188).

22. לדברי קרייתי, הוא בחר בגייר לסייע בקידום פרוייקט נפוליאון "גם בגלל הקשרים שלי איתו, גם בגלל הקשרים שלו בעיריה, ובעיקר בגלל הכישורים שלו" (ת/624, שורה 252). קרייתי התבקש להסביר מה היה תפקידו של גייר, וענה: "חיים גייר היה זה שניסה לקדם את הפרוייקט, לראות איפה צווארי הבקבוק, עם מי צריך לדבר בשביל לפתור בעיות, לדאוג שזה יקודם מבחינה תכנונית [...] חיים גייר עסק בעיקר בקידום הפרוייקט, כשהוא היה נתקע אצל פקידי התכנון, אצל מהנדס העיר. זה מה שהוא אמר לי פחות או יותר. כל פעם שהייתי שואל מה קורה, הוא היה מרים טלפון ובודק למה זה תקוע" (שם, שורות 100-102; 138-140). בהמשך אמר קרייתי כי תפקידו של גייר היה "לדאוג שהתכנון יתקדם, לסגור את כל הפלונטרים הביורוקרטיים, כל פעם זה נתקע אצל פקיד זה או אחר, לדאוג שזה יזוז" (שם, שורות 221-222; וראו עמ' 343 לפרוטוקול).

ואולם, בפועל גייר לא עמד בקשר עם הגורמים המקצועיים בעיריית רמת גן, למעט קשר טלפוני עם האדריכלית לאה שפרבר, וגם לדבריה: "הוא לא הציע כלום ולא זירז. לשאלתך אף פעם לא ישב איתי יחד בנושא התוכנית" (ת/623, שורות 249-270). גייר גם לא נפגש עם מהנדס העיר כהן (עמ' 235 לפרוטוקול). אם כן, מה היה תפקידו של גייר, תפקיד כה מהותי שהצדיק תגמול בסך 250,000 דולר?

23. קיימות ראיות מספקות לכך שגייר בא בדברים עם בר לגבי קידום פרוייקט נפוליאון. נביא את דבריו של גייר מתוך חקירתו במשטרה (ת/26):

> "ש: האם היו לך שיחות אישיות עם צבי בר בנושא גבעת נפוליון?
> ת: יכול להיות שכן. יכול להיות שבמהלך התקופה דיברתי בנושא גבעת נפוליון עם צבי בר אבל זה לא היו שיחות שהיתה להן משמעות כלכלית. אלו היו שיחות טכניות [...] יכול להיות שלאורך התקופה אני טלפנתי לצבי בר, דיברתי עם צבי בר ושאלתי אותו על עניינים טכניים: תעזור, תדאג שזה יתקדם. על עניינים טכניים". (שורות 160-173).

> "ש: האם אתה פנית אל צבי בר ו/או ביקשת ממנו איזה שהוא דבר הקשור לתפקידו כראש עיריית רמת גן, בין אם עבורך ובין אם עבור חברה כלשהי שיש לך זיקה אליה?

ת: בתוך רמת גן בחיים לא. חוץ מפרוייקט נפוליון. כן ביקשתי פנייה חברית, שיכיר לי מישהו או שיציג אותי בפני מישהו [...]" (שורות 516-519).

בחקירה הנגדית התבטא גייר: "אמרתי שיתכן שדיברתי עם צבי בר, קידום הפרוייקט לא היה בידיים של צבי בר, אלא הוועדות ולאה שפעלה, ואני עבדתי מולה. אם הייתי אומר שמעולם לא הזכרתי את הר נפוליאון הייתי משקר. לא היה מתפקידי לבקש מצבי [...]"; אך מיד לאחר מכן דחה גייר את הטענה כי הוא שוחח עם בר כדי לקדם את הפרוייקט (עמ' 608 לפרוטוקול).

בר נשאל בבית המשפט אם שוחח עם גייר על פרוייקט נפוליאון, וענה: "מניח שדיברתי" (עמ' 521 לפרוטוקול). בחקירתו במשטרה סיפר בר, בין היתר, כי גייר התקשר אליו מספר פעמים ואף נפגש עימו כדי לברר אם משרד הפנים אישר את החלפת הקרקעות. פעם נוספת נשאל בר אם גייר שוחח עימו על הפרוייקט, וענה "הוא שאל למה אני דופק אותם, והודעתי לו שאני לא אשנה את דעתי, שם לא יבנו" (ת/1, שורות 152-161, 205-206).

נוכח האמור, קשה להימנע מהמסקנה כי תפקידו העיקרי של גייר בקידום פרוייקט נפוליאון היה להפעיל את "קשריו" עם ראש העיר בר, כדי לוודא שהפרוייקט מתקדם כמצופה. כך, נשאל גייר על ציפיותיו של קרייתי ממנו (ת/27, שורות 318-314):

"ש: מה ציפה ממך קריתי במועד פניתו אליך? מה היית אמור לעשות לשם קידום התב"ע?
ת: שאני אחזיק לו את היד.
ש: והתב"ע תתגלגל מעצמה?
ת: שאני אחזיק לו את היד".

ובשורה 123: "לא התכוונתי להקדיש לנושא הזה יותר משעות ספורות".

24. בחקירתו של גייר במשטרה הוא אף התבטא באופן שמלמד על השפעה ישירה שהיתה לו על בר בעניין פרוייקט נפוליאון:

"לשאלתך האם במסגרת הייעוץ וההסבר שנתתי בנושא היטל ההשבחה נפגשתי גם עם צבי בר אני משיב שאני לא יודע אם נפגשתי איתו בקשר לכך אבל יכול להיות שבמהלך התקופה דיברתי עם צבי בר בנושא בטלפון. אבל צבי בר הוא לא הגורם המחליט. אני יכול למשל

> להגיד לצבי בר לדאוג שפגישה מסויימת תוקדם בחמישה שבועות. אני מתקן: לבקש לא להגיד. או למשל, למקד אותו, את צבי בר, על הנושא [...]" (ת/26, שורות 540-545).

בבית המשפט הסביר גייר שהוא נתפס במילותיו במסגרת חקירה שבה לא הוזהר שהוא חשוד, וכוונתו היתה רק לומר שבאופן תיאורטי הוא יכול היה לפנות לבר בבקשות מעין אלה (עמ' 580 לפרוטוקול). בשלב זה הכחיש גייר שהוא פנה לבר בבקשה כלשהי בקשר לפרוייקט נפוליאון ודבק בגרסה לפיה "לא היה לי קשר לצבי עם נושא הר נפוליון. לא ביקשתי מצבי דבר בעניין. יתכן שהחלפנו מילים וצחקנו [...] לא הייתי צריך לבקש מצבי בר שום דבר, כי הוא רצה בתכנית יותר ממני" (עמ' 578 לפרוטוקול); "לא ביקשתי מצבי דבר בקשר לנפוליון" (עמ' 590 לפרוטוקול).

כשלעצמי התקשיתי לקבל את ההסבר ואני סבור כי לפנינו גרסה מתפתחת, שבה גייר מנסה להרחיק עצמו עוד ועוד ממגע מפליל עם בר. בחקירתו הבאה של גייר במשטרה, שבפתחה הוזהר כדין, הוזכרו לו דבריו מהחקירה הקודמת והוא נשאל אודות כוונתו. בתשובה ענה גייר:

> "[...] אני לא זוכר דברים ספציפיים שביקשתי ממנו או שהייתי צריך לבקש ממנו, אבל יכול להיות שבמהלך התקופה דיברתי איתו על נקודות שהיו צריכות לקבל פוקוס. למה הוועדה לא אישרה, למה המינהל לא אישר, כל פעם היה עניין אחר. יכול להיות שיש דיונים/פגישות/שיחות, שעלתה נקודה כזו או אחרת, כי לא היה משהו שהיה חשוב לי" (ת/27, שורות 295-291).

בנוסף, כאשר בר נשאל על התבטאותו זו של גייר – הוא לא הכחיש שאכן התבקש על ידו לקדם את הפרוייקט, וכך ענה:

> "ת: אתה עושה לי נחת בדבריך. שאני יכול לקצר 5 שבועות, זה עושה לי נחת. יש אנשים שמתעללים בהם שנים, אני רצתי וקידמתי.
> ש: אמרת שגייר לא ביקש ממך לקדם את הפרוייקט.
> ת: אינני זוכר, אך אם גייר אמר את זה שהוא יבורך, זה לגיטימי" (עמ' 521 לפרוטוקול).

גם לדבריו של קרייתי, "הוא [גייר] אמר לי שהוא נפגש עם צבי בר, והוא, חיים גייר, מנסה לדחוף"; כשהתעוררה סוגיית גודל הדירות, גייר "אמר שהיה לו ויכוח קשה עם צבי בר, ובסוף הפסדנו" (ת/624, שורות 316-318).

לדברים אלה מצטרפת התרשמותו של כהן, מהנדס העיר, שאמר: "התחושה שלי היתה שצבי בר מקדם את התכנית בגלל גורמים שציינתי קודם, כמו גייר, כי אני לא ראיתי בחזית את קרייתי. את שמו של גייר שמעתי בדיונים עם לאה שפרבר, הבנתי שהוא מייצג את בעלי הקרקע, כמו שהסברתי קודם על שאול, במגדלי התמרים ובבית ליר אור, גם כאן היה לצבי בר ענין מיוחד לקדם את התכנית" (עמ' 235 לפרוטוקול).

בנסיבות אלה, שוכנעתי כי הוויתור של גייר על החזר ההלוואה לא נבע מיחסי החברות בין השניים אלא מכוונה להעניק שוחד לבר, וגם בר קישר זאת לתפקידו כעובד ציבור בכלל ולפרוייקט נפוליאון בפרט.

25. יתר על כן, גם אם נניח שטובת ההנאה ניתנה לבר ממניע מעורב, שבו שימשו בערבוביה יחסים חבריים ורצון לקדם את פרוייקט נפוליאון, עדיין מתקיימים יסודותיה של עבירת השוחד, וכפי שנפסק: "במקרה של 'פעולה מעורבת', שבה קיימים גם מניע כשר וגם מניע פסול, טובת ההנאה כולה היא בבחינת שוחד" (עניין לופוליאנסקי, בפסקה 21 לפסק-דינו של חברי השופט פוגלמן; ע"פ 265/70 מדינת ישראל נ' לטין, פ"ד כד(2) 677 (1970)).

נ/91: שיק על סך 30,000 ש"ח

26. משהגענו עד הלום, נותרה סוגייה אחרונה לבירור והיא מה פשר השיק שרשם בר לזכותו של גייר (וליתר דיוק, לזכות חברת פרנו, חברת האם של חברת אילן גת) ביום 20.5.2007, על סך 30,000 ש"ח (נ/91). לטענתם של גייר ובר, מדובר בהחזר של חלק מהריבית על החוב, והשיק מהווה ראיה ניצחת לכך שההלוואה היתה כנה וגם בשנת 2007 השניים התכוונו שהחוב ייפרע. בית המשפט המחוזי דחה את הטענה וקבע כי מדובר בשיק "למראית עין בלבד" (פסקה 514).

המערערים הלינו על קביעה זו. בערעור מטעמו של גייר נטען כי לא סביר שהשיק נערך למראית עין, שהרי אם מדובר בשיק פיקטיבי שלא היתה כוונה לפרוע אותו, מדוע השיק לא נרשם על מלוא סכום הריבית באותה עת (27,000 דולר)? ובנוסף, אם השיק נערך מלכתחילה כדי להטעות את החוקרים, מדוע גייר לא הציג אותו בזמן חקירתו במשטרה אלא המתין עד לשלב העדות בבית המשפט (לטענתו של גייר הוא מצא את השיק רק בשלב זה)? אכן יש ממש בטענות אלה, והן מקשות על הקביעה כי מדובר בשיק פיקטיבי שנועד אך ורק לשבש חקירה משטרתית בבוא היום. מנגד,

העובדות הידועות לנו לגבי השיק אינן מתיישבות במלואן גם עם גרסתם של בר וגייר. שכן אם מדובר בהלוואת אמת, מדוע השיק הוא על חלק קטן מתוך גובה הריבית? ומדוע נמנע גייר מלפרוע את השיק?

ההסברים של גייר ובר לתמיהות אלה אינם מספקים. בר טען כי "הרגשתי חובה להחזיר ריבית כזו או אחרת, זו היתה כמקדמה, הרגשתי לא נוח, זה לא היה לשם הצגה" (עמ' 516 לפרוטוקול). כאשר גייר נשאל "מה המשמעות לקבלת שיק לאחר 4 שנים על ריבית, היכן הריבית של שאר השנים?", תשובתו היתה: "הייתי כנראה טוב מדי" (עמ' 588 לפרוטוקול), ולמותר לציין כי תשובה זו איננה מניחה את הדעת, ואף עלולה לרמז על טובת הנאה שמצא גייר להעניק לבר בשלב קריטי לגורלו של פרוייקט נפוליאון.

גייר טען בעדותו כי בר ביקש ממנו להמתין עם פירעון השיק. לדבריו:

> "כאשר ליווה אותי [בר] בדרך מהלשכה, אמר לי בחודש הבא אמור להיות דיון בכפר יונה אם את יכול תחכה עם זה. הלכתי והשיק נשאר אצלי, הרגשתי לא נוח כי אם אני מחכה ל-440 מדוע אקח 30 והרגשתי [ש]הפעלתי עליו לחץ, זה לא מתאים, השארתי את השיק בבית, לימים כשנפתחה החקירה אשתי הפכה את הבית מצאה את השיק. לא הפקדתי אותו כי היתה לי תחושה לא נוחה, זה לא סכום שמשנה משהו. נתתי לו את ההלוואה כי אני אוהב אותו, הוא חבר שלי, לא כדי להציק לו, היתה לי תחושת בטן רעה על זה. לא חששתי שלא יחזיר את הכסף" (עמ' 571 לפרוטוקול).

גרסה זו איננה מתיישבת עם גרסתו של בר, שנחקר גם הוא בנושא זה:

> "ש: אין מחלוקת שהשיק לא הופקד, מדוע?
> ת: נתתי את השיק כדי שיפרע, אינני יודע מדוע הוא לא נפרע, רק בבית המשפט גיליתי שהוא לא נפרע. לשאלת בית המשפט לא ביקשתי מגייר שלא יפרע אותו.
> ש: איך לא שמת לב שהשיק לא נפרע?
> ת: כשהתחיל המשפט אמרו לי לפני 3 שבועות שהשיק קיים.
> ש: אתה וגייר חברים טובים, נפגשים, מדברים, מסרת לו שיק עבור החזר הלוואה – הריבית – והוא לא פדה אותו, נושא זה לא עלה ביניכם?
> ת: הנושא לא עלה בינינו, אין לי הסבר" (עמ' 509 לפרוטוקול).

מעבר לכך, גרסתו של גייר מעוררת שאלות נוספות: הרי גייר לא דרש מבר לשלם לו באופן מיידי, אם כן מדוע בר העביר לגייר שיק במועד שבו לא היה לו נוח לשלם? מדוע גייר הסכים לחכות, ובחר שלא לפרוע אפילו חלק קטן מתוך החוב, בשעה שבידי בר יש אמצעים להחזיר את מלוא החוב באופן מיידי? ובנוסף, מדוע גייר לא פרע את השיק מאוחר יותר?

27. במצב דברים זה, ניצב לפנינו אירוע שקשה לרדת לפשרו. לטענת המדינה, מדובר בשיק פיקטיבי שלא היתה כוונה לממש אותו; לטענתם של בר וגייר, מדובר בתשלום שמוכיח את כנות ההלוואה. שני ההסברים אינם מתיישבים במלואם עם העובדות כפי שהוצגו בפנינו, וקשה לקבוע אם אחד מהם הוא ההסבר הנכון לפשר השיק, או שמא יש בנמצא הסבר אחר שלא הוצג בפנינו. על אף שהתקשיתי להכריע בסוגיה זו, אין היא מעוררת ספק סביר באשמתם של בר וגייר, והחשוב לענייננו הוא שהשיק לא הוצג לפרעון וממילא לא נפרע. ובכלל, שוחד ניתן לעיתים בחדרי חדרים ומתוך הבנה שבשתיקה, ולא מן הנמנע כי השיק נמסר על ידי בר על מנת "לגשש" ולבחון אצל גייר אם הוא אכן מצפה להחזר ההלוואה, ותשובתו של גייר באה לידי ביטוי באי הצגת השיק לפרעון.

אם נסקור שוב את מכלול הראיות, נגלה כי הוא מוביל למסקנה מרשיעה: גייר החל לסייע בקידום פרוייקט נפוליאון, והעביר לבר סכום כסף גדול במסגרת הסכם הלוואה. גייר נשכר לקדם את פרוייקט נפוליאון בעיקר בזכות קשריו עם בר, והובטח לו שכר נכבד עבור הצלחה בקידום הפרוייקט. גייר שוחח עם בר על הפרוייקט ואף ניסה לקדם את הפרוייקט בעזרתו. בר תמך בפרוייקט מסיבות ענייניות אך בנקודה מסויימת הוא סטה לכאורה מן השורה וחתם בחיפזון על הסכם ההבהרה. במשך כל התקופה, משנת 2003 ועד שנת 2008, גייר לא דרש מבר לפרוע את החוב, למרות שבהסכם ההלוואה נקבעה במפורש תקופה של שנה ונאמר בו כי כל שינוי חייב להיעשות בכתב. חלקי הפאזל השונים משתלבים זה בזה ומציירים תמונה שלמה וברורה של שוחד. החלק היחיד שקשה ליישב אותו עם יתר חלקי התמונה הוא השיק שנמסר לגייר בשנת 2007, אך אין בכך כדי לטשטש את התמונה הנשקפת לעינינו. ודוק: אם השיק היה על סך מלוא הריבית, או שגייר היה מציג אותו לפרעון, ייתכן והיה בכך כדי להטות את הכף ולהקים ספק סביר שמא מדובר בהלוואה כנה. ברם בנסיבות הקיימות, לטעמי לא די בעצם קיומו של השיק כדי לשנות מהמסקנה כי לצדדים לא היתה כל כוונה להחזיר את ההלוואה.

28. לקראת סיום הדיון בעבירת השוחד, נוסיף התייחסות תמציתית לטענות נוספות שנטענו בערעורים. בא-כוחו של גייר טען בפנינו כי מאחר שלא הוכח שההלוואה ניתנה מלכתחילה כמסווה לשוחד, ולא הוכחה סטייה מן השורה, למעשה תיזת התביעה קרסה ואין בסיס להרשעה. אין בידי לקבל את הטענה ואני סבור כי גם במצב דברים זה, התמונה שתוארה לעיל מספקת בסיס איתן להרשעתם של בר וגייר בלקיחת ובמתן שוחד, בהתאמה. אמנם נראה כי לא מדובר במקרה שוחד "קלאסי", שבו יזם נדל"ן מעביר כסף מזומן לידי ראש העיר על מנת שייטיב עימו, אלא במקרה עמום ומרומז יותר. מקורה של ההלוואה, לפחות מצידו של גייר, הוא ביחסי הידידות עם בר, הגם שכבר במועד נתינתה היה מעורב בפרוייקט נפוליאון. בהמשך, העמיקה מעורבותו של גייר בפרוייקט נפוליאון, והוא נמנע מלדרוש את פירעון ההלוואה. כמפורט לעיל, הקישור בתודעתם של בר וגייר בין ההלוואה לבין פרוייקט נפוליאון הוכח כדבעי, כך שיסודות עבירת השוחד הוכחו במלואם, וזאת גם אם איננו יודעים כיצד ומתי בדיוק התגבשה ההחלטה שלא לגבות את החוב, ומה נאמר בשיחותיהם של גייר ובר.

טענה נוספת שעלתה בערעורים היא לחוסר תוחלת כלכלית מבחינתו של גייר לשחד את בר. הטענה היא כי גייר נדרש להשקיע 100,000 דולר תמורת סיכוי להרוויח 250,000 דולר (לפי הסכם קרייתי), כאשר מתוך הסכום האחרון צפוי ניכוי מס בשיעור ניכר. דהיינו, מבחינתו של גייר היה מדובר במצב של ברי (תשלום של 100,000 דולר) מול שמא (קבלת תמורה של 250,000 דולר בניכוי מס). אינני סבור כי מדובר בסוגיה בעלת משקל מכריע ועל כן איני נדרש להיכנס לעובי הקורה, שכן גם אם ננית שהרווח של גייר לא היה צפוי להיות גדול, עדיין אין בידי לקבל את טענתו של גייר כי מדובר בהפסד ודאי או במצב אבסורדי אחר שחותר תחת יסודות המסקנה המרשיעה. למעלה מן הצורך אזכיר פעם נוספת את האפשרות כי ההלוואה ניתנה ממניע מעורב של חברות ושוחד (ראו לעיל בפסקה 25).

המערערים הוסיפו וטענו כי ההלוואה נעשתה בצורה שקופה, באמצעות חברה מבוקרת, ומכאן שלא מדובר בשוחד. טענה זו עשויה להיות רלוונטית לשאלת נסיבות מתן ההלוואה, אך לא להתפתחויות מאוחרות יותר. בשנת 2004, בסמוך לאחר המועד שבו היתה אמורה להיפרע ההלוואה, הפסיקה חברת אילן גת את פעילותה ומאז לא נערכה ביקורת חשבונאית, כך שלאחר מועד זה ההלוואה התלויה ועומדת לא נחשפה לעיניים זרות.

29. סיכום ומסקנה: ראינו כי ניתן להניח לטובתם של גייר ובר שההלוואה ניתנה מלכתחילה מתוך מניע חברי ולא כהסוואה לשוחד. ואולם בהמשך, גייר ובר בחרו

להתעלם מן הצורך להחזיר את ההלוואה ואף לא היה בכוונתם לעשות זאת בעתיד. הוויתור על החוב, בסך 100,000 דולר (לפני ריבית), נעשה על רקע פעילותו של גייר ומגעיו עם בר לקידום פרוייקט נפוליאון, כלומר המתת ניתנה לבר בקשר עם תפקידו כעובד ציבור. השיק שבר העביר לגייר אינו משתלב בתיזה המרשיעה אך מאפייניו גם לא משתלבים בגרסתם של המערערים, ונוכח התמונה השלמה אין בכך כדי לערער את הבסיס להרשעה. לפיכך אציע לחבריי להותיר על כנה את הרשעתו של בר בלקיחת שוחד וכן את הרשעתו של גייר במתן שוחד.

הערה בעניין פרוייקט אנדרומדה

30. כאמור, במסגרת האישום השלישי יוחסה לבר עבירה נוספת של הפרת אמונים. בהיותו חבר בוועדה המחוזית לתכנון ולבניה ובוועדת המשנה להתנגדויות, תמך בר בקידום פרוייקט אנדרומדה ביפו. זאת בשעה שגייר, ידידו הטוב ובעל חובו, הוא מנהל הפרוייקט ובעל מניות. אם לא די בכך, גייר גם תרם כסף לקמפיין הבחירות של בר.

בפני בית המשפט הודה בר כי שגה. לדבריו: "נכון שלגייר יש אינטרס וההלוואה מגייר טרם הוחזרה לו, לא הערתי על כך לפרוטוקול – בדיעבד זו שגיאה הייתי צריך לומר שאיני צד לעניין מסיבה זו. וזה הביא אותי לא להשתתף בדיון בכך שלא הבעתי מילה, ובשבילי לא לדבר זה כמו לא להיות" (עמ' 379 לפרוטוקול). דא עקא, פרוטוקול הדיון של ועדת ההתנגדויות מוכיח שבר לא נמנע מלהעיר הערות, ואם נותר ספק, נבהיר כי גייר השתתף גם הוא באותו דיון (ת/116; וכן ראו שם בעמ' 62 לפרוטוקול הוועדה המחוזית).

בפסק דינו של בית משפט קמא נקבע כי "בר אכן היה מצוי בניגוד עניינים, אך ניגוד העניינים לא מגיע כדי הפרת אמונים" (פסקה 584 להכרעת הדין). הזיכוי מבוסס על שלושה נימוקים: א. תמיכתו של בר בפרוייקט עלתה בקנה אחד עם האינטרס הציבורי; ב. לעמדתו ולהצבעתו של בר לא היתה השפעה ניכרת על התוצאה; ג. הפרוייקט אינו קשור לרמת גן.

בהיעדר ערעור מצד המדינה איננו נדרשים להביע עמדה לגבי הזיכוי וההנמקה, והדברים הובאו כאן במטרה להביא תמונה שלמה יותר של מערכת היחסים בין בר לבין גייר.

31. ביום 24.11.2008 זומן בר לחקירה שנקבעה ליום 2.12.2008, ובסמוך לאחר מכן זומן גם גייר לחקירה באותו יום. בר וגייר נפגשו ביום 30.11.2008, כלומר יומיים לפני מועד החקירה במשטרה. למחרת, ביום 1.12.2008, היינו יום אחד לפני החקירה במשטרה, שלח בר לגייר בקשה לערוך תחשיב לצורך החזר ההלוואה. עוד באותו יום הגיע גייר למשרדו של בר והגיש לו את התחשיב. על פי כתב האישום, פעולות אלו נעשו במטרה לשוות לשוחד מראה חוקי וליצור מצג שווא שלפיו בר התכוון להחזיר את ההלוואה.

בר הציג גרסה שלפיה המגעים להחזר ההלוואה אינם קשורים לזימון לחקירה, אלא להפשרת הקרקע בכפר יונה. לראיה, הציג בר מסמך שנשלח אליו בפקס ביום 30.11.2008, ובו נאמר כי "תכניות למתן תוקף הועברו אל הועדה המחוזית ואושרו" (ת/114).

בית משפט קמא דחה את גרסתו של בר, והרשיע אותו בעבירה של שיבוש מהלכי משפט. בהכרעת הדין נקבע, כי המסמך מיום 30.11.2008 נשלח לבר, לבקשתו, ממשרדם של האדריכלים שטיפלו בפרוייקט, אך בר ידע על אישור התכנית עוד קודם לכן. זאת, בין היתר, על סמך מסמך שנשלח לבר (באמצעות עו"ד גלוסקה) כבר ביום 30.10.2008, ומעדכן אותו שהתכנית אושרה למתן תוקף (ת/783). גם גייר הורשע בעבירה של שיבוש מהלכי משפט, לאחר שנקבע כי הוא ידע שהוא עומד להיחקר בנושא פרוייקט נפוליאון, ועל רקע זה נפגש עם בר ונחפז להגיש לו את התחשיב ערב החקירה במשטרה.

32. בערעור מטעמו של בר נטען כי לא הובאו ראיות לכך ששוחח עם גייר על החקירה הצפויה; כי אין ראיה לכך שבר ידע כי גייר הוזמן לחקירה או שגייר ידע על זימונו של בר; כי בר לא יכול היה לדעת שהוא עומד להיחקר בנושא פרוייקט נפוליאון; כי בר לא יכול היה להשפיע על המועד שבו קיבל את ההודעה על הפשרת הקרקע; וכי בחקירתם, חשפו גייר ובר מיוזמתם את העובדה שנפגשו זה עם זה, ומכאן הטענה כי ודאי שלא מדובר במעשה בעל גוון פלילי.

בערעור מטעמו של גייר נטען כי בפגישתו עם בר לא הוזכרה החקירה הצפויה; כי לא היה מקום לזקוף לחובתו של גייר את העובדה שבנקודה זו בחקירתו הוא ביקש להיוועץ בעורך דין לפני שהוא עונה לשאלה; וכי הקביעה שבר ידע על הפשרת הקרקע

בשלב מוקדם יותר – איננה מלמדת דבר על הלך מחשבתו של גייר, ושגה בית משפט קמא כאשר כרך זה בזה את עניינם של השניים.

33. לא מצאתי מקום להתערב בקביעותיו העובדתיות של בית משפט קמא, לפיהן בר ידע על הפשרת הקרקע לפני 30.11.2008, ובר וגייר העריכו כי הם עומדים להיחקר אודות פרוייקט נפוליאון. מדובר בקביעות מבוססות היטב, שנתמכות בין היתר בדבריהם של השניים (לקביעה הראשונה ראו: עמ' 350-357 לפרוטוקול, נ/74 (עדות האדריכל שוורץ והודעתו במשטרה); עמ' 792 (עדות גלוסקה); ת/1, שורות 923-928; ת/2, שורות 24-28; ת/7, שורות 26-27 (דברי בר במשטרה); לקביעה השניה ראו: עמ' 573 לפרוטוקול שורה 25, ועמ' 599 שורה 29; ת/1, שורות 141, 176-177). כמו כן, כאמור, בחלוף חמש שנים וחצי בר לא התכוון להחזיר את הכסף לגייר וגייר לא התכוון לדרוש אותו מבר. למרות זאת, לאחר שהוזמנו לחקירה, פעלו השניים בבהילות לקדם את החזר ההלוואה.

בר ידע שהקרקע הופשרה, ויומיים לפני מועד החקירה במשטרה, ביקש מהאדריכל שוורץ לשלוח לו בפקס אישור בכתב על כך (ת/1, שורות 920-925; עמ' 353 לפרוטוקול). את האישור, שלח בר לגייר, בצירוף בקשה לערוך תחשיב כדי שניתן יהיה להחזיר את ההלוואה. התנהלות זו מעוררת תמיהה שמא מגעים אלה נעשו בכתב כדי שניתן יהיה להשתמש בהם בחקירה. על פניו, הדרך הטבעית מבחינתו של בר היתה להתקשר לגייר, לעדכן אותו שהקרקע הופשרה ולבקש להחזיר את החוב.

אין ממש גם בטענתו של גייר, לפיה אך טבעי הדבר ש"אחרי שנים כה רבות, בקבלו סוף סוף את הבשורה, יביא את התחשיב באופן אישי לבר וישוחח עמו בנדון". כאמור, גייר זנח זה מכבר כל כוונה לגבות את החוב. במרוצת השנים הוא לא הביע כל דחיפות לכך, לא המתין ל"בשורה", ואף ביטא את ההיפך הגמור. על כן, העובדה שהוא הגיע למשרדו של בר ערב החקירה במשטרה והגיש לו תחשיב, שעות ספורות לאחר שהתבקש, איננה יכולה אלא ללמד על פעולה שנועדה לשבש את החקירה ולהציג בפני החוקרים מצג שווא.

יש לציין כי לדברי גייר, התחשיב שהוא הגיש לבר היה תחשיב "אינדיקטיבי" לא סופי, שהכנתו נמשכה דקה אחת (עמ' 602-603 לפרוטוקול). יש בכך כדי לחזק את החשד המתעורר מכך שגייר יצר את המסמך ערב החקירה ונחפז להגישו לבר למרות שלא מדובר בתחשיב סופי ולמרות שלא ציפה לפירעון מיידי של החוב.

34. כאמור, גייר ובר נפגשו ביום 30.11.2008, יום לפני הגשת התחשיב ויומיים לפני החקירה במשטרה. שניהם הכחישו כי בפגישה זו שוחחו על החקירה הצפויה, אך מסרו הסברים סותרים אודות תוכן הפגישה. על פי גרסתו של בר, גייר נפגש עימו כדי לברר את התקדמות פרוייקט נפוליאון (ת/1 שורה 152 ; ת/2, שורה 155). בשונה מכך, גייר סיפר כי הפגישה נקבעה לבקשתו של קובי נבון, פעיל פוליטי, שביקש את תמיכתו של בר (עמ' 572 ו-600 לפרוטוקול). סתירה זו היא בעלת משקל מפליל, אך קובי נבון העיד בבית המשפט וחיזק את גרסתו של גייר. בפסק דינו של בית משפט קמא לא מובהר מה משקל עדותו של נבון, והמדינה טענה כי ייתכן שמדובר בפגישה אחרת. לצורך הדיון ניתן לקבל את הגרסה שלפיה פגישתם של המערערים עסקה בעיקר בעתידו הפוליטי של נבון, אך גם לפי גרסה זו, עדיין ישנו "חלון הזדמנויות" שבו נבון התקדם לכיוון הרכב והשאיר את גייר ובר לשוחח זה עם זה (עמ' 666 לפרוטוקול). גייר עצמו לא שלל את האפשרות שבאותה פגישה הוזכר גם פרוייקט נפוליאון, בהקשר של אישור משרד הפנים (ת/27, שורה 527). בנוסף, גייר ובר נפגשו פעם נוספת, ביחידות, ביום 1.12.2008, כשגייר הגיע למשרדו של בר כדי למסור לו את התחשיב (עמ' 602 לפרוטוקול). לדברי בר, באותה פגישה "לא דיברנו על החקירה, אך לא זוכר על מה דיברנו" (עמ' 384 לפרוטוקול). אם לא די בכך, יצויין כי כאשר גייר נחקר לראשונה במשטרה הוא אמר כי "השיחה ביני לבין צבי בר היתה בידיעה שהליך כזה [חקירה משטרתית – י"ע] או יתקיים או יכול להתקיים" (ת/26, שורה 278) וזה הנושא היחיד שבו גייר סירב להשיב לשאלותיה של החוקרת וביקש להיוועץ בעורך דין (ת/26, שורות 250-256 ו-271-294).

35. מסקנה: הרשעתם של בר וגייר בעבירה של שיבוש מהלכי משפט מבוססת היטב, ויש לדחות את הערעורים בנושא זה.

הלבנת הון

36. בר הורשע בעבירה של עשיית פעולה ברכוש אסור, לפי סעיף 4 לחוק איסור הלבנת הון ("העושה פעולה ברכוש, בידיעה שהוא רכוש אסור, והוא מסוג הרכוש המפורט בתוספת השניה ובשווי שנקבע בה"). זאת, בגין שימוש בכספי השוחד לכיסוי הלוואה בנקאית שנלקחה לצורך רכישת דירה לבנו. במסגרת ערעורו של בר נטען בקצרה, כי גם בהנחה שההרשעה בשוחד עומדת על מכונה, הרי שלא הוכחה מודעותו ליסודות העבירה של הלבנת הון, ובפרט כאשר המעשים המיוחסים לו נעשו בתקופה שהחוק היה "טרי" והוראותיו טרם הופנמו. טענה זו נטענה מלכתחילה ללא פירוט וביסוס מספק, ואיני רואה לקבלה. בר נטל את כספי השוחד ועשה בהם שימוש, בהיותו

מודע היטב ליסוד העובדתי ולנסיבות העבירה, ולכל היותר הטענה עשויה להיות רלוונטית לעניין חומרת העונש. לפיכך, הרשעתו של בר בעבירה זו תיוותר על כנה.

בנוסף, בר הורשע בעבירה לפי סעיף 3(א) לחוק איסור הלבנת הון ("העושה פעולה ברכוש, שהוא רכוש כאמור בפסקאות (1) עד (4) (בחוק זה – רכוש אסור), במטרה להסתיר או להסוות את מקורו"). הרשעה זו התבססה על הקביעה כי הסכם ההלוואה היה מעיקרו הסכם פיקטיבי שנועד להסוות את לקיחת השוחד. נוכח הקביעה כי לא הוכח שמלכתחילה בר נטל את ההלוואה מתוך כוונה לקחת שוחד, קשה להצביע על פעולה שעשה בר ברכוש אסור במטרה להסוות את מקורו, ועל כן יש לזכות את בר מעבירה של הלבנת הון לפי סעיף 3(א) לחוק איסור הלבנת הון.

בדומה לכך נטען בערעורו של גייר, כי לא נעשתה על-ידו כל "פעולה ברכוש" במטרה להסתיר את מקורו, ומכאן שלא התקיים היסוד העובדתי הנדרש להרשעה. על כך השיב בא-כוח המדינה, כי המעשה הפלילי הוא ההנחייה שהעביר גייר לרואי החשבון של חברת אילן גת להמשיך לרשום בספרי החברה את הסכום כהלוואה. המדינה ביקש ללמוד לענייננו מפסק הדין בע"פ 5140/13 מדינת ישראל נ' אוסקר (29.8.2013), אך גם מבלי שאדרש להעמיק בדיון התיאורטי ובהבדלים בין המקרים, בנקודה זו סבורני כי הדין עם גייר. עמדת המדינה מבוססת על דברים שאמר גייר בבית המשפט, ולפיהם הוא טען בפני רואי החשבון המבקרים של חברת אילן גת כי מדובר ב"הלוואה אמיתית" (עמ' 589 לפרוטוקול שורות 25-28). ואולם, בכך לא די על מנת לבסס הרשעה בפלילים. דבריו של גייר מכוונים לתשובה שסיפק למכתבו של רואה החשבון המבקר מיום 19.12.2004 (נ/96). כלומר, המועד שבו גייר דיווח לרואי החשבון (באמצעות טולדנו) על כך שמדובר בהלוואה לגיטימית, הוא שלושה חודשים לאחר מועד הפירעון שנקבע בהסכם. נוכח הקביעות דלעיל (פסקאות 9-14), לא ניתן לקבוע כי כבר בשלב זה התגבשה החלטתו של גייר שלא לגבות את החוב. לפיכך, לא הוכח שהנחייתו של גייר לרואי החשבון נעשתה כדי להסוות כספי שוחד באמצעות רישום כוזב כהלוואה. בנסיבות אלה אין מקום להרשיע את גייר בעבירה של הלבנת הון, ועל כן אציע לחבריי לקבל את הערעור בנקודה זו ולזכות את גייר מעבירה לפי סעיף 3(א) לחוק איסור הלבנת הון.

סיכום האישום השלישי

37. בכל הנוגע להרשעה בשוחד אציע לחבריי לדחות את הערעורים. הרשעתם של בר בלקיחת שוחד ושל גייר במתן שוחד, לפי סעיפים 290 ו-291 לחוק העונשין,

מבוססת היטב ותעמוד על כנה. הוא הדין גם לגבי הרשעתם של המערערים בשיבוש מהלכי משפט, לפי סעיף 244 לחוק העונשין. הערעור על הרשעתם של השניים בעבירה לפי סעיף 3(א) לחוק הלבנת הון מתקבל והרשעתם תבוטל, אך הרשעתו של בר בעבירה לפי סעיף 4 לחוק איסור הלבנת הון תעמוד בעינה.

ש ו פ ט

השופט ע' פוגלמן:

אני מסכים.

ש ו פ ט

השופט נ' סולברג:

אני מסכים.

ש ו פ ט

## האישום הרביעי

השופט נ' סולברג:

1. באישום הרביעי הורשע בר בעבירה נוספת של קבלת שוחד, לפי סעיף 290 לחוק העונשין, גם זו במסגרתה של מערכת יחסים בינו ובין יזם בעל עניין בפרויקט בניה בעיר. בפעם הזו מדובר ביזם דוד לוי, אשר הורשע מצדו בעבירת מתן שוחד לפי סעיף 291 לחוק. פרויקט הבניה במוקד פרשה זו – פרויקט הילקרסט (להלן באישום זה: הפרויקט).

עיקרי האישום

2. לפי כתב האישום, בשנים 2000-2008 היה לוי בעלים של חברת תל סאן בע"מ, שעיסוקה בניכיון שיקים ובמתן הלוואות. במקביל, היה לוי נציגה ומיופה כוחה של

חברת Hillcrest Holding Ltd (להלן: חברת הילקרסט) בישראל. בעל השליטה ומנהלה של חברת הילקרסט היה אחיו של לוי, מאיר לוי, שהתגורר בעת ההיא בלונדון. ביום 7.12.2000 רכשה חברת הילקרסט מגרש ברמת גן. לפי התב"ע החלה על המגרש, ניתן היה להקים עליו בניין בן 8 קומות. לוי פעל להגדלת זכויות הבנייה במגרש, על מנת להעלות את רווחיות המגרש עבור החברה. ללוי היה אינטרס אישי בדבר, משום ששכרו בעד ניהול הפרויקט עבור חברת הילקרסט נגזר מהיקף הבנייה שתיבנה בו. לצורך קידום הגדלת זכויות הבניה, ניהל לוי מגעים עם עובדי העירייה ועם העומד בראשה צבי בר, ששימש גם יושב ראש הוועדה המקומית לתכנון ובניה.

3. במקביל, בתקופה הרלבנטית, קיבל בר טובות הנאה מלוי. בר קיבל הלוואות שונות מחברת תל סאן; בכתב האישום התייחסה המשיבה להלוואות אלו כמתן שוחד, ואולם כבר עתה יצוין כי במהלך המשפט חזרה בה מהיבט זה של האישום, והתמקדה – לעניין עבירת השוחד – רק בכספים שקיבל בר מחשבונו הפרטי של לוי. לפי הנטען בכתב האישום, קיבל בר מלוי סך כולל של 465,000 ש"ח, בארבע הזדמנויות שונות:

(א) ביום 3.5.2000 הועברו 120,000 ש"ח מחשבונו הפרטי של לוי לחשבונו הפרטי של בר;

(ב) למעלה משנה לאחר מכן, ביום 22.8.2001, הועברו 100,000 ש"ח מחשבונו הפרטי של לוי לחשבון הפרטי של בר, באמצעות שיק אשר נרשם על-ידי לוי לפקודת "עצמי";

(ג) ביום 26.8.2001 הועברו 100,000 ש"ח מחשבונו הפרטי של לוי לחשבון הפרטי של בר, באמצעות שיק אשר נרשם על-ידי לוי לפקודת "עצמי"; אקדים ואציין כי הסכום הנקוב בשיק היה 120,000 ש"ח, ואולם משום מה, כנראה בשל טעות של הבנק, הופקדו בחשבונו של בר 100,000 ש"ח בלבד;

(ד) ביום 26.11.2001 הועברו 145,000 ש"ח מחשבונו הפרטי של לוי לחשבונו הפרטי של בר, באמצעות שיק אשר נרשם על-ידי לוי לפקודת "עצמי".

4. לפי הנטען בכתב האישום, סכומי כסף אלו לא הוחזרו ללוי, ולוי אף לא ביקש זאת. מדובר בכספי שוחד אשר ניתנו לבר תוך מודעות לכך שהם ניתנים לו כעובד ציבור, בעד פעולות הקשורות לתפקידיו כראש העיריה וכיושב ראש הוועדה המקומית לתכנון ובניה. הם ניתנו לו בתמורה על מאמציו לקדם את האינטרסים הכלכליים של

לוי ושל חברת הילקרסט במסגרת הפרויקט. בר גם הוא היה מודע לכך שזוהי מטרת העברת הכספים.

5. לפי הנטען, בר אכן פעל לקידום תיקונה של התב"ע החלה על המגרש, בוועדה המקומית ובוועדה המחוזית, במקביל לקבלת הכספים. בסוף חודש אוקטובר 2001 (כחודשיים לאחר שלוי העביר לבר 220,000 ש"ח, מהם הועברו בפועל 200,000 ש"ח) התקיים דיון בוועדה המקומית בראשותו של בר, בעניין הפרויקט. בדיון הנחה בר את מהנדס העיר להעדיף את העברת זכויות הבנייה הנחוצות לצורך הפרויקט ממגרש אחר בעיר, 'הר נפוליאון'. ביום 21.11.2001 הציג בר לפני הוועדה המחוזית הצעה לתכנית העברת זכויות בנייה למגרש הילקרסט ממגרשים אחרים בעיר, על מנת לאפשר הקמת מגדל במגרש זה. ימים ספורים לאחר מכן קיבל בר מלוי סכום של 145,000 ש"ח, כמפורט לעיל.

6. ביום 26.8.2003 החליטה ועדת משנה של הוועדה המקומית להמליץ לוועדה המחוזית להפקיד תב"ע חדשה כוללת לאזור גדת נחל איילון (להלן: פרויקט מגדלי ציר איילון), שבה נכלל גם מגרש הילקרסט. לפי תכנית זו, היקף הבנייה המותר במגרש הילקרסט יגדל מ-8 קומות ל-36 קומות ועוד 5 קומות מרתף. אישור פרויקט מגדלי ציר איילון נתקל בהתנגדות בוועדה המחוזית, ובין היתר הותנתה הגדלת אחוזי הבנייה במגרש הילקרסט בהגדלת שטח הקרקע עליו יבנה הפרויקט. לפי הנטען בכתב האישום, מעורבותו של בר בקידום הליכי התכנון היתה עמוקה, וכללה הפעלת לחץ על עובדי העירייה, על הוועדה המחוזית ועל בעלי המגרשים הסמוכים למגרש. בין היתר, פנה בר לוועדה המחוזית בבקשה לזרז את העלאת התב"ע לדיון בוועדה; הופיע לפני הוועדה המחוזית וטען לפניה בזכות התב"ע; פנה באופן אישי לשר הפנים דאז, אברהם פורז, במטרה לגייס את תמיכתו; וכמו כן, לשם עמידה בתנאים שהציבה הוועדה המקומית, קידם העברת שטחים שהיו בבעלותה של עיריית רמת גן לבעלותה של חברת הילקרסט, ואף פעל לצירוף שטחים נוספים למגרש מבעלי מקרקעין הסמוכים למגרש, כגון מינהל מקרקעי ישראל וחברת נתיבי איילון בע"מ. עוד נטען כי בר אף עדכן את לוי לגבי מגעיו וטיפולו במשרד הפנים בקשר לפרויקט.

7. במסגרת האישום הרביעי הואשם בר אף בהפרת אמונים בשל היותו מצוי בניגוד עניינים מול חברת תל סאן. בר קיבל מחברת תל סאן שירותים פיננסיים בהיקף של מאות אלפי שקלים, ולפי הנטען הדבר הציב את בר במצב של ניגוד עניינים; בית המשפט המחוזי זיכה את בר מעבירה זו, והיא אינה עומדת עוד לדיון לפנינו.

8. במהלך המשפט לא נחלקו הצדדים באשר להעברות הכספים מלוי לבר, העברות המתועדות בדפי חשבונות הבנק. ברם, בעוד שהמשיבה התייחסה לכספים אלו ככספי שוחד, ביקשו לוי ובר (להלן באישום זה, גם: המערערים) לטעון כי מדובר בהמרות מט"ח שביצע בר, וכי לוי קיבל תמורה מלאה בדולרים עבור הכספים שהועברו. עוד טענו המערערים כי בר טיפל בפרויקט ללא משוא פנים, באופן ענייני וממלכתי, וללא חריגה מהתנהלותו הרגילה.

9. לוי ובר העלו גם טענות פרטניות הנוגעות לארבעת השיקים השונים. לגבי השיק הראשון, נטען כי העברתו קדמה לרכישת המגרש בשבעה חודשים, ובאותה עת איש לא העלה על הדעת כי עתיד להיות ללוי אינטרס ברמת גן. באשר לשיק השני והשלישי, נטען כי ניתן לראות בחשבונו של לוי הפקדת סכום של 220,000 ש"ח במזומן זמן קצר לפי שזה ניתן. הדבר מעלה לכל הפחות ספק סביר לפיו מקור הפקדה זו בכספים שבר העביר ללוי לצורך המרתם, ושתמורתם העביר לוי לבר את השיקים. באשר לשיקים הראשון והרביעי, אמנם אין ראיה חפצית לכך שניתן כסף מזומן תמורתם, אולם היות ומדובר בהמרת מזומן אין לתמוה אם לוי בחר לשמור את הכספים אצלו ולא להפקידם בחשבונו; לוי אף טען שבאותה תקופה שיפץ את ביתו, ויתכן שעשה שימוש במזומן לצורך כך.

10. באשר לטענה הראשונה, המשיבה טענה כי לוי התעניין במגרש כבר בתחילת שנת 2000, ולכן במועד העברת השיק הראשון כבר היה לוי בעל אינטרס במגרש. לוי העיד כי המשא ומתן לרכישת המגרש החל בחודש אוגוסט, שלושה חודשים לפני העברת השיק הראשון. בית המשפט קבע כי פער זמנים זה אינו יוצר ספק סביר, שכן עדותו של לוי בכללותה אינה נאמנה, ואף לפי גרסתו מדובר בפער זמנים קטן ביותר: ניסיון החיים מלמד שעסקה בסדר גודל כזה מתגבשת בזמן ממושך. לוי אף התעניין במגרש אחר במתחם חצי שנה לפני כן. נקבע אפוא כי אף שאין ממצאים שעל בסיסם ניתן לקבוע מתי בדיוק החל המשא ומתן, פער הזמנים כשלעצמו אינו שומט את הקרקע מתחת לטענת השוחד.

11. באשר לטענה כי מדובר בהמרת מט"ח, אשר לפחות לגבי חלקה ניתן לראות בדפי חשבון הבנק הפקדה נגדית, טענה המשיבה כי מדובר בגרסה מתפתחת וכבושה של המערערים. בר אמר בחקירתו שאינו זוכר אם מסר ללוי מזומן, ואילו בעדותו בבית המשפט זכר בוודאות כי מדובר בהמרת כספים. בנוסף, כאשר לוי נשאל בחקירתו האם

הסכום של 220,000 ש"ח שהופקד בחשבונו ניתן לו על-ידי בר בתמורה לשיקים, השיב כי ברור לו שמדובר בסכום שהועבר מחשבון חברת תל סאן לחשבונו הפרטי, ומקורו אינו בבר. יש להעדיף את הודעותיהם של לוי ובר בחקירותיהם על פני עדויותיהם בבית המשפט, לנוכח הסמיכות לאירועים ובשים לב לכך שמדובר בגרסה ספונטנית.

12. בית המשפט קבע כי על אף שהוכח שבחשבונו של לוי הופקד סכום הזהה לסך שבשיק השני והשלישי, בסמיכות זמנים למתן השיקים, הרי שאין כל ראיה הקושרת את בר להפקדה זו. אף לגרסת בר, הוא העביר ללוי דולרים ולא שקלים, בעוד שההפקדה בחשבונו היתה שקלית; לכן היה על המערערים להצביע לכל הפחות על ראיה להמרת סכום זהה של דולרים חזרה לשקלים על-ידי לוי. קושי נוסף הוא העדר הפקדה דומה בסמיכות זמנים לשיק הראשון והרביעי. לוי אמנם טען שבאותה תקופה שיפץ את ביתו ויתכן שהשתמש לשם כך בכספי המזומן, אולם לא הביא ראיות כלשהן לתמוך בכך. הפקדת סכומים גבוהים בחשבונו של לוי אין בה כשלעצמה כדי להעלות ספק סביר שמקורם בבר. לוי עוסק בהמרות מט"ח וניכיון שיקים בעיסוקו היומיומי, והוא ערב את עסקיו גם בחשבונו האישי, ולפיכך מקורן של ההפקדות עשוי להיות מגוון. לוי השיב בחקירתו בשלילה לאפשרות שהכספים הועברו אליו מבר, וטענתו ההפוכה בבית המשפט אינה מעוררת אמון.

13. לוי ובר העלו טיעונים נוספים לחיזוק גרסתם כי מדובר בהמרות מט"ח. ראשית, העברות הכספים נעשו בגלוי, ומכאן שלא היה להם אינטרס להסתיר זאת; שנית, במקביל לשיקים אלו קיבל בר שיקים גם מחברת תל סאן; סימולטניות זו מעידה על כך שהכספים לגיטימיים באותה מידה, והם חלק מפעילותו העסקית של לוי. שלישית, לוי סיפק שירותי מטבע גם לשני בניו של בר, ואחיו מאיר נתן בעבר הלוואת גישור לבר עצמו. מכאן שהתקיימו יחסים פיננסיים בין המשפחות, ויש לראות את הכספים הללו כחלק ממכלול זה. בית המשפט המחוזי קבע כי אין בטיעונים אלו כדי לחזק את גרסתם של בר ולוי: אין בכך שהכספים הועברו באופן גלוי כדי לשלול שמדובר בשוחד, המוסווה כהמרת מט"ח; אין להקיש מן הכספים שהועברו ותועדו באמצעות חברת תל סאן לכספים שהועברו ללא תיעוד מחשבונו הפרטי של לוי לבר; ואין במערכת היחסים הפיננסית הכוללת כדי ללמד על העברות הכספים הספציפיות בהן עסקינן.

14. מאידך גיסא, המשיבה העלתה תמיהות בנוגע לגרסתם של לוי ובר. לטענתה, לאור מצבו הכלכלי של בר באותה תקופה, לא ניתן למצוא היגיון כלכלי בהמרות מט"ח בהיקפים הנטענים. בחודש מאי 2000 השתחרר לבר פיקדונות בסכום שלמעלה

ממיליון ש"ח, ולכן לבר לא היה צורך בכסף. בית המשפט קבע כי אכן הוכח שמצבו הכלכלי של בר באותה תקופה היה איתן, ועמדו לרשותו סכומי כסף בשיעורים גבוהים. בר טען כי נעזר בלוי משום שרצה להיפטר ממזומנים שברשותו, שלא היו בשימוש עד כה, ולהכניסם למערכת הבנקאית. ברם, בית המשפט קבע כי לא הוכח מדוע בחר לעשות זאת דוקא בתקופה זו, שכן על-פי עדותו של בר מדובר בכספים שנשמרו בכספת עוד משנות השמונים. סמיכות הזמנים שבין מועד ההמרה כביכול לבין קידום הפרויקט מעורר חשד שאין מדובר בפעולה תמימה.

15. בית המשפט המחוזי דן באריכות בגרסתו של לוי להעברת השיקים. לוי התקשה להסביר מדוע המרת המט"ח בוצעה מחשבונו הפרטי ולא מחשבון החברה. לאורך הדרך נימק זאת לוי על יסוד הטענה כי היה לו מחסור בשיקים של החברה, שנבע מעיכוב בהפקת שיקים נוספים על-ידי הבנק למסחר, בו התנהל חשבון החברה. בית המשפט קבע כי עדותו של לוי בעניין זה היתה מבולבלת, והיא אינה מאפשרת ליתן אמון בגרסתו. המשיבה אף הצביעה על כך שבאותה תקופה שבה נטען למחסור בשיקים של החברה, נמסרו שיקים ללקוחות אחרים מחד גיסא, ואין ניתן להצביע על לקוחות נוספים מלבד בר שקיבלו שיקים פרטיים מלוי, מאידך גיסא.

16. לוי התייחס גם לכך שאין תיעוד על העברת הכספים בינו לבין בר, לא בספריה של תל סאן ואף לא בתרשומות הפרטיות של בר ולוי. בחקירותיו הראשונות טען לוי שצריך להיות תיעוד בכרטיס שלו, אך כשהתייצב חוקר במשרדו אמר לו לוי כי התבלבל ואין לו כרטסת כזאת. לאחר מכן טען שכנראה נלקחה הכרטסת על-ידי חוקרי מס הכנסה, ולא הוחזרה לו. בהמשך אף הודה כי יתכן שלא רשם כלל את העברות הכספים לבר וממנו. בית המשפט דחה את הגרסה לפיה הכרטסת אבדה אצל חוקרי מס הכנסה, קבע כי יש סתירות בעדותו של לוי, ולפיכך אין בידי המערערים ראיה לאימות גרסתם לפיה הכספים הושבו. בית המשפט הוסיף כי יש ליתן משקל ראייתי להעדר התיעוד: לאחר שהמשיבה הוכיחה העברה של מאות אלפי שקלים מחשבונו של לוי לחשבונו של בר, על המערערים מוטל הנטל להראות שבר השיב את הכספים. אילו היה תיעוד לעצם ההעברה בכרטסת מסודרת, כפי שקיים לגבי הכספים שהועברו מחברת תל סאן, יתכן והמערערים היו יכולים להנות מהספק, אולם בהעדר תיעוד בכרטסת או בחשבון הבנק, אין כל ראיה על השבת הכספים ויש משקל במישור הראייתי הכולל לכך.

17. לבסוף התייחס בית המשפט לסתירות נוספות שמצא בעדותו של לוי וקבע כי היא אינה עקבית וכי קשה ליתן אמון בגרסתו. לוי אמנם ניסה לנמק סתירות אלו בכך

שבעת חקירותיו במשטרה היה שרוי בתקופה קשה, בתו חלתה ונפטרה בעיצומה של החקירה, וכן בכך שהוא אדם נורמטיבי, מעולם לא דבק בו רבב, וכה משוכנע היה בחפותו עד שהגיע לחקירה במשטרה מבלי שהתייעץ קודם לכן עם עורך דין. עוד טענו סנגוריו של לוי כי הוא התקשה להבין את השאלות שהופנו אליו ואיבד ריכוז לעתים קרובות, ואין מדובר בשקרים אלא בקושי להתמודד עם החקירה. גם חלוף הזמן מעת קרות האירועים מסביר לטענתם את הסתירות בעדותו. בית המשפט לא שוכנע כי נימוקים אלו מסבירים את מהלך עדותו של לוי, וציין כי התרשם שלוי הבין היטב את השאלות שנשאל, אלא שבפיו לא היו תשובות טובות. בית המשפט קבע אפוא כי גרסתו של לוי אינה מהימנה ואין ניתן לקבוע ממצאים על סמך עדותו. לאור זאת נקבע, כממצא עובדתי, שלוי העביר לבר סך של 465,000 ש"ח, ובר לא השיב סכום כסף זה ללוי.

18. לאחר שדן בטיב העברת הכספים מלוי לבר, פנה בית המשפט המחוזי לדון במעורבותו של בר בקידום פרויקט הילקרסט. מעורבותו של בר בקידום הפרויקט באה לידי ביטוי בכמה הקשרים. העיקרי שבהם הוא קידום הפרויקט בוועדות לתכנון ובניה, תוך שהנחה את מהנדס העיר לקדם את נושא העברת זכויות הבניה למגרש במהירות האפשרית, הציג בעצמו את ההצעה בוועדה המחוזית, פנה לוועדה במכתבים שונים, ואף עדכן את היזמים בנוגע לטיפול בקשיים שעלו בקידום התכנית. בר אף היה מעורב בפעילות לצירוף קרקעות סמוכות לשטח המגרש, הן קרקעות שהיו בבעלות העיריה, הן קרקעות שהיו בבעלות נתיבי איילון ומינהל מקרקעי ישראל. בנוסף, פנה בר באופן אישי לשר הפנים בבקשה לגייס את תמיכתו בעניין. המשיבה טענה למעורבותו גם בנוגע לזכויות הבניה בפרויקט סמוך, רוגובין-תדהר, מעורבות שהתרחשה בטרם כניסתו של לוי לפרויקט, אולם לאחר קבלת השיק הראשון, כאשר לפי הטענה לחברת הילקרסט היה באותה תקופה אינטרס גם בבניין זה, כיוון שתכננה לבנות בניין משותף על שני המגרשים.

19. לוי ובר לא חלקו על מעורבותו הרבה של בר בפרויקט, אלא שטענו כי המניע שלו היה האינטרס הציבורי. הילקרסט הוא מגדל אחד מבין שלושה מגדלים, שהם חלק מהחזון של בר בדבר שורת בניינים שנבנו על גדת איילון. יש לראות את המעורבות הרבה של בר על רקע חזונו הכולל לפיתוח האזור, ולא כפעילות נקודתית הנוגעת לפרויקט הילקרסט בלבד. שנית, טענו לוי ובר כי לרמת גן היה אינטרס כלכלי עצום בכך שהחזון של בר יצא אל הפועל, משום שהדבר צפוי היה להשיא לעירייה רווחים ניכרים. בנוסף לכך ציינו כי למרות אישור התכנית, מגרש הילקרסט טרם נבנה עד היום, בשל עיכובים חיצוניים שונים, וכן טענו כי תפקידו של לוי בחברה היה שולי יותר

מאשר זה שאליו התייחסה המשיבה. לוי לא היה מודע לפעולותיו של בר לקידום הפרויקט; בר אמנם עדכן בחלק מן הדברים את עורך הדין של חברת הילקרסט, אך לוי לא היה מודע לכך.

20. טענה נוספת של לוי ובר היא שאין קשר בין עיתוי קבלת הכספים מלוי לבין פעולותיו של בר. פעולותיו בעניין מגרש רוגובין-תדהר קדמו למעורבותה של חברת הילקרסט במתחם, וקידום התב"ע החל בחודש אפריל 2001, זמן רב לפני שהועברו השיקים לבר. הדיון שהתקיים בחודש אוקטובר 2001 (חודשיים לאחר שבר קיבל שני שיקים) היה רק חלק מרצף פעולות שננקטו לקידום חזון המגדלים; והוא הדין לדיון שהתקיים בחודש נובמבר 2001, שיש לראותו רק כדיון אחד מתוך רצף אירועים לקידום התב"ע.

21. בית המשפט קיבל את טענתם של לוי ובר, לפיה אין לראות את פרויקט הילקרסט באופן עצמאי, אלא כחלק מפרויקט שלם של מגדלים שנבנו על גדת איילון. לעירייה היה אינטרס כלכלי ברור בקידום חזון זה, ולפיכך יש לבחון את פעולותיו הנמרצות של בר לקידום הפרויקט במבט רחב, וביחס לפעולותיו בנוגע ליתר המגדלים במתחם. מאידך גיסא, בית המשפט דחה את הטענה לפיה תפקידו של לוי בחברה היה טכני ושולי, וכן את הטענה בדבר העדר קשר זמנים בין העברת הכספים לבין פעולותיו של בר. נקבע כי לצורך הוכחת ביצוע עבירת השוחד אין צורך להצביע על קשר בין העברת כספים ספציפית לבין פעולה מסוימת, אולם גם לגופו של ענין, מרבית השיקים הועברו לבר בעיצומה של הפעילות לקידום הפרויקט.

22. בסיכומו של דבר, קבע בית המשפט כי הוכח מעבר לספק סביר כי ניתן שוחד בסך של 465,000 ש"ח מאת לוי לבר, בתמורה לקידום פרויקט הילקרסט. בר אמנם לא סטה מן השורה באשר למעורבותו בפרויקט, ואולם עובדה זו אינה שוללת קבלת שוחד תמורת קידומו. לפיכך הורשע בר בביצוע עבירה של קבלת שוחד, ובהתאמה הורשע לוי בביצוע עבירה של מתן שוחד, לפי סעיפים 290-291 לחוק העונשין.

הערעור

23. בר ולוי מערערים על הרשעתם בעבירות השוחד. לטענתם, ישנו ספק סביר לגבי הקביעה כי הכספים שהועברו מלוי לבר הם כספי שוחד, וזאת הן כאשר מתבוננים על כל שיק ושיק בנפרד, הן כאשר מתבוננים על מערכת היחסים הפיננסית כמכלול.

24. באשר לשיק הראשון, הרי שכאמור הועבר השיק בחודש מאי 2000, בעוד שהמגרש נרכש על-ידי הילקרסט בחודש דצמבר אותה שנה. החומר הראייתי שהונח לפני בית המשפט מצביע בבירור על כך שהתעניינותו של לוי במגרש החלה רק בחודש אוגוסט, שלושה חודשים לאחר העברת השיק. בית המשפט קבע כי עדותו של לוי על עיתוי זה אינה מהימנה, אולם העיתוי נגזר גם מן החומר הראייתי שהציגה המשיבה. משכך, נסמכת הכרעת בית המשפט רק על 'ניסיון החיים' המלמד כי עסקה בסדר גודל שכזה מתגבשת בזמן ממושך, על כך שלוי הביע בעבר התעניינות במגרש סמוך, ועל העדר ממצא עובדתי מדויק לגבי מועד תחילת המשא ומתן לרכישת המגרש. המערערים סבורים, כי אין די בכך כדי לבסס הרשעה בפלילים. בסופו של דבר הועבר השיק שבעה חודשים לפני רכישת המגרש, ודבר זה כשלעצמו מעורר ספק סביר בשאלה אם מדובר בכספי שוחד. בדיון שהתקיים לפנינו הטעימו באי כוח המערערים עוד, כי אף אם יקבע שבמועד העברת השיק כבר התעניין לוי במגרש, הרי שהתרחיש לפיו העביר כספי שוחד לבר בשלב גישוש ראשוני זה, כאשר עוד לא ברור אם עסקה כלשהי תקרום עור וגידים, הוא תרחיש בלתי סביר.

25. באשר לשיקים השני והשלישי, הרי שכפי שצוין בהכרעת הדין הופקד אצל לוי סכום שווה ערך לסכומי השיקים הללו ביום 21.8.2001, יום אחד לפני שנמשך השיק השני, וארבעה ימים לפני שנמשך השיק השלישי. בבית המשפט המחוזי הוכח כי מקור כספים אלו אינו בחברת תל סאן, וממילא ברור שמדובר בכספים שהועברו מאת צד שלישי. קביעתו של בית המשפט המחוזי לפיה אמנם הופקד סכום כסף בשיעור זהה לסכום שנמשך, אולם לא הוכח קשר בינו לבין צבי בר היא קביעה שגויה, המתעלמת מנטל הראיה במשפט הפלילי. דרישתו של בית המשפט מן המערערים להציג ראיה לכך שלוי המיר את הדולרים שקיבל מבר לשקלים, על מנת להוכיח קשר בין ההפקדה (השקלית) לבר, הופכת את היוצרות. ההגנה אינה צריכה להציג ראיות חפציות בכדי להוכיח את גרסתה; התביעה היא זו אשר צריכה להוכיח את גרסתה מעבר לספק סביר. בענייננו, יש ספק סביר לגבי העובדה שהכספים הושבו ללוי על-ידי בר, וזאת בהתאם לגרסת המערערים לפיה העברות הכספים אינן אלא המרות מט"ח. דרישה ראייתית זו אף אינה סבירה בשים לב לחלוף הזמן מאז בוצעה המרת המט"ח הנטענת על-ידי המערערים. זאת ועוד: העובדה שלא נמצאה הפקדה דומה בנוגע לשיק הראשון או הרביעי, עובדה שנזקפה בהכרעת הדין לחובת המערערים, אינה יכולה להשפיע על חומר הראיות הנוגע לשיקים הללו, ולכל היותר בכוחה לכרסם בטענות המערערים בנוגע לאותם שיקים.

26. עוד טוענים המערערים, כי בית המשפט שגה בנוגע לכמה מסקנות נוספות שהסיק מן החומר הראייתי, ושבגינן קבע כי גרסת המערערים אינה מעלה ספק סביר. ראשית, טוען בר כי הקביעות בדבר מצבו הפיננסי האיתן באותה תקופה אינן יכולות להעלות תמיהה בנוגע לבחירתו להמיר כספי דולרים שהיו ברשותו, וזאת מן הטעם הפשוט שהמרות מט"ח בהיקפים דומים נעשו על-ידו באותה תקופה באמצעות חברת תל סאן, אשר אין מחלוקת באשר לחוקיותן. קביעתו של בית המשפט כי מצבו הפיננסי מעלה תמיהה באשר לגרסתו אינה יכולה לעמוד שעה שברור כי עסק בהמרות מט"ח בהיקפים גדולים באותה תקופה ממש. שנית, טוען בר כי שגה בית המשפט כאשר לא יִחס משקל ראייתי לכך שבאותה עת שבה הועברו לבר סכומי הכסף מלוי, הועברו אליו גם סכומי כסף מחברת תל סאן, ולגבי סכומי כסף אלו הקפיד לוי על כך שבר ישלם ריבית פיגורים. טענת המשיבה לפיה מעניק לוי לבר כספי שוחד בהיקפים גדולים, אולם בד בבד מחייב אותו בריבית בסכומים של מאות ואלפי שקלים בודדים – אינה טענה סבירה. שלישית, בר מציין כי הוא ולוי פעלו בזמן אמת בצורה גלויה ושקופה לחלוטין, דפוס פעולה שאינו מתיישב עם מודעות לביצוע עבירת שוחד, ואף אינו מתיישב עם תיאור התנהגותו של בר במסגרת האישומים הנוספים שבהם הואשם, כאדם מתוחכם המסווה את השוחד שקיבל בדרכי מרמה. בית המשפט קבע בעניין זה כי עצם הסוואתם של הכספים כהמרות מט"ח מעידה כשלעצמה על תחכום; ברם, הכספים מעולם לא הוסוו כהמרות מט"ח, שכן מדובר בהפקדה של שיקים מחשבונו הפרטי של לוי לחשבונו הפרטי של בר, באופן גלוי וללא כל ניסיון להסוותם.

27. במסגרת ערעורו מצטרף לוי למרבית הטענות שטען בר. לוי הוסיף כי בעלת העניין המרכזית בפרויקט היתה חברת הילקרסט, אשר כמו חברת תל סאן היתה בבעלות אחיו מאיר. כיוון שכך, תמוה מדוע יעניק לוי לבר שוחד מכספו הפרטי, בעוד שאת חובותיו של בר לחברת תל סאן (שבבעלות אחיו) הוא ממשיך לגבות בדווקנות, לרבות ריבית הפיגורים. שנית, טען לוי כי העדר הסטייה מן השורה ועניינו הכולל של צבי בר בפרויקט גדת איילון כולו, כפי שנקבע בהכרעת הדין, מעוררים אף הם ספק סביר לגבי טענת המשיבה כי מדובר בכספי שוחד. לבסוף התייחס לוי לממצאי המהימנות שקבע בית המשפט המחוזי באשר לעדותו. בעניין זה טען לוי כי שגה בית המשפט משלא יִחס משקל מספיק לחלוף הזמן הרב מאז האירועים ועד לחקירה במשטרה ולעדות בבית המשפט. כפי שנקבע בהכרעת הדין, לוי הוא אדם שעיסוקו היומיומי בניכיון שיקים והמרת מט"ח, ואין להתפלא על כך שאינו זוכר פרטים מסוימים על שיק מסוים, אשר הועבר כשמונה שנים לפני החקירה המשטרתית, לא כל שכן בעת מתן עדותו בבית המשפט.

28. המשיבה סבורה כי עיקרו של הערעור תוקף ממצאי עובדה ומהימנות שנבחנו בקפידה ונקבעו על-ידי בית המשפט המחוזי, וכי אין עילה להתערב בהם. באשר לטענה כי סכומי הכסף הוחזרו לחשבונו של לוי, טוענת המשיבה כי טענה זו נטענת רק לגבי סכום של 220,000 ש"ח מתוך 465,000 ש"ח שהועברו; אולם גם את הנטען לגבי סכום זה יש לדחות. במהלך חקירתו במשטרה ציין לוי כי כאשר הוא משתמש בחשבונו הפרטי הוא נוהג אחר כך לבצע קיזוז מול חברת תל סאן, כך שבכל אופן היה על סכום הכסף להיכנס מחשבון החברה. כפי שצוין בהכרעת הדין, הוכח שסכום זה לא הגיע מן החברה אלא ממקור עלום. גרסה זו של לוי הוצגה באופן מפורט ובספונטניות, והוא אף חזר עליה כמה פעמים, עד ששינה אותה כשהסתבר לו שאינה מתאימה למסכת הראייתית. כפי שצוין בהכרעת הדין, לוי עצמו שלל בחקירתו את האפשרות שסכום כסף זה הגיע מידיו של בר. בדין קבע אפוא בית המשפט המחוזי כי גרסת המערערים בעניין זה אינה מעוררת ספק סביר.

29. באשר לשיק הראשון טענה המשיבה כי בניגוד לטענת המערערים, העיתוי בו החל לוי להתעניין במגרש אינו עולה מן החומר הראייתי למעט מגרסתו של לוי עצמו, אשר בית המשפט המחוזי לא ראה לנכון ליתן בה אמון. המערערים לא הצביעו על טעם שבגינו יש לקבוע כי הערכתו והתרשמותו של בית המשפט מגרסתו של לוי יסודן בטעות. בית המשפט זקף לחובת המערערים את העובדה שלא הונחה לפניו תשתית ראייתית לקביעת המועד המדויק שבו החל המשא ומתן לרכישת המגרש, וכדין עשה זאת, משום שמועד זה מצוי בידיעתו המיוחדת של לוי, ובמצב זה די למשיבה להביא ראשיתה של הוכחה כדי לצאת ידי חובת השכנוע.

30. באשר למצבו הכלכלי של בר ולמטרת המרות המט"ח, הדגישה המשיבה כי גרסתו בעניין זה לא היתה סדורה ועקבית. הוא הציג מספר גרסאות, לעתים מנוגדות ממש, שהתפתחו והתהפכו במהלך עדותו. דחיית נימוקיו של בר להמרות המט"ח מבוססת בין היתר על חוסר מהימנותו, ובעניין זה אין כאמור עילה להתערבות בממצאי בית המשפט המחוזי. עוד הוסיפה המשיבה כי קיומה של מערכת פיננסית מקבילה וכשרה אינו מפחית מחומרת הקשר הפיננסי הפסול, ולפיכך גם השימוש בכספים שהתקבלו כתוצאה מהקשר הכשר אינו משליך על השימוש בכספי השוחד.

31. באשר ליתר טענות המערערים לגבי המערכת הפיננסית שהתנהלה בין בר לחברת תל סאן ולגבי האופן הגלוי שבו הועברו השיקים, השיבה המשיבה כי אין

בעובדות אלו כדי לסתור את הקביעה כי מדובר בכספי שוחד; המסקנה כי מדובר בכספי שוחד נלמדת ממכלול הנסיבות של ביצוע התשלומים, כגון העדר תיעודם, העדר היגיון בביצוע המרות מט"ח, תוך שבמקביל מקודם פרויקט הילקרסט. קיומה של מערכת קשרים עסקיים לגיטימית אינו שולל את קיומה של מערכת קשרים מושחתת, והוא אף עשוי לשמש ראיה נוספת לכך – שכן אילו היה מדובר בכספים לגיטימיים, הללו היו מועברים במערכת הפיננסית הקיימת.

הכרעה: האם הוכחה עבירת השוחד מעבר לספק סביר?

32. לאחר שקילת טענות הצדדים מזה ומזה, לא בלי התלבטות, ובזהירות הנדרשת במסגרת הרשעה בפלילים, אציע לחברי כי נקבל את ערעורם של המערערים בנוגע לטיב הראיות בעניין התשלום הראשון ששילם לוי לבר; לא כן באשר ליתר התשלומים: בנוגע אליהם אציע כי נדחה את הערעורים. להלן אפרט.

33. המשיבה השכילה להראות כי לוי העביר לבר, בארבע פעימות שונות, סכום כספי כולל של 465,000 ש"ח, וכי אין כל תיעוד באשר למתן תמורה עבורו או החזרתו. בית המשפט המחוזי הניח על פני הדברים, כי כאשר ללוי יש אינטרס בכך שבר יפעל עבור קידום התב"ע של מגרש הילקרסט, מדובר במסכת ראייתית המסבכת את המערערים בעבירות השוחד שיוחסו להם. לפיכך, בהתאם לאופן המקובל לבחינת ראיות נסיבתיות, השאלה שיש להכריע בה היא אם ניתן לספק הסבר סביר אחר למסכת ראייתית זו, הסבר שיש לו אחיזה בחומר הראיות. הגרסה שהציגו בר ולוי, לפיה מדובר בכספים שהועברו במסגרת המרת מט"ח, לוקה בקשיים שונים. בית המשפט המחוזי קבע כי בשל קשיים אלו, מדובר בהסבר שאינו סביר, וממילא הוא אינו מעלה ספק סביר באשר להרשעתם של בר ולוי. בית המשפט המחוזי קבע כן באופן גורף, ביחס לכל אחד מן התשלומים ששילם לוי לבר. דעתי שונה קמעא: לפי דעתי, עיון בראיות הנסיבתיות מעלה שבנוגע לתשלום הראשון לא הציגה המשיבה תשתית ראייתית שממנה ניתן להסיק מעבר לספק סביר כי מדובר בתשלום שוחד; וזאת אף מבלי להידרש להסבר חלופי מצדם של בר ולוי.

34. כפי שכבר צוין, כאשר עסקינן בראיות נסיבתיות, ראשית יש לבחון אם התשתית הראייתית מסבכת את הנאשם "באופן המקים מסקנה לכאורית לפיה הוא אכן ביצע את העבירות שיוחסו לו, כמסקנה סבירה מפשוטם של דברים" (ע"פ 6392/13 מדינת ישראל נ' קריאף, פסקה 98 (21.1.2015) (להלן: עניין קריאף); בג"ץ 2534/97 יהב נ' פרקליטת המדינה, פ"ד נא(3) 1, 15 (1997)). רק לאחר שהגענו למסקנה זו, נבחנת

השאלה אם ניתן לספק הסבר סביר אחר לחומר הראיות. אלו הם שני השלבים האחרונים של המבחן התלת-שלבי. אמנם, הפיצול שבין שלבים אלו הוא מתודי בעיקרו, ואין לטעות במשמעותו. בסוף כל הסופות, על בית המשפט להשתכנע כי המסקנה הסבירה היחידה מחומר הראיות היא שהנאשם ביצע את העבירה. אולם לעיתים בכוחה של הצעידה המתודית שלב-אחרי-שלב לברר וללבן את טיב הראיות הנסיבתיות העומדות לחובת הנאשם ואת טיב ההסברים החלופיים לראיות אלו. כך הוא בעניין שלפנינו: לעמדתי, בחינה ראייתית של התשלום הראשון מלמדת שלא ניתן לגזור מן הראיות, ברמה הנדרשת לשם הרשעה בפלילים, מסקנה מרשיעה; ממילא, אין ראיות אלו צולחות את השלב השני של המבחן התלת-שלבי.

התשלום הראשון – היש לראותו כתשלום שוחד?

35. כזכור, התשלום הראשון על סך של 120,000 ש"ח הועבר מחשבונו של לוי לחשבונו של בר ביום 3.5.2000. המשיבה טוענת כי יש לראות תשלום זה כתשלום שוחד, שמטרתו היתה להניע את בר לפעול לקידום זכויות הבניה במגרש הילקרסט. דא עקא, שלוי רכש את המגרש רק כשבעה חודשים לאחר מכן, ביום 7.12.2000. משכך, השקיעה המשיבה מאמץ לשכנע את בית המשפט כי כבר בתחילת חודש מאי התעניין לוי במגרש, כך שכבר אז היה לו אינטרס לשחד את בר. בית המשפט המחוזי קיבל טענה זו. הוא ציין כי מהודעת לוי במשטרה ומעדותו בבית המשפט עולה כי לגרסתו-שלו החל להתעניין במגרש בערך בחודש אוגוסט 2000; ברם, בית המשפט קבע כי אין בכך כדי להטיל ספק סביר בכך שמדובר בכספי שוחד: ראשית, משום שלא ניתן לסמוך על עדותו של לוי, שבית המשפט התרשם שאינו מהימן. שנית, אף לגרסתו יש פער של שלושה חודשים ממועד ההתעניינות עד למועד התשלום. פער זה ניתן לגישור, שכן ניסיון החיים מלמד שעסקה בסדר גודל שכזה מתגבשת בזמן ממושך. שלישית, לא הוגשה לבית המשפט כל ראיה חפצית בנוגע למועד שבו החל המשא ומתן לרכישת המגרש, וממילא לא נוצר ספק סביר באשר למשמעות התשלום.

36. מהכרעת הדין עולה אפוא כי בית המשפט שוכנע שהראיות שהציגה המשיבה מסבכות את המערערים בעבירות השוחד, ומשכך עובר הנטל אליהם להעלות בכך ספק סביר, והם לא עמדו בנטל זה. להשקפתי המצב שונה. כאשר התשלום שהעביר לוי לבר התבצע שבעה חודשים לפני רכישת המגרש, ומבלי שהובאו ראיות כלשהן לכך שבמועד התשלום כבר התגבש אצל לוי אינטרס ממשי בקידום המגרש, דומני שבנוגע לתשלום זה המשיבה אינה צולחת אף את השלב השני במבחן התלת-שלבי. במה דברים אמורים? המשיבה אמנם הוכיחה העברת כסף מלוי לבר, אולם אינני סבור כי המסקנה

הסבירה מפשוטם של דברים היא שמדובר בכספי שוחד, שהועברו 'בעד פעולה הקשורה בתפקידו' של בר. שאלה זו נלמדת כידוע מן הנסיבות, משורת ההיגיון ומניסיון החיים (ראו למשל ע"פ 4115/08 גלעד נ' מדינת ישראל, פסקה 5 לחוות הדעת של השופט י' דנציגר (24.1.2011)). אכן, בהתייחס לפרשת מגדלי התמרים כבר ציינו כי קיימת חזקה לפיה מתן טובת הנאה לעובד ציבור נעשית, ברגיל, על מנת שעובד הציבור יפעל לטובת הנותן (ע"פ 1877/99 מדינת ישראל נ' בן עטר, פ"ד נג(4) 695, 710 (1999) (להלן: עניין בן עטר)). ואולם, כאמור שם, השימוש בחזקה זו הוא תלוי נסיבות. "החזקה אינה קמה אלא מקום שבו העובדות המקימות אותה מבוססות כדבעי, ומכל מקום אין היא מעבירה את נטל השכנוע אל כתפי הנאשם ודי כי הנאשם יעורר ספק סביר לגבי המסקנה הנובעת מאותה חזקה כדי למוטט את ההנחה שביסודה" (ע"פ 8027/04 אלגריסי נ' מדינת ישראל, פסקה 16 (23.2.2006)). בענייננו-שלנו, הראיות הקיימות אינן מצביעות על אינטרס של לוי בעת מתן התשלום לכך שבר יפעל עבורו, ואף אין ראיות לפעולה ממשית כזו מצדו של בר. במצב דברים זה, ההסתמכות על החזקה האמורה אינה משכנעת. ודוק: כבר בעניין בן עטר הודגש כי החזקה מתייחסת למצב שבו הועברה "מתת לעובד הציבור מאת אדם הנמצא עמו בקשר רשמי" (שם, עמוד 710; ההדגשה הוספה). אף לאחרונה נקבע כי החזקה מתייחסת ל"תרומה שתורם זה הזקוק לשירותיו של עובד הציבור לטובת עובד הציבור" (ע"פ 5669/14 לופוליאנסקי נ' מדינת ישראל, פסקה 27 לפסק הדין של חברי, השופט ע' פוגלמן (29.12.2015) (להלן: עניין לופוליאנסקי); ההדגשה במקור). הנה כי כן, כדי להוכיח את היסוד העובדתי שמדובר בכספי שוחד – היינו שהם הועברו בעד פעולה הקשורה במילוי תפקידו של עובד הציבור – על סמך חזקה בלבד, נדרשת לכל הפחות תשתית ראייתית לכך שנותן המתת מעוניין בפעולה כזו או אחרת של עובד הציבור, שהוא נמצא עמו בקשר או מעוניין להימצא בקשר כזה, ברמה כזו שניסיון החיים ילמדנו כי בכספי שוחד עסקינן.

37. הראיות הקיימות בענייננו מצביעות על פער של שבעה חודשים בין התשלום ובין רכישת המגרש. בית המשפט צמצם את הפער לשלושה חודשים באמצעות טענת לוי עצמו, לפיה המשא ומתן החל בין חודשיים לארבעה חודשים לפני הרכישה. שלושה חודשים אלו צומצמו בהסתמך על חוסר מהימנותו של לוי, ניסיון החיים, והעדר ראיה חפצית באשר למועד הפתיחה במשא ומתן. אינני סבור שדי בכך כדי לקבוע שבשלב התשלום הראשון היה קיים אצל לוי אינטרס שבר יפעיל את סמכויותיו לטובתו, ברמה כזו שניתן להתבסס עליה בלבד על מנת לקבוע כי הוכח יסוד ה'בעד' של עבירת השוחד. גם אם גרסת לוי אינה מהימנה בעיני בית המשפט, העדר אמון בגרסתו אינו יכול לשמש תחליף לראיה הנדרשת מן המשיבה לצורך כך. כך גם ניסיון החיים, וכך גם העדר ראיה חפצית. אינני מקבל את טענת המשיבה לפיה המועד

המדויק של תחילת המשא ומתן מצוי בידיעתו המיוחדת של לוי, ועליו נטל הראיה בעניין זה. ראשית, לכל עסקה שני צדדים; הילקרסט רכשה את המגרש מבעליו הקודמים, ניתן היה להביאו לעדות בעניין זה, לאתר את המסמכים הרלבנטיים שהוחלפו בין הצדדים. זאת ועוד, מדובר בעובדות שהתרחשו לפני שנים רבות. אין להטיל במצב זה את נטל הראיה על לוי, על מנת שיוכיח מאימתי במדויק היה לו אינטרס בפרויקט.

38. זאת ועוד: גם לפי טענת המשיבה, התשלום הועבר בשלבים ראשוניים של התעניינותו של לוי במגרש, אולי בתחילת המשא ומתן על רכישתו. ברם, גם לטענתה, בשלב זה טרם התגבש אצל לוי אינטרס ממשי בקידום המגרש. בשלב זה התעניין אמנם במגרש, אולי אף החל במגעים או במשא ומתן לרכישתו, אולם איש אינו ערב לו כי אכן יזכה לרכוש את המגרש. האם סביר להניח שיזם במצב זה ידאג להעביר סכום נכבד של 120,000 ש"ח על מנת לשחד את ראש העיר שיפעל לתיקון התב"ע החלה על המגרש? יתכן, אולם גם יתכן שלא. יתכן כי כבר בשלב זה נהג לוי בבחינת 'שלח לחמך על פני המים' והחל לטפטף לראש העיר כספי שוחד במבט צופה פני עתיד, אין לשלול זאת, אולם מדובר באפשרות בלבד; על מנת לבסס נדרשת ראיה – וראיה כזו אין בנמצא. המשיבה אמנם טענה כי לוי התעניין עוד לפני אותה תקופה במגרש סמוך למגרש הילקרסט, 'רוגובין-תדהר', אך מכך כמובן לא ניתן להוכיח דבר על אודות קיומו של אינטרס בעניין שלפנינו. עולה, כי המשיבה לא העמידה תשתית ראייתית מספקת המצביעה על כך שללוי היה אינטרס בעת מתן התשלום שבר יפעל לטובת קידום המגרש, וממילא לא ניתן לקבוע מעבר לספק סביר מנסיבות העניין ועל-פי ניסיון החיים, כי עסקינן בכספים שהועברו בעד פעולה הקשורה במילוי תפקידו של בר.

39. כללם של דברים, הטענה לפיה הסכום שהועבר ביום 3.5.2000 משקף דמי שוחד אינה מבוססת ברמה הנדרשת בפלילים, כאשר זו נבחנת על רקע ה'יש' הראייתי. הכסף אמנם הועבר, אולם ההנחה שהועבר בעד פעולה הקשורה במילוי תפקידו של בר אינה עולה מחומר הראיות, והיא נסמכת אך ורק על החזקה הכללית לפיה טובת הנאה הניתנת לעובד ציבור ניתנת לו בעד פעולה שכזו. השימוש בחזקה זו בהקשר של התשלום הראשון אינו משכנע, שעה שבאותה עת לכל הדעות לא היה ללוי אינטרס ממשי במגרש, ואין זה די בהשערה בלבד, ללא ראיה כלשהי בהקשר זה, כי היה לו אינטרס לשלם בעת הזו סכום של 120,000 ש"ח כדי לפעול לקידומו.

40. אכן, מן המפורסמות היא שעבירת השוחד נעשית במחשכים ולפיכך הקושי להוכיח את התרחשותה הוא רב. הן המחוקק, הן בתי המשפט, נתנו דעתם על כך (ראו:

ע"פ 4456/14 קלנר נ' מדינת ישראל, פסקה 4(ג) לחוות דעתו של השופט נ' הנדל בחלק הכללי של פסק הדין (29.12.2015); ע"פ 5270/14 אולמרט נ' מדינת ישראל, פסקה 86 לפסק הדין של השופט ס' ג'ובראן (29.12.2015) (להלן: עניין אולמרט)). אחד מן האמצעים להתמודד עם החסר הראייתי הוא השימוש בהנחה לפיה מתת שניתנה לעובד ציבור ניתנה לו בעד פעולה הקשורה בתפקידו. אולם גם הנחה זו אי אפשר למתוח עד אין קץ, ויש להסיק אותה מתוך מערכת הקשרים שבין עובד הציבור והנותן. בעניין שלפנינו לא ניתן להסיק מסקנה זו מעבר לספק סביר. לפיכך, מוכן אני לקבוע כי בכל הנוגע לתשלום הראשון לא עמדה המשיבה בנטל הראייתי המוטל עליה להוכיח כי מדובר בכספי שוחד, מעבר לספק סביר.

41. לאור מסקנה זו, מתייתר הדיון במהותה של העברת הכספים, אם אכן מדובר בהמרת מט"ח או שההסבר לה הוא שונה: משקבענו כי יסודות העבירה לא הוכחו, די בכך על מנת להורות על זיכויים מחמת הספק של המערערים מהיבט זה של האישום. זיכוי זה, אין משמעו שהוכח כי מדובר בתשלום תמים. משמעו, שלפי החומר הראייתי הקיים, לא הוכחה עבירת השוחד מעבר לספק סביר.

42. עם זאת, הנימוקים שעל-פיהם הגעתי למסקנה לפיה יש לזכות את המערערים מעבירת השוחד ביחס לתשלום הראשון, אינם תקפים בנוגע ליתר התשלומים שהועברו. תשלומים אלו הועברו מלוי לבר כאשר אין חולק שללוי יש אינטרס מובהק לכך שבר יפעל עבור הפרויקט בקשר לקידום התב"ע; הכספים אף הועברו במועדים סמוכים לדיונים שהתקיימו בוועדות לתכנון ולבניה בעניין זה. האם המסכת הראייתית שנפרשה בעניינם של תשלומים אלו מסבכת את בר ולוי בעבירת השוחד, "כמסקנה סבירה מפשוטם של דברים"? המערערים הצביעו, הלכה למעשה, על שלוש נקודות שמכוחן, לפי טענתם, יש לקבוע כי תזת השוחד כלל אינה עולה כמסקנה סבירה מחומר הראיות: הפקדת הסך של 220,000 ש"ח עובר למתן התשלום השני; אופן העברת הכספים והמערכת הפיננסית הכוללת שניהלו בר ולוי; ומשמעותו של התשלום הראשון. לטעמי, אין בכוחן של נקודות אלו לגרוע מן המסקנה הראשונית והפשוטה לפיה מדובר בכספי שוחד. אדון בשלוש נקודות אלו כסדרן.

(א) ההפקדה

43. למעלה משנה אחרי התשלום הראשון, ביום 22.8.2001, הועברו לבר מחשבונו של לוי 100,000 ש"ח. ימים ספורים לאחר מכן, ביום 26.8.2001 הועבר שיק בסכום של 120,000 ש"ח (אף שבפועל הועברו רק 100,000 ש"ח, כאמור לעיל). אין תיעוד אצל לוי על העברת הכספים או על השבתם. בניגוד לתשלום הראשון, באותה תקופה היה מגרש הילקרסט בבעלות חברת תל-סאן, והליכי קידום התב"ע היו בעיצומם: דיון בוועדה המקומית התקיים כחודשיים לאחר מכן, ובסמוך לאחריו הוצגה התכנית גם בוועדה המחוזית. עובר להעברת הכספים, ביום 21.8.2001, הופקד בחשבונו של לוי סך של 220,000 ש"ח – ערכו של הסכום שהועבר לבר.

44. המערערים סבורים כי די בעצם ההפקדה האמורה כדי לעורר ספק סביר בכך שמדובר בכספי שוחד, שכן יש סיכוי סביר – ואף למעלה מכך – שסכום כסף זה משקף את המט"ח שהעביר בר ללוי. בית המשפט המחוזי לא קיבל טענה זו, וקבע כי לא קיימת ראיה הקושרת את בר להפקדה זו. נקבע כי בר ולוי לא הציגו ראיה כלשהי להמרת המט"ח הנטענת, וכי אף העובדה שלא נמצאו הפקדות דומות בקשר לתשלום הראשון והרביעי מחלישה את טענתם. משכך, אין הפקדה זו מעוררת ספק סביר ביחס לתזה המפלילה שהציגה המשיבה.

45. תמים דעים אני עם בית המשפט המחוזי, כי אין בהפקדה זו כשלעצמה כדי לפגוע במסקנה העולה מפשוטם של דברים, לפיה מדובר בכספי שוחד. התמונה העולה מה'יש' הראייתי אכן מצביעה על מסקנה פשוטה וסבירה לפיה מדובר כאן בכספי שוחד, וזאת שעה שהועברו לבר כספים בסדר גודל משמעותי, ללא כל תיעוד – מתבקש – על אודות השבתם. בהקשר זה, אין בעצם קיומה של ההפקדה, שמקורה אינו ברור ואין אינדיקציה לכך שהיא קשורה למערכת היחסים שבין בר ללוי, כדי לפגוע במסקנה פשוטה וסבירה זו. אכן, עובר להעברת הכספים לבר, נכנסו לחשבונו של לוי אותם כספים ממש. האפשרות לפיה בר העביר כספים אלו ככספי המרה היא אפשרות סבירה על פניה, אולם היא איננה האפשרות היחידה. יתכן שמדובר בהפקדה שמקורה בהקשר אחר לחלוטין, ויתכן אף שחשבונו של לוי היה הצינור להעברת כספי השוחד, וסכומים אלו הופקדו לחשבונו על-ידי בעל אינטרס אחר בפרויקט על מנת שיעבירם לבר. אלו ואלו אפשרויות סבירות הן. אף על-פי כן, בשים לב לתמונה הראייתית הכללית המוצגת לפנינו, המסקנה הפשוטה והסבירה מחומר הראיות נותרת מסקנת השוחד. במילים

אחרות, כאשר מחד גיסא אין תיעוד ברור ומפורש על השבת הכספים, ומאידך גיסא אמנם הופקד הסכום בחשבונו של לוי, אך ללא כל אינדיקציה לכך שמקורו בבר, הרי שהתמונה הפשוטה והסבירה היא של שוחד. ברם, בכך לא מתמצית המלאכה, עלינו לבחון אם נתון זה מצביע על הסבר סביר אחר העולה מחומר הראיות. אין ספק שעובדה זו מחלישה את האפשרות שתזת השוחד היא התזה היחידה שבכוחה להסביר את חומר הראיות, ואולם האם עובדה זו הופכת את התזה החלופית, תזת ההמרה, לסבירה? אין ניתן לענות על שאלה זו במנותק מן הדיון ביתר הראיות התומכות – והמחלישות – תזה זו. בית המשפט המחוזי שוכנע כי גרסת המרת המט"ח אינה גרסה סבירה, בשל טענות המשיבה שידונו להלן. לאור זאת, הכריע בית המשפט המחוזי בקשר להפקדה, כי לא זו בלבד שהיא אינה פוגמת במסקנה הפשוטה והסבירה שלפיה מדובר בשוחד, אלא שאף אין בכוחה לאיין את התמיהות שמצא בתזת ההמרה; משאין אינדיקציה לכך שבר הוא אשר הפקיד את הסכום, התמיהות הללו בעינן עומדות, ואין די בעצם ההפקדה כדי להפוך את שאינו סביר לסביר. שלא כטענת המערערים, אין בכך משום היפוך נטל הראיה הדרוש במשפט הפלילי, אלא בחינה קונקרטית של סבירות גרסתם של בר ולוי, בשים לב למכלול הראיות. בית המשפט קבע אפוא כי עצם ההפקדה אינה הופכת את התזה החלופית לתזה סבירה. אני מסכים לכך שככל שיש לקבוע שתזת ההמרה אינה תזה סבירה, הרי שאין די בעצם קיומה של ההפקדה, שמקורה יכול להיות מגורמים שונים, כדי לאיין חוסר סבירות זו. נקודה זו צריכה להישקל במסגרת בחינת כלל הראיות התומכות והמחלישות את התזה האמורה, ואדון בה בהמשך.

(ב) אופן העברת התשלום

46. בר ולוי טוענים כי המסקנה שהסיק בית המשפט המחוזי מן הראיות הנסיבתיות לפיה מדובר בכספי שוחד אינה מסקנה סבירה, וזאת בשל המערכת הפיננסית הכללית שהתנהלה בין בר ולוי. לדידי, מרבית הטענות שנטענו בעניין זה אינן פוגמות במסקנה הפשוטה לפיה מדובר בכספי שוחד. אין חולק על כך שבר נעזר בלוי (וליתר דיוק: בחברת תל סאן שבניהולו) לצורך פעולות פיננסיות לגיטימיות; ואולם, עובדה זו כשלעצמה אינה מצביעה על כך שהעברות הכספים הישירות מלוי לבר הן העברות לגיטימיות. אדרבה, כפי שאפרט בהמשך, העובדה שבר נמנע מלהשתמש במערכת הפיננסית הרשמית של חברת תל סאן, כפי שעשה בהזדמנויות אחרות, וקיבל את התשלומים מלוי באופן אישי, מעוררת קושי לא מבוטל בנוגע לגרסתו.

47. יחד עם זאת, מקובלת עלי טענה אחת של המערערים, והיא כי אין לראות באופן שבו הועברו התשלומים משום הסוואה של שוחד בדמות המרת מט"ח. זאת ניתן היה לקבוע אילו היו הכספים מועברים באמצעות הצינור של תל סאן. ברם, העברת הכספים באמצעות שיקים מחשבונו הפרטי של לוי, כפי שארע, אינה מצביעה על ניסיון להסתיר את העברת הכספים ולהסוותם. ככל שמדובר בשוחד, הרי שהעברת הכספים באופן זה – בשיקים פרטיים, לא דרך החברה ולא במזומן – לא נדמית כניסיון מתוחכם להסוותה: מחד גיסא, היא אינה מוסווית באמצעות הצינור הלגיטימי של תל סאן; מאידך גיסא, היא אינה סמויה מן העין כפי שהיה קורה אילו היה מדובר בהעברת מזומנים.

48. על אף מסקנתי זו, אין הדבר מלמד כי תזת השוחד אינה תזה נכונה. התמונה הכוללת, לפיה העביר לוי כספים בסכומים נכבדים לבר מבלעדי תיעוד על אודות השבתם, כאשר ללוי אינטרס בקידום התב"ע ובסמיכות זמנים לפעולות הנוגעות לכך, מבססת מסקנה פשוטה שמדובר בשוחד. יתכן כי השוחד הועבר בצורה מעט רשלנית, אך אין בכך כדי לשלול את המסקנה ההגיונית הזו. ואף על-פי כן, אין לכחד, העובדה שהעברת השוחד אינה 'מקצועית', וזאת בניגוד לדרכו של בר כפי שמצטייר מן האישומים האחרים שבהם הואשם, מחלישה את התזה של המשיבה. הניסיון לטשטש את עקבותיו של מעשה השוחד עשוי לשמש ראיה נסיבתית לקיומו (השוו: ע"פ 5496/14 רבין נ' מדינת ישראל, פסקאות 52-56 לפסק הדין של חברי, השופט ע' פוגלמן (29.12.2015)), ולהפך – יש שהעברה גלויה של כספים תפחית מעוצמת המסקנה כי מדובר בשוחד, הכל בהתאם לזהות הצדדים לעסקה וליתר נסיבות העניין. נקודה זו תבוא לידי ביטוי אף היא להלן, כאשר נבחן את התזה החלופית שמוצעת להעברת הכספים.

(ג) היחס בין התשלומים השונים

49. נקודה שלישית ואחרונה: לעיל קבעתי כי תזת השוחד לא עולה מפשוטן של ראיות כאשר עסקינן בתשלום הראשון. האם יש לכך משקל באשר להערכת התזה המפלילה בנוגע ליתר התשלומים?

50. תשובתי לכך היא בשלילה. כפי שצוין לעיל, בנוגע לתשלום הראשון אין תשתית ראייתית המבססת את ההרשעה מעבר לספק סביר, ואולם גם אין תשתית ראייתית לכך שמדובר בתשלום בעל אופי אחר. שאלת מידת המעורבות של לוי בשלב זה ברכישת המגרש ומידת בטחונו בכך שיצליח לרכוש אותו, לוטים בערפל. אין

לשלול את האפשרות כי לוי כבר היה בשלב מתקדם של משא ומתן וכי רצה להעניק לבר כספים כדי להתניע מבעוד מועד את קידומו של הפרויקט. בהעדר אינדיקציה לכך שמדובר בתשלום מסוג אחר, גם לא הוכח כי מדובר בתשלום תמים. מהותו של התשלום הראשון אינה ידועה לנו; אין די בכך כדי להרשיע, ואולם גם אין די בכך כדי להשפיע מבחינה ראייתית על בחינתם של יתר התשלומים.

51. לסיכום עד כה: בניגוד לתשלום הראשון, התמונה העולה מן הראיות הנסיבתיות באשר ליתר התשלומים היא כזו שהמסקנה ההגיונית, הסבירה, הפשוטה העולה ממנה היא שמדובר בכספי שוחד. מסקנה זו מבוססת על כך שמדובר בכספים שהועברו לבר ולא הוכח כי הוחזרו לו, זאת בשעה שיש ללוי אינטרס להעבירם לבר בעד פעולה הקשורה במילוי תפקידו. אין בתמיהות השונות שהעלו המערערים כדי לגרוע ממסקנה הגיונית ופשוטה זו. משכך, עלינו לבחון אם ניתן לספק להעברות הכספים הסבר אחר, שיסביר גם הוא את חומר הראיות בצורה סבירה. התזה החלופית הסבירה ביותר היא זו שטוענים לה בר ולוי עצמם: מדובר בהמרות מט"ח שביצע בר באמצעות לוי, וכל העברות הכספים לבר משקפות תמורה של מט"ח שהועבר מבר ללוי. כאמור, בית המשפט המחוזי בא לכלל מסקנה כי מדובר בתזה שאינה סבירה. לנקודה זו אפנה כעת.

האם תזת המרות המט"ח מעוררת ספק סביר?

52. לוי ובר טוענים כי הכספים שהועברו לבר אינם אלא פרי של המרת מט"ח. בית המשפט המחוזי לא שוכנע כי מדובר בגרסה המעוררת ספק סביר בתזת השוחד. מסקנתו זו נשענה על כמה אדנים, ועיקרם: העדר מוטיבציה כלכלית להמרת מט"ח בסדר הגודל המתואר; העדר הסבר הגיוני לכך שההמרה נעשתה באמצעות חשבונו הפרטי של לוי ולא באמצעות חברת תל סאן; והעדר תיעוד של ההמרות. אדון באדנים אלו כסדרם.

53. מצבו הכלכלי של בר: בית המשפט המחוזי קבע כי לא סביר שבר יבקש להמיר מט"ח המצוי אצלו בכספת כעשרים שנה, דווקא במועדים שבו התבצע הדבר. צוין כי בחודש מאי 2000 השתחררו לבר פיקדונות בסכום של למעלה ממיליון ש"ח, ולכן לא היה לבר צורך בכסף באותה תקופה. ימים ספורים לאחר התשלום הראשון רכש בר מט"ח בכספי פיקדון בסכום של כ-400,000 ש"ח, ומכאן, לטענת המשיבה, חוסר ההיגיון בכך שהתשלום הראשון משקף המרת מט"ח לשקלים. גם לאחר שניתן התשלום השני וניתן התשלום השלישי, רכש בר מט"ח בסכום של כ-220,000 ש"ח. באשר

לתשלום הרביעי, מעדותו של בר עולה כי ההמרה שימשה לכיסוי משיכת יתר, אולם מתברר כי משיכת יתר זו היתה קיימת למעלה מחצי שנה, ובר יכול היה ל'כסותה' באמצעות כספי פיקדונות. בית המשפט המחוזי ציין כי לעמדת המערערים, מטרת ההמרות באופן כללי היתה 'להיפטר' מהמזומנים שברשותו של בר ולהכניסם למערכת הבנקאית, ולכן אין לחפש היגיון כלכלי באשר לעיתוי הנקודתי של כל המרה והמרה; אולם בית המשפט דחה את עמדתם, משום שסמיכות הזמנים שבין מועד התשלומים ובין קידום התכניות של פרויקט הילקרסט, מעוררת חשד שאין מדובר בפעולה תמימה.

54. לדידי, ההסתמכות על מצבו הכלכלי של בר לצורך הקביעה כי תזת ההמרה אינה סבירה, מעלה קושי. זאת, משום שבמקביל לתשלומים שקיבל בר מלוי במהלך התקופה, אין חולק כי בר ביצע גם פעילות פיננסית 'רשמית' באמצעות חברת תל סאן, בסכומים דומים. לדוגמא, ביום 28.9.2000 הועבר לבר סכום של 160,000 ש"ח מחברת תל סאן וביום 15.2.2001 הועבר סכום זהה. סכומים נוספים, קטנים יותר, הועברו בחודש נובמבר 2000 ובחודש אפריל 2001. משמע, בר ביצע פעילות פיננסית שלטענתו (שלא נסתרה בהכרעת הדין) אינה אלא המרות מט"ח שהיה ברשותו, במהלך התקופה שבין התשלום הראשון והתשלומים הבאים, בכמה פעימות, אף שלכאורה לא היה לו אינטרס כלכלי בכך. בחקירתו במשטרה נשאל בר גם על ההיגיון הכלכלי של פעולות אלו מול תל סאן, תוך שהחוקרים הצביעו גם על חוסר היגיון נקודתי בדומה לקשיים שהוצגו לעיל (ת/9, שורות 594-607; שורות 623-645). עולה אפוא, שאותן פעולות כלכליות שביצע בר, שלגביהן נקבע כי אין להן היגיון כלכלי, ביצע בר – ולמצער, כך נראה על פני הדברים – גם באמצעות חברת תל סאן. טענתו כי מדובר בהמרות כספים לא נדונה לעומקה, וממילא לא נסתרה (ראו פסקאות 748-764 להכרעת הדין). לא מן הנמנע אפוא, שבר המיר כספי מטבע חוץ שהיו ברשותו אף שאין בהכרח היגיון כלכלי להמרות אלו, מלבד שאיפה עקרונית 'להשמיש' את הכספים במערכת הבנקאית. לאור זאת, אין לראות את גרסתו כי גם ארבעת התשלומים משקפים המרת מט"ח כבלתי סבירה, אך בשל העדר היגיון כלכלי. ובכלל, כפי שציין חברי השופט י' עמית בנוגע לאישום השלישי (פסקה 7 לחוות דעתו), יש לנקוט זהירות מרבית כאשר מבוססת הרשעה בפלילים על העדר היגיון כלכלי, משום שלא כל הבריות נוהגות באופן רציונאלי עם הכספים שברשותן.

55. המשיבה לא השכילה להראות מדוע יש להבחין בין הפעולות הרשמיות שביצע בר דרך חברת תל סאן, ובין הפעולות שביצע לטענתו מול לוי באופן אישי, מצד ההיגיון הכלכלי שבבסיסן. אולם, בפיה של המשיבה טענה בדבר מהימנות גרסתו של בר בהקשר זה. טענתה היא, כי גרסתו של בר, לפיה מטרת ההמרה היתה 'להשמיש' את

הכספים במערכת הבנקאית היא גרסה שהשתנתה והתפתחה במהלך חקירותיו, ואין להסתמך עליה. הנה כי כן, הקושי אינו בעצם המניע הכלכלי של בר לביצוע ההמרות, אלא בסתירות הפנימיות בגרסתו בנוגע לכך.

56. השימוש בחשבונו הפרטי של לוי: התמיהה המרכזית בנוגע לתזת ההמרה שהעלו בר ולוי היא מדוע נעשתה ההמרה באמצעות חשבונו הפרטי של לוי, ולא באמצעות חברת תל סאן. כאמור לעיל, בר עצמו ביצע פעולות פיננסיות שונות באופן גלוי באמצעות החברה, ואם כן – מדוע ארבע ההמרות הנדונות כאן לא נעשו באותו אופן? המשיבה עמדה על כך שגרסתם של המערערים בעניין זה העלתה תמיהות רבות ונמצאו בה כמה וכמה סתירות, בנוגע לנקודות הבאות:

(א) היקף השימוש של לוי בשיקים פרטיים מחשבונו: בתחילה טען לוי כי עשה זאת פעם או פעמיים בלבד (ת/29, שורות 97-98), וכי אינו נוהג לעשות כן (שם, שורות 224-225); במהלך החקירה העלה את הגרסה שבמשך תקופה של חודשיים-שלושה לא היו לו שיקים של הבנק למסחר (שורות 329-331). בחקירה שניה ציין כי "יכול להיות שגם לתקופה של שבוע לא היה לי" שיקים, ולכן השתמש בשיקים פרטיים (ת/32, שורות 86-89). בחקירתו הנגדית בבית המשפט טען בתחילה כי נתן זאת לאחד או לשניים בלבד (פרוטוקול, עמוד 631 שורות 27-29), ולבסוף, לשאלת בית המשפט ענה כי נתן בערך 7-10 שיקים כאלו (פרוטוקול, עמוד 634, שורות 2-3).

(ב) המניע לשימוש בשיקים פרטיים: בחקירתו הראשונה טען לוי כי לא היה לו פנקס של תל סאן, ולכן השתמש בחשבונו הפרטי (ת/29, שורות 223-224); לאחר מכן הוסיף כי לא קיבל שיקים של הבנק למסחר שכן "משהו בבית דפוס לא היה תקין" (שם, שורות 329-331). ואולם, טענה זו נסתרה משום שמחד גיסא, באותה תקופה לא הוצאו שיקים פרטיים לבד מאשר לבר, ומאידך גיסא כן הוצאו שיקים של חברת תל סאן. לוי לא ידע כיצד להתמודד עם ראיות אלו (ת/32, שורות 100-106, 115-118), ובעדותו שינה את גרסתו לכך שלא היה חיסרון מוחלט של שיקים, אלא מחסור שגרם ללחץ פסיכולוגי עליו להשתמש דווקא בשיקים פרטיים (פרוטוקול, עמוד 620 שורות 4-5, עמוד 631 שורות 21-23, עמוד 632 שורות 10-11).

57. העדר תיעוד: לטענת לוי ובר, לפיה מדובר בהמרות מט"ח אלא שהללו נעשו דרך החשבון הפרטי של לוי (בשל העדר שיקים), היה מצופה לראות תיעוד של עסקאות אלו, ובמיוחד תיעוד של העברת המט"ח מבר ללוי. ברם, תיעוד זה לא נמצא אצל בר ולא אצל לוי. גרסאותיו של לוי בעניין זה עברו אף הן כמה פיתולים. בתחילה

טען שהוציא חשבונית מתל סאן על השיקים הללו (ת/29, שורות 98-99), ובהמשך החקירה הוסיף כי הדבר מתועד בכרטיס שלו (ת/30, שורות 269-271). בד בבד טען באזני החוקרים שבאו לערוך חיפוש במשרדו כי התבלבל ואין לו כרטסת כזו (ת/752). בעדותו בבית המשפט שינה את גרסתו וטען כי היתה לו כרטסת כזו אך היא אבדה אצל רשויות המס (פרוטוקול, עמוד 620 שורות 18-24) ואף התנער מדבריו הקודמים כי הדבר היה מתועד בהכרח באותה כרטסת או שהוציא על כך חשבונית (שם, עמוד 639, שורות 1-4, 17-18).

58. מדי דברנו בחוסר מהימנותו של לוי, אוסיף כי המשיבה תלתה יהבה בחוסר מהימנות זה גם בנוגע להפקדת 220,000 ש"ח בחשבונו. לטענתה, התזה לפיה מדובר בכספי המט"ח של בר אינה סבירה משום שלוי עצמו, בחקירותיו, הכחיש אפשרות זו. בחקירותיו טען כי מקור הכסף הוא בהפקדה שביצע מחברת תל סאן (ת/29, שורות 290-291) ורק לאחר מכן, בעדותו, העלה את הגרסה שמדובר בכסף שבר העביר לו.

59. מהי המשמעות של חוסר המהימנות של לוי על סבירותה של גרסת ההמרה? בית המשפט המחוזי קבע כי אין להסתמך על גרסתו של לוי, שכן אין אפשרות ליתן בה אמון. אני מסכים לכך. כפי שפורט לעיל, גרסאותיו בעניין החיסרון בשיקים של החברה, בנוגע להיקף השימוש בשיקים, ובאשר להעדר התיעוד הן גרסאות מלאות בסתירות פנימיות, והן מתפתחות בד בבד עם התפתחות החקירה. בית המשפט התרשם כי לוי הבין היטב את השאלות שנשאל, אלא שבפיו לא היו תשובות טובות. כידוע, אין זו דרכה של ערכאת הערעור להתערב בממצאי המהימנות שקבעה הערכאה הדיונית, ואינני רואה טעם טוב לעשות כן בענייננו. עולה אפוא, כי לא ניתן ליתן אמון בהסברים שסיפק לוי לחורים שבתזת המרות המט"ח: מדוע לא נעשה הדבר באמצעות תל סאן, ומדוע אין כל תיעוד לכך; ואם ניתן לספק הסבר לשאלות אלו, עולה השאלה – והיא השאלה הקשה – מדוע לא סיפקו בר ולוי תשובות כנות לשאלות הללו. עם זאת, בסופו של דבר השאלה הניצבת לפתחנו היא אם יש להסיק מן 'חורים' הללו כי מדובר בהסבר שאינו מעלה ספק סביר בהשוואה לתזה המפלילה: קרי, האם, בסופו של דבר, הוכחה תזת השוחד מעבר לספק סביר?

60. כאן אנו מצויים על חבל דק; מצדו האחד, ההנחה כי הנטל לבחינת הסברים חלופיים לראיות הנסיבתיות אינו מוטל באופן מהותי על הנאשם, אלא על בית המשפט, במנותק מגרסת הנאשם ואף משקריו. כפי שצוין בעבר, על בית המשפט לשקול הסברים חלופיים לראיות הנסיבתיות, ואם הם מעלים ספק סביר – עליו לזכות את הנאשם, אף אם הסברים אלו סותרים את טענת הנאשם עצמו. "אף אם הנאשם איננו מציע הסבר

המתיישב עם חפותו, על בית-המשפט לבחון מיוזמתו שלו הסברים אפשריים כאלה. יתרה מזו, על בית-המשפט לבחון אפשרויות סבירות שונות, אפילו אין הן מתיישבות עם טענות ההגנה" (**ע"פ 1888/02** מדינת ישראל נ' מקדאד, **פ"ד נו(5) 221, 228 (2002); ע"פ 2661/13** יחייב נ' מדינת ישראל, **פסקה 39 (18.2.2014)). מצדו השני של החבל מצויה ההנחה כי לשקריו של נאשם ולחוסר מהימנותו יש משקל, שאין להתעלם ממנו, בהערכת ההסברים החלופיים לחומר הראיות. שקריו של נאשם עשויים ללמד כי הוא מסתיר דבר-מה, וממילא לפגוע בסבירותה של התזה המזכה. משכך צוין כי** "כדי להעריך האם ההסבר שמעמיד הנאשם הוא סביר, אין להידרש רק לרמת הסתברותו של האירוע המתואר בגרסתו, אלא יש ליתן את הדעת גם על נסיבות מתן הגרסה. כך, למשל, אין עוצמתה של גרסה כבושה, שהועלתה בעקבות העלאת ראיה מפלילה, כעוצמתה של גרסת הגנה שהועלתה בהזדמנות הראשונה" (**ע"פ 2132/04** קייס נ' מדינת ישראל, **פסקה 9 לפסק הדין של השופטת** א' פרוקצ'יה **(28.5.2007) (להלן: עניין קייס)). הנה כי כן, אף שאת הדרך עד להכרעה עשינו בשלושה שלבים, בהכרעה הסופית עלינו לשוות זה מול זה את ההסבר המרשיע ואת ההסבר המזכה, ולבחון אם המסקנה המרשיעה היא המסקנה היחידה האפשרית. בשלב זה ניצבים שני ההסברים זה מול זה, שהלא** "מבחינה אנליטית הניתוק בין שני השלבים האחרונים של המבחן התלת-שלבי הוא מלאכותי, שכן ה'חורים' ברשת הראייתית שפורסת התביעה בשלב השני הם למעשה מסקנות סבירות אחרות" (**עניין קריאף, פסקה 4 לחוות הדעת של השופט** נ' הנדל).

61. **מה אם כן ניצב זה לעומת זה? תזת השוחד נתמכת בכך שהועברו כספים מלוי לבר בסכומים גבוהים, בלא כל תיעוד רשמי על החזרתם, כאשר ללוי אינטרס בכך שבר יפעל במסגרת תפקידו לטובת קידום מגרש הילקרסט. מאידך גיסא, תזת ההמרה – זו נתמכת בעיקר בכך שזהו תחום עיסוקו של לוי, ושבר אכן ביצע פעולות פיננסיות שונות מול חברת תל סאן באותה עת. תזה זו נתמכת גם בקיומה של הפקדת 220,000 ש"ח שניתן לפרשה כהפקדת מזומנים שמקורם במט"ח של בר. ברם, תזה זו נחלשת לנוכח העדר הסבר ברור לכך שהפעולות בוצעו מול לוי ישירות, ללא תיעוד, ומכך שלוי ובר כשלו בחקירותיהם ובעדויותיהם במתן הסברים הגיוניים לכך.**

62. **כידוע, הסבר חלופי לראיות נסיבתיות צריך שיהא** "מתקבל על הדעת, ולא הסבר מאולץ או תאורטי. על ההסתברות להתקיימותה של האפשרות האחרת, להיות מהותית ולא זניחה, צריך שתהיה לה אחיזה סבירה בחומר הראיות, ועליה לעמוד במבחני השכל הישר וניסיון החיים" (**עניין קריאף, פסקה 100 ; ההפניות הושמטו – נ' ס'). האם תזת ההמרה עומדת במבחנים אלו? לעמדתי, התשובה לכך בשלילה. תזה זו נשענת, ראשית כל, על ההנחה כי לבר היו כספי מט"ח בסכומים ניכרים בכספת ביתו, שאותם צבר מעסקי יעוץ בטחוני לפני שהתמנה לראש עיר. ברם, לתזה זו אין אחיזה בחומר הראיות. אף שבר**

ניסה במהלך משפטו להוכיח אותה, עצם קיומה של כספת המכילה סכומים בסדר גודל זה לא הוכחה (ראו פסקאות 95-106). לא זו בלבד, אלא שטענותיו של בר בעניין הכספת התפתחו עם הזמן. בחקירותיו הראשונות הכחיש בר שהחזיק כספי מזומן בביתו, ורק בשלבים מאוחרים טען זאת. כאשר נחקר על כספים אלו בעדותו בבית המשפט, התחמק בר מלענות תשובות מפורטות ומלאות באשר למקור הכספים, ותשובותיו בחקירה אינן מניחות את הדעת (ראו פרוטוקול, עמוד 456-460; הכרעת הדין, פסקה 101). על הקשיים העולים מן הטענה בדבר קיומה של כספת כאמור עמד חברי השופט ע' פוגלמן בדונו באישום הראשון (פסקאות 42-49 לחוות דעתו), ולא אאריך בזאת כאן. קשיים אלו, הנוגעים למקורם של הכספים, שומטים במידה רבה את הקרקע מתחת לסבירותה של תזת המט"ח.

63. גם אם צולחים המערערים נקודה זו, ונניח לטובתם כי הטענה בדבר קיומם של הדולרים בכספת אינה מופרכת, הרי שהאופן שבו נטען כי בוצעה המרת הכספים אף הוא מוקשה, ואינו מתיישב עם השכל הישר; והסבר סביר לכך בפי המערערים – אין. ההמרה בוצעה דרך חשבונו הפרטי של לוי ולא דרך החברה, ואין עליה כל תיעוד. ההסברים שבפי המערערים לכך, כפי שפורט לעיל, רצופים בסתירות, גרסאותיהם אינן מתיישבות זו עם זו, ויש בהן התפתחויות. ראשית, הסבריו של לוי לשימוש בחשבונו הפרטי – מחסור בשיקים של תל סאן – נסתרו לאחר שהוכח כי באותה תקופה ממש נעשה שימוש בשיקים של החברה. ההסברים על דבר העדר תיעוד להמרות המט"ח גם הם הסברים מתפתחים; בתחילה נטען כי 'הכל רשום', אחר כך נאלצו המערערים להודות שאין תיעוד, אך תלו זאת באובדן כרטסת, טענה שלא נמצא לה בסיס על-ידי בית המשפט המחוזי. מצב שבו מבוצעות המרות מט"ח על-ידי מי שמדובר בעיסוקו המקצועי, בסדר גודל לא קטן, ללא שקיים לגביהן כל תיעוד שהוא – אינה מתקבלת על הדעת.

64. גרסת ההמרה מעוררת קשיים גם בשל הסבריהם הסותרים של בר ולוי לעניין מטרתה ומשמעותה. כפי שציינתי לעיל (בפסקה 54), לעמדתי יש לנקוט משנה זהירות בעת ביסוס הרשעה בפלילים על העדר היגיון כלכלי; ואולם הסבריו של בר עצמו בעניין מניעיו סותרים זה את זה באופן המעורר חשד. בחקירתו הראשית טען כי היה מדובר בתקופה של רווחה כלכלית, שאפשרה לו להוציא כספים ששמר כ'כרית ביטחון'; בחקירתו הנגדית תיאר דווקא תקופה מורכבת מבחינה כלכלית, שבה נזקק להוצאת כספים ששמר עד למועד זה בקפידה (פרוטוקול, עמודים 540 ו-542). גרסה שניה זו אינה מסתברת שעה שלאחר חלק מהמרות המט"ח לכאורה שביצע בר מול תל סאן – משנכנסו הכספים לחשבונו של בר – הוא דווקא רכש מט"ח בבנק בסכומים

משמעותיים (ת/9, שורות 580-591; ראו עוד בשורות 608-614). קושי נוסף הוא שלפי גרסאותיו המוקדמות של לוי אין מדובר כלל בהמרות מט"ח אלא בהלוואות קצרות מועד. הוא אף הכחיש במפורש את האפשרות שמדובר בהמרת מט"ח (ת/29, שורות 406-408; יוער כי במקום אחד ציין לוי כי יתכן שסייע לבר להמיר דולרים לשקלים בצ'יינג' בסכום צנוע – 2,500-3,000 דולר (ת/30, שורות 158-159)). רק בעדותו בבית המשפט ניסה לוי להתאים את גרסתו לגרסה שמסר בר, לפיה מדובר בהמרות מט"ח, וניסה להסביר כי מה שכינה 'הלוואה' היא למעשה פעולה שבמסגרתה היה מושך שיק לטובת בר, ואז נוטל מבר מט"ח, הולך לצ'יינג' וממיר את הכסף לשקלים – לעיתים ממש בו זמנית (ראו פרוטוקול, עמוד 613).

65. חוסר הסבירות שבגרסת ההמרה אינו נרפא אך ורק בעצם קיומה של הפקדה בסך של 220,000 ש"ח. כפי שציינתי לעיל, לוי עצמו הכחיש בתחילה קשר בין ההפקדות, וטען בחקירתו במשטרה שמדובר בהפקדת מזומן מכספי תל סאן; בנוסף, מאחר שבתחום עיסוקו עוסק לוי בשירותים פיננסיים, כניסות של סכומים מעין אלו לחשבונו אינן אירוע חריג. לא זו בלבד: קיים קושי לקשר בין ההפקדה לבין ההמרה הנטענת, וזאת בשל כמה סיבות: ראשית, לפי הנטען העביר בר ללוי דולרים, וקיבל תמורתם שיק; אולם ההפקדה היא שקלית. כיצד הפכו הדולרים לשקלים? על מנת לקבל את גרסתם של בר ולוי יש צורך להניח שלוי המיר את הדולרים לשקלים קודם שהפקיד אותם בחשבונו. לכך אין כל ראיה, לטענת בר ולוי – בשל חלוף הזמן; ואולם גם אם אקבל טענה זו, עולה השאלה מדוע לא קיימת הפקדה שקלית דומה בסמוך למועדי השיק הראשון והשיק הרביעי? הטענות שהעלו בר ולוי בנוגע לשימוש במזומן לצורך שיפוצים וכדומה נטענה אף היא כאמירה כללית, מבלי שהוצגו לכך ראיות (הכרעת הדין, פסקה 640). זאת ועוד: סכום ההפקדה הוא סכום 'עגול', שאינו מתקבל בעת ביצוע פעולה של המרת מט"ח. גם בשיקים שהועברו לבר צוינו סכומים עגולים, כאלה שלא יעלה על הדעת כי התקבלו מפעולה סטנדרטית של המרת מט"ח. בנוסף, גם הפער שבין הסכום שהיה נקוב בשיק השלישי לסכום שבסופו של דבר הופקד בבנק מעורר תמיהה: אין זה מתקבל על הדעת שאדם אשר ממיר מט"ח לא יבחין ולא ימחה על כך ש"נשמטו" מתמורת ההמרה 20,000 ש"ח. לבסוף, אף לכך שלוי ראה למשוך שני שיקים שונים – 100,000 ש"ח ועוד 120,000 ש"ח לטובת בר – לא ניתן הסבר משכנע.

66. כללם של דברים: אין כל אינדיקציה לכך שמקורם של כספי ההפקדה בבר, ובהעדר הפקדה דומה בנוגע ליתר התשלומים לא שוכנעתי כי ההפקדה מעוררת ספק סביר. בוודאי לא, כאשר מנגד ישנן תמיהות כבדות משקל על תזת ההמרה, הן באשר

למקור הכספים, הן באשר לאופן שבו הדבר נעשה. כאמור, אין בידי ליתן אמון בהסבריו של לוי לתמיהות הללו, שעה שבית המשפט המחוזי התרשם כי עדותו אינה מהימנה, על אף קיומה של ההפקדה האמורה.

67. אילו היה בידי ליתן הסבר הגיוני אחר לאופן שבו בוצעה ההמרה הנטענת, כמו גם לסתירות בחקירותיו ובעדותו של לוי, יתכן שהיה מקום לקבוע כי תזת ההמרה מעלה ספק סביר לגבי הרשעתם של המערערים. ברם, אין זה המצב. בית המשפט המחוזי התרשם מלוי כבלתי אמין. איני סבור שחלוף הזמן בין האירועים למשפט, ונסיבות חייו האישיות של לוי כשלעצמן, די בהן כדי להבהיר מדוע נכשל בלשונו בעת חקירותיו במשטרה ובשעת עדותו בבית המשפט, פעם אחר פעם. זאת ועוד, ובעיקר: אף אם יש בכך כדי לרכך את הקשיים שעולים מדבריו-שלו, הרי שאין בכך כדי לספק לנו הסבר הגיוני חלופי לאופן התמוה שבו בוצעו ההמרות הנטענות. הסבר כזה אינו בנמצא, ועל כן אין מנוס מלקבוע שגרסת המרות המט"ח אינה מעוררת ספק סביר באשמתם של המערערים, בכל הנוגע לתשלום השני, השלישי והרביעי שבהם עוסק אישום זה.

68. סוף דבר: בעת שהיה לוי יזם בעל אינטרס בעיר רמת גן, ופעל לקידום התב"ע החלה על מגרש הילקרסט, העביר לבר, מי שהיה ראש העירייה ויושב ראש הוועדה המקומית לתכנון ובניה, סכום כולל של 345,000 ש"ח בשלוש פעימות שונות. אין כל תיעוד על החזרת הסכום. במצב דברים זה, התמונה הנגלית לעינינו, על פניה, היא תמונה של מתן וקבלת שוחד. ניסיונם של המערערים ליתן הסבר אחר לתמונה זו לא צלח: ההסבר בדבר המרות מט"ח מעורר תמיהות כבדות משקל, וניסיונותיו של לוי לתרצם רק הוסיפו והעצימו את הקשיים שבגרסתו. אציע אפוא לחברי לדחות את הערעור בנוגע לתשלומים אלו, ולקבל את הערעור בנוגע לתשלום הראשון; וכך, להותיר על כנה את הרשעתם של לוי ובר בעבירות של מתן וקבלת שוחד, לפי סעיפים 290-291 לחוק העונשין, וזאת (בהפחתת התשלום הראשון) בגין מתן וקבלת שוחד בסך של 345,000 ש"ח.

ש ו פ ט

השופט ע' פוגלמן:

**אני מסכים.**

**ש ו פ ט**

השופט י' עמית:

**אני מסכים.**

**ש ו פ ט**

## האישום החמישי

השופט י' עמית:

1. על פי האישום החמישי בכתב האישום, בר התחמק במרמה מתשלום מס הכנסה בגין הכנסותיו משוחד ולא דיווח עליהן לרשויות המס. לפיכך יוחסו לו עבירות לפי סעיפים 220(1) ו-220(5) לפקודת מס הכנסה [נוסח חדש].

2. בית משפט קמא דחה את טענת ההגנה כי מדובר במחדל "אזרחי" גרידא, וקבע כי הוכח שהעלמת המס נעשתה בזדון ובמרמה. לפיכך הורשע בר בארבע עבירות של השמטת הכנסה מתוך דו"ח (סעיף 220(1)) ובארבע עבירות של מרמה (סעיף 220(5)). עבירות אלו מתייחסות לדו"חות שהגיש בר בשנים 2000, 2001, 2003 ו-2006.

3. בגדרי הערעור אין מחלוקת על כך שהכנסות משוחד הן הכנסות חבות במס, ועל כך שבר לא דיווח על הכנסותיו אלה במסגרת הדוחות השנתיים שהעביר למס הכנסה. ערעורו של בר חזר והתמקד בטענה כי לא הוכח קיומו של היסוד הנפשי הנדרש להרשעה בעבירות לפי סעיף 220, ובפרט לא הוכח כי בר נהג בעורמה ובתחבולה, שכן הכנסותיו נעשו בצורה גלויה, באמצעות חשבונות בנק, ותועדו בזמן אמת.

4. אשר להכנסה שהפיק בר באישום הראשון, קשה לחלוק על כך שבר "השמיט מתוך דו"ח על פי הפקודה כל הכנסה שיש לכללה בדו"ח" (סעיף 220(1)). את עיקר

טענתו כיוון בר כלפי ההרשעה בעבירות לפי סעיף 220(5), שעניינו במי ש"השתמש בכל מרמה, ערמה או תחבולה". ברם, הדרך הפתלתלה בה הגיעו הכספים לידיו של בר מעידה על התקיימותו של היסוד העובדתי של "ערמה או תחבולה", כנדרש לשם הרשעה בסעיף זה. נותרה השאלה אם הוכח אצל בר יסוד נפשי של זדון וכוונה להתחמק ממס, ולטעמי התשובה חיובית. על הכוונה להסתיר את ההכנסה מרשויות המס ניתן ללמוד מתוך התנהגותו של בר (ע"פ 5529/12 אוהב ציון נ' מדינת ישראל, בפסקאות 24-25 לפסק-דינו של השופט דנציגר (9.11.2014)), ובניגוד לנטען בערעור החזר ההלוואה נעשה באופן שרחוק מלהיות גלוי ומתועד (בהקשר זה ראו גם את ההבחנה בין כוונה למניע, שם, בפסקה 26).

5. גם ההכנסה שהופקה על-ידי בר במסגרת האישום השלישי, נעשתה בדרך של נטילת הלוואה. אם באישום הראשון גורמים אחרים דאגו לפרוע את ההלוואה, הרי שבאישום השלישי ההלוואה כלל לא נפרעה. לכאורה גם דרך זו מעידה על תחבולה, אלא שכאן המצב סבוך יותר. כפי שהובהר לעיל באריכות, לצורך הדיון בערעור ההנחה היא שההלוואה במקורה היתה כנה ורק בהמשך חל שינוי בכוונת הצדדים. בנסיבות אלה מתעוררת השאלה אם בר היה צריך לדווח למס הכנסה על ההלוואה כבר בשנת 2003 (כפי שנטען בכתב האישום), או שחובת הדיווח התגבשה רק בהמשך, לאחר שהתברר לו שהוא לא ייאלץ להחזיר אותה? הצדדים לא טענו בהקשר זה, כנראה מפני שהרשעתו של בית משפט קמא התבססה על הנחה שונה, שלפיה כבר מלכתחילה בר לא התכוון להחזיר את ההלוואה. בנסיבות העניין לא יהא זה צודק להרשיע את בר על סמך טענה שלא נשמעה במפורש, ולפיכך אני סבור כי יש מקום לבטל את הרשעתו בעבירות המס הנוגעות לאישום השלישי.

6. ומכאן להעלמת המס של סכומי השוחד שהתקבלו כמתואר באישום הרביעי. כאמור בפסק דינו של חברי השופט סולברג, יש לזכות את בר מהרשעה בשוחד בגין התשלום הראשון באישום הרביעי, בסך 120,000 ש"ח. אמנם על פני הדברים, מדובר בכסף שהגיע לכיסו של בר, אך משלא הוכרעה משמעות התשלום, ונותרה אפשרות כי מדובר בהמרת מט"ח (ראו שם בפסקה 41) – יש לבטל את הרשעתו של בר בעבירות מס בגין תשלום זה. המשמעות היא ביטול העבירות המתייחסות לדו"ח שהוגש עבור שנת 2000.

יתר התשלומים שקיבל בר מידי לוי – בסך הכל 345,000 ש"ח – אמורים היו להיות מדווחים כהכנסות בדו"ח לשנת 2001, ובהקשר זה הרשעתו של בר בעבירה לפי סעיף 220(1) מבוססת היטב. לעומת זאת, לא מצאתי כי היסוד העובדתי של "מרמה,

ערמה או תחבולה" הוכח די הצורך לגבי העלמת הכנסות אלה (בהקשר זה ראו והשוו: פסקאות 47-48 לחוות דעתו של השופט סולברג באישום הרביעי; גיורא עמיר עבירות מס ועבירות הלבנת הון 561-565 (מהדורה שישית; 2014)). לפיכך אני סבור כי יש לזכות את בר מעבירה לפי סעיף 220(5). בשולי הדברים, וכיוון שהזכירה המדינה בטיעוניה את פסק הדין בע"פ 406/69 ברנדל נ' מדינת ישראל פ"ד כד(1) 210 (1970), מן הראוי להביא את דבריו של השופט חיים כהן, באמרו "אין אני רואה בעין טובה את ריבוי האישומים בשל מעשים אחדים המהווים, לאמיתו של דבר, עבירה אחת בלבד" (שם, בעמ' 216). עמדה עקרונית זו מקובלת גם עליי, אך לא כאן המקום למצות את הדיון בסוגיה.

7. לסיכום האישום החמישי: אציע לחבריי להותיר על כנה את הרשעתו של בר בעבירות לפי סעיף 220(1) וסעיף 220(5) בגין הדוח לשנת 2006 (האישום הראשון); לזכות את בר מעבירות מס בגין הגשת הדוחות לשנת 2000 ו-2003 (התשלום הראשון מתוך האישום הרביעי והאישום השלישי, בהתאמה); כמו כן יזוכה בר מעבירה לפי סעיף 220(5) בגין הדוח לשנת 2001, אך ההרשעה לפי סעיף 220(1) תעמוד בעינה. בסך הכל יורשע בר בשתי עבירות לפי סעיף 220(1) ובעבירה אחת לפי סעיף 220(5) לפקודת מס הכנסה.

**ש ו פ ט**

<u>השופט ע' פוגלמן</u>:

**אני מסכים.**

**ש ו פ ט**

<u>השופט נ' סולברג</u>:

**אני מסכים.**

**ש ו פ ט**

# גזרי הדין

## צבי בר

השופט ע' פוגלמן:

בגין מעשיו בפרשות השונות השית בית המשפט על בר עונש של 5 שנים ו-6 חודשים מאסר בפועל; שנתיים מאסר על תנאי; קנס בסכום של 1,500,000 ש"ח; וחילוט סכום של 1,000,000 ש"ח מתוך הכספים שנתפסו בחשבונות הבנק, בקופות התגמולים והקרנות השונות של בר. לפנינו ערעורו של בר על העונש.

1. בית המשפט המחוזי עמד על כך שבר הוא מקבל השוחד בכל הפרשות נושא כתב האישום. צוין כי עיקר החומרה במעשיו של בר היא בניצול מעמדו אגב התפקידים השונים שאותם מילא, וכי עברו כראש עיר אינו יכול לעמוד לו כנסיבה לקולה, שכן "אלמלא התפקיד לא יכול היה הנאשם [בר – ע' פ'] לדרוש שוחד ולכן אין רבותא שהוא בתפקיד רם שהנפילה ממנו כואבת". לפי בית המשפט, בר "התנהל בעיר כאדון באחוזתו וניצל את מעמדו הרם לצורך קבלת שוחד". מנגד, עמדו לזכותו של בר חלוף הזמן מעת שבוצעו העבירות; מצבו הרפואי; וגילו המבוגר. בית המשפט אף עמד על כך שפעולותיו של בר לא הזיקו לאינטרס הציבורי ועל עדויות האופי שנשמעו בדבר פועלו רב השנים לטובת החברה. לאחר שסקר את אלה ואת אלה מצא בית המשפט כי האינטרס הציבורי מחייב גזירת עונשים מכבידים, בעיקר לשם שליחת מסר תקיף לבל ינצלו עובדי ציבור את מעמדם:

> "לא ניתן להסכים למצב שרק יזמים עשירים ועתירי ממון יוכלו לקדם את עסקיהם באמצעות מתן טובות הנאה, בעוד האזרח הפשוט והתמים אינו בר גישה לראש העיר לקידום ענייניו, אם אין הוא נותן שלמונים תמורת זאת. תפקיד בית המשפט הוא להילחם בנגע השחיתות ולנקות את הרשויות המקומיות מסיאוב והעדפת מקורבים. זאת ייעשה רק באמצעות ענישה מכאיבה וכואבת ולא באמצעות הטפת מוסר שמתבטאת במלל בלבד" (גזר הדין, בעמ' 13).

2. בנתון לכל אלה העמיד בית המשפט את מתחם הענישה בגין האירועים נושא האישום הראשון על 4-7 שנות מאסר בפועל וקנס בסכום של 500,000-1,000,000 ש"ח. בגין האישום השני העמיד בית המשפט את מתחם הענישה על 1-3 שנות מאסר בפועל; בגין האישום השלישי – 3-5 שנות מאסר בפועל; ובגין האישום הרביעי – 4-7

שנות מאסר בפועל. בבוא בית המשפט לגזור את עונשו של בר בגדרי המתחמים שנקבעו צוין כי אלמלא גילו המבוגר ותרומתו למדינה ולביטחונה היה עונש המאסר שנגזר על בר עומד על 7 שנים בפועל. אולם, נקבע כי בשים לב לנסיבות לקולה שעומדות לטובת בר, העונש שייגזר עליו הוא 5 שנות מאסר ומחצה בגין כל האישומים גם יחד, ומאסר על תנאי וקנס כמפורט מעלה.

3. לפנינו ערער בר על גזר הדין. לטענתו, העונש שהוטל עליו הוא עונש חמור ולא מידתי, שאינו מקיים יחס הולם בין חומרת מעשה העבירה לבין העונש. נטען כי בבוא בית המשפט לגזור את דינו של בר לא נערך דיון בשאלת מתחם הענישה ההולם ובשיקולים המנחים לעניין זה, בהתאם לתיקון 113 לחוק העונשין; ואף לא בשאלת העונש ההולם בגדרי המתחם. בר מוסיף כי בית המשפט המחוזי שגה כשלא קבע מהו הערך החברתי שנפגע כתוצאה ממעשיו. בהקשר זה נטען כי מעשיו של בר לא גרמו לנזק כלשהו לציבור, ואף היטיבו עם האינטרס הציבורי – לטענת בר כקביעת בית המשפט המחוזי עצמו – בכל אחת מהפרשות השונות נושא כתב האישום. בר אף סבור כי אין להקיש מרמת הענישה שנקבעה בעניין הולילנד (ע"פ 4456/14 קלנר נ' מדינת ישראל (29.12.2015) (להלן: עניין הולילנד)) לבין ענייננו. כך, שכן מדובר – לטענתו – במקרים שונים לחלוטין: פעולותיו של בר היטיבו עם האינטרס הציבורי, בשונה מעניינם של הנאשמים בעניין הולילנד. עוד נטען כי בית המשפט המחוזי נתן משקל נמוך לעובדה שהעבירות שבהן הורשע בר בוצעו לפני שנים רבות, בתקופה שלפני ההחמרה בענישה בעבירות שוחד; וכי לעניין זה יש ליתן משקל גם בהיבט של היחלשות שיקול ההרתעה הציבורית. עוד לטענת בר, בית המשפט לא התייחס לנסיבות שיש בהן כדי להביא להקלה בעונשו: העובדה שהעבירות שבהן הורשע בוצעו על רקע יחסי חברות עם היזמים נותני השוחד; עברו ותרומתו למדינה; שיתוף הפעולה מצדו עם רשויות החקירה והתביעה; עברו הנקי; גילו המבוגר; הפגיעה המתמשכת בשמו הטוב ובכבודו כתוצאה מפתיחת החקירה; מצבו הבריאותי הקשה; ונסיבות משפחתיות קשות של בני משפחה קרובים התלויים בו. בעניין שתי הנסיבות האחרונות הגיש בר מסמכים רפואיים ורלוונטיים. בנתון לכל אלה סבור בר כי יש לקבוע כי עונשו ירוצה בדרך של עבודות שירות. לבסוף ערער בר על סכום הקנס והחילוט שהוטלו עליו.

4. המדינה מתנגדת להפחתת עונשו של בר. נטען כי בשים לב לעבירות שבהן הורשע ולנסיבות ביצוען, העונש שנגזר על בר מקל בהשוואה לענישה המקובלת בעבירות דומות. לשיטת המדינה, העונש שנגזר על בר הוא מאוזן בנסיבות העניין, והוא מביא בחשבון גם את תקופת הזמן הממושכת שבמסגרתה התרחשו האירועים ואת

מספרם הרב של מיזמי הנדל"ן שהם נושא העבירות. משכך סבורה המדינה כי אין עילה להתערב בקביעות בית המשפט המחוזי בהקשר זה.

דיון

5. תמונת ההרשעה שעומדת לפנינו עתה, לאחר שנסתיים הדיון בערעורים על הכרעות הדין, שונה במידת מה מזו שעמדה בפני בית המשפט המחוזי. כמפורט בחוות דעתם של חבריי השופטים י' עמית ונ' סולברג, קבענו כי בר יזוכה מעבירה לפי סעיף 3(א) לחוק איסור הלבנת הון; משתי עבירות לפי סעיף 220(1) לפקודת מס הכנסה [נוסח חדש]; ומשלוש עבירות לפי סעיף 220(5) לפקודה זו. אף מצאנו כי יש להפחית את סכום השוחד שבו הורשע בר באישום הרביעי, ולהעמידו על 345,000 ש"ח חלף 465,000 ש"ח. נתונים אלה – כמו גם נתונים נוספים – מחייבים גם התערבות בעונש, כפי שעוד יפורט להלן. יחד עם זאת, אין בהם, גם לא בשיקולים האחרים שאליהם נדרש, כדי לקרב את העונש לזה המבוקש על ידי בר.

6. על הערך החברתי המוגן שנפגע כתוצאה מביצוע עבירת שוחד דומה שאין צריך להכביר במילים. עבירת השוחד נועדה להבטיח את פעולתו התקינה של המינהל הציבורי, להגן על מעמדו של המינהל הציבורי בעיני הציבור ועל האמון שהציבור רוחש לו. כבר נקבע כי עניינן של עבירות השוחד הוא "בהפרה עמוקה של היסודות הבסיסיים עליהם נשען המינהל הציבורי בפעולתו. יסודות אלה מושתתים על קיום חובה לפעול בכל מצב מתוך ראיית האינטרס הציבורי וטובת האזרחים, ולהימנע משימוש פסול בהענקת טובות הנאה כאמצעי לרכישת כוח שלטוני. עבירות השחיתות [...] מקעקעות את אמון האזרח במנהיגיו, ואת בטחונו בטוהר שיקוליהם. עבירות השוחד והשחיתות פוגעות פגיעה רחבת היקף ביחסי השלטון והאזרח, ובמבנה החברתי כולו" (ע"פ 1224/07 בלדב נ' מדינת ישראל, פסקה 87 (10.2.2010); ראו עוד ע"פ 5669/14 לופוליאנסקי נ' מדינת ישראל, פסקה 184 (29.12.2015) (להלן: עניין לופוליאנסקי); ע"פ 5083/08 בניזרי נ' מדינת ישראל, פסקה 60 (24.6.2009)). הפגיעה בערך המוגן הנגרמת מעבירת השוחד אינה מתקיימת אך מקום שבו סטה עובד הציבור מן השורה בתמורה לכספים שנתקבלו אצלו. כפי שציינתי קודם לכן (פסקה 55 לחוות דעתי באישום הראשון), יסודותיה של עבירת השוחד אינם מחייבים הוכחת סטייה מן השורה, ועבירה כאמור מתגבשת אף מקום שבו מעשיו של עובד הציבור עלו בקנה אחד עם האינטרס הציבורי (הגם שהדבר יכול להוות נסיבה מקלה לעניין העונש, כפי שאפרט בהמשך). הפסול בעבירת השוחד גלום – בין היתר – בחשש לפגיעה באמון הציבורי באנשי הציבור. חשש זה יכול שיתקיים אף במקום שבו פעולותיו של עובד

הציבור לא גרמו לנזק בפועל (ע"פ 5046/93 מדינת ישראל נ' הוכמן, פ"ד נ(1)2, 10 (1996)). פגיעה באמון הציבור קמה גם כאשר עסקינן בהפרת אמונים, היא העבירה שבה הורשע במסגרת האישום השני. כידוע, שלושה הם הערכים החברתיים שעומדים ביסודה של עבירה זו: אמון הציבור בעובדי הציבור; טוהר המידות של עובד הציבור; והבטחת פעילותו התקינה של המנהל הציבורי (ע"פ 8080/12 מדינת ישראל נ' אולמרט, פסקה 72 לחוות דעתי (28.9.2016)). כפי שציינתי שם, בעבירה זו "טמון סיכון לערעור יסודותיו של מינהל תקין ולפגיעה בתדמיתו בעיני הציבור אותו נועד לשרת" (פסקה 101 לחוות דעתי).

7. אף שהמקרה שלפנינו ייחודי הן מבחינת היקף השוחד שנלקח, הן מבחינת תקופת ביצוע העבירות ומעורבותם של יזמים רבים בביצוען – ניתן לנסות ולהסתייע במקרים קרובים כדי ללמוד על רמת הענישה הנוהגת. עיון בפסיקתו של בית משפט זה מעלה כי הענישה בעבירת שוחד כוללת רכיב של מאסר בפועל (ע"פ 10627/06 יהושע נ' מדינת ישראל, פסקה 5 (8.5.2007); ע"פ 6564/04 סטויה נ' מדינת ישראל (18.10.2004)). בע"פ 7593/08 ריטבלט נ' מדינת ישראל (1.9.2009) הורשע בכיר במחוז הצפון של חברת החשמל בלקיחת שוחד בסכום של 1,300,000 ש"ח; בהלבנת הון; בעדות שקר ובעבירות מס. כהן נדון למאסר בפועל בן 6 שנים, וזאת חרף גילו המבוגר יחסית במועד מתן גזר הדין (70), ועל אף מצבו הבריאותי הלקוי. בע"פ 7921/11 ואנונו נ' מדינת ישראל (24.8.2015) הורשע בכיר ברשות המיסים בלקיחת שוחד בסכום כולל של 300,000 ש"ח (שהוא סכום נמוך משמעותית מסכומי השוחד שבהם הורשע בר); ובעבירות נוספות של קשירת קשר, שיבוש ועבירות מס. ואנונו נדון ל-6 שנות מאסר בפועל. מהעת האחרונה ניתן להקיש לענייננו מפרשת הולילנד, שבגדרה הורשעו הנאשמים בעבירות שחיתות שבוצעו על רקע דומה של קידום מיזמי בנייה. מבין הנאשמים בפרשה זו דומה למקרה שלפנינו עניינו של מהנדס עיריית ירושלים אורי שטרית, שהורשע בלקיחת שוחד בסכומים דומים לאלה שבהם הורשע בר, וזאת תוך שניצל את תפקידו הציבורי באופן שיטתי להפקת תועלת אישית. עוד הורשע שטרית בעבירת רישום כוזב במסמכי תאגיד ובעבירת איסור הלבנת הון. שטרית נדון ל-7 שנות מאסר בפועל (ע"פ 5076/14 שטרית נ' מדינת ישראל (29.12.2015). יוער כי בדומה לענייננו של בר, גם העבירות שבהן הורשע שטרית בוצעו עובר לתיקון 103 לחוק העונשין, שבגדרו הוחמרה הענישה בעבירת שוחד).

8. מכאן לעניין שלפנינו. בפתח הדברים אומר כי מסכים אני עם הערת בית המשפט המחוזי שלפיה אם לא היה מצבו הרפואי מחייב התייחסות, ואם לא היה גילו

מבוגר במיוחד (כ-81) – היה מקום להעמיד את עונשו של בר למצער על תקופה קרובה לזו שנגזרה על מהנדס העיר שטרית בפרשת הולילנד, כאמור לעיל – 7 שנות מאסר בפועל. בשני המקרים דובר היה בעובד ציבור בעל סמכויות רחבות, שניצל את מעמדו לאורך שנים ובאופן שיטתי, על מנת להשיג טובות הנאה כספיות בסכומים גבוהים. ענישה מסוג זה מבטאת גם את החומרה היתרה שבמסכת האישומים שבהם הורשע בר – לוקח השוחד בפרשות נושא האישומים דנן. כידוע, "אין דין שווה לנותן השוחד וללוקח השוחד [...] לוקח השוחד הוא עובד ציבור, מי שהציבור נתן בו את אמונו, וכנאמן הציבור הוא אמור לשרת את הציבור ולהעמיד נגד עיניו אך ורק את אינטרס הציבור" (ע"פ 5270/14 אולמרט נ' מדינת ישראל, פסקה 203 (29.12.2015)). בר פעל בדפוס שיטתי מול יזמי נדל"ן שונים משך שנים, כאשר שעה שכיהן כראש עיר שלשל לכיסו כספים בהיקף ניכר – כ-1.8 מיליון ש"ח. יזמים אלה ביקשו לקדם מיזמים עתירי תקציב, שהיו יכולים להשיא לבעליהם וליתר המעורבים בהם רווחים ניכרים. "תוצאת" המיזמים – בניין שנבנה או שלא נבנה – הופכת לחלק מחזות העיר ועומדת על מכונה שנים רבות. בנושאי תכנון ובנייה, רב הוא שיקול הדעת של הגורמים המקצועיים ושל נושאי המשרה בעיר. ברצותם יאשרו, ברצותם יגדילו זכויות בניה, וברצותם – ידונו את המיזם לכישלון. רוחב שיקול הדעת מחייב אחריות מוגברת ושימוש זהיר מצד העושים במלאכה זו. על כן נודעת בנסיבות אלו חומרה יתרה למצב שבו שיקול הדעת מוסט – או שיש חשש שיוסט – עקב קבלת שלמונים מבעלי עניין. כפי שקבע בית המשפט המחוזי, בר החזיק בתפקיד ציבורי בכיר בעיריית רמת גן משך שנים, עת נבחר לכהונה רצופה בת למעלה משני עשורים. במסגרת תפקיד זה, ומתוקף כהונתו כחבר ברשויות התכנון השונות, ניצל בר לאורך שנים את הסמכות הרחבה שהופקדה בידיו ואת האמון הרב שרחשו לו תושבי רמת גן. על רקע הסמכויות הרחבות שהופקדו בידי בר מתוקף תפקידו כראש העיר וכחבר ברשויות התכנון, נקל לראות כי העבירות שביצע גרמו לפגיעה קשה באמון הציבורי בעובדי הציבור – נתון שיש לו חשיבות בגזירת העונש (ראו סעיף 40א(א)(4) לחוק העונשין; עניין לופוליאנסקי, פסקה 187). לכך יש להוסיף כי העבירות שבהן הורשע נפרסו על פני תקופה ארוכה, והן נעשו בקשר לקידום עניינם של יזמים שונים במיזמי בנייה שונים בעיר. כל אלה פועלים לחובתו של בר ומהווים שיקולים לחומרה.

9. יחד עם זאת, בר זוכה כאמור מעבירת אחת של הלבנת הון לפי סעיף 3(א) לחוק איסור הלבנת הון ומ-5 עבירות מס. עוד קבענו כי יש להפחית את סכום השוחד שבו הורשע במסגרת האישום הרביעי ולהעמידו על 345,000 ש"ח. לכל אלה נודעת כמובן השפעה על העונש. אין להתעלם גם מקיומם של שיקולים לקולה. בית המשפט המחוזי מצא כי חרף העבירות שביצע, בר "לא פגע בטובת העיר [רמת גן – ע' פ']"

(גזר הדין, בעמ׳ 12). כפי שציינתי, לעניין זה משקל בבואנו לגזור את דינו של נאשם. עמדתי על כך בעניין שטרית:

> ״סטייה מן השורה מוסיפה ממד של חומרה לעבירת השוחד. זאת, בשל כך שסטייה כאמור מוסיפה נדבך של נזק שגורמת עבירת קבלת השוחד לאינטרס הציבורי. אין חולק על כך שלקיחת שוחד על ידי עובד ציבור, גם מבלי שהדבר ישפיע על מילוי תפקידו, פוגעת באמון הבסיסי אשר רוחש הציבור למשרתיו. אלא שמקום שבו עובד הציבור הטה אוזן ולב לטובת משחדו וסטה מן השורה במילוי תפקידו, נפגע הציבור פעמיים: הפגיעה האחת, שעליה כבר עמדנו, היא הפגיעה בתקינות המינהל ובאמות ההתנהגות הראויות לעובד הציבור; הפגיעה השנייה טמונה בכך שבמצב דברים זה ההחלטות שקיבל עובד הציבור אינן עולות בהכרח בקנה אחד עם אינטרס הציבור, שהרי בנסיבות מעין אלו ההנחה היא כי עובד הציבור זנח את נאמנותו לשולחיו ופעל לטובת קידום האינטרסים של משחדיו [...] פגיעה נוספת זו מצדיקה – במקרים המתאימים – החמרה בעונשו של עובד ציבור שנטל מתת לכיסו ובתמורה סטה מן השורה במילוי תפקידו״ (שם, בפסקה 108).

10. לנסיבות לקולה מצטרפים תרומתו הרבה של בר לחברה; חלוף הזמן מעת שבוצעו העבירות נושא כתב האישום; ובעיקר: גילו המבוגר של בר – למעלה מ-80 שנה – ומצבו הרפואי. בר הפנה בערעורו לעניין לופוליאנסקי, שם נפסק כי בית המשפט רשאי להשית על נאשם עונש החורג לקולה ממתחם הענישה שנקבע וזאת מטעמי צדק, מקום שבו כניסתו של נאשם למאסר עלולה ״לסכן את חייו של מי שהורשע בדין או לקצר בצורה ניכרת את תוחלת חייו״ (שם, פסקה 221). ציינתי בפרשה זו כי על בית המשפט לאזן בין טעמי הצדק הרלוונטיים לבין חומרת המעשים שבהם הורשע הנאשם; וכי במקרים המתאימים תוצאת האיזון האמור יכול שתביא להימנעות מהשתת מאסר בפועל על הנאשם. כך מבקש בר שנעשה גם בעניינו. לאחר ששקלתי את הדברים ועיינתי במסמכים הרפואיים שהגיש בר לעיוני לא מצאתי כי עניינו של בר בא בגדרי אותם מקרים חריגים המצדיקים הימנעות מהשתת מאסר בפועל. נקודת המוצא שעליה גם עמדתי בעניין לופוליאנסקי היא כי שירות בתי הסוהר ערוך להעניק טיפול רפואי לאסירים המצויים תחת פיקוחו, ולפיכך אין בעצם הטענה כי נאשם – שהורשע בדין – סובל מבעיות רפואיות כדי למנוע השתת עונש מאסר בפועל. וכך ציינתי בעניין לופוליאנסקי:

> ״גם נאשם החולה במחלה קשה, או כזה שהמאסר יסב לו סבל רב וייחודי, עלול להישלח לשאת בעונש מאסר

> בפועל, מאחורי סורג ובריח. הדברים נכונים גם כאשר עסקינן במי שמצבו הבריאותי רעוע [...] מצב בריאותי קשה – איננו צריך בהכרח להקנות לעבריין פטור מעונש מאסר בפועל בגין מעשיו הרעים, ככל שעונש זה מוצדק לגביו לאחר הרשעתו [...] את מצבו הרפואי של מי שהורשע בדין יש לאזן עם שיקולים רלוונטיים אחרים [...]" (עניין לופוליאנסקי, פסקה 222).

בנסיבות העניין שלפנינו, סבורני כי האיזון הנכון בין השיקולים השונים אינו מביא לתוצאה של הימנעות מהשתת מאסר בפועל. בשונה מעניין לופוליאנסקי, המסמכים הרפואיים שהגיש בר לעיוני אינם תומכים בטענתו שלפיה הוא אינו כשיר למאסר, ולא מצאתי בסיס למסקנה שלפיה כניסתו למאסר עלולה לסכן את חייו או להביא לקיצור תוחלתם (השוו שם, פסקאות 190, 224). אכן, בר כיום הוא אדם מבוגר שחצה את גיל 80, ועל הקושי בנשיאה בעונש מאסר בגיל מבוגר שכזה, ובהינתן מצב בריאותי שאינו פשוט, דומה שלא צריך להרחיב. פסיקתנו עמדה על כך שלשיקולים אלה יש משקל בקביעת העונש:

> "יש לזכור כי עונש של שנות מאסר ארוכות, המושת על עבריין בריא וצעיר, אינו שקול, ולו באופן יחסי, לעונש מאסר מקביל המושת על אדם מבוגר, המצוי במצבו בריאותי הולך ומחריף כמו זה של המערער, שתוחלת חייו, כך נראה, איננה ארוכה. עבור אדם כזה – עונש מאסר ממושך ביותר עלול להיות בבחינת מאסר עולם, וגם לכך יש ליתן משקל בענייננו" (ע"פ 7453/09 פלוני נ' מדינת ישראל, פסקה 15 (16.3.2011); ראו עוד עניין לופוליאנסקי, פסקה 193; ע"פ 3380/12 שלש נ' מדינת ישראל (15.1.2013)).

יחד עם זאת, באיזון הראוי בנסיבות העניין לא מצאתי לנכון להיעתר לבקשת בר להשית עליו עונש שירוצה בדרך של עבודות שירות בלבד. זאת, בשים לב, בין היתר, לכך שביצע את העבירות נושא האישומים עת היה אדם מבוגר, בשנות ה-70 לחייו; ולצורך לתת ביטוי הולם לפסול המוסרי שבמעשיו, כמו גם לפגיעה שפגע בטוהר המידות של המינהל הציבורי. בעניין זה ראוי להדגיש כי אף שבר, כמו לופוליאנסקי, הורשע בקבלת שוחד, אין דין הפסול המוסרי שדבק במי שקיבל שוחד על דרך קבלת תרומות לארגון צדקה, ולא נטלו לכיסו (כלופוליאנסקי) – כדין מי שבמעשיו ביקש להעשיר את עצמו בלבד (כבר). עמדתי על כך בעניין לופוליאנסקי, בצייני כי "הפסול המוסרי הדבק בשני סוגי המתת האמורים – מתת שהיא שלמונים לכיסו של עובד הציבור ומתת שהיא תרומה לארגון הפועל למטרות נעלות – אינו שווה", וכי "יכול שצריכה להיות לדברים השלכה לעניין העונש" (שם, פסקה 19; ראו גם ע"פ 4568/14 צ'רני נ' מדינת ישראל, פסקה 200 (29.12.2015)). הנה כי כן, מבלי

להקל ראש, מצבו הרפואי של לופוליאנסקי היה חמור בהרבה מזה של בר, והפסול שדבק במעשיו – חמור פחות. אין אפוא מקום לגזור גזירה שווה בין המקרים.

11. בהינתן הזיכוי החלקי כאמור לעיל, ובאיזון בין השיקולים המרכזיים השונים – חומרת העבירות והימשכותן על פני שנים רבות, מול נותני שוחד שונים; מעמדו הרם של בר ותפקיד המפתח שמילא בנושאי תכנון עירוני; והיקף הכספים שנטל לכיסו, מזה – והיעדר סטייה מן השורה; חלוף הזמן; גילו של בר; ומצבו הרפואי מזה, אציע לחבריי להעמיד את עונשו של בר על שלוש שנות מאסר בפועל. בהתאמה, תקוצר תקופת המאסר המותנה לשנה.

12. לא בנקל מורים אנו כי אדם בגיל כה מבוגר, שלוקה בבריאותו, יישא במאסר במשך תקופה לא מבוטלת מאחורי סורג ובריח. אולם בהינתן אופיו של השוחד שנטל בר כראש עיר והיקפו, עקרון ההלימה והאינטרס הציבורי הראשון במעלה – מלחמה בשחיתות – מחייבים תוצאה מעין זו. בצד האמור, אם חלילה יחולו תמורות מהותיות במצב בריאותו של בר, וככל שתהיה עילה לכך, הרי שעל פי דין עומדת לבר הזכות לפנות בבקשה לשחרור על תנאי ממאסר (ראו סעיף 7 לחוק שחרור על-תנאי ממאסר, התשס"א-2001).

הקנס והחילוט

13. כאמור מעלה, בצד עונש המאסר בפועל הטיל בית המשפט המחוזי על בר קנס בסכום של 1,500,000 ש"ח (או 18 חודשי מאסר תמורתו); וחילוט בסכום של 1,000,000 ש"ח. בערעור לפנינו השיג בר גם על הקנס שנגזר עליו, גם על סכום החילוט. לטענת בר, הקנס שהוטל עליו הוא גבוה ומכביד, באופן שאינו תואם את הוראות החוק ואינו הולם את שילוב שאר רכיבי הענישה בגזר הדין. עוד נטען כי בקביעת סכום הקנס האמור בית המשפט לא התחשב במצבו הכלכלי. לטענת בר, אין בידיו אמצעים כספיים נזילים המאפשרים לשאת בקנס שהוטל עליו. אשר לסכום החילוט נטען כי בקביעתו על בית המשפט להתחשב באופי עבירת המקור שבה הורשע הנאשם. עבירת השוחד, כך בר, אינה מצויה בליבת הרציונל של חוק איסור הלבנת הון, ואין להוביל להחמרה עקיפה בענישה הפלילית בגינה. משכך, סבור בר, יש להימנע מחילוט רכושו. עוד נטען כי בתקופה שבה בוצעו העבירות נושא כתב האישום דנן היה עדיין חוק איסור הלבנת הון בחבלי קליטה, עניין המחייב התחשבות בגזירת הדין.

בפרט נטען כי יש להחיל על בר את רף החילוט שנהג בתקופה שבה בוצעו העבירות נושא כתב האישום.

14. בדיון לפנינו טענה המדינה כי הגם שבית המשפט המחוזי הורה על קנס וחילוט בסכומים גבוהים, יש להתייחס לכלל רכיבי גזר הדין בראיה רחבה. לשיטת המדינה, בשים לב לכך שעונש המאסר שהוטל על בר אינו מצוי ברף הגבוה של עבירת השוחד, ובשים לב לסכומי השוחד שבהם הורשע, אין מדובר בסכומי קנס וחילוט גבוהים.

דיון

אקדים אחרית לראשית: מצאתי לנכון לדחות את ערעורו של בר בכל האמור בסכום החילוט, אך להפחית מסכום הקנס שהוטל עליו.

15. תחילה לשאלת החילוט. כידוע, לבית המשפט מוקנה שיקול דעת להורות על חילוט רכוש בשווי הרכוש שבו בוצעו עבירות הלבנת ההון מכוח סעיף 21(א) לחוק איסור הלבנת הון. מטרתו של הסדר זה היא לוודא כי "אין חוטא יוצא נשכר" (עניין שטרית, פסקה 114). בצד הסמכות הקבועה בחוק איסור הלבנת הון, לבית המשפט סמכות נפרדת להורות על חילוט סכום השוחד שקיבל נאשם (סעיף 297 לחוק העונשין). סמכות זו הופעלה גם מקום שבו הורשע הנאשם בעבירת שוחד (עניין שטרית, פסקאות 114-115; ראו בהקשר דומה ע"פ 2333/07 תענך נ' מדינת ישראל, פסקאות 257-265 (12.7.2010)). בעניין שטרית ציינתי כי חילוט בסכום שהוא נמוך מסך הרכוש שנעברה בו עבירה מחטיא את המטרה שביסוד מנגנון החילוט הקבוע בחוק איסור הלבנת הון (שם, פסקה 115), וזאת על אף שמובן שיכולים להיות מקרים שבהם – בשים לב ליתר רכיבי הענישה ולנסיבות אישיות ואחרות – תהא זו תוצאה ראויה. במקרה דנן, הסכום שאותו הורה בית המשפט המחוזי לחלט – 1,000,000 ש"ח – נמוך מסך השוחד שבר הורשע בנטילתו, וזאת גם לאחר ניכוי הסכומים שמהם זוכה בר בערעור לפנינו. לכך יש להוסיף כי בר לא הציג לפנינו נתונים שיהא בהם כדי לבסס את טענתו שלפיה סכומי הקנס והחילוט יסבו לו פגיעה כלכלית קשה, מעבר להשמעת טענה כללית בעניין. לפיכך, לא ראיתי לשנות מקביעת בית המשפט המחוזי בעניין זה.

16. שונים הם פני הדברים אשר לרכיב הקנס. כידוע, תכליתו של מנגנון הקנס בעבירות כלכליות היא לשמוט את הקרקע תחת ה"כדאיות הכלכלית" שבביצוע

העבירה (עניין שטרית, פסקה 116). לפיכך קובע חוק העונשין (בסעיפים 290(א)(1) ו-290(א)(2)) כי מקום שבו מרשיע בית המשפט עובד ציבור בשוחד, יכול הוא להורות על עונש קנס ששיעורו פי 5 מזה הקבוע בסעיף 61(א)(4) לחוק העונשין (226,000 ש"ח); או פי 4 משווי טובת ההנאה שנצמחה לעובד הציבור (או שהוא התכוון להשיג). בכך יש כדי להתאים את סכום הקנס לטובת ההנאה שהופקה או שהייתה אמורה להיות מופקת מן העבירה (יורם רבין ויניב ואקי דיני עונשין כרך ג 1717-1718 (מהדורה שלישית, 2014)). במקרה זה סבורני כי יש מקום להפחית במידת מה את סכום הקנס. כך, הן בשל הפחתת סכום השוחד שבו הורשע בר; הן בשים לב לעונש המאסר שהושת עליו, שאינו דבר של מה בכך בכלל, ובגילו בפרט; הן בשל כך שבגילו המופלג, ועד שיצא מבית האסורים, ספק אם יוכל להעמיד לרשותו מקורות כלכליים נוספים. על רקע כל אלה אציע לחבריי כי נעמיד את סכום הקנס על סך של 800,000 ש"ח.

סוף דבר: לו תשמע דעתי יעמוד עונשו של בר על של שלוש שנות מאסר בפועל; מאסר על תנאי לתקופה של שנה, והתנאי הוא שלא יעבור בתוך שלוש שנים עבירה של קבלת שוחד או עבירה של הפרת אמונים; חילוט בסכום של 1,000,0000 ש"ח; וקנס בסכום של 800,000 ש"ח, או 8 חודשי מאסר בפועל תמורתו.

ש ו פ ט

<u>השופט י' עמית</u>:

אני מסכים.

ש ו פ ט

<u>השופט נ' סולברג</u>:

אני מסכים.

ש ו פ ט

שאול לגזיאל

השופט נ' סולברג:

1. לגזיאל הורשע בשתי עבירות של מתן שוחד, האחת בגין חלקו בפרשת בית ליר אור, והשניה בגין חלקו בפרשת מגדלי התמרים. בגזר הדין השית עליו בית המשפט המחוזי עונש מאסר בפועל למשך 33 חודשים; עונש מאסר על-תנאי למשך 18 חודשים; קנס בסך של 1,000,000 ש"ח; וחילוט כספים בסך של 440,000 ש"ח.

2. בית המשפט המחוזי ציין כי חלקו של לגזיאל במתן השוחד הוא רב. הוא ביקש להיטיב עם בר על מנת לקדם שני פרוייקטים שונים שהיה לו עניין בקידומם. במסגרת פרשת בית ליר אור דאג לגזיאל להעביר לבר סכום כספי גבוה, בדרך מתוחכמת ועקלקלה, תוך שהוא מסבך את קרוב משפחתו עמנואל ארביב, ותוך ביצוע עבירה של הלבנת הון. בפרשת מגדלי התמרים העביר לגזיאל מניות לבר ולבנו, מתוך שאיפה – אף שלא התממשה – כי הללו יניבו רווח גדול. מן העבר השני, השיקול המרכזי להקלה בעונשו של לגזיאל הוא מצבו הרפואי וגילו המבוגר: לגזיאל הוא בן 81, ולבית המשפט המחוזי הוגשו מטעמו מסמכים רפואיים רבים המתייחסים לבעיות רפואיות, מחלות רבות וקשות. בית המשפט ציין אמנם כי רופא מטעם שב"ס עיין בכל המסמכים הרפואיים של לגזיאל, וקבע כי למרות שמדובר באדם חולה שכל הדרדרות במחלותיו עלולה לסכן את חייו, הרי שבמצבו יכול שב"ס להעניק לו טיפול רפואי כנדרש, יחד עם גורמי רפואה בקהילה.

3. בהתחשב בחומרת העבירות שבהן הורשע, קבע בית המשפט המחוזי כי מתחם העניש בגין ההרשעה הראשונה הוא בין 30 חודשי מאסר לשלוש וחצי שנות מאסר; ובגין ההרשעה השניה – בין שנת מאסר לבין שנתיים. בית המשפט המחוזי הוסיף וקבע כי אלמלא גילו המבוגר ומחלותיו המרובות והקשות של לגזיאל, היה עונשו נגזר לארבע שנות מאסר. אולם, לאחר ההתחשבות במצבו האישי, יש לגזור עליו עונש מאסר בפועל של 33 חודשים, מתוך הנחה שניתן יהיה לטפל במחלותיו גם במתקן הרפואי של שירות בתי הסוהר, כאמור לעיל.

4. לגזיאל מערער לפנינו על רכיב המאסר בפועל שבגזר הדין. לטענתו, עונש המאסר שהושת עליו סוטה באופן קיצוני מרמת הענישה הראויה בענייננו, בהתחשב בכלל הנסיבות ובפרט במצבו הרפואי הקשה; וכי קביעת העונש לא עולה בקנה אחד עם הוראות תיקון 113 לחוק העונשין. נטען כי בית המשפט לא הביא במניין שיקוליו

את ההבדל בין הפגיעה בערך החברתי שנעשית על-ידי נותן השוחד לבין זו הנעשית על-ידי מקבל השוחד, הבדל אשר בא לידי ביטוי גם בענישה הקבועה בחוק. עוד נטען כי גם בעניינם של נותני שוחד יש להבחין בין מי שהוא בגדר מחולל שחיתות ויוזם השוחד, לבין מי שאמנם נתן שוחד אך לא הניע ויצר את מעשה השחיתות, וכי בית המשפט הפריז בהערכת חלקו של לגזיאל בפרשיות השוחד. בפרשת בית ליר אור נקבע כי יוזם השוחד היה ראש העיר, וארביב היה 'המוציא והמביא' בעניין ההלוואה. גם בפרשת מגדלי התמרים לא נקבע כי לגזיאל הוא זה שיזם את השוחד. בשני המקרים נקבע כי לא היתה סטייה מן השורה, כך שלגזיאל לא הרוויח דבר ממתן השוחד. בית המשפט אף לא התייחס למדיניות הענישה הנוהגת בעניינם של נותני שוחד, אשר לא נקבע לגביהם כי הם הגורם המשחית. עוד נטען כי בית המשפט לא התחשב בנסיבות נוספות לקולא: היותו של לגזיאל שותף אחד בלבד בפרויקט בית ליר אור ומגדלי התמרים, היחיד שנחקר והועמד לדין; חלוף הזמן מעת ביצוע העבירות; היותו בעל עבר נקי; ובפרט – גילו המבוגר ומצבו הרפואי. שיקולים אחרונים אלו אמנם הוזכרו על-ידי בית המשפט המחוזי, ואולם הלכה למעשה לא באו לידי ביטוי הולם בקביעת העונש.

5. לגזיאל הגיש פירוט עדכני על אודות מצבו הרפואי, שאכן אינו מעודד, ומטעמים מובנים לא אפרט. ללגזיאל מספר רב של בעיות רפואיות שונות ומגוונות, ורופאיו מציינים כי כל החמרה במצבו עלולה להגיע לכדי סיכון חיים. בחלק מחוות הדעת שהגיש מציינים הרופאים כי תנאי סביבה לא טובים עלולים לגרום להדרדרות במצבו, וכי תנאי מאסר עלולים לגרום לו לסבל רב ואף להוות סכנה ממשית לחייו. בית המשפט המחוזי אמנם כתב כי יש להתחשב בכך, אולם לטענתו של לגזיאל העונש שנקבע – 33 חודשי מאסר בפועל – אינו מביא נסיבה זו לידי ביטוי ממשי. בית המשפט אמנם הסתמך על חוות דעת רופא שב"ס, לפיה ניתן יהיה לטפל בלגזיאל בבית הסוהר, אולם חוות דעת זו נסמכה רק על עיון במסמכים שהגיש לגזיאל, ורופא מטעם שב"ס לא בדק אותו בפועל. עוד צוין בחוות הדעת מטעם שב"ס כי ניתן יהיה לטפל בלגזיאל 'יחד עם גורמי רפואה בקהילה', אולם לא הובהר כיצד הדבר יעשה. לאור האמור טוען לגזיאל כי בהתחשב בכלל השיקולים לקולא שנמנו לעיל, יש לקבוע כי מתחם הענישה הראוי אינו כולל בצדו הנמוך מאסר בפועל, וכי הלכה למעשה יש לגזור את עונשו בדרך של מאסר בעבודות שירות; לחלופין, אף אם מתחם הענישה מחייב מאסר בפועל, הרי שמצבו הרפואי, לפיו ריצוי עונש מאסר בפועל עלול לסכן את חייו, מחייב לחרוג ממתחם הענישה ולקבוע עונש מאסר על דרך של עבודות שירות. לגזיאל נשען בעניין זה גם על מה שנקבע בעניין לופוליאנסקי (ע"פ 5669/14 לופוליאנסקי נ' מדינת ישראל, (29.12.2015)) כי במצב שבו עונש מאסר בפועל עלול לסכן את חייו של

מי שהורשע בדין או לקצר באופן ממשי את תוחלת חייו, כי אז רשאי בית המשפט להימנע מהשתת מאסר בפועל גם אם הדבר חורג ממתחם הענישה ההולם.

6. המשיבה מצדה מבקשת לדחות את טענותיו של לגזיאל בעניין העונש. לטענתה, אין להמעיט בחלקו של לגזיאל בביצוע מעשי השוחד, ויש לראותו כמעורב במזימת השוחד משלביה הראשונים, בשתי הפרשיות שלגביהן הורשע. בפרשה הראשונה היה הוא הגורם המניע, אשר סחף את ארביב לביצוע המעשה; זאת, תוך תכנון משותף עם מקבל השוחד, בר. בפרשה השניה, מעשה השוחד תוכנן עוד לפני רישומה של חברת 'מד פטרוליום', ולגזיאל מסר יפוי כוח מראש להעברת מניותיה לבנו של בר. אף יתר הנסיבות אינן מצדיקות, לעמדת המדינה, התערבות בעונש שנגזר. באשר למצבו הרפואי של לגזיאל סבורה המשיבה כי אין להקיש מן האמור בעניין לופוליאנסקי לענייננו. בעניין לופוליאנסקי סויגה ההלכה, לפיה במצבים רפואיים מסוימים ניתן לסטות לקולא ממתחם הענישה, למצבים שבהם ענישה מאחורי סורג ובריח עלולה לקצר בצורה ניכרת את תוחלת חייו של נאשם. אין זה המצב בענייננו; כפי שפורט בגזר הדין, שב"ס ערוך לקליטתו של לגזיאל כאסיר במצבו הרפואי הקיים, והוא מסוגל לספק לו את הטיפול הרפואי המתאים.

7. לקראת הדיון בערעור הגישה המשיבה בהסכמה חוות דעת לעניין כשירותו של לגזיאל לריצוי עונש מאסר, שנערכה על-ידי רופא מטעמה לאחר שעיין במסמכים הרפואיים העדכניים שהגיש לגזיאל, וביקר במרכז הרפואי של שירות בתי הסוהר. חוות הדעת אינה חולקת על הקביעות הרפואיות המופיעות בחוות הדעת ובמסמכים שהגיש לגזיאל; אלא שנטען כי המסקנה שנגזרה מהן, לפיה מאסר עלול להחמיר את מצבו של לגזיאל, היא קביעה ספקולטיבית למדי, וספק אם היא נשענת על היכרות עם היכולות הרפואיות של שירות בתי הסוהר. בחוות הדעת סוכם כי לגזיאל כשיר רפואית למאסר, בהתחשב ביכולות הטיפול הרפואיות של שב"ס – הגם שהדבר דורש הערכות ראויה.

דיון

8. ברי כי אלמלא מצבו הרפואי של לגזיאל היה מן הדין לגזור עליו עונש מאסר לתקופה ממושכת. כפי שעלה מדיוננו בהכרעת הדין, חלקו של לגזיאל במתן השוחד בשתי הפרשיות שלגביהן הורשע הוא רב. אמנם לא הוכח אם יוזמת השוחד באה מכיוונו של בר או מכיוונו של לגזיאל, אך בהחלט הוכח כי לגזיאל היה מודע למתן השוחד, ודאג באופן אקטיבי לכך שתכנית השוחד תצא אל הפועל. בנוגע לאישום הראשון, לגזיאל שילם סכום נכבד עבור כיסוי ההלוואה שנטל בר, ואף פעל על מנת

שישולם חלקם של המשקיעים הישראליים ב׳עמלה׳; בנוגע לאישום השני, לגזיאל הוא אשר העביר לעו״ד עברון יפוי כוח להעברת מניותיו לבנו של בר, עוד לפני שחברת ׳מד פטרוליום׳ נרשמה. אף שלא היה בעל האינטרס היחיד בפרוייקטים, הרי שלגזיאל היה ה׳רוח החיה׳ מאחורי קידומם. סכום השוחד אף הוא אינו מבוטל, ומקבל השוחד הוא ראש העיריה – עובד ציבור בעל מעמד גבוה במיוחד. מכאן, שאין להקל ראש בחלקו בפרשיות השוחד, ומכאן גם ההצדקה העקרונית להשית עליו עונש מאסר לתקופה ממושכת מאחורי סורג ובריח.

9. המחוקק ראה אמנם להחמיר בעונשו של מקבל השוחד יותר מן הנותן, משום שהמקבל הוא עובד ציבור – ובקבלת השוחד יש שימוש פסול בכוח השלטוני המסור לו, ופגיעה אנושה באמונו של הציבור (ע״פ 4115/08 גלעד נ׳ מדינת ישראל, פסקה 38 לפסק הדין של השופט (כתוארו אז) א׳ גרוניס (24.1.2011) (להלן: עניין גלעד)). יחד עם זאת, החומרה הגלומה במתן השוחד גם היא רבה עד מאד; ראשית, נותן השוחד הוא שותף – ולעתים הכוח המניע – להשחתת השירות הציבורי. במצבים מסוימים, כאשר נותן השוחד הוא מחולל השחיתות, ראוי להתייחס אליו דווקא בחומרה רבה עוד יותר מאשר אל המקבל (ע״פ 341/73 מדינת ישראל נ׳ ויטה, פ״ד כז(2) 610, 612 (1973) (להלן: עניין ויטה); ע״פ 8430/11 מדינת ישראל נ׳ קארשי, פסקאות 21-22 לפסק הדין של המשנה לנשיאה א׳ ריבלין (15.2.2012)). לא זו בלבד, כאשר מבקש נותן השוחד לקבל מן המשוחד דברים שאין הוא זכאי להם, פוגע הדבר גם בעקרון השוויון לפני החוק, אם במישור העסקי כבענייננו, אם במישורים אחרים (רע״פ 3061/12 אפל נ׳ מדינת ישראל (31.5.2012); רע״פ 5905/98 רונן נ׳ מדינת ישראל, פ״ד נג(1) 728, 734 (1999)). מכאן, כך נקבע לא אחת, הכלל הוא כי גם עבירה של מתן שוחד מחייבת עונש מאסר בפועל, גם כאשר הנאשמים נעדרי עבר פלילי וגם אם חלף זמן מאז ביצוע העבירות, וזאת בשל חומרת הדבר הזה והצורך בהרתעה מפניו (עניין גלעד, פסקה 37; וראו עניין ויטה, עמוד 612; ע״פ 389/72 זוקאים נ׳ מדינת ישראל, פ״ד כז(2) 487 (1973)).

10. מנגד, מצויים שיקולים כבדי משקל לקולא: גילו המבוגר של לגזיאל ומצבו הרפואי הרגיש. כפי שפורט לעיל, לגזיאל הוא בן 81 וסובל מבעיות רפואיות רבות וקשות, המצריכות טיפול צמוד. בחוות הדעת שהוגשו מטעמו נטען כי צפויה החמרה עם הגיל בכל מחלותיו, וזו תואץ אם ירצה עונש מאסר; וכי שהות במאסר עלולה לדרדר את מצבו ולקצר את תוחלת חייו, המוערכת בלאו הכי בשנים ספורות. לנקודה זו צריך שתהא השפעה של ממש על גזירת עונשו, שכן ברי כי ״הפגיעה של העונש בנאשם״ (לשון סעיף 40יא(1) לחוק העונשין) במצב זה היא רבה. הקלה בעונש על רקע מצב

רפואי מוכרת בפסיקתנו (ראו הדוגמאות הרבות שהובאו בעניין לופוליאנסקי, פסקה 193). כך נהג גם בית המשפט המחוזי, ואולם סבורני כי לא נתן לנקודה זו משקל די הצורך, בהתחשב במצבו הקשה מאד של לגזיאל; והדבר מצדיק את התערבותנו בגזר הדין במה שנוגע לאורכה של תקופת המאסר.

11. ככלל, שיקול בדבר מצב רפואי אינו מאפשר הקלה בעונש באופן החורג ממתחם הענישה ההולם לעבירה הנדונה. כפי שאמרתי לעיל, עבירה של מתן שוחד בסכום משמעותי ובמעורבות גבוהה כבענייננו מחייבת השתת מאסר בפועל, ומכאן מתבקשת, לכאורה, המסקנה כי גם אם נקל עם לגזיאל, אין מקום להעתר לבקשתו לנשיאת עונשו על דרך של עבודות שירות.

12. כך הוא הכלל, ואולם אך לאחרונה נקבע, בעניין לופוליאנסקי, שבמצבים חריגים ניתן יהיה להורות על עונש החורג ממתחם הענישה לקולא מטעמי צדק. בהקשר של התחשבות חריגה במצבו הרפואי של הנאשם, תוחמה הלכה זו למצבים שבהם "ענישה מאחורי סורג ובריח עלולה לקצר בצורה ניכרת את תוחלת חייו של נאשם שהורשע בדין" (עניין לופוליאנסקי, פסקה 220). במצבים אלו, כך נקבע, על בית המשפט להפעיל שיקול דעת ולבחון את השאלה אם ראוי לסטות ממתחם הענישה שנקבע. במסגרת הפעלת שיקול דעתו, עליו לאזן בין שיקולים שונים: "בבוא בית המשפט לשקול חריגה מטעמי צדק ממתחם העונש ההולם, שומה עליו לאזן בין טעמי הצדק המצדיקים חריגה מן המתחם לבין חומרת המעשים שבהם הורשע הנאשם [..] יש לבחון אם עונש של מאסר בפועל עלול לסכן את חייו של מי שהורשע בדין או לקצר בצורה ניכרת את תוחלת חייו, ולהביא מנגד, כאמור, את חומרת המעשים שבהם הורשע. תוצאת איזון זה עשויה להיות שליחתו של הנאשם לעונש מאסר בפועל הנמוך מתחתית מתחם הענישה שנקבע; או הימנעות מהשתת מאסר בפועל, גם מקום שבו 'רצפת' מתחם העונש ההולם כוללת עונש מאסר בפועל" (שם, פסקה 221). לגזיאל טוען כי עניינו בא בגדרי החריג, וכי במסגרת שיקול הדעת המוקנה לבית המשפט מן הדין להורות על המרת עונש המאסר בפועל, למאסר על דרך של עבודות שירות.

13. התמונה העולה מחוות הדעת שהוגשה מטעמו של לגזיאל אכן מעלה חששות ממשיים בדבר הפגיעה הצפויה במאסר לבריאותו ולתוחלת חייו. יחד עם זאת, יש לציין כי בעניין לופוליאנסקי דובר על סכנה בריאותית קונקרטית הרבה יותר: באותו ענין קבעה חוות הדעת הרפואית כי עקב מחלתו, נפגעה המערכת החיסונית שלו באופן כזה שעצם השהייה במקומות סגורים עם אנשים רבים, או השימוש בשירותים ציבוריים ובמקלחות ציבוריות, עלול לגרום לזיהום שיוביל, בסופו של דבר, לסכנת חיים (ראו שם, פסקה 190). כפי שצוין שם, נקודת המוצא בעת עריכת האיזון היא כי "כאשר

עסקינן במצב רפואי, ככלל, הנחת המוצא היא כי גורמי הרפואה בשירות בתי הסוהר ערוכים לטפל באסירים במצבים רפואיים שונים, כולל כאלה שאינם פשוטים כלל ועיקר" (שם, פסקה 222). כך נטען גם בעניינו על-ידי המשיבה. בחוות הדעת שהוגשה מטעמה לא הוצגו מחלוקות עובדתיות של ממש על הקביעות הרפואיות שבחוות הדעת מטעם לגזיאל, אלא שנטען כי הקביעות בדבר החמרת המצב הרפואי עקב המאסר הן ספקולטיביות, וכי שירות בתי הסוהר ערוך לטפל בלגזיאל על אף מצבו. ככלל, כאשר שירות בתי הסוהר טוען שביכולתו להעניק טיפול רפואי לאסיר, חזקה כי אכן כך הוא (רע"פ 1076/16 כהן נ' מדינת ישראל, פסקה 9 (11.2.2016)). יחד עם זאת, לאחר העיון בחוות הדעת, לא ניתן להימנע מן הקביעה שמצבו של לגזיאל עדין ביותר, והשפעת המאסר על מצבו אינה בגדר ספקולציה בלבד. מובן כי כל הערכה רפואית עתידית יש בה מימד ספקולטיבי, ובמצב הרגיש שבו נמצא לגזיאל דומני שהספק פועל לטובתו. יחד עם זאת, אף שמחוות הדעת שהוגשו בעניינו של לגזיאל אכן עולה כי עונש המאסר עלול להרע את מצבו, אין להתעלם מכך שהסיכון המתואר בהן הוא כללי יותר מזה שתואר בעניין לופוליאנסקי. כאמור, המשיבה הגישה חוות דעת מטעמה כי תוכל להעניק ללגזיאל את הטיפול הדרוש לו במסגרת המערך הרפואי של שב"ס. מדובר בחוות דעת מקיפה ומעמיקה, שבמסגרתה נבחנו לעומק כלל הבעיות הרפואיות של לגזיאל. בנוסף, אל מול מצבו הרפואי הרגיש יש להציב את חומרת מעשיו: לגזיאל ביצע בשתי הזדמנויות שונות עבירות של מתן שוחד על מנת להפיק טובות הנאה לעצמו. מדובר, כאמור, במעשי שוחד חמורים – בשל היקפם, בשל רום דרגתו של הגורם המשוחד, וכן בשל מעורבותו הפעילה של לגזיאל במעשים. בשל כל אלו, ובהינתן חוות הדעת של שירות בתי הסוהר לפיה ניתן יהיה לטפל בלגזיאל בהיותו במאסר, איני סבור שיש להורות על המרת עונש המאסר בעבודות שירות. בעניין לופוליאנסקי צוין כי אין לראות באמור שם "משום קביעת כלל שלפיו טענה לקיצור תוחלת חיים נושאת בצידה, מניה וביה, חסינות מפני עונש מאסר בפועל" (שם, פסקה 222). הדבר דורש איזון הנגזר בכל מקרה מנסיבותיו, ובשוקלי את מצבו הרפואי של לגזיאל על כל היבטיו מזה, ואת חומרת מעשיו מזה, סבורני כי נדרשת אמנם הפחתה משמעותית בעונשו, אך זה עדיין ירוצה בדרך של מאסר בפועל. לעמדתי, בנסיבות העניין, העושה והמעשה, עונש של תשעה חודשי מאסר ישקף כדבעי את עקרון ההלימה שבין החטא ועונשו. בשולי הדברים יש להזכיר, כי אם מצבו הרפואי של לגזיאל ידרדר חלילה, פתוחה לפניו האפשרות לפנות לוועדת השחרורים, שבסמכותה להורות על שחרורו של אסיר ממאסר מטעמים רפואיים, בהתאם לקבוע בסעיף 7 לחוק שחרור על תנאי ממאסר, התשס"א-2001.

14. הערה לפני סיום: כפי שציין חברי, השופט ע' פוגלמן בקשר עם גזר דינו של בר, לא בנקל אנו שולחים אדם מבוגר וחולה למאסר מאחורי סורג ובריח (השוו: ע"פ 536/70 קסיר נ' מדינת ישראל, פ"ד כה(1) 281 (1971)). פגיעתו של המאסר באדם שכזה כבדה היא עד מאוד. הרהרתי בלבי, שמא יש מקום לתת את הדעת על סוגיה זו. תוחלת החיים בעידן הנוכחי הולכת ומתארכת, יותר עבריינים עומדים לדין גם כשהם באים בימים, ואינני בטוח אם עונש מאסר מאחורי סורג ובריח בבית הסוהר הוא המענה ההולם לעבריינים מסוג זה. יתכן שיש מקום לחשוב, כשם שהדבר נעשה ביחס לקטינים, על אופנים אחרים לריצוי העונש. אמנם כבר כיום שיקול זה הוא שיקול משמעותי בגזירת העונש, וכפי שראינו כאן – אף יכול להוביל להקלה ניכרת בו. כיוון המחשבה שאני מציע כאן אינו מכוון להקלה בעונש, כי אם להתאמת העונש. יתכן ששהייה במעין מעון נעול, תוך ביצוע עבודות שירות למשך תקופה ארוכה, תהיה ענישה מתאימה יותר לחלק מעבריינים אלו, מאשר ריצוי של חודשים ספורים מאחורי סורג ובריח, בבית סוהר רגיל. ניתן לחשוב גם על אפשרות של 'מאסר-בית' (וראו את ההסדר במשפט האיטלקי המוזכר בעניין לופוליאנסקי, פסקה 210). ברם, אין זו אלא הערה, פרי מחשבה שלבטח איננו חפצים בגסיסה איטית של אסירים זקנים בתוככי בית הסוהר; זהו ענין למחוקק לענות בו.

15. כאמור לעיל, אציע אפוא לחברי לקבל את הערעור על גזר הדין, ולקבוע כי לגזיאל ירצה עונש של תשעה חודשי מאסר בפועל; יתר רכיבי גזר הדין יעמדו בעינם.

ש ו פ ט

<u>השופט ע' פוגלמן</u>:

אני מסכים.

ש ו פ ט

<u>השופט י' עמית</u>:

אני מסכים.

ש ו פ ט

חיים גייר

השופט י' עמית:

1. בית משפט קמא השית על גייר 11 חודשי מאסר לריצוי בפועל; שנת מאסר על תנאי; קנס בסך 300,000 ש"ח; וחילוט של 225,000 ש"ח. כמו כן נקבע כי גייר יהא מנוע מלכהן כדירקטור לתקופה של שלוש שנים.

2. גייר ביקש להקל בעונשו, בשים לב לכך שמדובר בהלוואה תמימה בין חברים שהוענקה בשעה שלגייר לא היו אינטרסים תכנוניים בעיר רמת גן. לטענתו של גייר לא צמחה לו טובת הנאה כלשהי, וגם לא לקרייתי, כיוון שבפרוייקט נפוליאון "לא נפל רבב". עוד נטען כי יש להקל עם גייר גם בשל חלוף הזמן מאז ביצוע המעשים (למעלה מעשר שנים); בשל נסיבות רפואיות משפחתיות; וכן נוכח הפגיעה שנגרמה לעסקיו כתוצאה מהרשעתו בדין. הודגש כי בית משפט קמא מצא את עניינו של גייר כקל ביותר מבין המורשעים בתיק הנוכחי.

מן העבר השני, הגישה המדינה ערעור על קולת העונש, ובו נטען כי גייר נטל חלק מרכזי בעבירת השוחד ולא שימש רק גורם פסיבי. הוטעם כי לאחר שהעניק לבר הלוואה כה משמעותית, גייר פעל לייצג את קרייתי מול עיריית רמת גן בתמורה לשכר טרחה. כך, גם אם בר יזם את לקיחת ההלוואה, גייר הוא שקישר את המתת לתפקידו של בר כעובד ציבור. בין היתר, הפנתה המדינה למדיניות ענישה מחמירה יותר הנהוגה במקרים של מתן שוחד; נטען לפגיעה קשה בערכים המוגנים של טוהר מידות ואמון הציבור; וכן נטען כי בית משפט קמא לא העניק את המשקל הראוי להרשעתו של גייר גם בעבירות של הלבנת הון ושיבוש מהלכי משפט.

3. כידוע, ערכאת הערעור איננה נוטה להתערב בחומרת העונש, אלא במקרים של חריגה ניכרת ממתחם הענישה המקובל או טעות מהותית בגזר הדין (ע"פ 8487/15 פלוני נ' מדינת ישראל (8.11.2016); ע"פ 322/16 פלוני נ' מדינת ישראל (9.10.2016)). זהו הכלל, וזוהי נקודת המוצא גם בעניינו של גייר, בפרט כאשר בית משפט קמא נתן דעתו למכלול שיקולי הענישה ולטענות הפרטניות שהעלו הצדדים (ולא נעלמה מעיניי הערת המדינה כי בגזר הדין נפלה טעות סופר). בין היתר, אציין כי אף המדינה אינה חולקת על תרומתו הניכרת של גייר לחברה; ומנגד, מקובלת עליי הטענה שהפגיעה בעסקיו של גייר היא תוצאה ישירה של מעשיו ועל כך אין לו להלין אלא על עצמו.

4. על פני הדברים, העונש שהושת על גייר נוטה לקולה בהשוואה למדיניות הענישה במקרים אחרים (השוו, למשל, ע"פ 5395/08 עציוני נ' מדינת ישראל (24.1.2011), שם ההרשעה היתה במספר עבירות שוחד אך הסכום הכולל של המתת נמוך יותר). לצד זאת, בחינה מעמיקה יותר של נסיבות ביצוע העבירה מלמדת כי מדובר במקרה מורכב:

מחד גיסא, הורתה של ההלוואה ביחסי ידידות עמוקים בין גייר לבר. כמו כן ניתן להבין את הקושי של גייר לדרוש את פירעון ההלוואה מידי בר, שהיה עבורו דמות מוערכת שתמכה בו ותרמה רבות להצלחתו העסקית. נזכיר כי במסגרת הדיון בהכרעת הדין העלנו גם את האפשרות שלפיה גייר פעל ממניע מעורב של יחסי ידידות לצד כוונה פלילית לתת שוחד. אלמנט הזדון מצידו של גייר הוא חמור פחות בהשוואה למקרים של שוחד "קלאסי" שניתן לעובד ציבור במטרה להשפיע על החלטותיו גרידא, ואיננו עוסקים בשוחד ברף החומרה הגבוה.

מאידך גיסא, גייר בחר ברצונו החופשי להשתלב בפרוייקט קרייתי תמורת שכר, ובמקביל נמנע מלדרוש את פירעון ההלוואה. בכך, התנהלותו של גייר גררה פגיעה ניכרת בטוהר המידות, שהוא אבן הפינה של השירות הציבורי, שכן פעולותיו הובילו לערבוב לא כשר של אינטרסים פיננסיים פרטיים עם שיקולים תכנוניים-ציבוריים. התנהלותו של גייר פגעה גם באמון הציבור במוסדות השלטון, ויש רגישות מיוחדת לאמון הציבור במוסדות השלטון המקומי בהקשר של קידום פרוייקטים נדל"ניים. למרבה הצער, ככל הנראה יש שטרם הפנימו את המסר הברור: מי שנותן יד לעבירות שוחד, מכל כיוון שהוא ובכל צורה שהיא, צפוי לעונש כבד.

5. כאמור, העונש שהושת על גייר נוטה לקולה. עם זאת, בהינתן הזיכוי מהעבירה של הלבנת הון אציע לחבריי לדחות את ערעור המדינה ולקבל במעט את ערעורו של גייר, כך שעונש המאסר בפועל שיושת עליו יעמוד על 10 חודשים חלף 11 חודשים שהשית עליו בית משפט קמא. בנוסף, לאור הזיכוי מעבירת הלבנת ההון יבוטל החילוט עליו הורה בית משפט קמא בפסק דינו. יתר רכיבי גזר הדין יישארו בעינם.

ש ו פ ט

השופט ע' פוגלמן:

**אני מסכים.**

**ש ו פ ט**

השופט נ' סולברג:

**אני מסכים.**

**ש ו פ ט**

דוד לוי

השופט נ' סולברג:

1. בגין הרשעתו בעבירת מתן שוחד במסגרת האישום הרביעי, הושת על לוי עונש של 22 חודשי מאסר בפועל; שנת מאסר על-תנאי; וקנס בסך של 200,000 ש"ח.

2. בית המשפט המחוזי ציין כי מחד גיסא נתן לוי שוחד בסכום ניכר, ואולם מאידך גיסא לא קיבל בסופו של דבר כל טובת הנאה, שכן פרויקט הילקרסט לא אושר. כן צוין כי לא הוכח מי יזם את מעשה השוחד, לוי או בר, ולכן יש להניח שחלקם בביצוע העבירה שווה. מתחם הענישה בעניינו נקבע בין 18 חודשי מאסר לשלוש שנות מאסר. בית המשפט המחוזי גזר את דינו של לוי בהתחשב בנסיבותיו האישיות ובמצבו המשפחתי – פטירת בתו במהלך חקירת המשטרה – והטיל עליו עונשים כאמור לעיל.

3. לפנינו מערער לוי גם על גזר הדין. לטענתו, העונש שהושת עליו אינו מידתי ביחס לעונש שהושת על גייר. על אף ששניהם הורשעו במתן שוחד בהיקף דומה, עונשו של גייר נגזר ל-11 חודשי מאסר, בעוד עונשו של לוי נגזר ל-22 חודשי מאסר; זאת, הגם שגייר הורשע גם בעבירת שיבוש הליכי משפט. בנוסף נטען כי אין מקום להתייחס באופן שווה ללוי ולבר, שעה שלוי הוא נותן השוחד ובר הוא מקבל השוחד. שלישית, נטען כי בית המשפט המחוזי לא נתן משקל מספק לחלוף הזמן שבין מועד ביצוע העבירות ועד מתן גזר הדין.

4. מנגד, טוענת המשיבה כי יש לדחות את הערעור על גזר הדין. לעמדתה אכן היחס בין עונשיהם של גייר ושל לוי אינו הולם, אולם זאת לא בשל חומרת העונש שהושת על לוי, כי אם בשל ההקלה שהקל בית המשפט המחוזי עם גייר; כזכור, המדינה הגישה ערעור על קולת עונשו, שנדון לעיל. לדידה, היחס המקל לו זכה גייר מבית המשפט מצדיק החמרה בעונשו של זה, ולא הקלה בעונשו של לוי. לגופו של עניין נטען כי העונש שהושת על לוי הולם את חומרת מעשיו, תוך שקילת מצבו האישי ויתר הנסיבות, ואין עילה להתערב בו.

הכרעה

5. במסגרת הערעור על הכרעת הדין קבענו כי לגבי אחד התשלומים ששילם לוי לבר לא הוכחו כדבעי יסודות עבירת השוחד, ועל כן הורינו על זיכויים מהיבט זה של האישום. בכך הופחת היקף השוחד שהוכח כי ניתן בפרשה זו בכרבע מן הסכום, ומן הדין ליתן לכך ביטוי מסוים בגזר הדין.

6. זאת ועוד: במסגרת הערעורים על גזר הדין של גייר קבענו כי אין מקום להתערב בעונש שנגזר עליו – 11 חודשי מאסר בפועל – בשל מכלול נסיבות העניין, ודחינו את ערעורה של המשיבה בעניין זה; יתר על כן, אף קבענו כי יש להפחית חודש אחד מן העונש בשל זיכויו מעבירת הלבנת הון. משכך הם פני הדברים, אכן יש טעם בטענתו של לוי כי העונש שהושת עליו אינו מידתי ביחס לעונשו של גייר. בית המשפט המחוזי נימק את ההקלה שהקל על גייר בכך שלא הוכחה כוונת שוחד בעת מתן ההלוואה לבר, אלא זו התגבשה רק בחלוף הזמן, וכן בכך שגייר לא הפיק בסופו של דבר טובת הנאה מן השוחד. הנימוק האחרון כוחו יפה גם ביחס ללוי, והנימוק הראשון אכן מצדיק הקלה מסויימת בעונשו, כפי שפירט לעיל חברי השופט י' עמית, אך הוא אינו מצדיק השתת עונש כפול על לוי. בהתחשב בכך שגייר הורשע גם בעבירה של שיבוש מהלכי משפט מזה ובנסיבותיו המשפחתיות האישיות של לוי מזה, איני סבור שראוי להבחין ביניהם לעניין העונש. כאמור, יש ליתן משקל נוסף גם לזיכויו של לוי מאירוע אחד של מתן שוחד.

7. לאור האמור אציע לחברי לקבל את הערעור על גזר הדין, ולקצוב את עונש המאסר בפועל שיושת על לוי לעשרה חודשי מאסר. שאר רכיבי גזר הדין יעמדו בעינם.

ש ו פ ט

השופט ע' פוגלמן:

**אני מסכים.**

**ש ו פ ט**

השופט י' עמית:

**אני מסכים.**

**ש ו פ ט**

## סיכום הערעורים

**בעניינו של** צבי בר**: הערעור על הכרעת הדין נדחה ברובו. סכום השוחד שבו הורשע בר באישום הרביעי הופחת ל-345,000 ש"ח; עוד זוכה בר מעבירה אחת לפי סעיף 3(א) לחוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000; משתי עבירות לפי סעיף 220(1) לפקודת מס הכנסה [נוסח חדש], ומשלוש עבירות לפי סעיף 220(5) לפקודה.**

**הערעור על גזר הדין התקבל חלקית, כך שעונש המאסר שנגזר על בר יופחת לשלוש שנות מאסר בפועל; וסכום הקנס שהוטל עליו יופחת ל-800,000 ש"ח, או 8 חודשי מאסר בפועל תמורתו.**

**המערער יתייצב לשאת בעונשו בימ"ר ניצן ביום 11.1.2017 עד לשעה 10:00, כשברשותו תעודת זהות. על המערער לתאם את הכניסה למאסר כולל האפשרות למיון מוקדם, עם ענף אבחון ומיון של שב"ס, טלפונים 08-9787377, 08-9787336.**

**בעניינו של** שאול לגזיאל**: הערעור על הכרעת הדין נדחה.**

**הערעור על גזר הדין התקבל חלקית, כך שעונש המאסר שנגזר על לגזיאל יופחת ל-9 חודשי מאסר בפועל.**

המערער יתייצב לשאת בעונשו בימ"ר ניצן ביום 11.1.2017 עד לשעה 10:00, כשברשותו תעודת זהות. על המערער לתאם את הכניסה למאסר כולל האפשרות למיון מוקדם, עם ענף אבחון ומיון של שב"ס, טלפונים 08-9787377, 08-9787336.

בעניינו של חיים גייר: הערעור על הכרעת הדין נדחה ברובו. גייר זוכה מעבירה אחת לפי סעיף 3(א) לחוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000.

הערעור על גזר הדין התקבל חלקית, כך שעונש המאסר שנגזר על גייר יעמוד על 10 חודשי מאסר בפועל; ויבוטל החילוט שהוטל עליו.

המערער יתייצב לשאת בעונשו בימ"ר ניצן ביום 11.1.2017 עד לשעה 10:00, כשברשותו תעודת זהות. על המערער לתאם את הכניסה למאסר כולל האפשרות למיון מוקדם, עם ענף אבחון ומיון של שב"ס, טלפונים 08-9787377, 08-9787336.

בעניינו של דוד לוי: הערעור על הכרעת הדין נדחה ברובו. לוי זוכה מתשלום אחד וסכום השוחד שבו הורשע הופחת ל-345,000 ש"ח.

הערעור על גזר הדין התקבל חלקית, כך שעונש המאסר שנגזר על לוי יעמוד על 10 חודשי מאסר בפועל.

המערער יתייצב לשאת בעונשו בימ"ר ניצן ביום 11.1.2017 עד לשעה 10:00, כשברשותו תעודת זהות. על המערער לתאם את הכניסה למאסר כולל האפשרות למיון מוקדם, עם ענף אבחון ומיון של שב"ס, טלפונים 08-9787377, 08-9787336.

ניתן היום, י"א בכסלו התשע"ז (11.12.2016).

ש ו פ ט  ש ו פ ט  ש ו פ ט

העותק כפוף לשינויי עריכה וניסוח. 15045060_M36.doc דצ
מרכז מידע, טל' 077-2703333 ; אתר אינטרנט, www.court.gov.il